

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

127830

**DOĞU ASYA'DA AZINLIKLAR:
ÇİN ve JAPONYA**

127830

Yüksek Lisans Tezi

Elçin Aktoprak

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Baskın ORAN

Ankara-2003

TC YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

DOĞU ASYA'DA AZINLIKLAR:
ÇİN ve JAPONYA

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : *Baskın Öran*

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Baskın Öran
Prof. Dr. A. Fikri Aysa
Dr. Atilla Şimşek

Baskın Öran
A. Öran
Atilla Şimşek

Tez Sınavı Tarihi ...13...10...2003

İçindekiler

Önsöz.....v

Kısaltmalar.....vii

GİRİŞ: ULUSLARARASI AZINLIK HAKLARININ GELİŞMESİ VE DOĞU ASYA.....1

*Azınlıkların ve Azınlık Haklarının Tarihçesi /
Batılılaşma-Modernleşme Tartışmaları ve Doğu'nun İtirazı/
Azınlıklar ve Doğu Asya'yı Çalışmanın Amacı ve Alanı /Çalışmanın Düzeni*

BİRİNCİ BÖLÜM: JAPONYA'DA AZINLIKLAR VE AZINLIK SORUNLARI.....18

I) Japon Ulusal Kimliği ve Azınlıklara Bakış.....19

A) Ada, Pirinç ve “Güneşin Çocukları”.....20

B) Batı Teknolojisi, Japon Değerleri.....24

1) Modernleşme Tartışmaları.....27

2) Üçüncü tartışma: Nihoncinron.....30

C) Japonya'da Azınlıklar Mevzuatı.....32

1) 1889 Anayasası.....33

2) 1947 Anayasası.....35

3) Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri ve Anayasal Düzen.....39

II) Japonya Azınlıkları.....47

A) Ainular.....48

1) Ekonomik ve Toplumsal Yaşam.....49

2) Ainuların Kısa Tarihi.....50 *Ainuların örgütlenmesi*

3)	21. Yüzyılda Ainular.....	60
	<i>Uluslararası hukuk ve Ainular</i>	
B)	Okinavahılar.....	62
1)	Ekonomik ve Toplumsal Yaşam.....	63
2)	Okinavahıların Kısa Tarihi.....	64
3)	21. Yüzyılda Okinavahılar.....	66
	<i>Uluslararası hukuk ve Okinavahılar</i>	
C)	Burakular.....	68
1)	Ekonomik ve Toplumsal Yaşam.....	68
2)	Burakuların Kısa Tarihi.....	72
	<i>1947 Sonrasında Buraku Örgütlenmesi</i>	
3)	21. Yüzyılda Burakular.....	78
	<i>Uluslararası hukuk ve Burakular</i>	
D)	Koreliler.....	80
1)	Ekonomik ve Toplumsal Yaşam.....	81
2)	Japon Sömürgeciliği ve Japonya'daki Koreliler.....	82
	<i>1945-1952 Müttefik İşgali / Uluslararası Hukuk ve Koreliler</i>	
3)	21. Yüzyılda Japonya'da Koreliler.....	98
	JAPONYA İÇİN GENEL DEĞERLENDİRME.....	101
	<i>Mehter adımı</i>	

İKİNCİ BÖLÜM: ÇİN'DE AZINLIKLAR VE AZINLIK SORUNLARI.....104

I)	Çin Ulusal Kimliği ve Azınlıklara Bakış.....	106
A)	“Cennetin Altındaki Herşey”.....	107
B)	19. Yüzyıldan İtibaren Çin.....	112
C)	Çin'de Azınlık Politikaları.....	115

1)	İmparatorluk Dönemi	116
2)	Çin Cumhuriyeti Dönemi.....	118
3)	Çin Halk Cumhuriyeti Dönemi.....	121
a)	1949-59: Balayı.....	123
b)	1958-76: “Büyük Atılım” ve “Kültür Devrimi”..... <i>Geri Adım</i>	127
c)	1976’dan Günümüze: Nekâhet Dönemi.....	132
4)	Çin’de Azınlıklar Mevzuatı.....	136
a)	1982 Anayasası.....	139
b)	Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri.....	142
II)	Çin Halk Cumhuriyeti Azınlıkları.....	148
A)	Tibet Sorunu.....	149
1)	Ekonomik ve Toplumsal Yaşam.....	151
2)	Tibet’in Kısa Tarihi..... <i>Moğol hakimiyeti / Yüzyıllık Yalnızlık / Simla Düzeni / ÇKP iktidarı / Sürgün / Kültür Devrimi ve sonrası</i>	154
3)	21. Yüzyılda Tibet..... <i>Uluslararası Hukuk ve Tibet</i>	170
B)	Doğu Türkistan Sorunu.....	177
1)	Ekonomik ve Toplumsal Yaşam.....	178
2)	Doğu Türkistan’ın Kısa Tarihi..... <i>Çin’den uzak / Yeniden Çin / Çin Cumhuriyeti dönemi ve SSCB etkisi / ÇKP iktidarı</i>	181
3)	21. Yüzyılda Doğu Türkistan..... <i>Uluslararası Hukuk ve Doğu Türkistan / Beklentiler</i>	195

C) İç Moğolistan Sorunu.....	205
1) Ekonomik ve Toplumsal Yaşam.....	206
2) İç Moğolistan'ın Kısa Tarihi	208
<i>Çin'de Moğol idaresi / Çin Cumhuriyeti dönemi / ÇKP iktidarı</i>	
3) 21. Yüzyılda İç Moğolistan.....	215
<i>Uluslararası Hukuk ve İç Moğolistan</i>	
ÇİN İÇİN GENEL DEĞERLENDİRME.....	220
SONUÇ: ÇİN- JAPONYA- TÜRKİYE ÜÇLEMESİ.....	224
<i>İç dinamiklerden kaynaklanan farklılıklar/ Dış dinamiklerden kaynaklanan farklılıklar / Eleştirel Bakış</i>	
EK I: Japonya Haritası.....	233
EK II: Çin Haritası.....	234
Kaynakça.....	235

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın alanı, Batı'nın "Uzak Doğu" olarak adlandırdığı, bu adlandırmanın etkisiyle Türkiye'nin de uzağında algıladığı bir bölgedir. "Uzak Doğu"nın en azından Türkiye'nin coğrafi konumu açısından doğru bir terim olmadığı varsayımı bir yana, bu terimin Batı merkezci bir terim olması ve bölgenin kendi tercihi olmaması çalışma boyunca "Doğu Asya" teriminin kullanılmasının ana nedenidir. Çalışma boyunca da bu Batı merkezcilik Doğu Asya üzerinden ele alınmaya çalışılacak ve herkesin kendisini kendi iradesiyle ifade etmesinin gereği ele alınacaktır. Diğer yandan bu terim de bölgenin Türkiye'nin coğrafi olarak doğusunda yer almasına dayanmaktadır. Fakat Asya kıtasının doğusunda yer alan bölge devletlerinin de genel olarak bu terimi benimsediği görülmektedir. Çin, Japonya, Kuzey Kore ve Güney Kore'nin yer aldığı bölge, Doğu Asya çalışmalarının ana merkezidir. Tayland, Singapur ve Endonezya'yı da içerecek şekilde bölgenin coğrafi anlamı akademik çalışmalarda değişkenlik göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı, özellikle ekonomik kalkınması ile ilgi çeken Doğu Asya'ya, ekonomiden uzaklaşarak farklı bir boyuttan bakmak, Türkiye'de Doğu Asya ekonomileri üzerine yapılan çalışmaların yanına farklı bir Doğu Asya çalışması eklemektir. Doğu Asya'ya azınlık hakları ve azınlık sorunları parça olsun anlamak hedeflenmiştir. Örnek iki ülke olarak seçilen Çin ve Japonya'nın ekonomik yapısının temel biçimlendirici olduğu unutulmadan, ekonomik verilerden çok tarihsel ve güncel sosyal yapılar dikkate alınarak, Doğu Asya'nın "evrensel" insan ve azınlık hakları karşısındaki duruşu ele alınmaya çalışılmıştır.

Çin ve Japonya'nın azınlık politikaları ele alınırken her iki ülkenin anayasaları ve azınlıkları ilgilendiren diğer yasaları temel kaynaklar niteliğindedirler. İki ülkenin uluslararası düzenlemelere uyumu ve ihlal ettikleri temel haklar incelenirken kullanılacak diğer kaynaklar da her iki devletin imzalayıp onayladığı BM uluslararası insan hakları sözleşmeleri, BM İnsan Hakları Komitesi ve BM Irk Ayrımcılığını Önleme Komitesi'nin periyodik raporları ve Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International-AI) ve İnsan Hakları

İzleme Grubu (Human Rights Watch-HRW) gibi uluslararası sivil toplum örgütlerinin yıllık raporları ile belli insan hakları ihlalleri üzerine hazırladıkları raporlar olacaktır. Bu konuda kaynak seçimi, her iki devletin de uluslararası alanda sadece BM şemsiyesi altında imzalanan uluslararası insan hakları sözleşmeleriyle bağlı olmalarına ve dolayısıyla Çin ve Japonya'daki azınlıkları örgüt güvencesi altına alan tek kurumun BM olmasına dayanmaktadır. BM kaynaklarını desteklemek üzere AI ve HRW raporlarına da başvurulmuştur.

Diğer yandan, çalışma boyunca, ulaşılan kaynakların öznelliğinden uzak kalmaya çaba gösterilmiştir. Özellikle Çin bölümünde bölge isimleri telaffuz edilirken yerel halkın tercihi dikkate alınmıştır. Sincan yerine Doğu Türkistan derken bölgedeki yerel halkın tercihi kullanılmış, Pekin yerine Beijing kullanılırken de Çin hükümetinin tercihi göz önünde bulundurulmuştur. Gerekli olduğu takdirde hem yerel hem de resmî isme yer verilmiştir.

Günümüzde teknolojik gelişmeler internet kaynaklarına verilen dipnotların sayısını artırmaktadır. Bu çalışmada da internet geniş ölçüde kullanılmıştır. Bu kaynakların kullanıldığı ilk dipnotlarda makalenin veya kitabın künyesinin ardından internet adresleri de verilecek, ardından aynı kaynaklara verilecek dipnotlarda, kaynağın ismi ve varsa yazarının ismi kullanılarak kısaltmaya gidilecek, her ikisi de yoksa internet adresi açık olarak tekrar verilecektir.

Bu çalışmada Çince ve Japonca özel isimler ile kavramlar Türkçe yazım kurallarının istediği üzere okundukları gibi verilmiş, kavramların anlamları açıklanmaya çalışılmıştır. Özel isimler çoğul eki almadıkları sürece apostrofla ayrılacak, belli kavramların kendine özgülüğünü vurgulamak için de apostrof kullanılacaktır.

Kısaltmalar

a.g.m.	adı geçen makale
a.g.y.	adı geçen yapıt
AB	Avrupa Birliği
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AI	Uluslararası Af Örgütü
AK	Avrupa Konseyi
BKB	Buraku Kurtuluş Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	Çin Komünist Partisi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
ESK	BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
HKO	Halkın Kurtuluş Ordusu
HRW	İnsan Hakları İzleme Grubu
İMÖB	İç Moğolistan Özerk Bölgesi
JITCO	Japon Uluslararası Eğitim İşbirliği Örgütü
JKP	Japon Komünist Partisi
KMT	Kuomintang
MC	Milletler Cemiyeti
MHC	Moğolistan Halk Cumhuriyeti
MSH	BM Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi
ODIHR	Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi
s.	sayfa
SUÖB	Sincan Uygur Özerk Bölgesi
TÖB	Tibet Özerk Bölgesi

GİRİŞ: ULUSLARARASI AZINLIK HAKLARININ GELİŞMESİ ve DOĞU ASYA

1990'lara dek sadece ulus-devlet sınırları içinde tanımlanmış "demokrasi"nin, ulus-devlet sınırları dışında, devletlerarası ilişkileri ne ölçüde belirleyici bir faktör olabileceği 1990'larda küreselleşmeyle birlikte tartışmaya açılan bir konudur. Doğu Bloku'nun yıkılmasıyla birlikte değişen sınırlar, artan uluslararası göç ve mülteciler sorunu bu tartışmayı tetiklemiş ve giderek daha küresel bir ölçüde uygulanan siyasi ve ekonomik gücün nasıl bir hukuk ile düzenleneceği sorusu zihinleri meşgul etmiştir.¹ Ortaya çıkan bu yeni koşullarda sınırlara değil, insana özgü evrensel değerleri içerdiği savunulan insan hakları hukuku değer kazanmaya başlamış ve bu bağlamda azınlık sorunları ve azınlık hakları uluslararası gündemin üst sırasına yerleşmiştir.

Günümüzde azınlık hakları "devletlerin saklı yetki alanına [ulusal yetki] ait bir sorun olmaktan çıkmışlardır."² Küreselleşmenin bireyci ve liberal sosyal yapısı, azınlık haklarının savunulması için rahat bir ortam yaratırken, azınlıklar ile ulus-devlet arasındaki ilişkinin küreselleşmeyle birlikte aldığı yeni boyut da azınlık sorunlarını öne çıkarmaktadır. Her ikisinin ortak karşıtları ulus-devlettir. Küreselleşmenin etkileriyle ulus devlet³ zayıfladıkça, devletin iç ve dış politikasının önemli bir parçası olan azınlıklar, daha rahat bir hareket alanına kavuşmaktadırlar.⁴

Günümüz terminolojisinde sosyolojik bakımdan azınlık, bir topluluk içinde belli farklılıklar gösteren, bu farklılıkları kimliğinin vazgeçilmez parçası kabul eden ve başat olmayan küçük gruplara verilen isimdir.

¹ Baogang He, "Cosmopolitan Democracy and the National Identity Question in Europe and East Asia," *International Relations of the Asia-Pacific*, Vol. 2(2002), s. 49, <<http://irap.oupjournals.org/cgi/reprint/2/1/47.pdf>>

² Naz Çavuşoğlu, *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları*, 2. B. , İstanbul, Su Yayınları, 2001, s. 15.

³ Burjuva düzenlerinin yaratmak istediği tek uluslu devlet tipi olan "ulus devlet" ile Mutlakiyetçi Monarşiler olarak da adlandırabileceğimiz ve kısa süre içinde burjuvazinin yönettiği düzenlere dönüşen "ulusal devleti" ayırmak gerekmektedir. Baskın Oran, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, 4. B. , Ankara, İmaj Yayıncılık, 2001, s. 5

⁴ Aynı yapıt, s. 59-66.

Hukuksal bakımdan ise kesin bir azınlık tanımı yoktur; çünkü konu fazlasıyla siyasidir. 1990'lerden itibaren azınlık hakları konusunda yaşanan gelişmeler azınlıklar için olumlu sonuçlar doğurmaya başlasa da, hukuki bir azınlık tanımının eksikliği, konunun siyasi yönü de hesaba katıldığında, devletlere kendi topraklarındaki azınlıkların varlığını reddetme ya da azınlıkların statüsünü dar yorumlama imkanı tanımaktadır. Dolayısıyla, belirli bir insan hakları düzeninin oturması ve insan haklarının ihlaliyle mücadele edilebilmesi için azınlık kavramının hukuksal tanımına ihtiyaç duyulmaktadır.⁵

Genel kabul, BM İnsan Hakları Komitesi Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu⁶ özel raportörü Capatorti'nin, çok geç bir tarihte, 1977'de önerdiği azınlık tanımının kullanılması yönündedir. Bu azınlık tanımı dördü maddi, biri manevi olmak üzere beş ana unsura dayanmaktadır. Maddi unsurlar azınlığın çoğunluktan çeşitli bakımlardan farklı olması, bu farklı özelliklerini koruyabilecek bir yapıya sahip olması, içinde yaşadığı toplumda başat olmaması, yaşadığı devletin vatandaşlığına sahip olması; manevi unsursa azınlık bilincidir.⁷

Azınlıkların ve Azınlık Haklarının Tarihçesi⁸

Azınlıklar, sadece ulus-devletler için değil, ulus-devletlerin bir parçasını oluşturduğu uluslararası sistem için de önemli bir konudur. İçinde yaşadığımız uluslararası sistem 16. yüzyıldan beri Batı tarafından şekillendirilmektedir ve azınlıklar sadece Batı'da bulunmasa da, Batı kökenli azınlık kavramının ve azınlık haklarının bu dönemden itibaren başlayan Batı yayılmasıyla birlikte evrensel bir nitelik kazandığı görülmektedir.

⁵ Ayşe Füsün Arsava, *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1993, s. 45-46; Oran, a.g.y. , s. 59 ve Çavuşoğlu, a.g.y. , s. 28.

⁶ 1990'da bu organın adı İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Alt-Komisyonu olarak değiştirilmiştir.

⁷ Oran, a.g.y. , s. 67-69.

⁸ Azınlıkların tarihçesi bölümü Oran, a.g.y. , s. 65-138'den özetlenmiş, farklı kaynaklar için ayrıca dipnot verilmiştir.

Azınlık kavramı ilk kez 16. yüzyılda Reformasyon'la birlikte, dinsel bir nitelik taşıyarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Avrupa'daki farklı toplulukları birbirinden ayıran en önemli unsur olan din, 1648 Vestefalya'dan 1815 Viyana Kongresi'ne dek azınlık haklarının esasını oluşturmuştur. Dinsel azınlıkların ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığına anlaşılmaya başlanmıştır. Dinsel azınlıklara verilen dinsel haklar, insan olmalarının gereği olarak değil, egemenin takdir yetkisi altındaki haklar olarak verilmişlerdir.⁹

Günümüzde bir devletin ulusal sınırları içinde, o devlete vatandaşlık bağıyla bağlı dinsel'in yanı sıra etnik ve dilsel azınlıkları da içine alan azınlık kavramı ilk olarak 1789 Fransız Devrimi'nin ardından yine Avrupa'da ortaya çıkmıştır. 1815 Viyana Kongresi'ne dek tek bir büyük devletin koruması altında olan azınlıklar, 1815'ten itibaren büyük devletlerin kolektif koruması ("Avrupa Uyumu") altına girmişlerdir. Bu süreç en iyi Osmanlı'yla ilişkilerde izlenmiştir. 17. yüzyıldan itibaren önce Avusturya, ardından Rusya olmak üzere, tek bir devletin güvencesi altına alınan Osmanlı Hristiyanlarının, 1856 Paris Antlaşması ile Avrupa Uyumu'nun kolektif korumasına bırakılması en iyi örneklerden biridir. 1856'yı 1878 Berlin Antlaşması izlemiştir. 1878 ile sadece Osmanlı değil, Avrupa'da kurulan Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Karabağ ve Romanya da bağımsızlıklarının karşılığında azınlıklara yönelik yükümlülükler altına girmişlerdir.

19. yüzyılda tutunum odağının Tanrı'dan ulus'a, tutunum ideolojisinin din'den milliyetçilik'e kayması üzerine¹⁰ ırk (soy) ve dil ögesinin de katılmasıyla gelişen azınlık tanımı, azınlık haklarının içeriğinde de önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Halkların dinsel özgürlüklerine yönelik güvencelere ek olarak, vatandaşlık ve siyasal haklarla ilgili ilk işaretler de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Fakat yaşanan tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, 19. yüzyılda

⁹ Jennifer Jackson Preece, *Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi*, İstanbul, Donkişot Yayınları, 2001, s. 72.

¹⁰ Her üretim biçiminin, kendini haklı göstermek ve güçlendirmek için ortaya attığı bir 'tutunum ideolojisi' vardır. Bu ideoloji o topraklar üzerinde yaşayanları bir arada tutmaya yarayan başlıca ideolojidir. Bu insanların, bu tutunum ideolojisinin işaret edeceği ortak bir 'yüce sadakat odağı'na inanmaları çok önemlidir. Yüce sadakat odağı soyut olduğundan, somut bir kurum tarafından temsil edilir ve o kurumun da o üretim biçiminin egemen sınıfının veya grubun yansımasıdır. Baskın Oran, "Kemalizm, İslamcılık ve Küreselleşme (Türkiye'de Yüce Sadakat Odağı Üzerine Düşünceler)," *SBF Dergisi*, Cilt 54 (2), Nisan-Haziran 1999, s. 134-141.

azınlıklara karşı yükümlölükler devletlerin kendi rızalarıyla kabullendikleri yükümlölükler değillerdir; empoze edilen yükümlölükler de evrensel ve standart olmaktan uzaktır.

Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasını sağlayan Londra Protokolü'nde, Yunanistan Katolik mezhebinin serbest ve açık olarak icrasına izin verme ve Katoliklerin mülkiyet haklarına saygı gösterme yükümlölüğü altına sokulmuş; ayrıca tüm Yunan vatandaşlarının din ayrımı yapılmaksızın medeni ve siyasi haklar alanında eşitliği kabul ettirilmiştir.¹¹ Osmanlı'yı yıkmak, Yunanistan'ı kurmak için azınlıkların kullanılması, büyük devletlerin evrensel değerler kaygısıyla hareket etmediklerinin en açık göstergesidir. Dolayısıyla, evrensel bir nitelik taşımayan bu sistemde büyük devletler azınlık haklarını rahatlıkla diğer devletlerin işlerine müdahale aracı olarak kullanabilmişlerdir. Bu dönemde, farklı nedenlerle büyük devletlerin dışarıdan dayatmaları sonucu kabul edilen yükümlölüklerin yerine getirilip getirilmediğini denetleyen bir mekanizma da yoktur. Bu görev istedikleri şekilde kullanmak üzere yine büyük devletlerin inisiyatifine kalmıştır.

Azınlıkların ilk kez bir uluslararası örgüt güvencesi altına alındığı dönem Milletler Cemiyeti (MC) dönemidir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan barış antlaşmaları, savaş sonunda ortaya çıkan yeni toprak düzenlemelerinde doğacak sorunları önlemek için ayrıntılı bir azınlık hakları sistemi geliştirmiş ve azınlıklara hem negatif hem de pozitif haklar verilmiştir.¹² Savaş sonunda bünyelerinde etnik çeşitlilik arz eden yeni ülkelerin bağımsızlıklarının ve topraklarını genişletenlerin yeni topraklarının tanınması azınlık haklarını kabullerine bağlanmış, yenilenlere de bu haklar empoze edilmiştir. Azınlık bireylerinin de kendilerine verilen vatandaşlık, siyasi eşitlik ve asgarî kültürel korunmanın ardından ayrılıkçı emellerinden vazgeçeceklerine inanılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın önde gelen nedenlerinden oldukları düşünüldüğünde, Birinci Dünya Savaşı savaş sonunda imzalanan barış antlaşmalarının en büyük başarısı getirdikleri MC güvencesiyle azınlık

¹¹ Arsava, a.g.y. , s. 3.

¹² "Pozitif haklar, çoğunluğa verilmeyen ve yalnızca dezavantajlı gruplara verilen haklardır...Azınlıklara ancak özel birtakım haklar verilirse çoğunlukla eşitlik

sorunlarına uluslararası hukuk boyutu kazandırmalarıdır.¹³ Bu antlaşmalar, dil özgürlüğü ve asgarî düzeyde kültürel korunma gibi azınlıklara yönelik pozitif haklar içererek MC sistemini azınlıkların korunması alanında büyük bir tarihsel aşama haline getirmiştir. Bu dönemde henüz insan hakları kavramının gelişmemiş olması ve siyasi nedenler azınlıkların korunmasına verilen önemi artırmıştır.¹⁴

MC sisteminin eleştirilecek yanlarından biri insancıl değil, siyasi nedenlerle kurulmuş olmasıdır. Azınlıkların genel insani koşulları değil, bu koşulların devlet içindeki ve belirli devletler üzerindeki etkileri önem taşımıştır. Dolayısıyla 19. yüzyıldaki ortam değişmemiş, azınlıkların korunmasına yönelik bu yeni sistem de siyasal amaçlı müdahalelere açık kalmıştır. Bu durumun en sivri örneklerinden biri Osmanlı'nın imzaladığı Sèvres antlaşmasıdır. Sèvres'in 151. maddesi azınlıkları MC'nin değil, Müttefik Devletlerin güvencesine bırakmıştır.

Diğer taraftan, MC sisteminin idealist bir yanı olmadığını ileri sürmek de mümkün değildir. Azınlıkların mutlu kılınmasının onları sadık vatandaşlar haline getireceği fikrine inanılmıştır. Unutulan, azınlıkların mutluluğunun uluslararası barış ve güvenlikle olan ilişkisidir ki, 1930'larla birlikte uluslararası sisteminin huzurunun kaçmasıyla birlikte azınlıkların geçici mutluluğu da umulandan kısa sürmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'nın nedenlerinden biri azınlık sorunları olmuş ve savaşın ardından Avrupa'nın demografik yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. MC döneminin başarısızlığı ve yeni gelişen koşullar, azınlıkların korunmasına yönelik yeni bir sisteme gerek duyulduğunu göstermektedir. Fakat 1945 sonrasında 1919 sınırları değişmemiş ve Soğuk Savaş boyunca bu sınırlar dondurulmuştur. Sınır değişikliği olmayınca azınlıklar da önemli bir sorun olarak öne çıkmamışlardır. 1945'ten sonra ne Birleşmiş Milletler (BM) ne Avrupa

sağlanabilir....Negatif haklar ise bir ülkede bütün yurttaşlara tanınmış haklardır." Oran, a.g.y. , s. 81-82.

¹³ Arsava, a.g.y. , s. 13.

¹⁴ "Ayrımcılığın önlenmesi, kişilerin ya da grupların talep ettikleri eşit muameleyi yapmayı reddeden her türlü eylemin engellenmesidir; yani azınlıkla çoğunluk arasında eşitliğin sağlanmasıdır. Azınlıkların korunması, çoğunlukla eşit muamele görmek istemekle birlikte, temel özelliklerini korumak için ayrıca bir de farklı muamele talep eden başat-olmayan grupların korunmasıdır." Oran, a.g.y. , s. 82.

Konseyi (AK) ne de AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı)¹⁵ yoğun olarak azınlık haklarına eğilmiştir. Savaş sonrasında oluşan yeni sistemde gelişen insan hakları kavramıyla birlikte, azınlık hakları da bu sefer insan hakları düzenlemeleri içine dahil edilmiştir.

BM, 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'yle ayrımcılığın önlenmesini onaylamış, fakat azınlıkların korunmasına yer vermemiştir. Bildirge'nin 18., 20. ve 27. maddeleri¹⁶ azınlık sorunuyla özel bir bağlantı kurmuş ise de, bu maddeler MC sisteminde güvence altına alınan kültür, dil ve eğitim haklarını içermemektedir.

1948 BM Soykırım Sözleşmesi "varolma hakkını" koruyarak azınlıklara yönelik bir içeriğe sahip olmuş ise de, BM çatısı altında azınlıkların korunmasına yönelik ilk adımı 1966 BM Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin (MSH) 27. maddesi oluşturmuştur:

"Etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların bulunduğu ülkelerde, bu azınlıklara ait olan kişiler, gruplarının diğer üyeleriyle birlikte, kendi kültürlerini yaşamak, kendi dinlerini açıkça ilan etmek ve uygulamak ya da kendi dillerini kullanmak hakkından yoksun bırakılamazlar."

Bu madde ile tanınan hakların kolektif¹⁷ mi yoksa bireysel haklar mı olduğu konusu literatürde önemli bir tartışma konusu olmuştur.¹⁸ Fakat bir azınlığa grup olarak koruma tanıma, o azınlığın vatandaşı olduğu devletin bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak algılandığı için, azınlık hakları kolektif olarak kullanılabilen bireysel haklar olagelmıştır. 27. madde de bu çizgiyi devam ettirmiştir. 27. madde sözleşmeye taraf tüm devletleri bağlayıcı bir düzenlemedir

¹⁵ 1990'da AGİK kurumsallaşmaya başlayacak ve 1994'te Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) adını alacaktır.

¹⁶ 18. madde: "Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır, bu hak, din ve inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama serbestliğini de kapsar."

20. madde: "1. Herkes, barış içinde toplanma ve örgütlenme hakkına sahiptir.
2. Hiç kimse, bir örgüte üye olmaya zorlanamaz."

27. madde: "1. Herkes, topluluğun kültürel yaşamına katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak onun yararlarını paylaşma hakkına sahiptir.
2. Herkesin kendi yarattığı bilim, yazın ve sanat ürünlerinden doğan manevî ve maddî çıkarlarının korunmasına hakkı vardır."

¹⁷ "Kendilerine ait farklı kültürel özellikleri korumak ve geliştirmek için 'toplulukların' kullanabildiği haklardır... Bu anlamda, kolektif hakkın amacı, üyelerin dışında belli bir varlığa ve kimliğe sahip olan "grup"un fiziksel varlığını ve farklı kimliğini korumaktır. Çavuşoğlu, a.g.y. , s. 55-56.

¹⁸ Bkz. Arsava, a.g.y. , s. 68-72.

ve azınlık haklarının tüm devletler tarafından saygı gösterilmesi gereken özünü ifade etmektedir. Bu madde, 17. yüzyıldan itibaren gerekli görülen ve uygulanan azınlıkların korunması anlayışının geliştirilmiş bir şeklidir ve bir insan hakları sözleşmesinin parçası olsa da, genel insan haklarının korunmasını aşmakta, özel bir insan hakları garantisi niteliğini taşımaktadır. Bu maddenin detaylarının belirlenmesi ise devletlerin yetki alanına girmektedir.¹⁹

Soğuk Savaş döneminde, 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni (AİHS) onaylayan AK de azınlıkların korunmasında yönelik herhangi bir düzenlemeye gitmemiştir. AİHS'nin ayrımcılığı yasaklayan 14. maddesi,²⁰ azınlıklara yönelik dolaylı bir koruma sağlamaktadır. Dönemin tek istisnasını 1975 Helsinki Nihai Senedi sayesinde AGİK oluşturur. Helsinki Nihai Senedi'nin üç ayrı bölümünde de ulusal azınlıklara yer verilmiş; topraklarında ulusal azınlık barındıran devletlerin katılımı, "bu azınlıklara dahil bireylerin yasalar önündeki eşitliğine saygı, insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmaları ve bu mantıkla, azınlık bireylerinin meşru çıkarlarının korunması"²¹ koşuluna bağlanmıştır. MSH'nin temel alındığı bu formülasyon, 27. maddeye uygun düşmektedir.²²

1990'larda azınlık sorunları ön plana çıkmış ve BM, AK ve AGİT'in azınlıklar konusundaki çalışmalarına hız kazandırmıştır.

AK, 1992 Bölgesel ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi ve 1995 Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi ile azınlıkların korunmasına yönelik önemli bir adım atarken, AGİT ise 1990 Kopenhag Nihai Senedi'nde azınlık haklarını yeniden teyit etmiş, 1992'de Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği'ni kurarak bu alandaki kararlılığını göstermiştir. Bugün AGİT'in azınlıklar açısından en önemli organı, 1990'da kurulan Serbest Seçimler Ofisi'nin devamı olarak yine 1992'de kurumsallaşan Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisidir (ODIHR).

¹⁹ Aynı yapıt, s. 115-116.

²⁰ 14. madde: "Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır."

²¹ Preece, a.g.y. , s. 142'den Thornberry, P., *International Law and Minorities*, Oxford, Clarendon, 1991, s. 251.

²² Arsava, a.g.y. , s. 91.

Tüm bu gelişmelere rağmen, azınlık hakları, devlet egemenliği, toprak bütünlüğü ve sınır dokunulmazlığı gibi uluslararası ilişkilerin genel ilkelerinin denetimi altında tutulmaya devam edilmiştir. İnsan haklarının sınırlandırılmasına yönelik, hakları kötüye kullanma yasağı ve kamu düzeni kaydı, azınlık haklarıyla ilgili belgelere de girmiştir. Bu hakların birey hakları olmaları ve toprak bütünlüğünü ihlal edememeleri de alınan önde gelen iki önlemdir.

Azınlık mensubu bireylerin kültürel, dinsel, sosyal, ekonomik ve kamusal yaşama katılma haklarını, kendi örgütlerini kurma haklarını içeren ve devletleri kendi ülkeleri üzerindeki azınlıkların varlığını ve ulusal veya etnik, dinsel, dilssel kimliklerini korumakla ve bu kimliklerini geliştirmeleri için gerekli şartların oluşmasını teşvik etmekle sorumlu tutan 1992 BM Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilssel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirgesi, ulusal azınlık sorununu ele alan ilk uluslararası metin olmuştur. Bildirge’de bir yandan BM Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 27. maddesi tekrarlanarak azınlık haklarının temeli olan ayrımcılığın önlenmesi onaylanır; diğer yandan devletlerin ulusal azınlık dilleri eğitimi kabullenmeleri ve azınlık kültürleri ve dilleri hakkında çoğunluğun bilgisini sağlanmaları talep edilerek 27. maddenin eksikleri kapatılır ve böylece BM de ayrımcılığın önlenmesinden azınlıkların korunmasına geçer.

Batılılaşma-Modernleşme Tartışmaları ve Doğu’nun İtirazı

BM, diğer sözleşme ve bildirgelerde olduğu gibi, 1992 Bildirgesi’nde de evrensel olarak tanınmış insan hak ve özgürlüklerini temel almıştır. Fakat günümüzde sorguya açılan önemli konulardan biri de insan hakları söyleminde “evrensellik”tir. Evrenselliğin Batı düşünce sistemiyle sınırlandırılmış olması üzerine dönen tartışmalar, bir yandan uluslararası ilişkiler alanında eleştirel teorilerin temelini, diğer yandan kendine özgü nitelikleri ve koşulları dikkate alınmadan bu evrensel normlara uyması beklenen devletlerin temel itirazlarını oluşturmaktadır. Daha iyi bir dünyaya Batı’nın “evrensel” değerleri ve metotlarıyla ulaşılacağı vaadi, 20. yüzyılda Batı’nın başrolde olduğu iki dünya savaşının ardından giderek inanırlığını yitirmiştir.

Batı'nın dünyayı, Batı'da bulunan bir "merkez" ve Batı'dan ne gelirse almak için bekleyen bir "çevre" olarak algılaması ve Batı için iyi olanın bütün dünya için iyi olduğu düşüncesi giderek su almaya başlamıştır.²³ Batı dünyası kendi içinde artan etnik milliyetçilik sorununa azınlık haklarını geliştirerek ve koruma altına alarak çözüm ararken, geleneksel olarak "ötekileştirdiği" başka bölgelerden, Asya ve Afrika'dan muhalif sesler yükselmektedir. Bu muhalefet, Avrupa'nın ekonomik, siyasi ve toplumsal koşullarında gelişen ve dolayısıyla Batı kültürünün ürünü olduğuna inanılan insan ve azınlık haklarının dünyanın her bölgesinde, devletlerin kendilerine özgü nitelikleri ve koşulları göz önünde bulundurulmaksızın evrensel kabul edilmesine karşıdır.

Bu muhalefetin önderliğini yapan bölgelerden biri, 20. yüzyılın sonunda "Doğu Asya mucizesi" olarak adlandırılan hızlı ekonomik kalkınmasıyla dünya gündemine oturan Doğu Asya bölgesidir. Uluslararası kapitalist sisteme entegrasyonunu Batı'nın empoze etmek istediği "liberal model"e, yani bir tür "açık kapı" (*open door*) modeline değil, Doğu ve Güneydoğu Asya tipi kalkınma modeline²⁴ dayandıran Doğu Asya bölgesi, insan haklarının ve demokrasinin evrenselliği tartışmalarında da Asya tipi demokratikleşme modelini yüksek sesle dile getirmektedir. Doğa üzerinde hakimiyet kurmaya ve güçlü rekabet ile bireyciliğe dayanan Batı kültürü yerine doğa ile uyuma önem veren ve grubu temel alan Asya kültürü arasındaki fark öne çıkmaktadır. Bireylerden çok, bölgede toplumsal yapının temelini oluşturan grupların çıkarına ve grup dayanışmasına verilen değerin Doğu Asya'nın ekonomik yükselişinin ardında yatan temel unsur olduğu vurgulanmakta, öne sürülen bu unsur Batı'nın evrensel ve ezeli bireysel haklarıyla ve dolayısıyla Batılı bireyle de çatışmaktadır. Doğu

²³ Johan Galtung, *Bir Başka Açıdan İnsan Hakları*, çev. Müge Sözen, İstanbul, Metis Yayınları, 1999, s. 26.

²⁴ Doğu Asya Mucizesi olarak da adlandırılan bu model, genellikle otoriter bir düzen dahilinde kıt kaynakları devlet ve bürokrasi eliyle dağıtmaya, yüksek tasarruf oranları sayesinde gerçekleştirilen yüksek yatırım oranlarına, hammadde yerine imalat sanayii ürünleri ihracına, disiplinli bir şekilde dayanışma içinde çok çalışmaya, her ne pahasına olursa olsun sağlanan siyasi istikrara, eğitim hariç diğer sosyal harcamalarda kısıtlamalara, sendikaları baskı altında tutmaya, bürokrasiyle zengin sınıfı kaynaştırmaya ve sabırlı stratejik planlamaya, yani ithal ikameci sanayiden ihracata uygun zamanda geçmeye dayandırılmaktadır. Attila Sönmez, *Doğu Asya "Mucizesi" ve Bunalımı: Türkiye İçin Dersler*, 2. B. , İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 18; Mehmet Ögütçü, *Yükselen Asya*, Ankara, İmge Kitabevi, 1998, s. 38 ve Murat Yülek, *Asya Kaplanları, Sanayi Politikaları ve Kalkınma*, İstanbul, Alfa Yayınları, 1998, s. 16.

Asya'da ailenin, şirketlerin ya da devletin refahı için bireyin temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasına gidilebilmekte. dolayısıyla siyasi istikrar ve kamu düzeni birincil öneme sahip olmaktadır. Bu nedenle insan ve azınlık hakları ihlali nedeniyle yöneltilen eleştiriler içişlerine müdahale olarak ele alınmaktadır.

Batı'nın, Batı uygarlığı dışındaki uygarlıkları yok sayması ve herkes için iyi olanı bilme yetisini kendisine özgü kılması da tepki almaktadır. Batı'nın Doğu Asya'daki ekonomik kalkınmayı "mucize" olarak adlandırışı bile, sadece kendisinin ulaşabildiğine inandığı zenginliğin sırrına ulaşılmasına duyduğu hayreti açıkça yansıtmakta ve aslında muhalefeti beslemektedir. 1997'de yaşanan Doğu Asya krizinin Batı basınında, "böyle olmayacağı belliydi, sonunda çuvalladılar" eleştirileriyle karşılanması da bu inancın başka bir örneğidir. Fakat krizden çabuk sıyrılan Doğu Asya bu imaları susturacaktır.²⁵

Diğer yandan Doğu Asya'da, uluslararası sisteme dahil olmak adına uluslararası insan hakları sözleşmelerine imza konmakta ve bu sözleşmeler çerçevesinde olumlu adımlar da atılmaktadır; fakat sözleşme maddelerinin uygulanması noktasında yorum farklılıkları açığa çıkmaktadır. Batılılaşmanın değil, modernleşmenin hedeflendiği söylemi yaşamın her alanına yansımaktadır.

Çağımızın geçerli "evrensel" değerleri Batı düşünce sisteminin ürünü olsalar da, tarih Batı'da başlamamıştır. Batı ile temasa geçmesiyle birlikte kaderi değişen bölgenin bu tarihten çok daha öncelere dayanan köklü bir geçmişi vardır. Doğu Asya'da Batılılaşma işte bu geçmişi ve geçmişten gelen kendilerine özgü nitelikleri silip atmak gibi yorumlanmakta, modernleşme ise Batı'yla eşit rekabet için Batı'nın ekonomik ve bilimsel gelişmelerine ulaşma olarak kabul edilmektedir. Osmanlı döneminde başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti'ne yansıyan medeniyet ve hars ayrımı da Batı'ya ulaşma çabası içinde düşünülen ikilemlerin bir örneğidir. Fakat Asya'nın Türkiye'de çok sık yaşanıldığı gibi Batılı olma kaygısı yoktur. Tek kaygı, Asyalı olarak modernleşmektir; fakat modernleşmenin Batılılaşma'yla olan sıkı bağının doğurduğu önemli ikilemler vardır. Asya her ne kadar modernleşmeyi sadece ekonomik boyutu ile kavramaya çalışsa da,

²⁵ Georges Corm, *Doğu-Batı: Hayali Kırılma*, çev. A. Nüvit Bingöl, İstanbul, İthaki Yayınları, 2003, s. 61-62.

modernleşme daha genel, Batı'nın idari, siyasi ve ekonomik yapısının benimsenmesini çağrıştıran bir terimdir.

Ekonomik başarılar liberal demokrasiyi Asya'nın kültürel farklılıkları temelinde reddetmeyi meşrulaştırmaktadır. 1997-98 yıllarında yaşanan Asya ekonomik krizi bu konuda bir meşruiyet krizi yaratmışsa da, evrensel olarak sunulan Batı değerlerinin Asya değerlerine yönelik bir tehdit olduğu algılaması değişmemiştir.²⁶

Siyasi alanda İkinci Dünya Savaşı'nın ardından hakimiyet sağlayan evrensel insan haklarının kökeninin 17. yüzyıl Aydınlanma çağına dayanması, Asya kültürlerinin gözünde, bu temel hak ve özgürlükleri Batı'nın kültürel sınırlamasından kurtaramamaktadır. Asya kültürleri çok daha köklü ve eskidir. Bu görüş temelinde insan ve azınlık hakları temelden reddedilmemekte ama aynı kendilerine özgü ekonomik kalkınma modeliyle refaha ulaşıldığı gibi Asya tipi demokratikleşmeyle de bu hakların devlet tarafından vatandaşlarına tanınacağı düşünülmektedir. Bu noktada, 21. yüzyılda Batı ile Doğu Asya uygarlıkları arasındaki temel fark, Batı'da kutsal insan haklarının devlet tarafından korunması, Doğu Asya'da insan haklarının kutsal devlet tarafından bahşedilmesidir. Bu ayrılığın temelini bireye ve gruba verilen değer farklılığı oluşturmaktadır.

Doğu Asya'nın Batı'ya eleştirel bakışına karşı, Batı, kendi değerlerini kendi kavramlarıyla bu bölgeye giydirmeye çalışmakta ve elbisenin neden bir türlü tam oturmadığını anlamakta zorlanmaktadır.

Azınlıklar ve Doğu Asya'yı Çalışmanın Amacı ve Alanı

Bu çalışmanın temel amacı, öne sürülen bu farklı bakış açısının kökenlerini, bölgedeki azınlık sorunları üzerinden incelemektir. 1990'lardan itibaren azınlık sorunları daha çok Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya üzerinden gündeme taşınmış, azınlık çalışmaları bu bölgeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Oysa

²⁶ Bkz. Mark R. Thompson, "Whatever Happened to "Asian Values"?" *Journal of Democracy*, Vol. 12(4), 2001, s. 154-165, <http://muse.jhu.edu/journals/journal_of_democracy/v012/12.4thompson.html>; Daniel A. Bell, "The East Asian Challenge to Human Rights: Reflections on an East West Dialogue," *Human Rights Quarterly*, Vol. 18(3), 1996, s. 641-667, <http://muse.jhu.edu/journals/human_rights_quarterly/v018/18.3bell.html>

sahip olduğu yoğun nüfus ve ekonomik kalkınma potansiyeli düşünüldüğünde. gelecekte uluslararası sistemde daha da ön plana çıkacağı öngörülen Doğu Asya'daki azınlıklar ve azınlık sorunları da aynı önemi fazlasıyla hak etmektedir.

Doğu Asya bölgesi; Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore), Kore Cumhuriyeti (Güney Kore) ve Japonya topraklarından oluşmaktadır. Bu çalışmada bölgenin iki büyük devleti olan Çin ve Japonya'nın azınlık sorunları örneğinden yola çıkılarak hem farklı rejimlere sahip bu iki Doğu Asya devleti karşılaştırılacak hem de bu bölgenin insan ve azınlık haklarını Batı'dan farklı yorumlamasının temelleri bu iki örnek ışığında anlatılmaya çalışılacaktır. Kuzey Kore ve Güney Kore'nin bu çalışmaya dahil edilmemelerinin nedeni, küçük olmalarının yanı sıra, önemli azınlık sorunlarına sahip olmamalarıdır.

19. yüzyılda Batı uygarlığının ekonomik, sosyal ve siyasal etkileri daha yakından hissedilene dek Doğu Asya'da azınlıklar vardır ama azınlık kavramı yoktur. Ulus-devlet kavramıyla birlikte azınlık kavramı da Doğu Asya'ya girmiştir, fakat bölge dillerinde bu kavramın tam karşılığı hâlâ bulunamaz. Araştırmanın konusunu oluşturan Japonya ve Çin iç azınlıkları, 19. yüzyıldan önce “köpek”, “çimen”, “kirli”, “kıllı” gibi aşağılayıcı isimlerle çağrılmaktadırlar.²⁷

19. yüzyıldan itibaren bölgedeki azınlıklar, özellikle çok geniş bir toprak parçasına yayılan Çin İmparatorluğu topraklarında pazar sahibi olmak isteyen Batılılar tarafından bölge politikalarını dengelemek üzere kullanılmalarıyla birlikte merkezî hükümetin dikkatini daha fazla çekmişlerdir.

19. yüzyıldan önce, Çin İmparatorluğu, tebaalarını Çin kültürüne bağlılık temelinde belirlemekte, Çin kültürünün üstünlüğünü benimsemeyenleri doğrudan barbar olarak nitelendirerek dışlamaktadır. 19. yüzyılda ulus, ulus-devlet gibi kavramlarla tanışmasının ardından, sahip olduğu bu farklı azınlık gruplarını adlandıracak kavram bulma zorluğu çeken Çin, Japonya'dan ödünç aldığı *minzu* kavramı ile bu sorunu çözmüş, azınlık gruplarını “milliyet”²⁸ olarak

²⁷ Bkz. s. 68, 104.

²⁸ İngilizcesi “nationality” olan milliyet, uyrukluk anlamını taşısa da, bu çalışmada bu anlamda kullanılmamıştır. Milliyet bu çalışmada, henüz milletleşmemiş düzeydeki topluluk olan “halk” ile millet arasındaki geçiş aşamasını temsil etmektedir.

adlandırmıştır. Japonya'da da 19. yüzyıla dek azınlık kavramı kullanılmamıştır. Japonya sahip olduğu azınlıkları Japon İmparatorluğu'nun tebaası kabul etmiş, ama birliğini kan unsuruna dayandırdığı için, Japon kanı taşımayanları genellikle yok farz etmiştir.

Bu çalışmada Çin ve Japonya'nın azınlık sorunlarını ele alışlarının temeli ulusal kimliklerinde aranacaktır. Ulusal kimlik, zayıf da olsa varolan bir siyasi topluluğun oluşmasının ardından gelişmeye başlayan kolektif bir kimliktir. Paylaşılan tarihî mekan, ortak mitoslar ve tarihsel bellek, ortak kitlesel kamu kültürü, topluluktaki bireyler için geçerli olan ortak hak ve görevler ve ortak ekonomi, bir topluluğun ulusal kimliğini belirleyen başlıca unsurlardır.²⁹ Dolayısıyla Çin ve Japon ulusal kimlikleri de bu topraklarda siyasi bir topluluğun varolduğu dönemlerden itibaren, yukarıda sayılan unsurlar dikkate alınarak açıklanmaya çalışılacaktır. Diğer yandan küreselleşmeyle birlikte ulusal kimliğin bu tanımına, ulusal sınırları aşan ekonomi, teknolojiye bağlı olarak gelişen iletişim, ulaşım ve giderek uluslararası sitemde etkinliğini artıran uluslararası örgütler ve sivil toplum örgütleri gibi yeni unsurların da eklendiği dikkate alınacaktır ki, insan ve azınlık hakları alanındaki olumlu gelişmelerin arkasında da bu unsurlar yatmaktadır.

Zaman ve mekandan bağımsız ve durağan olmayan her kimlik gibi ulusal kimlik de sürekli bir değişim içindedir. Günümüzde ulusal unsurların ötesinde uluslararası unsurlar da ulusal kimliği geçmişe göre çok daha fazla etkilemektedir. Sadece mal, hizmet ve emek değil, fikirler de ulusal sınırlardan kurtulmakta; hatta emekle karşılaştırıldığında bunu çok daha hızlı ve kolay bir şekilde yapmaktadır. Bu kolaylığının ve hızın ardında, yayılan fikirlerin Batı'ya ait olmasının yanı sıra iletişim ve ulaşım alanında Batı'nın liderliğinin etkisi büyüktür.

Batı'nın sosyal yapısına ait unsurlar ve değerlere Çin ve Japonya da kapılarını kapatamamıştır. Ekonomik açıdan Batı'ya ulaşmak için yapılan reformlar, peşinde sosyal reformları da gerekli kılmaya başlamıştır. Modernleşmeye evet derken, Batılaşmaya ne ölçüde hayır denilebileceği tartışılmaktadır. Bu durumdan doğan çelişkiler de bu çalışmada ele alınacaktır.

²⁹ Anthony D. Smith, *Millî Kimlik*, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, s. 24-32.

Azınlıkların korunmasına yönelik Avrupa'da yaşanan sürecin bir paraleli Doğu Asya'da yaşanmamıştır. Bugün Avrupa'da olduğu gibi insan ve azınlık haklarını güvence ve denetim altına alan bölgesel bir örgüt Doğu Asya'da yoktur. Bölgede bu hakları güvence altına alan tek örgüt BM'dir; fakat onun da yaptırım gücü yoktur. Yine de BM sözleşmeleri Çin ve Japonya'nın insan ve azınlık hakları konusunda attıkları adımların önemli bir ayağını oluşturmaktadırlar ve bu nedenle bu çalışmada kendilerine önemli bir yer verilecektir.

1949'dan beri sosyalist bir rejime sahip olan Çin'de insan ve azınlık haklarının ihlali, Soğuk Savaş döneminden beri Batı Bloku'nun sosyalist rejimlere yönelttiği temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği suçlaması dahilinde gündemde olan bir konudur. 1990'larda Doğu Bloku'nun yıkılmasının ardından pek çok devlette olduğu gibi Çin'de de azınlık grupları arasında etnik milliyetçilik canlanmış ve ayrılıkçı hareketler Çin'in teritoryal bütünlüğünü tehdit etmeye başlamıştır. Bu gelişme üzerine Çin hükümetinin uygulamaya soktuğu bastırma politikasının yoğunluğu ve şiddeti, Çin'i insan hakları raporlarından eksik etmemiştir.

Çin, SSCB'nin ardından parçalanmasını bekleyenlerin umutlarını boşa çıkarmış; fakat bu sefer de artan milliyetçi politikaları, sürekli büyüyen ekonomisi ve nüfusuyla SSCB'den boşalan potansiyel düşman koltuğuna oturtulmuştur. Batı'nın, özellikle ABD'nin uluslararası sistemdeki hakim konumuna olası bir rakip olarak Batı tarafından Çin yeniden biçimlendirilmiştir. 1990'lardan itibaren Batı dünyası için milliyetçilik olumlu anlamlarını kaybetmiş, başedilmesi gereken ve "öteki"lere özgü bir sorun haline getirilmiştir. Bu nedenle Çin'de yükseldiği söylenen milliyetçiliğin İkinci Dünya Savaşı öncesi Alman ve Japon milliyetçiliğine benzer bir tehlike yaratacağını savunanların sayısı artmıştır. Bu bağlamda Çin'in azınlık sorunları da daha fazla önem kazanmış, aynen 19. yüzyılda Osmanlı örneğinde olduğu gibi, azınlıklar Batı'nın Çin'e karşı kullanacağı bir dış politika kozu haline gelmişlerdir. Bu çalışmanın amaçlarından biri de, Çin milliyetçiliğinin ana hatlarını azınlık sorunları bağlamında ele alarak Sonuç'ta Çin milliyetçiliğinin öne sürüldüğü gibi bir tehdit unsuru olup olmadığını görmek ve Batı'nın Çin'deki azınlık sorunlarına ne ölçüde dahil olduğunu ortaya sermektir.

Hukuki olarak ayrımcılığın önlenmesine dair düzenlemeler yapılsa da, azınlıkların korunmasına yönelik bir adımın homojenlik mitosunu zedeleyeceği düşüncesi Japonya'nın azınlıklarıyla arasına çektiği görünmez duvarın varlığını açıklamaktadır. Bu çalışmada Japon azınlıklarının toplumsal konumları ve bu duvarı geçmeyi ne ölçüde ve nasıl başarabilecekleri bu noktadan hareketle açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın Düzeni

İki ayrı bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünü Japonya'da azınlıklar ve azınlık sorunları, ikinci bölümünü Çin'de azınlıklar ve azınlık sorunları oluşturacaktır. Her iki bölümün ilk alt başlıklarında ise Çin ve Japonya'nın ulusal kimliklerinin oluşumu ve geçmişten bugüne evrimleri ele alınacaktır. Bu iki Asya uygarlığının Batı uygarlığı ile temasının ulusal kimliklerinde yarattığı değişimlere özellikle dikkat çekilecek, Batılılaşma ve modernleşme kavramlarına bakışları incelenecektir. Bu bölümün amacı, Çin ve Japon ulusal kimliklerinin azınlıklara yaklaşımlarını nasıl ve ne ölçüde belirlediğini bulmaktır.

Ulusal kimlikle ilgili bu ilk alt başlıkların altındaki bir diğer konu da Çin ve Japonya'nın geçmişten bugüne izledikleri azınlık politikaları ve azınlıkları

ilgilendiren ulusal ve uluslararası düzenlemeleridir. Bu konunun ulusal kimlik başlığı altında ele alınmasının nedeni, ulusal kimliğin azınlıklara bakışının hayata yansımaları örneklendirmektir. Çünkü ulusal kimliğin en belirgin işlevi o ulusa özgü değerleri tanımlayan ve halkın gelenek ve göreneklerini yansıtan yasal hakların ve yasal kurumların görevlerini meşrulaştırmasıdır.³⁰

Sahip olduğu 4 azınlık grubuyla, 56 milliyete sahip olan Çin'den daha homojen bir nüfus yapısına sahip olan Japonya, resmî olarak azınlıklara sahip olduğunu kabul etmediğinden dolayı resmî azınlık politikalarına da sahip değildir. Bu nedenle bu bölümde Japonya'nın azınlık politikaları, 1889 ve 1947 Anayasalarında tanınan haklar temelinde ele alınırken, çok-uluslu bir devlet olmanın sonucu olarak her zaman resmî azınlık politikalarına sahip olmuş bulunan Çin'in azınlık politikaları önce tarihsel bir dönemlemeye tabi tutulacak, ardından Çin mevzuatına geçilecektir. Her iki bölüm de uluslararası düzenlemeler incelenerek son bulacaktır.

Her iki bölümün ikinci alt başlıklarını Japon ve Çin devletlerinin sahip oldukları iç azınlıklar oluşturmaktadır.

Japon azınlıkları başlığı altında Japon azınlıklarının tümü, yani Ainular, Okinavalılar, Burakular ve Koreliler ele alınacaktır. Her azınlığın ekonomik ve toplumsal yaşamına ve kısa tarihine yer verilecek, ardından Japon devleti ile azınlık grubu arasındaki ilişki, ulusal kimlik başlığı altında sunulan veriler ışığında incelenecektir.

Çin'in nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Hanların dışında 55 farklı azınlığa sahip olması ve bu azınlıkların her biri hakkında detaylı bilgiye ulaşmanın zorluğu, Çin'deki azınlık grupları ele alınırken bir sınırlamaya gidilmesini gerektirmiştir. Çin'de farklı azınlık grupları olmasına rağmen Çin'in uluslararası alanda bilinen ve Çin üzerine hazırlanan insan hakları raporlarına yansıyan üç azınlık sorunu vardır: Tibet, Doğu Türkistan ve İç Moğolistan. Bu üç bölgenin bünyelerindeki ayrılıkçı hareketler Çin'in teritoryal bütünlüğünü tehdit etmektedir ve Çin'in azınlık politikalarının en sık tökezlediği ve tartışmaya açıldığı yerler de bu bölgelerdir. Dolayısıyla bu noktadan hareket edilerek çalışmada Çin azınlıkları bu üç bölge temelinde sınırlandırılmıştır. Tibet, Doğu

³⁰ Aynı yapıt, s. 35.

Türkistan ve İç Moğolistan ayrı ayrı, her birinin ekonomik ve toplumsal yaşamı ile kısa tarihine yer verilerek incelenmiş; 21. yüzyılda bu sorunların geldikleri nokta ele alınmıştır.

Her bir bölümün sonunda, o bölümle ilgili genel bir değerlendirme kaleme alınarak, tezin sonucunda bu genel değerlendirmelerin karşılaştırılmasına ve Giriş'te öne sürülen varsayımlara ulaşip ulaşamadığımızın değerlendirmesine yer verilmiştir. Sonuç bölümünde Çin ve Japonya örnekleri Türkiye ile benzerlik ve farklılık gösteren noktaları açısından da ele alınmış, böylece azınlıklar konusunda daha geniş bir yoruma ulaşılmaya çalışılmıştır.

Birinci Bölüm: Japonya’da Azınlıklar ve Azınlık Sorunları

Japonya’nın azınlıklara ve onlara ilişkin sorunlara sahip olması dünya kamuoyunun yakından ilgilendiği bir konu değildir. Genel kabul Japonya’nın homojen bir nüfusa sahip olduğu yönündedir ve bu durum Japonya’nın resmi politikasıyla da desteklenir. Japon nüfusunun %4’ünü³¹ oluşturan azınlık gruplarının ayrılıkçı bir politikaya sahip olmamaları da kendilerini uluslararası gündemden uzak tutar. Fakat her devlet gibi, özellikle tarihinin bir döneminde sömürgecilik macerasına atılmış her devlet gibi, Japon toplumu da farklı etnik ve kültürel kimliklerden oluşur. Etnik ve kültürel ayrılığın en az görüldüğü devletlerden biri olması Japonya’nın azınlık sorunu olmadığı ya da Japon azınlıklarının dikkate alınmaması gerektiği gibi bir yaklaşımı hak etmemektedir.

Japon ulusal kimliği Japon toplumunun ve devletinin azınlıklara bakışını biçimlendiren en önemli unsur olduğundan, Japon halkını “biz”leştiren tarihsel ve güncel kaynakları incelemek bu çalışmanın ilk bölümünü oluşturacaktır. Bu çerçevede, ilk olarak Japonya’nın modernleşme sürecinin başlangıcı kabul edilen Meiji Restorasyonu³² öncesi Japon kimliğini etkileyen temel unsurlar, ardından da Meiji Restorasyonu sonrasında Batı’yla yakın temasın etkileri ele alınacaktır. Her iki dönemin ortak yanlarının, günümüzde Japon ulusal kimliğinin azınlıklara yönelik tavrını belirleyen temel değerler olduğu savıyla hareket edilerek, özellikle 1970’lerden itibaren uluslararası sistemin Japon devleti ve toplumu üzerindeki etkisi ve Japonya’nın imzaladığı uluslararası insan hakları sözleşmelerinin azınlıkların yasal statülerini ne yönde etkilediği incelenecektir.

³¹ Yoshio Sugimoto, “Minority Groups: Ethnicity and Discrimination,” *An Introduction to Japanese Society*, ed. Yoshio Sugimoto, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 1997, s. 171.

³² 1868 yılında Tokugava yönetimine karşı olanların müdahalesiyle yüzyıllardır süren *Bakufu* ve imparatora dayanan ikili yönetim sona erdi ve tek merkezli otorite imparatorluk haline geldi. Şogunluk sona erdi. Japonya’nın Batılı bir tarzda devlet haline gelmesi için ekonomik, sosyal ve siyasal reformların gerçekleştirilmesine girişildi.

I) Japon Ulusal Kimliği ve Azınlıklara Bakış

Japonya’da kurumsal bir ulusal birlikten çok, ulusun üyelerinin ortak bir ruha sahip olduğu daha bütüncül ve kutsal bir birlik anlayışı hakimdir. Her ulusun farklı bir ruhu, karakteri olduğu anlayışı Japonların dünyayı “bizimkiler” ve “yabancılar” olarak algılamasının temelini oluşturur.³³

Japon toplumu tarihi boyunca farklı kültürlerin etkisini hissetmiş ve onların belli değerlerini kendi yerli değerleriyle kaynaştırarak kimliğini korumayı başarmış bir toplumdur. Modernleşme sürecine girmesinden önce Japon ulusal kimliğini oluşturan ilk unsurlar Japon devletinin coğrafi ve ekonomik yapısı, Şinto dini ve özellikle Çin’in etkisiyle ülkeye giren Budizmin³⁴ ve Konfüçyüsçülüğün³⁵ hem toplumsal hem de idari yapıdaki etkileri olmuştur. Modernleşme sürecinin ardından Japon toplumu yeni bir kültürün, Batı kültürünün etkisi altına girmişse de kendi geleneksel kimliğini antika bir vazo gibi elinden düşürmemeye, yenilikleri kendi yapısına uygun bir şekilde benimsemeye çalışmıştır.

³³ Kosaku Yoshino, *Cultural Nationalism in Contemporary Japan: a sociological enquiry*, London, New York, Routledge, 1992, s. 54-60; Bozkurt Güvenç, *Japon Kültürü*, 6. B., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s. 28.

³⁴ İ.Ö. 500 dolaylarında Prens Gautam, yani Buda, kişisel duygu ve isteklerin yok edilmesini ve yeniden doğuşlar çemberinden kurtulmayı dinsel çabanın baş amacı haline getirmiştir. Ben’i yok ederek acıları ortadan kaldırmak Budizmde nihai hedeftir ancak çoğu insanın bu hedefe ulaşamayacağı düşüncesiyle, Buda, izleyicilerine yaşamları boyunca takip etmeleri gereken sekiz soylu yol önermiştir. Budistler doğru görüşlerin, doğru isteklerin, doğru konuşmanın, doğru davranışın, doğru geçim yollarının, doğru çabanın, doğru düşüncenin ve doğru vecdin peşinde koşarak iç kutsallıklarını geliştireceklerdir. William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, çev. Alâeddin Şenel, 6. B., Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s. 141-142.

³⁵ İ.Ö. 5. ve 6. yüzyıllarda yaşamış olan, kimilerine göre sadece öğretmen, kimilerine göreysen bir siyaset bilimci olan Konfüçyüs’ün kişilik, toplumsal ilişkiler ve insanlık üzerine öğretileri dinsel bir nitelik taşımamaktadır. Konfüçyüs’ün insanlığa özgü beş pratik olarak saydığı saygı, yüce gönüllülük, dürüstlük, duyarlılık ve eli açıklık soyut insanlık erdemini oluşturmaktadır. Konfüçyüs erdemli ve bilgili kişilerin yönetici olması gerektiğine inanır. Erdemli, bilgili ve adil yöneticiye karşı sadakati savunmaktadır. Konfüçyüs öğretileri Çin İmparatorluğu ile birlikte yayılmış ve Doğu Asya uygarlığının kültüre, eğitime ve bilgiye saygı gösteren yanını oluşturmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. *Konfüçyüs Düşüncesinin Temelleri*, İngilizceye çev. Thomas Cleary, çev. Sibel Özbudun, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1996.

getirdiği avantajla yerli kültürel davranışlar da sürdürülmüş ve işgal silsilesinden kaçınmak mümkün olduğu gibi yeni insan akınları da engellenmiştir. Çin kültürü tüm Doğu ve Güneydoğu Asya'da olduğu gibi Japon adalarında da etkisini göstermiştir. Çin'in, eğitimden hukuk teorisine, dinsel fikirlerden politik kurumlara ve dilsel gelişime kadar Japon toplumu üzerinde sınırsız bir etkisi olmuştur. Bu etkiler daha sonra Japonlar tarafından kendilerine göre yeniden uyarlansa da özellikle eğitimde ve devlet yapısında bugün de devam etmektedir.³⁸

Coğrafi yapının küçüklüğü ve Japon adalarının coğrafi konumunun dış saldırıları savmaya uygunluğu Japonya'nın ortak soya ve kültüre dayandığı birliğini destekleyen bir unsur olmuştur. Daha çok kıyı bölgelerinde yoğunlaşan nüfus baskısı, toprağın ve iklimin kaprisleri Japonların dış dünyayla ilişkilerini etkilemiş ve Japonya'nın evriminde hayati bir rol oynamıştır.³⁹

1930'lu yıllara dek bir tarım toplumu olarak kalan Japonya'da ulusal kimliğin en belirgin özelliği olan grupçuluk anlayışının temelinde yatan ekonomik etmen, Japonya'daki pirinç üretimi ve bu üretiminin yarattığı kültürdür. İşbirliği

³⁶ Janet Hunter, *Modern Japonya'nın Doğuşu: 1853'ten Günümüze*, çev. Müfit Günay, Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s. 16; Güvenç, a.g.y., s. 69.

³⁷ Mehmet Özgen Kavak, "Japonya'nın On Bin Yılı," *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5(2), Yaz 1999, s. 148.

³⁸ Hunter, a.g.y., s. 66-67.

³⁹ Aynı yapıt, s. 16-17, 221-222.

içindeki emek gücüne duyulan ihtiyacın aile yapısını güçlendirmesi, bu temelde gelişen ailenin Japon toplumunun temel sosyal birimi olması sanayi toplumuna da devredilen bir özelliktir.⁴⁰

Aile, Japon sosyal düzeninin temel birimidir. Aynı soyadına, dolayısıyla ortak bir soya sahip olmak sanayileşme öncesinde ailenin temel belirleyicisidir. Aile içinde, köylerde ve daha büyük sosyal gruplarda dayanışma duygusu hakimdir.⁴¹ Japonya'daki dinsel inançlar da "aile"nin temsil ettiği ve barındırdığı, sadakat, saygı, işbirliği, dayanışma ve birlik duygusunu desteklemiştir.

Dinsel inançlarda eklektik bir yaklaşım benimsenmiştir. Şinto, Konfüçyüsçülük ve Budizm, Japon maneviyatının üç temel kaynağıdır.

Japon olmayanlar tarafından, kutsal imparatorluk ailesine sadakat temelinde Japon birliğini zaman zaman şovenliğe götürecek ölçüde destekleyen bir inanç sistemi olarak bilinen Şinto'nun sözlük anlamı '*tanrılar yolu*'dur. 'İlah' ya da 'ruh' olarak çevrilebilecek '*kami*'lere ibadet edilir. Ağaçlardan insanlara, dağlardan imparatora kadar herkes '*kami*'ye sahiptir. Sayısız kami olması evrenin genel olarak kutsallığına işarettir. Kutsal bir kitabı ve peygamberi olmayan Şinto, doğa ve insanın birlikteliği temelinde gelişen, özünde animist ve Japonya'ya özgü bir inançtır.⁴² Mitolojik bir temele sahip olan Şinto inancına göre, soyları Yamato klanına dayanan Japonlar Güneş Tanrıçasının çocuklarıdır.⁴³

Japonya'nın Çin'in etkisiyle Konfüçyüsçülükle tanışması 5. yüzyıldadır. Konfüçyüsçülük, sivil bir devlet olan ve bürokrasiye dayanan Çin'de gelmiş geçmiş muhafazakâr sistemlerin en başarılısı olarak kök salarken,⁴⁴ Japonya'da muhafazakârlık açısından etkisini devam ettirmiş; fakat, sivil bir devlet yerine askerî yönetimin hakim olduğu Japon devlet yapısında Japon koşullarına ve değerlerine göre yeniden yorumlanmıştır.

Konfüçyüsçülüğün Japon değerleri ile çelişen yanı, imparatorluk kurumunun kutsallığı ve sorgulanmazlığı üzerine olmuştur. Konfüçyüs

⁴⁰ Yoshino, a.g.y., s. 20-21.

⁴¹ Aynı yapıt, s. 89.

⁴² Hunter, a.g.y., s. 254; Güvenç, a.g.y., s. 143-145 ve William K. Bunce, *Religions in Japan: Buddhism, Shinto, Christianity*, Rutland, Tokyo, Charles E. Tuttle Company, 1955, s. 98-104.

⁴³ John Pilcher, "A Perspective on Religion in Japan," *Asian Affairs*, Vol. 16 (1), February 1985, s. 30, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=5232655&db=aph>>

⁴⁴ John King Fairbank, *Çin'in Sömürgeleşmesi ve Amerika'nın Asya Politikası*, çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Doğan Yayınları, 1969, s. 63.

düşüncesinde yönetilenin yönetene saygısı ve sevgisi kadar, yönetenin yönetilene davranışlarında da hak ve adalet aranmakta, bu unsurların bulunmadığı koşullarda yönetilenlerin başkaldırması ve yöneticiyi görevden alması mümkün kılınmaktadır. Oysa meşruiyetini Güneş Tanrıçasından alan Japon imparatorunun (*tenno*) değil değiştirilmesi, tavırlarının sorgulanması bile kabul edilemezdir.

Konfüçyüsçülük, daha çok kamusal alanda, özellikle eğitim sisteminde ve idari yapının biçimlendirilmesinde Japonya'da temel alınan bir düşünce okulu olmuştur. 12. yüzyılda askerî elitin iktidara hakim olmaya başlamasıyla geri plana itilse de, Tokugava döneminde, *Bakufu* ile uyum içinde hakimiyetini devam ettirmek isteyen Tokugava ailesince yeniden canlandırılmıştır.⁴⁵ Sadakat temelli, katı bir toplumsal düzenin varlığını onaylayan yeni Konfüçyüsçülük insanı öteki dünyayla değil, bu dünyadaki davranışlarıyla ilişkilendiren ahlaki bir yasa olarak kabul edilmiş, toplumsal uyumu sağlamanın bir aracı olarak görülmüştür.⁴⁶

6. yüzyılda, yine Çin'in kültürel etkisiyle Japon topraklarına giren Budizm ise özellikle 7. yüzyılda seçkinlerin dini olarak yayılmaya başlamış, ilk dönemlerde halka inememiştir. Tokugava döneminde, imparatora birincil değeri veren Şinto yerine Konfüçyüsçülüğün canlandırılması Budizm için de geçerli olmuş, her köyde Budist tapınakları inşa edilmiştir. Halka inebilmek için Japon Budizmi geleneksel inanç ve uygulamalarla uzlaşmış, özellikle ölüm ve yaşama dair özel durumlara ilişkin ayinlerde Budist ibadet yöntemlerine başvurulmaya başlanmıştır. Tokugava döneminden itibaren halkın yaşamında Budizm kökleşmiş ve Budist tapınakları ve okulları zaman zaman sosyal ve siyasi hareketlerde de yer almıştır.⁴⁷

Bu dönemde resmî eğitim ve din toplumsal denetimin ve uygun politik ve sosyal görüşlerin aşılmasının araçları olarak kullanılırken, aynı anlayış Meiji döneminde de devam ettirilmiştir. Bu nedenle Meiji döneminin ilk hükümetlerinin

⁴⁵ M.Ö. 660 yılında saltanat süren ilk imparator Cimnu'nun Güneş Tanrıçasının oğlu olduğu inancı, Japon imparatorluk ailesinin kutsal meşruiyetini oluşturur. 12. yüzyıla gelindiğinde imparatorun hakimiyeti askerî yöneticilere geçmiş olsa da, imparator güneşin çocukları olan Japon ırkının babası olarak yerini korumuştur. Japonya, 12. ve 19. yüzyıllar arasında imparatorun askerî vekili olan *shogun*ların nezaret ettikleri *Bakufu* denilen askerî bir yönetime ve bölgesel gücün yerel hanlıklara ait olduğu bir idari yapıya sahiptir. 1632 yılından itibaren Tokugava hanlığı *Bakufu* yönetimiyle arasındaki uyumun da etkisiyle 1868'e dek *de facto* olarak ülkeyi yönetmiştir. Hunter, a.g.y. , s. 17-22.

⁴⁶ Aynı yapıt, s. 255-256; Pilcher, a.g.m. , s. 31.

eskiyi canlandırma arayışı başlangıçta ilahi otoritenin dünyevi olana üstünlük sağladığı bir hükümet yapısı doğurmuştur.⁴⁸

Şinto. Meiji Restorasyonu'nun ardından. Devlet Şintosu ve Mezhep Şintosu olarak ikiye bölünmüştür. Aslında bu yüzeysel ayırım hükümetin imparatorluk tebaalarının sadakatini kuvvetlendirmek için belirlediği bir politikadan başka bir şey değildir. Şinto devlet dini haline getirilerek imparatorun kutsallığı çatısı altında tüm ulusun birleşmesi amacı güdülmüştür. İmparatora ibadet geleneği yeniden canlandırılmıştır. İmparator sadece dünyevi değil, aynı zamanda ilahi bir role de sahiptir. Japon mitolojisine göre, Japonya'nın ve evrenin yaratıcısı olan tanrıların soyundan gelen imparatora saygı ve sadakat. Konfüçyüsçülükle de desteklenmiştir.⁴⁹

Japonlar, "biz" kavramını "öteki"nde yer alan negatif unsurlara karşıtlık içinde değil, "biz" kavramına atfedilen pozitif unsurlarla biçimlendirmişlerdir. Coğrafi ve ekonomik koşulların kendilerine hazırladıkları ortamda, sosyal ve dinsel unsurları kullanarak kendilerine atfettikleri müstesnalığı doğuştan getirdikleri farklılıklarına dayandırmışlardır. Etnisite ve kültür türdeşliği merkezli bu müstesnalığın kirletilmesine izin vermek istememeleri Japon olamayanları "öteki"leştirmelemleri sonucunu doğurmaktadır.

B) Batı Teknolojisi, Japon Değerleri

Japonya'nın yaklaşık son 1500 yıllık tarihinde, sosyal sistemde iki büyük dönüm noktası olmuştur. Bunlardan ilki, 12. yüzyılda soylu sınıfın yönetimi altındaki Eskiçağ toplumundan, savaşçı sınıfın yönetimindeki Ortaçağ toplumuna doğru geçiştir. İkincisiyse, Ortaçağ toplumundan modern topluma doğru olan ve 1868'den sonra Meiji Restorasyonu'yla ortaya çıkarak bugün Japonya'yı uluslararası sistemin ikinci büyük ekonomisi haline getiren değişikliktir.⁵⁰

Meiji Restorasyonu hakkındaki genel kanı, Japon modernizasyonunun Batı'nın baskısı sonucu gerçekleşmesinin başlangıç noktası olduğudur. 1853'de

⁴⁷ Bkz. Bunce, a.g.y. , s. 49-55; Güvenç, a.g.y. , s. 146-151 ve Pilcher, a.g.m. , s. 34.

⁴⁸ Hunter, a.g.y. , s. 261.

⁴⁹ Bunce, a.g.y. , s. 106-108.

Perry'nin Japonya'ya dış ticarete açmak üzere Japon kıyılarına dayanmasının ardından, Japonya'nın izlediği izolasyon politikasının Meiji Restorasyonu ile sona erdiği görüşü Japonya hakkında anlatılan "geleneksel bir hikaye"⁵¹ haline dönüşmüştür. Bu hikayenin uydurma olduğunu söylemek mümkün olmasa da eklenmesi gereken nokta, Tokugava yönetiminin son dönemlerinde de Batı'daki gelişmelerin gözardı edilmemiş olduğudur.

18. yüzyıla gelindiğinde, Batı'nın Asya'da giderek artan ekonomik ve kültürel etkisine kayıtsız kalmak Tokugava yönetimi için de olanaksızdı. Perry'nin Japon limanlarını ticarete açma taleplerine ilk başta dirençle karşılık verildiyse de kısa süre zarfında ABD ve ardından diğer Batılı devletlerle dostluk ve ticaret antlaşmaları adı altında eşitsiz antlaşmalar⁵² imzalandı.⁵³

Meiji Restorasyonu'nun ardından modernleşmenin anlamı üzerine yoğunlaşan tartışmalar bu dönemde başlarken, bu tartışmalar ekonomik ve toplumsal değişimlerin siyasal sistem üzerinde ciddi zorlamalar yaratmasına yol açtı. Eşitsiz antlaşmalar, Japonya'nın ayrılık duygusunu ve güven ihtiyacını azaltmaktan çok güçlendirirken,⁵⁴ Batı ile arasındaki kültürel ve teknolojik fark karşısında Japonya'nın geri çekilmek zorunda kalması ulusal onuru zedelemiştir.

Japonya 19. yüzyılın ortalarında kapılarını dış dünyaya açarken üstle ast arasındaki bütün ilişkilerin otoriteye itaat ve efendi-köle anlayışı üzerinde yükseldiği Konfüçyüsçü ahlak temelinde şekillenen bu tarım toplumunda, diğer tarım toplumlarında da olduğu gibi, "sakin olan birşeyi hareket ettirmeyin" atasözüne riayet ediliyordu.⁵⁵

1868'de Meiji Restorasyonu ile imparator tekrar merkezî siyasi otorite haline geldiğinde yapılan değişim planları, bu sakin toplumu ileriye doğru

⁵⁰ Ken Takeshita, "Japonya'da Yasal Sistemin Çağdaşlaşması," *Japon Uzmanların Gözüyle Modern Japonya*, Ankara, Türk-Japon Üniversiteler Derneği, 1992, s. 21.

⁵¹ Masaru Kohno, "On The Meiji Restoration: Japan's Search for Sovereignty?," *International Relations of the Asia-Pacific*, Vol. I (2), 2001, s. 269, <<http://irap.oupjournals.org/cgi/reprint/1/2/265.pdf>>

⁵² Siyasal, ekonomik ve askerî baskılar sonucu bir tarafın başka bir taraftan elde ettiği karşılıklı ve dengeli olmayan andlaşmalar, eşitsiz antlaşmalar olarak kabul edilirler. Japonya da bu dönemde sadece Batılı devletlerin kazandığı, kendisinin hep kaybettiği bu tür antlaşmalara imza atmıştır. Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, I. Kitap, 6. B. , Ankara, Turhan Kitabevi, 1997, s. 161.

⁵³ Kohno, a.g.m. , s. 267-268.

⁵⁴ Hunter, a.g.y. , s. 37.

⁵⁵ *Değişen Japonya: Bir Yüzyıllık Modernleşme*, y.y., Japonya Dışişleri Bakanlığı, 1968, s. 7.

hareketlendirmek. durağanlığıyla Batı'nın altında ezilmesini önlemek hedefini taşıyordu. Bu yönde kararlı adımların atılması için gerekli ilk hamle 1871'de derebeylik düzenin resmî olarak kaldırılmasıyla gerçekleşti. Otoritenin merkezileşmesi için ulaşım ve iletişim sistemlerinde yeniliklere gidilirken yeni hükümetin iki ana dış hedefini de ulusal güvenliğin sağlanması ve eşitsiz antlaşmaların revizyonu oluşturuyordu.⁵⁶

Batı'ya direnebilmek için Batı'nın silahlarına sahip olmanın dışında başka seçeneğin olmadığı inancıyla hem ekonomide hem de adalet sisteminde hızlı değişikliklere gidildi. Bir taraftan devlet teşvikiyle sanayinin, diğer yandan Batı tipi yasaların ve adalet sisteminin geliştirilmesi için çalışılıyordu.

1881'de, Meiji hükümeti, 1890'da parlamentonun açılacağını duyurdu. 1889'da Anayasa yürürlüğe girdi. 1890'dan itibaren de Japonya anayasal bir monarşi oldu.⁵⁷ 1889'da İngiltere ile konsolosluk yetkilerine son veren yeni bir antlaşma imzalanırken, 1911'de Japonya gümrük tarifeleri üzerindeki yetkilerine tekrar kavuştu.⁵⁸

Japonya, ikinci hedefi olan ulusal güvenliği sağlamak üzere Kore'de etkisini genişlettikçe Çin ile karşı karşıya kaldı. 1895'te Çin'le, 1904'te Mançurya'daki çıkarlarının çatışması üzerine de Rusya'yla savaşa girdi. Her iki savaştan da galip ayrılan Japonya bu galibiyetleriyle hem gücünü sınamış oluyordu hem de Avrupa'ya artık kolay yutulur bir lokma olmadığını gösteriyordu.

Japonya'nın Batı medeniyeti yolunda modernleşmedeki başarısı, uluslararası hukuki statüsünü yükseltmekle kalmayıp, fakir ve zayıf bir ulusu kısa süre içinde emperyalist bir güce dönüştürdü.⁵⁹ Bu dönemde sanayisinin gelişmesi ve nüfus artışı hem hammadde hem de pazar arayışını hızlandırdı ve Doğu ve Güneydoğu Asya'daki yayılmacı politikasıyla Avrupa'yı emperyalist politikalar açısından da takip etti. Bu politikalar 1940'larda ABD politikalarıyla çatışmaya

⁵⁶ Shizuo Seki, "Japonya'da Modernleşme Süreci ve Dış Politika (1853-1905)," *Japon Uzmanların Güzüyle Modern Japonya*, Ankara, Türk-Japon Üniversiteler Derneği, 1992, s. 34-35.

⁵⁷ Takeshita, a.g.m. , s. 26.

⁵⁸ Seki, a.g.m. , s. 36.

⁵⁹ Aynı makale, aynı sayfa.

dek. o dönemde kendi iç meseleleriyle uğraşan Avrupa'nın tepkisini çekmedi. Çıkarlar çatıştıgındaysa teknolojik üstünlük yine Batı'nın elindeydi.

Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'ndan yenik ve ekonomik açıdan perişan halde çıkmış olsa da, Japonya'nın 1868'den itibaren yükselen ekonomik çizgisi inişe geçmedi. Herkes için şaşırtıcı olan nokta, feodal bir tarım ülkesi olan Japonya'nın, uluslararası ve bölgesel alanda marjinal bir yere sahipken bir yüzyıl gibi kısa bir süre içinde gerçekleştirdiği ekonomik kalkınma sayesinde ulaştığı konumdu. Batı'dan teknoloji ithal ederek Batı'ya ulaşmak hedefiyle yola çıkan bu Asya ülkesi, 20. yüzyılın sonunda teknoloji devlerinin merkezi haline geldi.

Tüm bu hızlı ekonomik gelişme doğal olarak beraberinde toplumsal bir dönüşümü de getirdi. Fakat, şaşırtıcı olan nokta, ekonomi tavşan gibi koşarken toplumsal değişimin adeta kaplumbağa adımlarıyla ilerlemesiydi.

Egemen sınıf değişmemiştii ve geçmişin mirası bu gelişmiş sanayi ülkesinin toplumsal yapısında izlerini devam ettiriyordu. Japonya'nın kendi içinde bir türlü sona ermeyen Batılılaşma ve modernleşme üzerine yapılan tartışmalar hem ulusal hem de uluslararası alandaki algılayışlarını ve Japon ulusal kimliğini etkiledi.

Brian Powell'ın da belirttiği gibi, hiçbir zaman sömürge olmayan ama önce Çin ardından da Batı uygarlıklarının etkisini çok derin hissetmiş olan Japonya'nın sahip olduğu "koloni ruhu",⁶⁰ Japonya'nın her zaman dış dinamiklerin etkisiyle yerinde duran taşı oynattığını gösteriyordu. Diğer yandan Japonya 19. yüzyıldan itibaren bir "kolonici ruhu" da taşıyordu ki, bu da özellikle azınlıklara yönelik bakışını ve politikalarını etkileyen bir unsurdur.

19. yüzyıldan itibaren Japonya'da modernleşme temelde iki farklı açıdan tartışıldı: Modernleşme her yönüyle Batılılaşma demek midir, yoksa Japonya kendi geleneksel yollarını takip ederek ya da kendi yolunu çizerek de modernleşebilir mi?

⁶⁰ Ann Wasvo, "Modernism and Cultural Identity in Japan," *Asian Affairs*, February 1989, Vol. 20(1), s. 46, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=5232803&db=aph>>

1) Modernleşme Tartışmaları

Modernleşme yönünde ilk tartışmalar Meiji döneminin hemen ardından 1880'ler ve 1890'larda yaşanmaya başlandı. Bu dönemin Batı eğitimi almış genç aydınlarının amacı sadece siyasi ve ekonomik alanda Batı tekniklerini ithal etmek yerine, Batılı bir toplum da yaratmaktır. Diğer yandan Batı teknolojisini değil ama Batılı değerlerin topluma aşılmasına karşı olan bir grup da vardı.⁶¹ Modernleşmeyi her anlamıyla Batılaşmaya denk tutan ilk grubun Japonya'nın geçmişini suçlayarak reddi, bu ikinci grubu tedirgin etmekteydi. Bu tartışmada zafer, "ödünç alınan bir kültürle bir ulusun varolamayacağı" inancıyla kültürel kimliğin hayatta kalmanın ön koşulu olduğunu kabul eden ikinci grubun oldu.⁶²

Gerçekten de ilk dönemlerde "toplumsal ve entelektüel taklit Japonların ödünç aldığı teknoloji, endüstri, eğitim ve savunma gibi somut alanlarda olduğundan daha özensizdi."⁶³ Dolayısıyla eski gelenekleri ve değerleri Batı çizgilerinde takip edilecek ekonomik, yasal ve siyasi faaliyetlerle gelişmeyecek şekilde gözden geçirmek ve yeniden benimsemek en güvenli yol olarak görüldü.⁶⁴

Ekim 1890'da İmparatorluğun Eğitim Tebliği, vatanseverlik, sadakat, aileye bağlılık, itaat ve saygı gibi temel toplumsal değerleri teşvik ederken. Pasifik Savaşı'nın sonuna dek yürürlükte kalan 1898 Medeni Kanunu da Japon toplumunun eski özelliklerini ikame edecek şekilde değil, onları destekleyecek şekilde düzenlendi.⁶⁵

"Yönetimin ulusal birliği ve kimliği güçlendirme çabaları ve gelişen bağlantılar Japon toplumunun Tokugava döneminde olduğundan daha homojen bir yapıya kavuşmasına da katkıda bulundu."⁶⁶ Bu dönemde azınlıkların varlığı Japon çoğunluğun sürdürdüğü yaşam tarzını fazla etkilemedi. Azınlıkların görmezden gelinerek sorun olmaktan çıkarılması yolu takip edildi. Zaten büyük bir azınlığa sahip olmayan Japonya'da bu grupların yarattıkları önemli bir sosyal

⁶¹ Bu ortam Batı ile temasın artması sonucunda, ne olacağına ve neyi koruyacağına karar vermeye çalışan tüm toplumlarda karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun da bu kavgalara sahne olduğu hatırlanmalıdır.

⁶² Wasvo, a.g.m. , s. 48-49.

⁶³ Hunter, a.g.y. , s. 108.

⁶⁴ Aynı yapıt, aynı sayfa.

⁶⁵ Aynı yapıt, s. 110.

⁶⁶ Aynı yapıt, s. 111.

karışıklık da söz konusu değildi. Bu durumda, “aşağılık konuma zorlanmaları etnik Japon çoğunluğun onları kopuk ve ayrı tutmasına olanak verdi.”⁶⁷

Modernleşme üzerine ikinci tartışma dönemi 1920’ler ve 1930’lar oldu. 1920’lerin tüm dünyadaki liberal esintisinin ardından 1930’larda yine tüm dünyaya hakim olan militarist hava Japonya’da da etkisini göstermiş, 1929 Büyük Bunalm’ın yarattığı tarımsal fakirleşme gibi sorunların etkisiyle ordunun siyasetteki rolü artmıştı. Bu dönemde de Japonya’nın modernleşme sürecinde izleyeceği yol tartışılmış, ama beklenilenin aksine, 1930’ların milliyetçileri bu süreci geri çevirme gibi bir yola sapmamışlardı. Durdurulması mümkün olmayan bir sürecin varlığı açıkça ortaydı. Ancak, aynı 1880’ler ve 1890’larda olduğu gibi, modernleşme sürecinde Japonya’nın kendi değerlerinden ödün vermeden ilerlemesi düşüncesi galip geliyordu.⁶⁸

1920’lerde başlayan “geleneksel” ile modern, “yerli” ile Batılı arasındaki zıtlaşma giderek Japon geleneğinin lehine çözümlendi. 1930’lar ve 1940’lı yılların başları, Japon olmayan kültürün ve Batılı unsurların bulaşmış görüldüğü Japon kültürel yaklaşımlarının reddedildiğine tanık oldu. 1920’lerin modern olarak adlandırılan kuşağının Batı tarzı eğlence ve giyimleriyle hedonist yaşam tarzı giderek sistemle uyuşmaya, çok çalışmaya ve ulusal çıkar için olduğu kabul edilen kendini vakfetme eğilimine dönüştü. Din, eğitim gibi faaliyetler giderek devletin biçimlendirdiği kalıplara sokuldu. Artan totalitarizm din ile eğitim üzerinde var olan denetimi sıkılaştırmaya yaradı.⁶⁹

1930’ların milliyetçi havasının etkisi, bu değerleri sadece Japonya ile sınırlandırmadı. Japonya’nın gelişen ekonomisinden güç alarak izlediği yayılmacı politika aracılığıyla anavatanda ve Doğu Asya’da Japon değerlerini temel alan yeni bir kültürel düzenin oluşturulması hedeflendi.⁷⁰

1945’te Pasifik Savaşı sona erdiğindeyse hedeflerin yerini hayal kırıklığı almış; Japon olmanın erdemi yaralanmıştı. Yenilginin yarattığı manevi boşlukta ABD’nin empoze etmeye çalıştığı değerlere karşı güçlü bir direniş gösterilmedi. İşgal yılları boyunca Japonya’nın demokratikleşmesi ve silahsızlandırılması

⁶⁷ Aynı yapıt, s. 112.

⁶⁸ Waswo, a.g.m. , s. 49-52.

⁶⁹ Hunter, a.g.y. , s. 271.

⁷⁰ Waswo, a.g.m. , s. 49-52.

temelinde ekonomik ve toplumsal yapıda köklü değişikliklere gidildi. Yeni bir anayasa, yeni bir rejim, yeni bir eğitim sistemi, yeni bir adalet sistemi ve bunlar gibi pek çok yeni ekonomik ve toplumsal örgütlenmenin Japon gelenekleriyle ve değerleriyle ne ölçüde uyduğu işgal kuvvetlerince ilk yıllarda fazla derinlemesine incelenen konular olmadı. Temel amaç, Japonya'nın uluslararası kapitalist sisteme dahil edilmesiydi. Bu amaca ulaşılması için Japonya'nın ekonomik kalkınması birincil öneme sahipken, 1947 Anayasası ile insan hakları ve eşitlikler de garanti altına alındı.

Yeni anayasayla imparatorun elinden siyasi yetkileri alındı. İmparator artık sadece devletin ve halkın birliğinin sembolü olarak tahtta oturmaya devam edecekti. İmparatorun yetkileri elinden alınsa da Japon ulusal birliğinin sembolü olarak kalması, imparatorun çocukları olmayan azınlıklar açısından bakıldığında, yine "aile"nin dışında tutuldukları anlamına geliyordu.

Çoğunluk hâlâ Japonların farklı ve müstesna olmalarına ihtiyaç duyuyordu ve geleneksel örgütlenme tarzlarının içi ne kadar boşaltılmaya çalışılırsa çalışılsın, Japon toplumu geleneksel yaşam tarzını ve bakış açısını sürdürüyordu. "Ulusları, aileleri, işleri ve arkadaş grupları en büyük kaygıları olmaya devam etti."⁷¹ Dolayısıyla her türlü yasal eşitliğe rağmen azınlıklara yönelik temel toplumsal yaklaşımda bir anda önemli farklılıklar meydana gelmedi.

2) Üçüncü tartışma: *Nihoncinron*

1970'lerde *Nihoncinron*, yani *Japonluk*, hızlı sanayileşme ve Batılılaşmaya karşı verilen bir tepki olarak doğdu. Batılı ile Japon arasına çizilen bir sınır çizgisi ya da Japon geleneklerinin tarihsel olarak devamını sağlama süreci olarak, 19. yüzyılda başlayan modernleşme Batılılaşma mıdır, değil midir; modernleşmenin tek bir yolu mu vardır tartışmalarını yeniden gündeme getirdi. Japonların sadece kamusal değil, kendilerini Japon olarak ifade edebilecekleri özel alanlarını da kaybetmeye başlamaları, *nihoncinron*'u Batılı hayat tarzıyla mücadele aracı olarak ortaya çıkardı. Japon kültürünün kendine has özellikleri öne çıkarılarak Japon hayat tarzının ikincil statüsü ortadan kaldırılacak, aynı

zamanda *nihoncinron* ile, geçirdiği hızlı ekonomik, toplumsal ve siyasal değişime rağmen Japonya'nın özünü koruduğu gösterilecekti.⁷²

Kimilerine göreyse *nihoncinron* Japon ekonomik başarısının kültürel ayağını oluşturunuyordu. *Nihoncinron*'u savaş sonrası dönemdeki yönetici sınıfın manipulasyon aracı olarak görenler de vardı. Böylece Japon toplumunun geleneksel durağanlığı meşrulaştırıldığı gibi, homojenlik ve uyumlu sosyal yaşam savları da bir temele kavuşuyordu.⁷³

Özetle 1970'lerde ve 1980'lerde Japonya'da yapılan, Japonların toplumsal ve kültürel özelliklerinin, Japon olma erdeminin ve müstesnalığının yeniden tanımlanması oldu. Japonya'nın geleneksel ekonomik ve toplumsal yapısını incelerken gördüğümüz gibi Japonluğun farklılığına vurgu yapılması yeni bir olgu değildi. Dolayısıyla, *nihoncinron* Çin'in ve Batı'nın evrensellik iddialarına karşı Japon toplumunun verdiği tarihsel cevabın bir kez daha ortaya çıkışıydı. Milliyetçilik demek yanlış olabilirdi ama kesinlikle kültürcülüktü.⁷⁴⁻⁷⁵

1970'lerde *nihoncinron*'u oluşturan iki temel sütun olduğu öne sürülmüştür. Birbiriyle karşılıklı ilişki içinde olan ve birbirini besleyen bu iki unsurdan ilki iletişim kültürüdür. Sadece Japon doğanların doğuştan getirdikleri bu kültür, yabancılara karşı grup içi uyumu sağlar. Japon düşünce sisteminin temelinde iletişim sanatı olarak adlandırdıkları; cesaretin, saflığın, dürüstlüğün insanların karın bölgesinde olduğu inancına dayanan *haragey* anlayışı vardır. Söze dayanmayan, empatinin önem kazandığı bu ifade tarzı, Batıların ve Çinlilerin dilin gücüne olan inançlarının tersine, sessizliğin erdemiyle bağdaşmaktadır.⁷⁶ Dolayısıyla Japon olmayanların bu kültürü sadece Japonca öğrenerek anlamaları olanaksızdır. Bu nedenle Japon olarak doğmayan, farklı etnik ve dilsel kökene

⁷¹ Hunter. a.g.y. . s. 117.

⁷² Yoshino. a.g.y. . s. 186-187'den. Harumi Befu. "Civilization and Culture: Japan in search of identity." **Japanese Civilization in the Modern World**, a special issue of *Senri Ethnological Studies*, ed. T. Umcsao. H. Befu and J. Kreiner, 1984. s. 66. 73 ve Sydney Crawcour. "Alternative Models of Japanese society: an overview." **Japanese Society: Reappraisal and new Directions**, a special issue of *Social Analysis*, no. 5/6, ed. Ross Mouer and Yoshio Sugimoto, 1980, s. 16.

⁷³ Aynı yapıt. s. 188-192.

⁷⁴ Kosaku Yoshino. "Culturalism, Racialism and Internationalism in the Discourse on Japanese Identity." **An Introduction to Japanese Society**, ed. Yoshio Sugimoto. Cambridge. New York. Cambridge University Press . 1997. s. 16.

⁷⁵ Kültürcülük, bir sosyal grubun birliğini soya değil, ortak tarihlerinden gelen geleneklerine, inançlarına ve bunların biçimlendirdiği yaşam tarzlarına dayandırmasıdır.

sahip azınlıkların büyük Japon ailesinin içine alınmaları mümkün görünmemektedir.

Nihoncinron'u oluşturan ikinci sütun ise Japonların kendilerine özgü örgütlenme tarzları ve bu temelde bireyciliğe değil gruba verdikleri önemdir. Japon toplumunda bireyin konumu üyesi olduğu çeşitli gruplarca tayin edilir.

Aile. Japon toplumunun temel sosyal birimi olma özelliğini korumaktadır. Aile yapısı, yani ebeveyn-çocuk ilişkisi tüm toplumsal yapıya hakimdir. Birey aile dışında, okul ya da şirket gibi kurumlarda gayriresmî de olsa bu yapıyı devam ettirir. Bugün gelişmiş bir sanayi ülkesi olan Japonya'da özellikle şirketlerde bu ilişki tarzı gözlemlenmekte, hatta Japon başarısının özgünlüğü olarak övülmektedir.⁷⁷

Sanayinin gelişmesiyle doğan istihdam açığı kırsal kesimden gelen işçilerle kapatılmaya çalışıldığında kırsal değerler de kente taşınmış, sendikal hareketlerin hız kazandığı dönemlerde bile çözüme yönelik ortak reaksiyon ailevi ilkelere başvurmak olmuş, işçi-işveren ilişkisi bir ailenin içindeki baba ile çocukları arasındaki ilişkilerde çıkan sorunlar nasıl giderilmeye çalışılıyorsa aynı şekilde giderilmeye çalışılmıştır.⁷⁸

Japonya'da, her bireyin olduğu gibi her ailenin, dolayısıyla büyük bir aile olan Japon ulusunun da diğer uluslardan farklı bir kimliği olduğu inancı hakimdir. "Bir aile olarak Japon ulusu kavramı, Japon ulusunun tanrıyla olan bağlantıları ve eşsiz manevi değerlere sahip olmaları Japon olmanın sadece mükemmeliyeti değil, aynı zamanda kesinlikle müstesnalığı ifade ettiğini göstermektedir."⁷⁹

Japonya'da ulus bir aile olarak biçimlendirilmiş, Konfüçyüsçü ahlak gereği imparatora, devletin ve dolayısıyla en geniş sosyal birim olan Japon ailesinin liderine sadakat temel alınmıştır. Bu ilke Şinto diniyle desteklenmiş; eğitim yoluyla küçük yaştan itibaren çocuklara aşılanmıştır. İmparatorluğun ilahi bir zincirin dünyevi temsilcisi olması ulusun ezeli ve ebedi özünü korumaktadır.⁸⁰

Grup üyeleri arasındaki karşılıklı yükümlülük ağı ve duygusal bağlar dikkate alındığında ulusa bağlılık Japonlar için her zaman birincil öneme sahiptir.

⁷⁶ Yoshino, "Culturalism, Racialism...", s. 12-17.

⁷⁷ Aynı makale, s. 17-20; Hunter, a.g.y., s. 109.

⁷⁸ Aynı yapıt, s. 92-93.

⁷⁹ Aynı yapıt, s. 239.

Çin Konfüçyüsçülüğünde aile ile devletin çıkarlarının çatıştığı durumlarda aile önceliğe sahipken, Japonya'da öncelik her zaman devletin olmuştur. Bu durumda Şinto dinin ve Japonya'da askeriye'nin tarihsel olarak Çin'dekinden daha önemli bir konuma sahip olmasının nedeni vardır.

Geleneksel olarak, Japonya'da soy kavramı kültürle denk tutulduğu için, ulusal kimliğin ve devletin belirleyici unsuru olarak "kan" ailenin değişmeyen sembolü olarak korunmuş ve uyrukluk temelde kan ilkesine göre belirlenmiştir.

Bu şekilde inşa edilmiş bir toplumsal yapı içinde Japon azınlıklarının kendilerini Japon toplumuna kabul ettirmeleri ne 1952 öncesinde ne de sonrasında kolay bir süreçtir. Yasal olarak verilen haklar ve eşitlikler kendilerine yönelik toplumsal bakışı değiştirmeye yetmemiştir. Japon olanlar ve olmayanlar arasına çizilen sınır çizgisinin artık dikenli tellerden oluşmasa da, hepten ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir.

C) Japonya'da Azınlıklar Mevzuatı

Her ulus devlet gibi Japonya da azınlıklarına karşı asimilasyon politikası benimsemiştir. Fakat, diğer yandan yukarıda sözü edilen ekonomik ve sosyo-kültürel nedenlerin biçimlendirdiği Japon kimliği, hem resmî hem de sosyal alanda azınlıklara yönelik ayrımcılığın sona ermesine izin vermemiştir. Japonya, özellikle ekonomik ve askerî gücünü toparladıktan sonra girdiği emperyalist macerada Japon soyuna mensup olmayan pek çok halkı da kendi topraklarına katmıştır. Japon topraklarına katılan sömürgeler de Japon devletinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiş, bu çerçevede imparatorluğun denetiminin daha rahat sağlanması için tüm bu halklar Japon tebaası kabul edilmiş ve herkese uyrukluk verilmiştir. Ancak, farklı bir kan taşıyan sömürge halklarına, "imparatorun çocukları" olma erdemine sahip olmadıkları için her zaman ikinci sınıf bir muamele yapılmış, kültürlerarası hiyerarşide Japon kültürünün üstünlüğü korunmuştur. Bir yandan bu halkları asimile etme çabası güdülürken, diğer yandan ayrımcılık uygulanması Japonya'nın o dönemden bugünlere taşıdığı bir iç çelişkidir.

⁸⁰ Aynı yapıt, s. 92.

1889 ve 1947 Japon Anayasaları'na da bu iç çelişki yansımıştır. İkisinde de azınlıkların korunmasına yönelik, pozitif haklar veren maddeler yer almazken; sadece ırk, cinsiyet, dil ve din gibi nedenlerle ayrımcılık yasaklanmıştır. Ancak, uluslararası antlaşmaların iç hukuka üstünlüğünün kabulü gereği, Japonya'nın 1970'lerden itibaren onayladığı uluslararası insan hakları sözleşmeleri sayesinde 1947 Anayasası'nda değişikliklere gidilmiş; özellikle yerel mahkemelerin uluslararası hukuka tanındıkları öncelik sayesinde azınlıkların korunmasına yönelik yasal adımlar atılmaya başlanmıştır.

1) 1889 Anayasası

Meiji Restorasyonu'nu gerçekleştiren ve ardından iktidarda söz sahibi olan yeni yönetici tabakanın Batılılaşma adına gerçekleştirmeyi planladığı temel hedeflerden biri yeni bir anayasa değildi. Fakat Restorasyon'un ardından gelişen siyasal ortamda imparatorluğun kutsallığı temelinde monarşinin devamını savunanlar ile imparatorluk kurumunun anayasal bir monarşide devamını isteyenler arasında bir bölünme meydana gelmişti. İktidara yakın isimler arasındaki bu bölünme halkı da etkiledi. Anayasal bir monarşiye yönelik talepler artarken; bazı örgütlerce anayasa taslakları hazırlanmıştı.⁸¹

Bu gelişmelerin üzerine, hem artan siyasî talepleri sınırlandırmak hem de Batılılaşmanın yasal direğinin temelini oluşturmak için 1889 Anayasası hazırlandı. Meiji Restorasyonu halkın adına yapılmadığı gibi, 1889 Anayasası da halk için yapılmamıştı. Yeni iktidarın gelişen siyasi akımları denetlemek için kullandığı bir araç olan anayasa, içinde yer alan hak ve özgürlük maddelerinin tersine, özgürlük getirmedi.⁸²

Anayasayla, modernleşme sürecinin yasal ayağının da inşa edildiği Batı'ya gösterilmek isteniyordu. Fakat modernleşme adına yapıldığı söylenen bir

⁸¹ Bkz. Sylvia Brown Hamano, "Incomplete Revolutions And Not So Alien Transplants: The Japanese Constitution and Human Rights," *Journal of Constitutional Law*, Vol. 1 (3), 1998-1999, s. 422-423,

<http://www.law.upenn.edu/conlaw/issues/vol1/num3/hamano/hamano_tf.html>

⁸² 1890'da Siyasi Örgütlenme Yasası ile rakipler elime edilirken, ardından ulusal siyasi örgütler yasaklandı. Aynı zamanda kadınların ve yabancıların da siyasi toplantılara katılımı yasaktı. Aynı makale, s. 424.

anayasanın giriş bölümünün imparatorluğun kutsallığına ve ona yönelik dualara ayrılması, Japonya'nın kendi içindeki modernleşme tartışmalarının açık bir örneği oldu.⁸³ Bir taraftan haklar ve özgürlükler verilirken, diğer yandan mitolojik atıflarla imparatorluk makamı hem dünyevi hem de ilahi merkezi otorite olarak güçlendirilmekteydi.

1899 Anayasası'nın azınlıkları ilgilendiren maddeleri, tüm Japon tebaasına yasalar dahilinde ikametgâh değişikliği hakkını veren 22. madde; kamu çıkarı gerektirmedikçe tüm Japon tebaalarının mülkiyet hakkını koruyan 27. madde; din özgürlüğünü içeren 28. madde ve yine yasalar dahilinde tüm Japon tebaasına ifade, örgütlenme, basın ve yayın özgürlüklerini getiren 29. madde oldu.⁸⁴

Tüm bu maddelerin günlük hayata yansımalarına bakıldığında, maddelerin içerdiği "yasalar dahilinde" ibaresinin hükümet tarafından etkin kullanımı sayesinde, bu hakların ne azınlık grupları ne diğer Japon vatandaşları için tam manasıyla geçerli olduğu görüldü. Korelilerin zorla ikametgâhlarının değiştirilmesi ya da Ainuların dinsel törenlerinin yasaklanması uygulamadaki sapmanın örnekleriydi.⁸⁵ Hükümetin bu özgürlükleri kısıtlama olanaklarının anayasal bir sınırının olmaması metindeki hak ve özgürlüklerin fiiliyata geçmesini önledi. Bu yasal temelde, 1889-1930 yılları arasında Japon hükümetlerinin otoriter tutumları anayasayla çelişmeden arttı ve anayasal bir engele uğramaksızın İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etti.⁸⁶

⁸³ Bkz. "Constitution of The Empire of Japan, 1899,"

<www.isop.ucla.edu/eas/documents/japan1889meijiconstitution.htm>

⁸⁴ 22. madde: "Yasalar dahilinde tüm Japon uyruklarının ikamet etme ve ikamet değiştirme hakkı olacaktır."

27. madde: "Japon uyruklarının mülkiyet hakkı ihlal edilmeyecektir."

28. madde: "Barış ve düzeni sağlayan sınırlar dahilinde ve uyruk olarak sahip oldukları sorumluluklarına ters düşmeyecek şekilde, her Japon uruğu din özgürlüğüne sahip olacaktır."

29. madde: "Yasalar dahilinde Japon uyrukları ifade, yazma, yayın, toplanma ve dernek kurma özgürlüğüne sahip olacaktır."

<www.isop.ucla.edu/eas/documents/japan1889meijiconstitution.htm>

⁸⁵ Koreliler ve Ainular hakkındaki örnekler için bkz. s. 49, 81.

⁸⁶ Tyrus V. Dahl, Jr., "Individual Civil Liberties and The Japanese Constitution," *The University of Tulsa Law Journal*, Vol. 14 1978-1979, s. 520,

<<http://heinonline.org/HeinOnline/show.pl?handle=hein.journals/tlj14&id=1&size=4>>

2) 1947 Anayasası

Ana taslağı Amerikalılar tarafından hazırlanan ve işgal altındaki bir ülkenin muhafazakâr hükümetine empoze edilen 1947 Anayasası, yürürlüğe girdiği günden bugüne dek üzerindeki tüm tartışmalara rağmen yürürlükte kalan. Japonya uluslararası insan hakları sözleşmelerini onaylamadan önce Japonya'daki azınlıklara olumlu açılımlarda bulunma kapasitesine sahip olmamış bir anayasadır.

1947 Anayasası, 26 Temmuz 1945'de Potsdam Konferansı'nın ardından kabul edilen Potsdam Bildirisi'nde belirtilen üç temel ilke üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan ilki egemenliğin imparatorundan alınıp halka verilmesi, ikincisi Japonya'nın askersizleştirilmesi, üçüncüsüyse insan haklarının korunması ve geliştirilmesidir.⁸⁷

Potsdam Bildirisi'nin özellikle 10. paragrafı, Japonya'da insan haklarının geleceğine yöneliktir. Bu paragrafta Japon hükümetinin demokratik eğilimlerin güçlenmesini önleyen engelleri kaldırmasının ve temel haklar olarak ifade, düşünce ve din özgürlüklerinin Japonya'da tanınmasının gerekliliği belirtilmiştir. Japonya'da bu bildirinin uygulanmasını sağlamakla General MacArthur liderliğindeki İşgal Kuvvetleri Başkumandanlığı görevlendirilmiştir.⁸⁸

Amerikalılar, hükümetin Meiji Anayasası üzerindeki ufak çaplı değişim önerilerine karşı, bireysel gelişimi savunan muhalif siyasi gruplarla da birlikte çalışmış, eski sistemin devamını savunan hükümetle bu gruplar arasındaki denge arayışı içinde bir anayasa taslağı hazırlamışlardır. Taslak üzerinde hükümetle yapılan müzakereler esnasında, hükümet, özellikle insan hakları ve azınlıklar açısından önemli maddeler üzerinde son anda değişiklikler yaptırmayı başarabilmiştir.⁸⁹

Özellikle muhafazakârlar tarafından Batı'nın eseri olarak kabul edilen 1947 Anayasası sık sık eleştirilmişse de, anayasa değişikliğine gidilmemiş; yeni anayasanın uygulamada Japonlaştırılması benimsenmiştir. Batı'da "kutsal insan

⁸⁷ Aynı makale, s. 521.

⁸⁸ Hamano, a.g.m., s. 426'dan, Hideo Tanaka, "Making the Constitution of Japan," *Democratizing Japan*, s. 107-108.

⁸⁹ Bkz. aynı makale, s. 427-429.

hakları, insanların tanıdığı devlet hakları” anlayışı gelişirken. Japonya’da “kutsal devlet hakları, devletin tanıdığı insan hakları” anlayışının hakim olması nedeniyle. Batı bireyciliğinin tek bir anayasal metinle bir anda Japon ulusal kimliğini değiştirmesi mümkün olmamıştır.⁹⁰

Meiji Restorasyonu sonrasında olduğu gibi savaş sonrasında da iktidara sahip olan muhafazakâr hükümetlerin temel gayesi ekonomik kalkınmanın hızla devam ettirilmesidir. Bu gaye, bireyselliği öne çıkaran ve Japon toplumunun uyumunu bozacağı düşünülen insan haklarına ilişkin anayasal hak ve özgürlüklerin ikinci plana atılmasına neden olmuştur.

1947 Anayasası’nın 11. maddesi insan haklarının ebedi, ezeli ve kimsenin mahrum bırakılamayacağı haklar olduğunu kabul eder ve bu hakları garanti altına alır. 12. maddede bu özgürlüklerin ve hakların halkın sürekli çabasıyla elde edilebileceğini ve bunun için halkın bu hakları ve özgürlükleri kötüye kullanmaktan çekinmesini, kamusal refahın artırılması için bu hak ve özgürlüklerin kullanılmasını belirtilir. Anayasanın 13. maddesi herkesin birey olma hakkına saygıyı içerir ve yaşam hakkı ile özgür ve mutlu olma hakkını garanti altına alır. 14. madde herkesin yasalar önünde eşit olduğunu ve ayrımcılığın yasaklandığını, 19. madde düşünce özgürlüğünü, 20. madde din özgürlüğünü ve devletin laik yapısını içerir. 22. madde hareket edebilme ve meslek seçebilme özgürlüğüne dairdir. 24. madde kadın-erkek eşitliğini getirir. 25. madde ile herkesin kültürel yaşamının ve sağlığının asgarî düzeyde korunması hakkına sahip olduğu ve hayatın her alanında devletin kamu sağlığını, sosyal refah ve güvenliği sağlamakla ve artırmakla sorumlu olduğu belirtilir. 26. maddeyle de eşit eğitim alma hakkı korunur.⁹¹ Tüm bu maddeler içerdikleri negatif haklarla, Japon azınlıklarını koruyan değil, ama ayrımcılığı önleyen maddelerdir.

⁹⁰ Bu anlayış 1889 Anayasası’nın da temelini oluşturur. Dahl, a.g.m. , s. 526.

⁹¹ 11. madde: “(1) Kimse temel insan haklarından mahrum bırakılamaz.”

“(2) Bu anayasayla garanti altına alınan temel insan hakları bugün yaşayan ve gelecekte yaşayacak olan nesillerin geri alınamaz ve ihlal edilemez hakları olarak kabul edilecektir.”

12. madde: “Bu anayasayla garanti altına alınan özgürlükler ve haklar, bu özgürlükleri ve hakları kötüye kullanmaktan kaçınan ve kamu refahı için bu hak ve özgürlüklerden faydalanan halkın sürekli, gayretiyle elde edilecektir.”

13. madde: “(1) Herkes birey olarak saygı görecektir.”

Taslak halindeki metinden resmî metne geçilirken dönemin muhafazakâr Japon hükümeti bazı haklarda daraltmaya gitmiştir. Bu alanlardan ilki, bireysel haklar üzerindeki devlet denetimiyle ilgilidir. 12. ve 13. maddeler “kamu çıkarı” için bireysel hakların sınırlandırılmasını içerirken, 22. madde kamu çıkarını etkileyecekse bir kişinin yerleşim özgürlüğüne ve 29. madde de belli bir tazminat karşılığında mülkiyet hakkına müdahale edilebileceğini belirtir. Bu sınırlandırmaların koşulları ortaya konmamıştır. Bu noktada görev yargıya düşmektedir. Fakat, savaş sonrası dönemde, yargı sistemi değişse de personel

-
- “(2) Kamu refahıyla çatışmadığı müddetçe herkesin yaşama, özgür ve mutlu olma hakkı kanunlar ve diğer hükümet faaliyetlerince gözetilecektir.”
14. madde: “(1) Herkes yasa önünde eşittir ve politik, ekonomik ve sosyal ilişkilerinde kimse soy, inanç, cinsiyet, sosyal statü ve aile kökeninden dolayı ayrımcılığa uğramayacaktır.”
- “(2) Soylular ve soyluluk kaldırılmıştır.”
- “(3) Onur, nişan veya başka bir ödülünden dolayı imtiyaz sahibi olunamayacak, sahip olanların ayrıcalıkları geçerliliğini kaybedecektir.”
19. madde: “Düşünce ve vicdan özgürlüğü ihlal edilmeyecektir.”
20. madde: “(1) Din özgürlüğü garanti altına alınmıştır.”
- “(2) Hiçbir dinsel örgüt devletten herhangi bir imtiyaz alamayacak, siyasi bir otorite kuramayacaktır.”
- “(3) Hiçkimse dinsel bir faaliyete, kutlamaya, ayine katılmaya ve dinsel bir eylemde bulunmaya zorlanamaz.”
- “(4) Devlet ve devlet organları dinsel eğitime ve herhangi bir dinsel faaliyete karışmayacaklardır.”
22. madde: “(1) Kamu refahıyla çatışmadığı sürece herkesin ikametgâhını seçme ve değiştirme özgürlüğü, mesleğini seçme özgürlüğü vardır.”
- “(2) Yabancı bir ülkeye gitme ve vatandaşlıktan ayrılma özgürlüğü ihlal edilemez.”
24. madde: “(1) Evlilik tarafların karşılıklı rızasına dayanacaktır ve karı kocanın eşit hakları karşılıklı işbirliğinin sağlanmasının temeli olacaktır.”
- “(2) Eş seçiminde, mülkiyet haklarında, mirasta, ikametgâh seçiminde, boşanmada ve evliliği ve aileyi ilgilendiren diğer konularda yasalar, cinsiyetlerin eşitliği ve bireyin kutsallığı görüşlerinden hareket ederek oluşturulacaklardır.”
25. madde: “(1) Herkes sağlığının ve kültürel yaşamının asgari düzeyde korunmasını sağlama hakkına sahiptir.”
- “(2) Hayatın her alanında, devlet, kamu sağlığının sosyal refahın ve güvenliğinin genişletilmesi ve desteklenmesi için çaba sarfedecektir.”
26. madde: “(1) Yasalar gereğince, herkesin yetenekleri doğrultusunda eşit eğitim alma hakkı olacaktır.”
- “(2) Yasalar gereğince, herkes kendi koruması altındaki kız ve erkek çocukların ilköğrenim almasını sağlamak zorundadır.”
- “(3) İlkokullar ücretsizdir.”
29. madde: “(1) Mülkiyet hakkı ihlal edilemez.”
- “(2) Kamu refahına uygun olarak mülkiyet hakları yasalarca belirlenecektir.”
- “(3) Özel mülkler tazminat karşılığında kamu yararına kullanılabilir.”
- “The Constitution of Japan,” < http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ja00000_.html >

değişmediği için. Japonya anayasal değişikliği bireysel haklar lehine yorumlayacak kadroya sahip değildir.⁹²

Yabancıların korunması taslakla ana metin arasında olumsuz yönde değişen ikinci konudur. Savaş öncesinde Japon uyruğu olan sömürge halklarının savaş sonrasında uyruklukları ellerinde alınmış, bu kişiler yabancı statüsüne dahil olmuşlardır. Henüz anayasa taslak aşamasındayken İşgal Kuvvetleri Başkumandanlığı, 13. maddede “tüm gerçek kişiler” kavramını kullanarak bu halkları da anayasanın koruyucu şemsiyesi altına dahil etmiş, 16. maddede de yabancıların yasa önünde eşitliğini garanti altına almıştır; ancak ana metinde “tüm gerçek kişiler” yerine Japonca’ya *kokumin* olarak çevrilen “herkes” kavramı kullanılmıştır. Japonca *kokumin* ise sadece *Japon uyrukları* anlamına gelmektedir. Ayrıca yabancıların korunmasına yönelik taslak madde de anayasaya girememiştir.⁹³

Üçüncü geri adım atılan alansa evlilik dışı doğan çocuklar konusudur. Taslak aşamasında bu çocukların korunması önerilirken, metinde bu yönde bir madde yer almamıştır.⁹⁴

3) Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri ve Anayasal Düzen

İçinde yaşadığımız dönemde insan ve azınlık hakları bir devletin uluslararası alandaki prestijini belirleyen en önemli unsurlardan biri haline gelmiştir. BM çatısı altında, 1948’den itibaren insan haklarının sağlanmasına ve korunmasına yönelik, 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi temelinde bir dizi uluslararası insan hakları sözleşmesi imzalanmıştır. Giriş’te de belirtildiği gibi,

⁹² 1947 Anayasası’yla kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsenmiş, yargı Adalet Bakanlığı’nın doğrudan kontrolünden kurtularak özerkleşmiştir. Anayasanın uygulanması konusunda son söz hakkına sahip olan yargı organlarının savaş sonrasında izledikleri tutum Japonya’da insan haklarının sağlanması ve korunması açısından çok önemlidir. 1960’larda tüm dünyada yeniden hız kazanan sosyalist politikaların etkisiyle hükümete karşı bir pozisyon benimseyerek anayasa ihlallerini meşrulaştırma yoluna gitmeyi reddeden Japon savcılar, 1970’lerde hükümetin Anayasa Mahkemesi yoluyla üzerlerindeki denetimi arttırması üzerine bu tutumlarından geri adım atmışlardır. Fakat, 1990 sonrasına baktığımızda, imzalanan uluslararası insan hakları sözleşmelerinin de etkisiyle, özellikle yerel mahkemelerin yine insan hakları lehine kararlar vererek hükümetin politikalarında bile değişiklik yaratan etkiye sahip oldukları görülmektedir. Hamano, a.g.m. , s. 433-435.

⁹³ Aynı makale, s. 437.

⁹⁴ Aynı makale, s. 438.

BM, 1992 BM Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirgesi'ne dek. BM Soykırım Sözleşmesi ve BM Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi gibi antlaşmaların içinde azınlıkların fiziksel ve kültürel açıdan korunmasını garanti altına almıştır.⁹⁵

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, azınlıkların asimile edilmesinden ya da ezilmesinden yana ulus-devlet politikalarının yerini azınlıklarla birlikte yaşamayı öngören politikaların aldığı çağımızda, Japonya da BM çatısı altında imzaladığı uluslararası insan hakları sözleşmeleri çerçevesinde insan ve azınlık haklarının gelişmesi lehinde adımlar atmaktadır. Bu adımlar, Japonya'nın resmî olarak homojen bir ulusa sahip olduğu tezinden vazgeçmediği düşünüldüğünde, oldukça yavaş ve zaman zaman kendi içinde çelişkilere sahip olan ya da yeni çelişkiler doğuran adımlardır.

Japonya, 1979'da BM Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni (MSH) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ni (ESK); 1982'de Mülteciler Sözleşmesi'ni, 1985'te Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme'yi, 1994'de Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni, 1995'de de Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme'yi onayladı.⁹⁶

Onaylamalarla birlikte, Japonya, MSH'nin örgütlenme özgürlüğüne yönelik 22. maddesinin, hukuken öngörülmüş ve demokratik bir toplumda gerekli olan sınırlamaların dışında başka hiçbir sınırlama konulamayacağına ilişkin 2. paragrafına; ESK'nın adil ve uygun işte çalıştırma şartlarına yönelik 7. maddesinin, dinlenme, çalışma arası, çalışma saatlerinin makul ölçüde sınırlandırılması ile ücretli yıllık izin ve tatillerde ücret verilmesini içeren "d" fıkrasına, sendikal hakları içeren 8. maddenin 1. paragrafının grev hakkını getiren "d" fıkrasına, teknik ve mesleki eğitim de dahil ikinci eğitimin farklı türlerinin ve yüksek öğrenimin, özellikle başlangıçta verilecek ücretsiz geliştirme eğitimi gibi her türlü uygun vasıtalarla, kural olarak herkesin girmesine ve yararlanmasına

⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. s. 6-8.

⁹⁶ Aynı makale, s. 467.

açık duruma getirilmesini içeren 13. maddenin 2. paragrafının “b” fıkrasına ve “c” fıkralarına çekince koydu.⁹⁷

Sözleşmelerin onaylanmasının ardından bir yandan MSH’nın Japon iç hukukuyla uyumu üzerine tartışmalar artarken, diğer yandan insan ve azınlık hakları açısından olumlu gelişmeler görüldü. 1985’te Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin onaylanmasıyla, Japonya, sadece Japon babadan değil, Japon anneden doğan çocuklara da Japon vatandaşlığı vermeye başladı.⁹⁸ Fakat Japonya, uluslararası toplantılarda kadınların durumlarını vatandaşlık çerçevesinde ele aldığı için, bu sözleşme Japon vatandaşı olmayan azınlık kadınlarının, yani pek çok göçmen işçinin ve Japon vatandaşlığına geçmemiş Koreli kadının sorunlarına bir çözüm getirmiyordu. Bu durumda, sadece dışlanan bu kadınlar değil, Japon vatandaşlığına sahip diğer azınlık mensubu kadınlar da 1980’lerde başlattıkları mücadelelerini devam ettirdiler. Ayrımcılığa karşı kurulan sivil toplum örgütlerinde aktif roller aldılar. Japon toplumunda azınlık grubuna mensup bir birey ve özellikle bir kadın olarak yaşamının yanı sıra, kendi grupları içinde kadın olmalarından dolayı karşılaştıkları ayrımcılık da onların sorunlarının başında gelmeye devam etti.⁹⁹

ESK’nın onaylanmasıyla Japon anayasasının 25. maddesinin yorumu değişti. Japon hükümetince Japon uyruklarının (*kokumin*) haklarını garanti altına

-
- ^{97a} 1. Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin 7. maddesinin (d) paragrafının şartlarını uygularken, Japonya, söz konusu “resmî tatillerde ücret” koşuluyla sınırlandırılmama hakkını korumaktadır.
2. Japonya, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin 8. maddesi’nin 1. paragrafının (d) şıkkıyla sınırlandırılmama hakkını korumaktadır. Söz konusu hakkın sözleşmenin Japon hükümetince onaylandığı dönemde yürürlükte olan Japon yasaları ve düzenlemeleriyle uyumlu sektörlere ilişkin olması hariç tutulmuştur.
3. Japonya, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin 2. paragrafının (b) ve (c) şıklarındaki koşulların uygulanmasında, söz konusu “özellikle ücretsiz eğitimin tadrıcı tanımı” koşuluyla sınırlandırılmama hakkını korumaktadır.
4. Japon hükümeti, sözleşme (No. 87) onaylanırken, dernek kurma özgürlüğü ve örgütlenme hakkının korunmasına ilişkin 9. maddede geçen “güvenlik güçleri”ni itfaiye hizmetini de içerecek şekilde yorumlamış, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin 8. maddesinin 2. fıkrasında geçen “güvenlik gücü mensupları”nı ve aynı şekilde Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 22. maddesinin 2. fıkrasının itfaiye mensuplarını da içerecek şekilde yorumladığını bildirmiştir.”

<http://66.36.242.93/.html/japan_t2_ccpr.php>

- ⁹⁸ Amy Gurowitz, “Mobilizing International Norms: Domestic Actors, Immigrants, and the Japanese State, *World Politics*, Vol. 51(3), 1999, s. 430,

<http://muse.jhu.edu/journals/world_politics/v051/51.3gurowitz.html>

- ⁹⁹ “Multiple Discrimination against Minority Women in Japan,”

<http://www.imadr.org/imadr_jc/mdamw.japan.html>

almak olarak yorumlanan madde, sözleşmenin ardından sosyal güvenliği ve sosyal yardımı da içerecek şekilde Japonya'daki herkesin sosyal haklarını güvence altına alan bir madde haline geldi. 1994'de Mülteci Sözleşmesi'nin de onaylanmasıyla ülkede yaşayan herkes sosyal güvenlik sisteminden yararlanma hakkına kavuştu.¹⁰⁰

1980'den itibaren yabancılardan parmak izi alınması konusunda da değişiklikler yaşandı. Pek çok yabancı bu uygulamanın anayasada yer alan insan haklarını ihlal ettiğini söyleyerek parmak izi vermeyi reddediyordu. Ayrıca MSH'ye göre de bu uygulama ayrımcılığa giriyordu. 1982'de Yabancı Kayıt Yasası yenilendi ve parmak izi yaşı 14'ten 16'ya çıkarılarak parmak izinin yenilenmesi için gerekli zaman uzatıldı. İç ve dış baskının devamıyla parmak izi alınırken kullanılan renkli mürekkep, 1985'te renksiz mürekkep haline getirilirken, 1993'te bu uygulama tamamen kaldırıldı.¹⁰¹

Japon Anayasası'nın 98. maddesi uluslararası antlaşmalara uyulacağı ifadesini içeriyordu.¹⁰² Bu madde dahilinde uluslararası antlaşmalar Japon iç hukukuna dahil olurken, bu adım mahkemelerin insan haklarıyla ilgili davalarda aldıkları kararları etkilemeye başladı. Fakat, bu gelişme problemleri de beraberinde getirdi.

Japon hükümeti, 1992'de BM İnsan Hakları Komitesi'ne sunduğu raporda, MSH'nin mahkemelerde iç hukuk gibi uygulanacağını belirttiye de, Japon Anayasası ile MSH'nin aynı hakları garanti altına aldıklarında ısrar etti ve mahkemeler de uygulamalarıyla bu tezi desteklediler. BM ise bu iddianın açıkça yanlış olduğu kanısındaydı. Yabancıların ve azınlıkların sahip olduğu haklar açısından Japon Anayasası ve MSH karşılaştırıldığında durum BM raporunu haklı çıkarıyordu ki, özellikle Japon vatandaşlığına geçmemiş Japonya'daki Koreliler için bu konu büyük önem arz ediyordu.¹⁰³

¹⁰⁰ Gurowitz, a.g.m. , s. 431.

¹⁰¹ Aynı makale, s. 431.

¹⁰² "The Constitution of Japan," < <http://www.urban.ne.jp/home/nob/econst.html> >

¹⁰³ Hamano, a.g.m. , s. 470. KHS'nin Madde 2 (1)'e göre: "Bu Sözleşmeye taraf her Devlet, bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı ve bu haklara saygı göstermeyi taahhüt eder." İnsan Hakları Uluslararası Mevzuatı, der. ve çev. Osman Doğru, İstanbul, Beta, 1998, s. 17.

MSH'nin "hukuk önünde eşitlik"i içeren ve Japon Anayasası'na ek olarak "evlilik dışı doğan çocukları ve *başka bir statü ile yapılan ayrımcılığa* uğrayan herkesi" kapsar diyen 26. maddesi de, Japonya'nın en büyük azınlık grubunu oluşturan, bir önceki üretim biçiminin sosyal yapısında kast dışı olarak kabul edilen Burakuların 21. yüzyıldaki yasal hakları açısından dikkat çekiyordu.¹⁰⁴

MSH ve anayasa metinleri arasındaki bu farklılık ve Japon uygulamasının sözleşmeye uymaması sadece BM tarafından değil, Japonya'daki Japon Bireysel Özgürlükler Birliği gibi insan haklarının gelişmesini savunan gruplar ve bireyler tarafından da eleştirilmektedir.¹⁰⁵

1993'ten itibaren, özellikle yerel mahkemelerin insan hakları sözleşmelerini gözeterek aldıkları kararlarsa Japon toplumunun yaşadığı değişim sürecinin bir göstergesidir. 1993'den itibaren evlilik dışı doğan çocuklar hakkındaki kararlar MSH dahilinde incelenmeye başlanmıştır. 1994'te parmak izinin alınmasını reddeden bir Korelinin tutuklanmasıyla ilgili davada, davacı anayasanın 13. ve 14., MSH'nin 7. maddesinin ihlalini öne sürmüştü, mahkeme de bu yönde karar vermiş; ek olarak MSH 26. maddenin de ihlal edildiğini belirtmiştir. En önemlisi mahkemenin, Japon Anayasası'nın "onur kırıcı muamele"den bireyi koruyan bir maddeye sahip olmadığını, bu nedenle MSH'nin 7. maddesinin Japon iç hukukunda yer almayan bu korumayı sağladığının kabulünün gerekliliğini belirtmiş olmasıdır.¹⁰⁶

1997'de Sapporo Bölge Mahkemesi'nin anayasanın 13., MSH'nin azınlıkları koruyan 27. maddesi gereği Ainuların lehinde aldığı karar,¹⁰⁷ Ainuların kültürel varlıklarının hükümet tarafından korunmasını getirecek 1997 yasasının önünü açmıştır.

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesine İhtiyari Protokol'ün *Başlangıç* bölümünde sözleşme amaçlarını gerçekleştirmek ve hükümlerinin uygulanmasını sağlamak amacıyla, MSH'nin IV. Bölümü'nde kurulan İnsan Hakları Komitesi'ne, MSH'de yer alan hakların ihlalden mağdur olduğunu iddia eden

¹⁰⁴ Hamano, a.g.m., s. 471.

¹⁰⁵ Aynı makale, s. 473.

¹⁰⁶ Aynı makale, s. 477.

¹⁰⁷ Aynı makale, s. 479.

bireylerin şikayetlerini alma ve kabul etme yetkisi tanınmıştır.¹⁰⁸ Ancak, Japonya bu protokolü onaylamadığı gibi, taraf devletlerden birinin diğer taraf devletlerden birinin sözleşmeyi ihlalini İnsan Hakları Komitesi'ne şikayetini içeren 41. maddeyi de işletmemektedir.¹⁰⁹

Komite, 1998'de, 4. Periyodik Raporunda, yabancıların haklarından gözüktükteki kişilere, evlilik dışı doğan çocuklardan kadınlara, tutuklulara, polis sorgulamasına dek pek çok konuda Japon hükümetine eleştiri getirmiş ve iki kurumsal değişiklik önermiştir: insan hakları konusunda hükümet ve yargı çalışanlarının eğitilmesi ve insan hakları ihlalleriyle ilgili şikayetlerin yapılabileceği ve insan haklarının uygulanıp uygulanmadığını denetleyen bir komitenin kurulması.¹¹⁰

Komite, bu raporunda azınlık haklarının korunmasının yetersizliğini dile getirerek, ayrımcılığın önlenmesinden azınlıkların korunmasına geçilmesinin altını da çizmiştir. 13. paragrafta, Japon vatandaşı olmayan Koreli azınlığın okullarının resmî olarak tanınmamasına, MSH'nin azınlıklara koruma getiren 27. maddesi dahilinde atıfta bulunulmuştur. 14. paragrafta, Ainu azınlığının dil ve yüksek öğrenim alanında ayrımcılığa uğradığı, Ainuların toprak haklarının tanınması da vurgulanarak dile getirilirken, 15. paragrafta Burakuların eğitim, gelir ve sağlık alanlarındaki sıkıntılarının azalmadığı ve bu nedenle devletin önlem alması gerektiği belirtilmiştir. 16. paragrafta kadınlara yönelik ayrımcılık, 17. paragraftaysa Yabancı Kayıt Yasası'nın MSH'nin 26. maddesiyle çelişmesi eleştirilmiştir. 18. paragraf da uyrukluk kazanmamış Korelilerin durumuyla ilgilidir. Göç Denetimi ve Mültecilerin Kabulü Yasası'nın 26. maddesi, sadece Adalet Bakanlığı'nın belirlediği çerçevede geri dönüş izni alan yabancıların Japonya'yı terk etmesine izin vermektedir. Bu şekilde ülkeyi terk etmeyenler yerleşimci statülerini kaybedeceklerdir. Komite raporda, Japonya'da ikinci-üçüncü nesil olan ve yaşam faaliyetleri Japonya'da devam eden yabancıların bu madde gereğince ülkeye yeniden giriş yapma haklarından mahrum olma olasılıklarının bulunduğunu ve bu uygulamanın MSH'nin seyahat özgürlüğünü içeren 12. maddesinin 2. ve 4. paragraflarına ters düştüğünü

¹⁰⁸ Doğru, a.g.y. , s. 34.

¹⁰⁹ Hamano, a.g.m. , s. 481.

belirtir.¹¹¹ 2. paragrafta yer alan “herkesin kendi ülkesi” ifadesinin vatandaşlık sınıma tabi olmadığı Japon hükümetine hatırlatılır. Komite, bu eleştirisinin sonunda, açıkça, sürekli oturma iznine sahip Kore kökenlilerin ülkeye giriş çıkışlarını düzenleyen bir yasal düzenlemenin gerekliliğini savunur.

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme’nin Japonya tarafından 1995’de onaylanmasının ardından Irk Ayrımcılığını Tasfiye Komitesi’nin ve BM İnsan Hakları Komitesi’nin hazırladığı raporların, insan ve azınlık haklarının sağlanması ve korunması yönünde Japonya üzerinde herhangi bir yaptırım gücüne sahip olmaması, raporları, getirdikleri eleştiriler dahilinde adım atmayı hızlandırıcı bir unsur haline getirmemektedir. Nitekim, bu raporların etkisi yadsınmаса ve Japon toplumunun geçirdiği değişim sürecinin etkisiyle insan ve azınlık hakları yönünde olumlu gelişmeler gerçekleşse de, bazı alanlarda Japon resmî görüşü sabit kalmaktadır.

Japon hükümetinin Mart 2000’de Irk Ayrımcılığının Tasfiyesi Komitesi’nin hazırladığı rapora verdiği yanıtta bu durum açıkça görülmektedir. Yanıt metninde hâlâ Okinavalıların Japon soyuna mensup olduğunu savunulmaktadır. Komite’nin, sözleşmenin 1. maddesinde geçen “soy” kavramını yorumuyla Japon hükümetinin “soy” kavramını yorumunun aynı olmadığı belirtilerek, Burakuların bu maddeye dayanarak ileri sürdükleri ayrımcılığa uğradıkları tezleri çürütülmektedir. Komite’nin özellikle Koreli öğrencilerin maruz kaldıkları şiddeti ve yetkililerin bu şiddete yeterli tepki göstermemesini belirtmesine karşılık verilen cevap şöyledir: Japonya herhangi bir ayrım gözetmeden, herkesin başına gelebilecek bu gibi eylemlere karşı güvenliği sağlamaya çalışmakta ve mağdurun Japon olup olmadığına bakılmaksızın polis bu davalarla ilgili araştırma yapmaktadır. Korelilerin yüksek eğitim alabilmek için gerekli eşit davranışı görmedikleri eleştirisine verilen yanıtta şöyledir: Japon hükümeti 1999’dan itibaren, Kore okulları da dahil olmak üzere yabancı okullardan mezun olanlara, aldıkları eğitim devlet okullarında verilen eğitime denk olduğu müddetçe, üniversiteye giriş sınavına girme hakkı tanımıştır. Bu

¹¹⁰ Aynı makale, s. 482.

¹¹¹ Madde 12 (2) : “Herkes kendi ülkesi de dahil, bir ülkeden ayrılmakta serbesttir.”

Madde 12 (4) : “Hiç kimse, kendi ülkesine girme hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz.” Doğru, a.g.y. , s. 20.

noktada Japonya'nın ESK'nın 13. maddesinin 2. paragrafının "c" fıkrasına koyduğu çekince gözardı edilmemelidir. Komitenin raporunda azınlık dillerine geçişi önermesi Japon hükümetince farklı bir biçimde yorumlanarak, Komite tüm eğitimin bir azınlık dilinde yapılmasını istemişcesine cevap verilmiş, ardından azınlık dilini konuşan çocukların devlet okullarına kabul edilme olanağının bulunduğu ve bu çocuklara kendi ana dillerini konuşanlarca Japonca öğretildiği eklenmiştir. Ainuların "yerli halk" olarak tanınması talebine karşılık, henüz uluslararası alanda sabit bir "yerli halk" tanımının olmadığı, bu tanım olmadığı için de Ainuların bu tanıma dahil olup olmayacaklarının bilinemeyeceği söylenmiştir.¹¹²

Özetle, bu raporda da açıkça görüldüğü gibi, Japonya henüz ayrımcılığın önlenmesinden azınlıkların korunması sürecine geçememiştir ki, bu sürecin başlaması için önce azınlıklara sahip olduğunu kabul etmesi gerekmektedir. BM çerçevesinde insan haklarına ve ırkçılığın önlenmesine yönelik her türlü faaliyete katılması ve maddi destek vermesi ile çelişen bu tutum, Japonya'nın uluslararası sisteme dahil olmak ve prestijini artırmak adına belli antlaşmaların altına imza attığı, ama bu antlaşmaları içselleştirmede şüphelerini doğurmaktadır. Japonya'nın uluslararası kimliğinin bir boyutu Meiji döneminden beri diğer devletlere yabancılaştırmaktan çekinmesidir. Dolayısıyla madalyonun bir tarafı uluslararası normların en azından asgari düzeyde kabulü olmaktadır.¹¹³

Japonya Meiji döneminden beri bir taraftan uluslararası sisteme dahil olmak için Batı'nın ayak izlerini takip etmeye çalışmış ise de, madalyonun diğer tarafında kendi tekliğine, biricikliğine olan inancını koruması, uluslararası sisteme katılma ve onun normlarına uyma konusunda gönülsüz davranmasına yol açmıştır. Diğer sanayi ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Japonya'nın uluslararası toplumda, uluslararası toplumu görece olarak daha az belirleyici bir unsur olarak bulunduğu ve merkez ülkelerle çalışırken bile kendisini bir şekilde onlardan ayrı tuttuğu görülür. Son zamanlarda değişmeye başlasa da hükümet uluslararası

¹¹² "Comments of the Japanese Government on the Concluding Observations adopted by the Committee on the Elimination of Racial Discrimination on March 20, 2000, regarding initial and second periodic report of the Japanese Government,"

<<http://www.mofa.go.jp/policy/human/commnet0110.html>>.

¹¹³ Gurowitz, a.g.m. , s. 424.

aktivitelere duraksayarak katılmış ve çoğulculuğa diğer gelişmiş ülkelere nazaran daha az bağlı kalmıştır¹¹⁴

Japonya, 1990'larda değişmeye başlamakla birlikte, genellikle uluslararası normları, uluslararası alanda bir yere sahip olmanın bedeli olarak görür. Bu normlar iç normlarıyla çatırırsa ve dış baskı güçlü değilse, hükümet bunları benimsemekte gönülsüz kalmaktadır. Daha da ötesi, dış normlar, iç normlarla çatırmasa bile, hükümetin uluslararası alanı net bir şekilde kavranabilecek bir düzen olarak görmemesi bu normların benimsenmesini zorlaştırır.¹¹⁵

Batı'nın özellikle küreselleşmeyle birlikte Japon toplumunda artan kültürel ve ideolojik etkisine rağmen, hâlâ bu etkinin Japon kültürünü ve manevi hayatını ne ölçüde değiştireceği tartışılmaktadır. "Beyazların Dünyası" özellikle popüler kültüre egemen olsa da, reklamlara bakıldığında Japonların bu dünya ile nasıl ilişkiye geçtikleri ve kendilerini bu dünyadan nasıl ayırdıkları göze çarpmaktadır. Reklamlarda beyaz kadının cinsel bir obje olarak daha çok kullanılması, yabancı çiftlerin öpüştürülmesi örnekleri, Japonların bu dünyayı kabul ederken kendilerini ne ölçüde içine dahil ettiklerini göstermektedir. Bir kadını cinsel obje olarak kullanmak ya da herkesin önünde öpüşmek değil, bunların Japon olması Japon kültürünü zedeleyecektir.¹¹⁶

Japonya, tüm ekonomik ve sosyal gelişimine rağmen kendini bir şekilde dış dünyadan ayıran bu sınırları, içerde de azınlıklarına karşı çizmeyi bırakmamıştır. Yabancılar yaptığı gibi azınlıkları da kendi deyimleriyle *uchi*,¹¹⁷ "ötekiler" olarak görmeye devam etmektedir. Fakat ulusal kimlik durağan bir yapı değildir ve Japon ulusal kimliği de kendi içinde barındırdığı sabit birtakım karakteristiklere rağmen iki yönde değişim geçirmektedir. Bu değişimlerden ilki, artık Japon otoritelerinin ve aydınlarının uluslararası platformda Japon toplumunun ve kültürünün müstesnalığını vurgularken daha dikkatli olmaya başlamalarıdır. Asya'dan gelen göçmen işçilerle ve sahip olduğu azınlıkların uluslararası alanda tanınmaya başlamasıyla birlikte, Japonya'nın özellikle soysal

¹¹⁴ Aynı makale, s. 422.

¹¹⁵ Aynı makale, aynı sayfa.

¹¹⁶ Bkz. Millie Creighton, "Soto others and uchi Others. imagining racial diversity. imagining homogeneous Japan. Japan's Minorities: The Illusion of Homogeneity. ed. Michael Weiner. s.211-238.

¹¹⁷ Aynı makale, s. 211.

homojenlik tezini dile getirmesi giderek zorlaşmaktadır. İkinci değişimse, Japon toplumunun kendi içinde yabancılara bakışını gözden geçirmeye başlamasıdır. Özellikle Latin Amerika'dan gelen Japon soyuna mensup ama Japon kültürünü tanımayan Japonlar bu sorgulamayı hızlandırmaktadır.¹¹⁸

Kültürel birliğin genellikle soya dayalı birlikle açıklanabileceğine olan inanç zedelenmiştir. Dolayısıyla Japon toplumu sadece ekonomik değil, sosyal ve kültürel açıdan da diğer uluslarla ilişkilerini geliştirdiği, Japon topraklarında daha fazla yabancı görmeye alıştığı sürece Japon toplumunun yabancılara ve kendi içinde de azınlıklara bakışının olumlu yönde değişeceğini beklemek yanlış olmayacaktır.

II) Japonya Azınlıkları

Japonya'da azınlık ve göçmen haklarının geliştirilmesi için faaliyet gösterenlerin önündeki önemli engellerden biri Japonya'nın diğer ülkelere nazaran soy, dil ve din açısından önemli bir bölünmüşlük göstermemesi, diğeriyse Meiji döneminden beri Japonya'nın sosyal homojenlik temelinde yükselen tekliğinin (*nihoncinron*) Japon devleti için taşıdığı önemdir. Soy, Japonya'da Japonluğun birincil belirleyicisidir. Oysa Japon devleti homojen bir gruptan oluşmaz. Sömürgecilik döneminin izleri olarak bu ülkede kalan Koreliler ve diğer Asyalıların yanı sıra Japonya, Ainular, Okinavalılar ve Burakular gibi iç azınlıklara da sahiptir. Ancak Japonların çoğunluğu ve Japon resmî doktrini Okinavalıları ve Ainuları Japon homojenliği dahilinde, Japon toplumu içinde erimiş unsurlar olarak ele alırlar. Japon uyrukluğuna geçmemiş Koreliler ise sömürgecilik döneminde Japon uyrukluğuna sahip olmuş olsalar da Japonya için bugün göçmendirler ve statüleri göçmen politikaları çerçevesinde belirlenir.¹¹⁹ Bu nedenle Japonya'da göçmenlerin statüsü de Japonya'daki Koreliler ele alınırken değinilecek bir konu olacaktır.

Azınlıkların kökenleri işgal, evrim ve göç olarak kabul edildiğinde, Japonya azınlıklarının her üç olguya ayrı ayrı uzanan kökleri olduğu görülür.

¹¹⁸ Yoshino. "Culturalism, Racialism...." s. 28-29.

¹¹⁹ Gurowitz. a.g.m. . s. 420-422.

Ainular ve Okinavalılar işgal yoluyla Japon topraklarına katılan Hokkaydo adasının ve Ryukyu takımadalarının yerli halklarıyken, etnik ve dilsel açıdan Japon çoğunluktan farklı olmayan Burakular eski üretim biçiminin, yani feodal dönemin kalıntıları olarak Japonya'da varlıklarını devam ettirmektedirler. Korelilerse Japon sömürgeciliği döneminde göç yoluyla Japon topraklarına gelmişlerdir. Kimi Koreliler ekonomik nedenlerle gönüllü olarak göç ederken, pek çoğu Japonların zoruyla göç ettirilmiştir. Göç edenlerin alt gelir düzeyinde doğrudan yerlerini almaları farklı bir soy olmalarıyla birleşince Japon toplumunda karşılaştıkları ayrımcılık katmerli olmuştur.¹²⁰

Bu bölümde Ainular, Okinavalılar, Burakular ve Koreliler ayrı ayrı ele alınarak, bu azınlık gruplarının Japonlarla temasa geçtikleri günden bugüne sahip oldukları ekonomik ve sosyal koşullar incelenecek; Japon toplumunun ve resmî politikalarının geçirdiği evrim içinde Japon politikalarının bu gruplara yönelik politikalarında ne yönde farklılıklar olduğu ele alınacaktır.

A) Ainular

Yerel etnik azınlık tanımına en uygun halklardan biri, Japonya'nın dört büyük adasından¹²¹ biri olan ve kuzeyinde yer alan Hokkaydo adasında yaşayan Ainulardır.¹²² Farklı etnik, kültürel ve dilsel özelliklerini koruyan bu halk, fiziksel görünüm açısından da Japonlardan farklılık gösterir.

Ainular kendilerini "Gökyüzü Halkı" olarak adlandırırlar ve dünyaya ilk ayak basan halkın kendi halkları olduğuna inanırlar.¹²³ Kökenleri hakkında kesin bir bilgi olmasa da, tipik Doğu Asya halklarından farklı olarak daha esmer ve kıllı olmaları gibi fiziksel özelliklerinden yola çıkarak kimi araştırmacılar Ainuların kökenlerini Kafkas halklarına, kimileriye Moğollara götürmektedir.¹²⁴ Kesin

¹²⁰ Bkz. Oran, a.g.y. , s. 70-71.

¹²¹ Diğer üç ada Kyuşu, Şikoku ve Honşu'dur.

¹²² Rusya'nın Sakhalin ve Kuril Adalarında da Ainular yaşamaktadır. Andy Thomson, "The Ainu of Japan," (July 2, 1999), <http://www.suite101.com/article.cfm/fourth_world/22057>

Ainuların yaşadığı Hokkaido adası, Japonya'nın ilk sömürgesi olsa da resmî Japon tarihi bu olayı sömürgeleştirme olarak değil, Japon gelişmesinin ilk adımlarından biri olarak kabul eder.

¹²³ Lee Sellers, "Ainu: Japan's Vanishing Race," <<http://www.orientmag.com/7-31.htm>>

¹²⁴ Aynı , "Ainu," <<http://www.encyclopedia.com/html/A/Ainu.asp>>, "Ainu," Columbia Encyclopedia, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=IXBAinu&db=aph>>

olarak bilinen 9. yüzyılda Hokkaydo adasında iki ayrı kültürün ortaya çıktığıdır. İlki kuzey ve kuzeydoğu kıyılarındaki Okhotsklar, ikincisi ise bugün Ainuların ataları kabul edilen Satsumonlardır. Ainuların, Ainu adıyla ayrı bir kültür olarak ortaya çıkmalarıysa 13. yüzyıla dayandırılır.

1) Ekonomik ve Toplumsal Yaşam

Zengin doğal kaynaklara sahip Ainuların geleneksel geçim kaynakları avcılık, balıkçılık ve çok az bir oranda çiftçilik olmuştur. İşbölümüne dayalı, eşitlikçi bir kabileler bütünü olarak yaşamış olan Ainuların ataerkil bir örgütlenme tarzları vardır.¹²⁵ Kabile liderlikleri babadan oğula geçer. Geçmişte liderlerin temel görevi avcılığı ve ilerleyen yıllarda ufak çaptaki ticari ilişkileri örgütlemek ve geleneklere göre uyuşmazlıkları çözmektir.¹²⁶

Japon etkisiyle birlikte Şinto ve Budizme yönelik görülse ve aralarından Hristiyanlığı seçenler olsa da Ainuların temel inanç sistemi animizmdir. Doğadaki her varlığın ayrı bir ruhu olduğuna inanırlar. Özellikle “ayı” önemli bir semboldür. Avcılık aynı zamanda dinsel bir ritüele dönüşmüştür. Yıllık kış festivallerinde bir ayı kurban edilir ve ruhunun Ainuları koruduğuna inanılır. Ancak bu tören 1899’da, 1889 Anayasası’nın içerdiği dinsel özgürlük hakkına rağmen, Japon hükümetince çok vahşi bulunarak yasaklanmıştır. Yine de tören hâlâ bazı Ainu köylerinde sembolik olarak devam etmektedir.¹²⁷

Ainuların dünyayı algılayışlarının temelinde doğa vardır. İnsan da diğer nesneler ve canlılar gibi doğanın bir parçasıdır. İnsanın yaşadığı ve öldükten sonra gideceği dünya kesin çizgilerle birbirinden ayrılmamıştır. Ancak insan bu dünyada bu dünyanın kurallarına uymalıdır. Bu kurallar doğaya saygı çerçevesinde belirlenmiştir. Kurallarının ihlalinin cezasını verecek olan da yine doğadır.¹²⁸

¹²⁵ Hitoshi Watanebe. *The Ainu Ecosystem: Environment and Group Structure*. Seattle. London. University of Washington Press. 1973. s. 79.

¹²⁶ Richard Saddle. “Ainu: Japan’s indigenous people.” *Japan’s Minorities: The Illusion of Homogeneity*, ed. M. Weiner. London, New York. Routledge. 1997. s. 18-19.

¹²⁷ Aynı makale, aynı sayfa; Sellers. “Ainu: Japan’s...”

¹²⁸ Katarina Sjöberg. *The Return of the Ainu: Cultural mobilization and the practice of ethnicity in Japan*. Chur. Harwood Academic Publishers. 1993. s. 56-59.

Japonya'da nüfus sayımında etnik özellikler dikkate alınmadığı için sayıları tam olarak bilinmese de, 1993 yılında Hokkaydo Bölgesi'nin¹²⁹ yaptığı bir araştırmaya göre, Hokkaydo'da yaklaşık 23.830 Ainu yaşamaktadır.¹³⁰ Nüfus genel olarak Hokkaydo'nun doğusundaki Hidaka ve Iburi'de yoğunlaşmıştır. Ainuların pek çoğu tarihsel mekanlarında birarada yaşasa da bugün çok az Ainu yerel dilini akıcı bir şekilde konuşabilmektedir. Geleneksel yaşam tarzları giderek zayıflamaktadır. Japon vatandaşı olan ve çoğunlukla eşit haklara sahip olan Ainuların hayat standartları ve buna paralel olarak eğitim seviyeleri Japon nüfusun geri kalanına göre düşüktür. Bu göreceli fakirlikleri ekonomik ve sosyal hayatta karşılaştıkları ayrımcılıkla bağlantılıdır.¹³¹

Kırsal alanda yaşayan Ainular tarımda ya da ilkel sanayilerde çalışırken, şehirdekilerin genelde kol gücü gerektiren işlerde istihdam edildikleri görülür. 1993 verilerine göre Ainuların %34.6'sı balıkçılık gibi ilkel sanayilerde, %32.4'ü inşaat gibi ikincil sanayilerde ve %32'si de hizmet sektöründe ve teknik alanlarda çalışmaktadır.¹³²

2) Ainuların Kısa Tarihi

Japonların Hokkaydo'ya gelişi 15. yüzyıldan itibaren Japon tüccarlarının ada kıyılarına ticari yerleşim yerleri kurmalarıyla başladı. Bu tarihte Japonlara göre Ainular, Japonların istedikleri kaynaklara sahip ama onları kullanabilme yeteneğinden yoksun barbarlardı.

1514 yılına gelindiğinde Kakizai ailesi bölgedeki Japonların lideri konumuna yükselmiş, devam eden çatışmaların ticarete sekte vurması nedeniyle Ainularla anlaşma yoluna gidilmiş ve bu anlaşma Kakizailerin ticaret üzerindeki tekeli ve bölgedeki kontrolünü artırmıştı. Artık Kakizailer, Hokkaydo'da küçük

¹²⁹ Japonya kimileri Hokkaido gibi hem şehir hem de bölge olma özelliğine sahip 47 bölgeye bölünmüştür. Her bölge şehir, kasaba ve köy olmak üzere yerel idari birimlere ayrılır ve her idari birimin kendi meclisi ve yerel hükümeti vardır. Birol Akgün, "Japonya'da Demokratikleşme," *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5(2), Yaz 1999, s. 102.

¹³⁰ "International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, First and Second Report." (June 1999). <http://www.mofa.go.jp/policy/human/race_rep1/intro.html>

¹³¹ David L. Howell, "Ethnicity and Culture in Contemporary Japan," *Journal of Contemporary History*, Vol. 31 (1), 1996, s. 171.

<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9602090251&db=aph>>

de olsa hakim oldukları alanda. Japon siyasi sisteminin ilk temsilcisi haline gelmişlerdi. 1599'da Matsume Hanlığı adını alan Kakizai ailesi, 1604'de Tokugava rejimine bağlandı. Meiji dönemine dek, Matsumelerin hakimiyeti dışındaki bölgeye de Japonca Ainu toprakları anlamına gelen *Ezoçi* adı verildi.¹³³

Matsumelerin ticari yerleşim yerleri geliştikçe Ainuların ticari faaliyetleri gerilemiş; Ainuların artan hoşnutsuzluğu 1699'da bu yerleşim yerlerine yönelik saldırılara neden olmuş ve Ainularla Japonlar arasındaki iki önemli çarpışmadan biri, Şakuşayn gerçekleşmişti. Ancak, Ainular için başarısızlıkla sonuçlanan bu çarpışma Matsumelerin daha fazla ilerlemesinden başka bir işe yaramadı. 18. yüzyıl başında *baço* adı verilen ticari yerleşim yerlerinin sayısı daha da arttı. Matsumeler belli bir ücret karşılığında tacirlere bu bölgeleri kontrol etme izni vermenin, ticareti, kârı ve vergi gelirlerini artıracığını düşünerek hareket ettiklerinden, kısa zamanda bu ticari bölgelerin kontrolleri de doğrudan Japonya'dan gelen tacirlerin eline geçti. Tüm bu gelişmeler sonucunda ticari sermaye bölgedeki Ainu işgücünü de kullanmaya başlamıştı. Fakat, daha fazla kâr arzusu Ainu işçilerine kötü muamele olarak yansıdığından, 1789'da ikinci Japon-Ainu çatışması, Kunaşi Meanşi yaşandı. Bu çatışma da bir önceki gibi Matsume Hanlığı ve işbirlikçi Ainu liderlerince bastırıldı.¹³⁴ Ainularla Japonlar arasında geçen bu çarpışmaların ortak sonucu, her seferinde Hokkaydo'nun Japonya'ya ekonomik olarak daha fazla bağlanması olmuştu.¹³⁵

18. yüzyıl sonu, 19. yüzyıl başlarında Rusların kuzeyde Japonya için tehdit arz etmeye başlaması 1799'da tüm adanın *Bakufu* denetimi altına sokulmasına neden olurken, tüm adada Bakufu garnizonları kurulsa da Japonlar daha çok kıyı bölgelerde yaşamaya devam etmişlerdi.

Bu döneme dek Ainular kendi dillerini konuşmaya ve dinsel adetlerini yerine getirmeye devam etmiş, hatta Japon dilini kullanmaları yasaklanmıştı. Ancak, *Bakufu* denetimiyle birlikte Ainuların –sık sık zor kullanılarak– “uygarlaştırılması” ve Japon adetleri ile Japon hayat tarzını benimsemelerinin

¹³² “International Convention on the Elimination...”

¹³³ Saddle, a.g.m. . s. 19.

¹³⁴ Aynı makale, s. 21-22.

¹³⁵ Sjöberg, a.g.y. . s. 104'den S. Takukara, *The Ainu of Northern Japan*, Transactions of the American Philosophical Society 50, 1960, Philadelphia, s.27.

sağlanması politikası benimsendi. Ainuları köylü toplumuna dönüştürme girişimleri de ilk olarak bu dönemde başladı; fakat Rusların arz ettiği tehdidin azalmasıyla 1821'de Hokkaydo tekrar Matsumelerin denetimine devredilince bu politikalar yerini tekrar Japon dil ve adetlerini kullanma yasağına bıraktı.

Bu yıllarda zorunlu işçilik ve yeniden yerleştirilme Ainuların hayat tarzı haline gelmişti. Zorla dağlardan indirilerek çalıştırılıyorlar; kadınlar cinsel açıdan sömürülüyordu. Salgın hastalıkların da baş göstermesi kötü koşullara eklenince Ainu nüfusu 19. yüzyılın ilk yarısında önemli oranda azaldı. Japonya'dan gelen göçün artması da Ainuları giderek geri plana itiyordu. Bu gelişmeler sonucunda 1850'de Ainuların ve Japonların yaşadığı bölgeler ayrıldı.¹³⁶

Matsumelerin anavatanın çıkarlarını ve taleplerini yeterince tatmin edememesi üzerine 1854'te *Bakufu* yönetimi tekrar ele aldıysa da Ainuların geleceğini belirleyen gelişme 1868'de Meiji Restorasyonu oldu.¹³⁷ Merkezî devlet 1869'da *Ezoçi*'yi Hokkaydo olarak yeniden adlandırdı ve adayı ulusal topraklarının bir parçası ilan etti. Stratejik öneme ve doğal kaynaklara sahip, göçlere açık boş bir toprak parçası olarak kabul edilen Hokkaydo'da Ainuların varlığı adeta yok sayıldı. Ada, Ainu yerleşim birimleri dikkate alınmadan 14 ayrı bölgeye bölündü. Yeni rejimin merkezîyetçi politikası dahilinde tüm Ainular resmî kayıtlara geçirildi.¹³⁸ Ainu halkının ve topraklarının entegrasyonu hız kazanmıştı. Hokkaydo bir taraftan Ruslara karşı güvenliği sağlama açısından stratejik bir değere, diğer taraftan da Tokugava döneminin işsiz kalmış samuraylarına yeni bir iş sahası olarak ekonomik bir değere sahipti. Ayrıca hızla sanayileşen Japonya'nın adanın doğal kaynaklarına eskisinden daha çok ihtiyacı vardı.¹³⁹

1868'de Sapporo'da Göçmen İskân Dairesi kuruldu. 1874'de de özellikle kuzey sınırının güvenliğini ve iç güvenliği sağlamak için askerî güç artırıldı. Hükümet altyapı inşaatına hız verirken fabrikalar ve diğer yatırımların

¹³⁶ Saddle. a.g.m. , s. 22-23.

¹³⁷ Sjöberg. a.g.y. , s. 105.

¹³⁸ Saddle. a.g.m. . s. 114.

¹³⁹ Sjöberg. a.g.y. , s. 116'dan Y. Baba. *Study of Minority-Majority Relations: The Ainu and the Japanese in Hokkaido*, The Japan Interpreter 1, 1980, s. 63.

geliştirilmesi özel sermayeye bırakıldı. Hokkaydo'ya Japonya'dan gelen göç hız kazandı.¹⁴⁰ 1872'de Toprak Talimatnamesi ile Ainu topraklarına el konuldu. Yoğun göç, pazar ekonomisi ve sömürge yönetimi eşitsizliği daha da derinleştirdi.¹⁴¹

Modernleşme, Japonlar ve Ainular arasındaki siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkileri yeniden yorumlamaya neden olan yeni "ırk" ve "ulus" kavramlarını da beraberinde getirmişti. "Barbarlar", artık "ilkel ırk" olarak tanımlanıyordu. Ainular içinse içine düştükleri durum, doğanın kendilerine bilmedikleri bir suçtan dolayı verdiği bir cezaydı.¹⁴²

1899'da sona ermek üzere olan bir ırk olarak kabul edilen Ainuların fiziksel varlığının devamı için bir Hokkaydo Eski Yerlilerini Koruma Yasası çıkarıldı. Bu yasa dahilinde Ainular kendilerini tarım ekonomisine geçirmek için planlanmış pilot bölgelere gönderildiler.¹⁴³ Yeni eğitim, sağlık ve yerleşim politikaları belirlendi. Ancak bu çaba istenilen sonucu vermedi. Hokkaydo adasının %50'si dağlık ve ormanlıktı. Ayrıca en verimli topraklar Japon göçmenlere tahsis edilmişti. Dolayısıyla Ainulara ayrılan topraklar verimli değillerdi ve Ainular bu topraklarla ailelerini geçindiremiyorlardı. Geçim sıkıntısı onları yine yarı zamanlı da olsa işçi olmaya yönlendiriyordu.¹⁴⁴

Bu dönemde Ainular tüm olumsuz ekonomik şartlara ve dillerinin ve geleneklerinin geri plana itilmesine rağmen yeni yasayı bir asimilasyon politikası olarak değil, sorunlarına çare bulabilecek bir çözüm olarak görüyorlardı. Aslında bu tavırları siyasi bir nitelikten çok dinsel bir nitelik taşıyordu. Japonlara karşı tanrıları onları yalnız bıraktıklarına göre, Japonların tanrıları daha güçlü olmalıydı; öyleyse Ainular da daha güçlü tanrılara sahip bu yabancılara katılmalıydı. Fakat bilmedikleri bir şey vardı. Aynı soyu paylaşmadıkları sürece, bu yabancı aileye katılmaları verdikleri ödünlere bağlı değildi.¹⁴⁵ Bu durumun en basit örneği toplumlararası evliliklerde yaşıyordu. Ainu olan gelinin/damadin

¹⁴⁰ Aynı yapıt. s. 117-118.

¹⁴¹ Saddle. a.g.m. . s. 23.

¹⁴² Sjöberg. a.g.y. . s. 115.

¹⁴³ Saddle. a.g.m. . s. 23-24.

¹⁴⁴ Sjöberg. a.g.y. . s. 122-124.

¹⁴⁵ Aynı yapıt . s. 115.

Japon çoğunluğa kabulü yerine bir Ainu ile evlenen Japon gelin/damat Japon çoğunluktan dışlanıyordu.¹⁴⁶

Bu dönemde Japonya'da soy ve ulus kavramları eşanlamlı kabul ediliyordu. Kan birliği sosyal homojenliğin ifadesiydi. Ulusal kimlik aile devleti anlayışı temelinde oluşturulmaktaydı. Yasal olarak Japon vatandaşı olan Ainular ise bu sosyal homojenlikten, aileden dışlanıyorlardı. Devlete göre Ainuların ekonomik ve sosyal eşitsizliği onların doğal farklılıklarından kaynaklanıyordu¹⁴⁷

Ainuların örgütlenmesi

1900'lere gelindiğinde Ainuların çoğu yoksulluk sınırında yaşamaya devam etmekteydi ve buna bağlı olarak eğitimden yoksundu. Bu duruma verdikleri ilk bilinçli tepki 1920'lerde yeşerdi. Amaçları bağımsızlık değildi. Sadece ölmekte olan bir ırk olmadıklarını göstermek ve kendi kontrollerinde olan kurumlar aracılığıyla egemen yapıya entegre olmak istiyorlardı.

Hareketleri, 1899 Hokkaydo Eski Yerlilerini Koruma Yasası'nın revizyonu üzerinde geliyordu. 1930'da Ainu Derneği adı altında ilk örgütlenme gerçekleştirildi. Örgüt, Japon otoritelerince destekleniyordu. Amacı, 1899 yasasının çiğnenip çiğnenmediğini denetlemektir. Aynı zamanda Ainuların yeni koşullara uyum sağlamalarını da –işsizlere iş bulmak gibi- kolaylaştırmaya çalışıyordu. Diğer yandan, Ainu gençlerine biraraya gelebilme fırsatını da sağlamıştı. Gençler bu sayede geçmişleriyle gurur duymaya başladılar ve yeni fakat kırılgan bir Ainu birliği duygusunun yaratılmasına katkıda bulundular.¹⁴⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından demokratikleşme sürecinin başlaması ve 1947 Anayasası'nın yürürlüğe girmesi Ainu haklarının yenilenmesi için yeni bir hava yarattı. 1946'da Hokkaydo Ainu Derneği adı altında, Ainuların haklarını gözetecek, kültürel miraslarını koruyacak bir örgütlenmeye gidilmişti.¹⁴⁹ Oysa

¹⁴⁶ Aynı yapıt . s. 126.

¹⁴⁷ Saddle. a.g.m.. s. 23.

¹⁴⁸ Aynı makale. s. 25.

¹⁴⁹ Tessa Morris-Suzuki, "The Ainu: Beyond The Politics of Cultural Coexistence." Cultural Survival. Vol.23(4). December 31, 1999.
<http://www.culturalsurvival.org/publications/csq/csq_article.cfm?id=CC1EAC37-4503-47D3-BE3B-50A323D0FF39®ion_id=2&subregion_id=6&issue_id=12>

aile-devleti ideolojisi Japonya’da biçim değiştirerek 1945 sonrasında da devam ediyordu. Hâlâ “biz”i oluşturan “soy”du. Anayasayla tüm uyruklar eşit olarak yasal koruma altına girse de, azınlıklara ulusal homojenlik söylemini ortadan kaldıracak, ayrı bir grup olarak farklı bir kimliğe sahip olma hakkı tanınmıyordu. Evliliklerde, eğitim ve iş bulma süreçlerinde ayrımcılık devam ediyordu. Bu duruma cevap olarak bazı genç Ainular geçmişleriyle ve etnik kimlikleriyle olan bağı koparmayı tercih ederken, Ainu kimliği giderek turistik bir hal almaktaydı.

Bu dönemde, üyelerinin çoğu savaş öncesi ve savaş sonrası Ainu ileri gelenlerinden oluşan Ainu Derneği de fakirlik ve iç çekişmeler nedeniyle güçsüzdü. Ainu kelimesinin Japonlar tarafından aşağılamak için kullanıldığı düşünüldükçe 1961’de örgütün adı Utari Derneği adını aldı.¹⁵⁰ Aynı yıl örgüt bir refah paketinin oluşturulması için hükümet yetkililerini ikna etmeyi de başardı. Ancak örgütün hükümetle işbirliği ilerde Ainular arasındaki bölünmelerde rol oynayacaktı.¹⁵¹

1960’larda ve 1970’lerde yeniden dirilen Ainu hareketinin başına geçen gençler Utari Derneği’nin otoriteyle bağlarını sert bir dille eleştirdiler. Asimilasyonu reddederek köklerini araştırmaya başladılar. Savaş sonrasında cemaatlerinden ayrılarak şehirlere göç edenler dönemin öğrenci hareketlerinden ve sosyal gelişmelerden etkilenirken, kırsal kesimdekilerle bağlarını koparmayarak onların da desteğini alıyorlardı. Bunlar, farklı ilgi alanlarına ve belli bir siyasi görüşe sahip olmamalarına rağmen Utari Derneği dışında bir güç oluşturuyorlardı. Aynı dönemde gelişen Buraku hareketinin ve onlarla kurulan bağların da etkisi kuvvetliydi.¹⁵²

Meiji Restorasyonu’nun ve Hokkaydo’nun Japon topraklarına dahil olmasının 100. yılında, 1968’de yapılan kutlamalarda Ainuların varlığının konu bile edilmemesi Ainuların hoşnutsuzluğunu artıran önemli bir unsur oldu. Aynı dönemde 1899 Hokkaydo Eski Yerlilerini Koruma Yasası’nın yenilenmesi de gündemdeydi. Hükümet, yasanın kaldırılmasından, Utari Derneği ise devamından yanaydı. Bu tavır örgüte yönelik eleştirileri de artırmıştı. Kurulduğundan beri

¹⁵⁰ “Ainu” yerine “Utari” seçilmesinin nedeni Japonca’da “Inu”nun köpek anlamına gelmesi ve pek çok kişinin “Ainu” kelimesinin kökenini buraya bağlamasıdır. Oysa Ainu kendi dillerinde insanoğlu anlamına gelmektedir. “Utari”nin anlamıysa kahramandır. Sjöberg, a.g.y. , s. 55.

¹⁵¹ Saddle, a.g.m., s. 27.

Ainuların geniş desteğine sahip olduğu zaten söylenemeyecek olan örgüte duyulan güvensizlik, yasanın yasaklanması yerine devamını talep etmesi üzerine daha da derinleşti. Bu ortamda farklı, ufak çapta örgütlenmeler baş göstermeye başladı.

1972'de Ainu Özgürlüğü grubunun gerçekleştirdiği söylenen bombalama eylemleriyle birlikte, bu bir-iki yıllık dönem için de olsa Ainu sorunu Japonya'da ulusal ilgi odağı haline geldi. En büyük eylem 1976'da iki kişinin ölümüyle sonuçlandı. Ancak bu bombalama eylemlerine Ainuların karışıklarına dair hiçbir delil yoktu. Sorumlular, Doğu Asya Japon Karşısı Cephesiydi. Yine de isimlerinin şiddet eylemlerinde kullanılması Ainuları rahatsız etmişti.¹⁵³

Bu dönemde Japon Sosyalist Partisi ve Komünist Parti Ainuların sorunlarıyla ilgilenmek üzere ayrı komiteler oluşturmuşlardı. Buna karşılık hükümet de 1973'de yeni bir refah paketini yürürlüğe koyuyordu.¹⁵⁴

Ainu kimliği siyasi eylemin temeli olarak yeniden biçimlenirken bu kimliğe ait sembollerin kullanılması da arttı. Güçlü bir ortak kimliğin sorunların üstesinden gelmeyi kolaylaştırdığı görülüyor, dünyanın diğer yerli halklarıyla kurulan ilişkiler de kendilerini yeniden tanımlamalarına yardımcı oluyordu. Hak taleplerinde eğitim, yerleşim ve güvenliğe yaptıkları vurguyu artırıyorlardı.

Unutulan Ainu dili, dansları ve el sanatları bizzat Ainular için turistik niteliklerinin dışında yeniden önem kazandı. Bu süreçte kültürün yanı sıra ortak bir tarihin önemini de kavradılar. Artık Japonlara karşı verilen mücadeleler, sonucun yenilgi olmasına bakılmaksızın kahramanlık hikayelerine dönüşmüştü. Geçmişin yeniden keşfi yeni sembollerin yaratılmasıyla desteklendi ve 1973'de ilk kez ortaya çıkan Ainu bayrağı ve *Ainu Moşiri*, yani *insanoğlunun yaşadığı sakin dünya* anlamına gelen anavatan birleştirici noktalar oldu.¹⁵⁵

Tüm bu gelişmelere rağmen Japon resmî söylemi homojenliğin altına çizmeye devam ediyordu. 1979'da Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966) kabul edildikten sonra BM İnsan Hakları Komitesi'ne verilen raporda da bu görüş açıkça dile getirildi. Her bireyin kendi kültürünü sürdürme,

¹⁵² Buraku hareketi için bkz. s. 77-78.

¹⁵³ Aynı makale, s. 29-31.

¹⁵⁴ Aynı makale, s. 33.

¹⁵⁵ Aynı makale, s. 34-37.

kendi dinsel gereklerini yerine getirme ya da kendi ana dilini kullanma hakkının Japon hukukunca sağlandığı, fakat sözleşmede belirtilen azınlıkların Japonya’da bulunmadığı belirtildi.¹⁵⁶

Bu dönemde uluslararası alanda süregiden tartışmalarda self-determinasyon hakkı öne çıkıyordu. Ainuların isteğiyle self-determinasyon değil, etnik ve ekonomik açıdan kendine yeterlilik ve güvendi. Temel insan haklarının uygulanmasını, ırk ayrımcılığının ortadan kalkmasını, siyasi katılım güvencesini ve eğitim, dil ve kültür alanlarında haklarının sağlanması ile ekonomik yardımın devamını talep ediyorlardı. Ainuların azınlık bilinçlerini oluşturmalarının bir kanıtı olarak kabul edilebilecek bu talepler yeni bir yasa önerisi olarak Utari Derneği’de kabul edildi. Bu yasa için yürütülen kampanyalar Ainu kimliğini pekiştirdi. Kendi bilinçlerinde “ölmek üzere olan bir ırk”tan “yerli halk” statüsüne yükselmişlerdi.¹⁵⁷

1980’lere gelindiğinde uluslararası yerli halklar hareketi de hız kazanmış, 1987’de Ainu temsilcileri ilk kez BM Yerli Halklar Üzerine Çalışma Grubu toplantılarına katılmışlardı. Ainuların talebi ayrı bir etnik grup olarak kabul edilmekte.¹⁵⁸

Aynı dönemde Japon hükümeti ise geleneksel tutumunu devam ettiriyor; 1987’de BM Yerli Halklar Üzerine Çalışma Grubu’nda Japon ulusunun uzun bir tarihsel süreç içerisinde farklı ırkların kaynaşmasıyla oluştuğunu ve Ainuların da bu gruplardan biri olduğunu belirtiyordu. Bu çerçevede Mart 1988’te Başbakan Takeşita Ainuların direnişini kabul ediyor; ancak yeni bir yasanın gerekli olmadığını söylüyordu.¹⁵⁹

25 Kasım 1986’da Hokkaydo Ainu Derneği, BM’den Japon hükümetinin Ainulara yönelik uyguladığı politikaların incelenmesini talep etti. İncelemede Japonya’nın Ainu halkının isteklerini dikkate almadan Ainu topraklarını Japon topraklarına kattığı, Ainuların tarımdan başka bir alanda meslek edinme özgürlüklerini 1899 Hokkaydo Eski Yerlilerini Koruma Yasası ile sınırlandırdığı,

¹⁵⁶ Morris-Suzuki, “The Ainu: Beyond...”

¹⁵⁷ Saddle, a.g.m., s. 42.

¹⁵⁸ Morris-Suzuki, “The Ainu: Beyond...”

¹⁵⁹ “Japan’s Suppression of Ainu Moshiri,” Ainu Association of Hokkaido Sapporo, Hokkaido, Excerpted statement submitted to the Sixth Session of the Working Group on Indigenous Populations Genève, Switzerland, August 1988, < <http://www.cwis.org/fwj/22/ainusupp.htm> >

Ainulara eğitimde kendi dillerini kullanma hakkı tanımadığı sonucuna ulaşıldı. Onbinlerle ölçülen Ainu nüfusunun iş ararken karşılaştığı ayrımcılığın yoksulluğu artırdığının altı çizildi.¹⁶⁰

1990'lara gelindiğinde Ainular kimliklerini koruma ve devam ettirme konusunda daha tutarlı bir çaba içerisine girdiler. Çoğunluğa entegre olma amaçları değişmemişti ama bunu kendi kimliklerini koruyarak ve bu kimliklerinin tanınmasını sağlayarak gerçekleştirmek istiyorlardı. Özellikle Japonya gibi resmî politikasını "homojen bir ulus" temelinde şekillendiren bir ülkenin vatandaşları olarak amaçlarının bu ikinci aşamasını hayata geçirmek çok zahmetli olacaktı. Ancak onların bilinçlerini geliştirmelerine yardım eden uluslararası ortam Japonya'nın da daha esnek tavırlar takınacağı bir dönemi hazırlıyordu.

Bu doğrultuda ulusal değil ama uluslararası alanda, Japon hükümeti değil ama BM, 1992 yılında Ainuları yerli bir halk olarak resmen tanıdı.¹⁶¹ 1993 BM Yerli Halklar Yılı olarak kutlanacaktı ve diğer yerli halklara olduğu gibi Ainulara yönelik ilgi de hem içerde hem de dışarda artmıştı.

1993 yılında Liberal Demokrat Parti'nin tek parti yönetiminin sona ermesinin de etkisiyle, koalisyon politikaları Ainulara bakışı esnekletirdi ve 1997 Yasasının Diet'ten¹⁶² geçmesini kolaylaştırdı; ancak Ainuların Japonya'nın yerli halkı olarak tanınması yine de gerçekleşmedi. Bu tarz bir tanımaya karşı olan kesimlerin başında Ainuların Hokkaydo toprakları ve doğal kaynakları üzerinde hak iddia etmesinden çekinen bürokrasi vardı. Sapporo Bölge Mahkemesi'nin Ainuların kutsal yerleri üzerinde yapılacak Nibutani Barajı'na yönelik davada Ainuların lehine kararı da bu korkuyu beslemişti.¹⁶³

1994'de Ainu kültürünün önde gelen savunucularından biri olan Şigeru Kayano ilk Ainu olarak Diet'e girmeyi başardı ve 1997'de çıkacak yeni yasa için çaba sarf eden önemli isimlerden biri oldu.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Aynı makale.

¹⁶¹ "Nibutani Forum '93 Celebrating The International Year Of Indigenous Peoples," (March 1993), <<http://native.net.uthscsa.edu/archive/nl/9304/0008.html>>

¹⁶² 491 üyeli Temsilciler Meclisi ve 252 üyeli Ayan Meclisi olmak üzere iki kanata sahip olan Diet, Japonya'nın en yüksek yasama organıdır.

¹⁶³ "Japan and Multiculturalism," <http://www.hurights.or.jp/asia-pacific/no_9/n09_multi.htm>

¹⁶⁴ Şigeru Kayano olaylara yönelik bir Ainu perspektifi yaratılamamış olmasından ve kültürlerinin 'ilkel' bulunmasından şikayetçidir. Bu nedenle Ainu kültürü üzerine çalışmalar yapmış, Ainu

1995’de hükümet Ainuların geleceğini tartışmak üzere akademisyenlerin ve diğer uzmanların katıldığı bir çalışmaya başladı ve 1996’da bu çalışma sonunda hazırlanan raporda Ainuların etnik kimliklerini korudukları kabul edildi.¹⁶⁵

27 Mart 1997’de de Sapporo Bölge Mahkemesi, Nibutani Barajı davasında, Bayındırlık Bakanlığı’nın Ainulara ait ve onlar tarafından kutsal sayılan topraklara Nibutani Barajı’nı inşa etmesini, MSH’nın azınlıkların korunmasını getiren 27., anayasanın da herkesin yaşam, özgürlük ve mutlu olma hakkını içeren 13. maddesinin ihlali olarak kabul etti. Ayrıca kararında Ainuları, Japonya’nın yerli halkı olarak tanıyarak, ayrı bir kültür olarak korunmaları gerektiği sonucuna da vardı. Bu mahkeme kararı, Japon yasal sisteminin Ainu kültürünü ve Ainu haklarını tanımasına yönelik bir dönüm noktasıydı.¹⁶⁶

8 Mart 1997’de Başbakan Hasimoto Ainuların Japonya’nın yerli halkı olduğunun tarihsel bir gerçek olduğunu söyleyerek bu gerçeği dile getiren ilk başbakan olurken; 8 Mayıs 1997’de Diet, Japonya’da etnik bir azınlık olduğunu – üstü kapalı da olsa- kabul eden ilk yasayı, Ainu Gelenegiyle İlgili Bilginin Artırılması, Yayılması ve Ainu Kültürünün Desteklenmesi Yasası’nı çıkardı.¹⁶⁷

Yeni yasa, Ainuların asimilasyonuna yönelik 1899 Hokkaydo Eski Yerlilerini Koruma Yasası’nın yerine yürürlüğe girdi. Yasanın amacı Ainu halkının etnik gururuna saygı göstermek ve Japonya’daki farklı kültürlerin gelişmesine katkıda bulunmaktır. Bunun için Ainu kültürü desteklenecek, Ainu kültürünü öğretmek, araştırmak ve geliştirmek adına Ainu topluluklarına mali yardımda bulunulacaktı. Ancak bu yardımlar doğrudan Ainulara değil, onların adına Hokkaydo yerel idaresine verilecekti. Ainu kimliğinin geliştirilmesi için Ainu dili ve geleneklerinin eğitim sisteminde ve medyada yer bulması desteklenecekti.¹⁶⁸

halk masallarını ve el sanatlarını derlemiştir. Bugün sadece kendi toplumu içinde değil, dünya çapında Ainu kültürünü en iyi bilen isimlerden biridir. Sjöberg, a.g.y. , s. 4.

¹⁶⁵ “International Convention on the Elimination...”

¹⁶⁶ Georgia Stevens, “The Ainu and Human Rights: Domestic and International Legal Protections,” *Japanese Studies*, Vol. 21(2), 2001, s. 181, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=5107709&db=aph>>

¹⁶⁷ “Japanese Court Recognises Ainu As Indigenous,” (April 1997), Forest Peoples Programme, Information Note: 3, <<http://nativenet.uthscsa.edu/archive/nl/9704/0022.html>>

¹⁶⁸ Suvendrini Kakuchi, “Ainu discrimination defies the law,” (May 19, 2000), *Online AsiaTimes*,

Ainu kültürüyle kastedilen Ainu dili ve müziği, dansları, el sanatları gibi kültür ürünleriydi. Hükümet yerel idarelere vereceği destekle yasanın amacına ulaşmasına çalışacak ve temel politikayı belirlemekten sorumlu olacaktı. Uygulamalar esnasında hem ulusal hem de yerel idarenin Ainu halkının özerk ruhuna ve etnik gururuna saygı duymasının gerekliliğine de yer verilmişti. Hokkaydo Gelişme Bürosu Sekreterliği ile Eğitim Bakanlığı yasa çerçevesinde politika belirleme ve bu politikaların uygulanması sürecinde hem ulusal hem de yerel idarelerle işbirliği içinde olacaktı.¹⁶⁹

3) 21. Yüzyılda Ainular

1997 Ainu Geleneğiyle İlgili Bilginin Artırılması, Yayılması ve Ainu Kültürünün Desteklenmesi Yasası, Ainular için kazanılmış önemli bir adımdı. Örneğin yasa gereğince 1999 Kasımında ilk kez Ainu dilinin duruşmalarda kullanılmasına izin verildi.¹⁷⁰ 2001 yılı bütçesinde 361.000.000 yen Ainu kültürünün geliştirilmesi için, 236.000.000 yen de Ainu öğrencilerine burs olarak verilmek üzere ayrıldı. Ainuların talepleri üzerine toprakları üzerindeki hakları müzakere edilmeye başlandı.¹⁷¹

Ancak yeni yasa, ayrımcılığın sona erdirilmesine yönelik herhangi bir önlem ya da geçmişte uygulanan politikalardan ötürü herhangi bir tazminat maddesi içermiyordu. Japonya'nın Ainuları ayrı bir etnik grup olarak tanıdığının dolaylı göstergesi olan bu yasa, yerli halkların haklarına yönelik bir içeriğe de sahip değildi. Hokkaydo dışında yaşayan Ainulara yönelik herhangi bir destek de içermiyordu.

Ainuların özellikle iş bulurken ve evlenirken yaşadıkları ayrımcılığa son verilemedi. 2000'de yapılan bir araştırmada ayrımcılıkla karşılaştığını söyleyenlerin sayısı 1993'e göre %5,1 oranında artmıştı.¹⁷²

<<http://www.atimes.com/japan-econ/BE19Dh01.html>>

¹⁶⁹ "An Act for the Promotion of Ainu Culture, the Spread of Knowledge relevant to Ainu traditions, and an Education Campaign" (52/ 1997) , <www.frpac.or.jp/english/52_1997.html>.

¹⁷⁰ Kakuchi, "Ainu discrimination..."

¹⁷¹ Bkz. UN Press Release, CERD, 58th session, (9 March 2001),

<<http://www.unhchr.ch/huricane/hurricane.nsf/0/5F1B04BBE7893809C1256A0A0057B908?op=endocument>>

¹⁷² Kakuchi, "Ainu discrimination..."

Dolayısıyla yasanın çıkması Japonya’da demokratik çoğulculuk yönünde atılan önemli bir adım olsa da, yaşanan olumlu gelişmeler ayrımcılığın tamamen kalktığını söylemeye yetmemektedir. Bölgesel bir çeşitlilik olarak kabul edilen Ainuların bugünkü statüleri “Japon homojenliği”ne zarar vermemektedir. Mesela medya Ainularla ilgili sorunları ele alırken Japon toplumunda karşılaştıkları ayrımcılığa yer vermek yerine Ainu çocuklarını dans ederken göstermeyi veya Tokyo’da açılan bir Ainu restoranını haber yapmayı tercih etmektedir.¹⁷³

Bu yasanın yanı sıra, Japon Anayasası hukuk önünde eşitliği tanıdığı ve ayrımcılığı yasakladığı 14. maddesiyle tüm azınlıklarının dolayısıyla Ainuların haklarını korumaktadır. Ancak, ne yazık ki Anayasa, MSH ve ESK gibi din ve dil farklılığından kaynaklan ayrımcılığı kapsamamaktadır. Ayrıca Anayasanın kamusal refahla ilgili 12. maddesi ile 13. maddesi de azınlıklar açısından önemlidir. Nibutani Davasında mahkemenin Ainu halkına karşı 13. maddenin ihlal edildiği yönünde karara vardığı unutulmamalıdır.¹⁷⁴

Uluslararası hukuk ve Ainular

Bugün yerli halkların hakları üzerine devam eden tartışma uluslararası alanda devam etmektedir, fakat henüz bir sonuca varılmamış olması bu halkların haklarının gözardı edilebileceği anlamına gelmemektedir. Her türlü ayrımcılığı tasfiye etmeye çalışan tüm uluslararası sözleşmeler ve iç hukuk maddeleri bu halkların haklarını, en azından ayrımcılığın önlenmesi dahilinde koruma altına almaktadır. BM İnsan Hakları Komitesi 1996 yılında, MSH’nin azınlıkların korunmasına yönelik 27. maddesinin yerli halkları da kapsadığını açıkça belirtmiştir.¹⁷⁵

Dolayısıyla Ainular da bu uluslararası sözleşmelerin koruması altındadırlar. MSH’nin hukuk önünde eşitliği getiren 26. maddesi ve azınlıkların korunmasına dair 27. maddesiyle, ESK ile ortak olan ve bu sözleşmelerin iç hukukta uygulanmasını ve ayrımcılık yasasını getiren 2. maddeleri doğrudan

¹⁷³ Howell, a.g.m. , s. 174.

¹⁷⁴ Stevens, a.g.m. , s. 186.

¹⁷⁵ Aynı makale, s. 182.

Ainuların yasal konumlarını ilgilendirmektedir.¹⁷⁶ Japon Anayasası 98. maddesiyle bu sözleşmelerin iç hukukta geçerliliğini kabul ettiği için Japon mahkemeleri bu maddeleri de iç hukuk maddeleri gibi gözetmek durumundadır.

Ainuları ayrı bir etnik varlık olarak tanımak, Japonya'nın etnik ve kültürel homojenliğinin etnisite ayağını ortadan kaldıracaktır. Japon toplumu Ainuları yabancı aile statüsünden komşu aile statüsüne yükseltmekle yetinmiştir. Ainuları yerel azınlık olarak tanımak ise resmî söylemi kırarak toplumdaki duvarların yıkılmasını da kolaylaştıracaktır. Ainuların ayrılıkçı bir harekete sahip olmaması ve büyük oranda Japon kültürüne entegre olmuş olmaları da bu yolda önemli sorunlar doğurmayacaktır ve Japon demokrasisi çoğulculuk yönünde önemli bir adım atacaktır.

B) Okinavahılar

Bugün sadece 48'inde yerleşim olan ve 160 adadan oluşan Ryukyu takımadalarının en büyüğü olan Okinava adasının adını taşıyan Okinavahılar, Japonya'nın farklı bir etnik ve dilsel kökene sahip en büyük ulusal azınlığıdır. Kyuşu da dahil olmak üzere 70 adayı kapsayan Okinava Bölgesi'nde yoğunlaşan nüfusları 2002 rakamlarına göre 13.200.000 civarındadır.¹⁷⁷

1) Ekonomik ve Toplumsal Yaşam

Okinavahılar tarım ve balıkçılıkla uğraşan bir halk olmuşlar, adalarının Çin, Kore ve Japonya'nın ortasındaki stratejik konumundan özellikle ticaret için yararlanmışlardır. Bugün ekonomileri büyük oranda Japonya'nın yatırımlarına ve bölgede bulunan ABD üslerine dayansa da, doğal güzelliğiyle adalar turizm açısından da Japonya'nın en ilgi çeken yerlerinden biri olma şansına sahiptir.

Bugün etnik bir çatışmanın ya da sorunun aktörleri olarak görülmeseler de, Japon kültürünün etkilerine rağmen geleneksel Okinava danslarının, mutfağının

¹⁷⁶ Aynı makale , s. 184.

¹⁷⁷ <<http://niraikanai.wvma.net/pages/wildhorse>>

ve mimarisinin Okinava kimliğinin unsurları olarak devam ettiği. kimliğin Ryukyu dili gibi unsurlarının da son yıllarda canlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir.¹⁷⁸ Geçmişte sahip oldukları devlet deneyiminin, kültürlerinin devamında ve Japonların Okinavalılara bakışında önemli bir etkisi vardır. Ryukyu Krallığı bugün self-determinasyon hakkını kullanmak isteyen bazı Okinavalıların dayanak noktasıdır.

Ainular Hokkaydo'da 50.000 civarında kalmışken, Ainular gibi yerli bir halk olan Okinavalıların tarihsel mekanlarında nüfusun çoğunluğunu oluşturarak yaşamaya devam etmeleri, Okinavalıları Ainulardan ayıran önemli bir özelliktir. Hokkaydo artık Ainuların değildir, ama Okinava Okinavalılarıdır. Ayrıca Okinava Bölgesi coğrafi açıdan da Hokkaydo'dan farklılık göstermektedir. Hokkaydo adası diğer Japon adaları gibi pirinç kültürünün etkisi altına girmişse de, Okinava'da pirinç tarlalarından çok şeker kamışı tarlalarına rastlanmaktadır.¹⁷⁹

Okinavalıları Ainulardan ve aslında Japon çoğunluktan ayıran en önemli unsur, Okinava Bölgesi Japonya coğrafyasının %1'ni ancak oluştururken, Japonya'daki ABD üslerinin %75'inin bu bölgede kurulmuş olmasıdır.¹⁸⁰

Ryukyu adalarında yaşamın 30.000 yıl önce başladığı arkeolojik kazılarla ispatlanmıştır. Ada yerlilerinin kökeni tam olarak bilinemese de yüzyıllar boyunca Çin, Kore ve Japonya'dan gelen göçlerden etkilendikleri bilinir. Japon resmi görüşü, bu etkiyi Okinavalıların da Japon soyunun bir kolu olduğu yönünde yorumlasa da, bugün artık Okinavalıların Japon soyundan gelmedikleri bilinmektedir. Zaten Japonların kendileri de, kendilerinden daha koyu bir deriye sahip olan bu halkı "küçük kahverengi maymunlar" olarak adlandırmaktan kaçınmamışlardır.¹⁸¹

¹⁷⁸ Howell, a.g.m. , s. 175.

¹⁷⁹ Catherine Williams, "The Myth of Japanese Ethnic Homogeneity," (September 1999), <<http://wso.williams.edu/~caw/japan/paper.html>>

¹⁸⁰ "Realignments in Okinawa?: The debate over U.S. bases," (April 25, 1997), The CSIS Watch, <http://www.ciaonet.org/pbei/csis/wch01/98_176.html>

¹⁸¹ George Feifer , "The Rape of Okinawa," World Policy Journal, Volume XVII, No 3, Fall 2000, <http://www.ciaonet.org/olj/wpj/wpj_fall00b.html>

2) Okinavalıların Kısa Tarihi

7. ve 8. yüzyıllardan itibaren Çin ve Japon kültürünün etkisini hissetmeye başlayan Okinavalılar 1187-1392 yılları arasında Eiso ailesinin yönetimi altındayken, 14. yüzyıla gelindiğinde üç krallığa sahip olmuşlardır. Kuzeyde Hokuzan, güneyde Nanzan ve ortada Chuzan Krallığı'ndan oluşan bu düzen, 1429'da Hokuzan Krallığı'nın tüm Ryukyu'yu birleştirmesiyle sona ermiş ve Ryukyu Krallığı adını almıştır. 1609'da Japonya'nın Kyuşu adasına hakim olan Satsuma Hanlığı tarafından işgal edilen Ryukyu Krallığı bu tarihten itibaren hem Satsuma'nın hem de *Bakufu*'nun baskısını üzerinde hissetmişse de, aradaki uzaklık ilhak edilmesini önlemiş ve krallık varlığını devam ettirmiştir.¹⁸²

1853'te ayak bastığı topraklardan biri de Ryukyu adaları olan Perry de, adanın Doğu Asya ticaretindeki merkezî konumunun farkında olan diğer Batılılar gibi, Ryukyu Krallığı'nın stratejik konumuna büyük önem atfetmiş ve hatta işgal etmek istemiş ancak bu talebi o dönemki ABD hükümetince reddedilmiştir.¹⁸³

1868'de Meiji Restorasyonu ile birlikte Japonya'nın Ryukyu Krallığı üzerindeki denetimi artmıştır. 1871'de feodal beyleri ortadan kaldırma girişimine Ryukyu da dahil edilmiş ve eskiden Satsuma Hanlığı'nın hakim olduğu Kagoşima Bölgesi'ne bağlanmıştır. 1879'da Ryukyu adalarının tamamen Japonya tarafından ilhak edilmesin ardından ise bugün de devam eden Okinava Bölgesi kurulmuştur.¹⁸⁴ Son kral Tokyo'ya sürgüne gönderilmiş ve bölgeye bir vali atanmıştır.¹⁸⁵

1879'dan itibaren, Japonya'nın bir ulus devlet olarak inşası sürecinde Okinavalıların payına düşen de asimilasyon politikaları olmuştur. Okinava mutfağında domuzun sahip olduğu önem ve bazı Okinavalıların sahip oldukları domuz çiftlikleri, Japonların bu halkı kendi kast dışı grubu olan Burakularla aynı

¹⁸² "The Okinawan Situation," <<http://www.uncc.edu/~medomoto/3209/minorities/okinawa.html>>

¹⁸³ Aynı makale.

¹⁸⁴ "Implementation Of The International Covenant On Economic, Social And Cultural Rights," (3 July 2001), Written statement submitted by Shimin Gaikou Centre (SGC; Citizens' Diplomatic Centre for the Rights of Indigenous Peoples, Japan) : Japan. 10/07/2001. E/C.12/2001/NGO/3. (Info from Non-Governmental Sources), <<http://193.194.138.190/tbs/doc.nsf/0/5ff8d2405c015506c1256aa4002c8fe7?Opendocument>>

¹⁸⁵ "The Okinawan..."

seviyede görmesine neden olmuştur.¹⁸⁶ Japon toplumundan çok farklı bir inanç sahibi olamayan Okinavalıların zaten geçmişteki Çin ve Japon etkisiyle Japonlardan çok farklılık göstermeyen dinsel ibadetlerine karışılmamış, ancak Ryukyu dili yasaklanmış, Japon eğitim sistemiyle artık Japon tebaası olan Okinavalıların imparatora sadakati sağlanmaya çalışılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı döneminde savaşın en kanlı yüzü Okinavalılarca yaşanmıştır. Kara savaşının önemli bir bölümü bu bölgede olmuş, Japonya Okinava'yı ve halkını bir kalkan gibi kullanmıştır. Savaş sırasında pek çok Okinavalı sivil hem Japonlar hem de işgal kuvvetleri tarafından öldürülmüş, evler, kamu binaları ve bölgenin altyapısı harap olmuştur. Yenilginin ardından, Okinava, 1945'de ABD askerî işgali altına girmiştir.¹⁸⁷ 1952 San Francisco Barış Antlaşması ile de bugün Japonya'nın dört temel adası olan Hokkaydo, Honşu, Şikoku ve Kyuşu Japonya'ya bırakılmış, ancak Okinava'daki ABD hakimiyeti devam ettirilmiştir.¹⁸⁸

Japonya 1952'de bağımsızlığını kazanırken Okinava'nın işgali 1972'ye dek sürmüştür; 1972'den itibaren Okinava tekrar Japonya'ya bağlansa da ABD askerî üsleri bölgede kalmıştır ve kalmaya devam etmektedir. Okinava bugün Japonya'nın yerel idarelerinden biridir ama Japon denetiminden çok ABD denetimi hissedilmektedir.

Barışçıl bir yapıya sahip olan ve İkinci Dünya Savaşı'ndan beri savaş karşıtlıklarıyla tanınan Okinavalılar topraklarının geçmişte Japonlar, onların ardından da ABD'liler tarafından kendi rızaları olmadan bir askerî üs olarak kullanılmasına işgalin ilk günlerinden beri karşı çıkmaktadırlar. Bu direniş hiçbir zaman bir şiddet eylemine dökülmemişse de, 1995'te üç Amerikalı askerin 12 yaşındaki bir kız çocuğuna tecavüzü üzerine valilerinin liderliğinde tepkilerini daha yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardır. Bunun üzerine Japon ve Amerikan hükümetleri Okinava'da Özel Eylem Komitesi'ni kurmuşlardır ve bu komitenin raporuyla bazı üslerin taşınması kabul edilmiştir. Ancak özünde bu bir

¹⁸⁶ Koji Taira, "Troubled national identity: The Ryukyans/ Okinawans," **Japan's Minorities: The Illusion of Homogeneity**, ed. Michael Weiner, London, New York, Routledge, 1997, s.143.

¹⁸⁷ <<http://niraikanai.wvma.net/pages/wildhorse>>

¹⁸⁸ Ota Masahide, "The Ota Testimony: Okinawa's Declaration of Independence?," <<http://www.okinawa.com/ota.html>>

kandırmacadan ibarettir: çünkü kapanan üsler bölgenin başka bir yerinde yeniden kurulacaktır ve asker sayısında da herhangi bir azalma yoktur. Bu nedenle rapor dönemin Okinava Valisi Ohta tarafından reddedilmiş, fakat bu reddin hiçbir etkisi olmamış ve herşey planlandığı gibi kalmaya devam etmiştir.¹⁸⁹

1995-98 yılları arasında vali Ohta anayasal bir adalet arayışı içine girmişti. Halkın da desteğini arkasına aldığı bu dönemde Çin'den ödünç alınan “tek ülke, iki sistem” sloganıyla Okinava'nın uluslararası bir şehir haline getirilmesi planlarını yapıyordu. Bu plana göre askerî üslerin kalktığı bir Okinava'da mal, sermaye, insan akışı serbest olacak ve yüzyıllar sonra ilk kez Okinavalılar kendi kaderlerini belirleyebilecekti; fakat bu hava kısa sürdü. Ohta görevden ayrıldıktan sonra bu planlar suya düştü.¹⁹⁰

3) 21. Yüzyılda Okinavalılar

1990'lardan itibaren Okinava kültürünün ve dilinin yeniden canlandırılması için çaba gösterilmeye başlanmışsa da, uzun yıllardır süren kültürel etkileşim Okinavalıları ayrılıkçı bir politika benimsemeye götürmemektedir. Okinavalıların tek istediği Japonların İkinci Dünya Savaşı boyunca yaşananlardan dolayı sorumluluk kabul etmesi ve ABD üslerinin yaşam alanlarını ve yaşamlarını sınırlandırmaya son vermesidir.

Okinavalılar, Ainular gibi yerli halk olarak tanınma çabasına girmemişlerse de, ABD ile olan yakın temasları nedeniyle Japonya'nın en bilinen azınlık grubu olmuşlardır. Japon vatandaşı olan Okinavalılar nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları bir bölgede yaşadıkları için ve bölge merkezden çok uzak olduğu için Japonya'da diğer azınlıkların karşılaştığı ayrımcılıkla sosyal alanda çok karşılaşmamışlardır. Ancak diğer taraftan bakıldığında, belki de en çok ayrımcılığa uğrayan onlar olmuştur. Her zaman Japonya'nın çıkarları için feda edilebilecek bir halk olmuşlardır. Japon vatandaşı olmalarına ve resmî olarak

¹⁸⁹ Fujiwara Osamu “Okinawa: A Struggle for Peace and Autonomy 1995-1998” <<http://www.soc.nii.ac.jp/psaj/enltx/fujiwr2.html>> ; “The Okinawan...” ve “Caste, Ethnicity and Nationality: Japan Finds Plenty of Space for Discrimination,” <<http://www.hrdc.net/sahrdc/hrfeatures/HRF39.htm>> ve Masahide, “the Ota...”

¹⁹⁰ Masahide, “The Ota...”

Japonya'ya bağılı bulunmalarına rağmen, günlük hayatlarında ABD daha önemli bir unsurdur.

Bu çerçevede, Okinava Bölgesi'nin çoğunluğu Okinavalılardan oluşmasaydı, Japonların kendi topraklarının 1972'ye dek ABD işgali altında kalmasına ne diyecekleri ve eğer üslerin %75'i Japon çoğunluğun yaşadığı bir bölgede kurulsa bu duruma ne kadar hoşgörölü yaklaşacakları anlamlı bir tartışma konusu olmaktadır.

Uluslararası hukuk ve Okinavalılar

Diğer azınlıklar gibi Okinavalılar da ayrımcılığın önlenmesini amaçlayan Anayasa maddelerince koruma altındadırlar. MSH'nin 2., 26. ve 27. maddeleri ile ESK'nın 2. maddesi ve diğer uluslararası insan hakları sözleşmeleri de Okinavalıların haklarını koruma altına almaktadır. BM de, insan ve azınlık hakları alanında çalışan sivil toplum örgütleri de Okinavalıları Japon azınlığı olarak kabul etmektedirler.

Japon resmî görüşüyse Okinavalıların da Japon ırkına mensup oldukları ve Ryukyu dilinin Japonca'nın bir dialekti olduğu yönündedir. Bu görüş en son 2000 Martında Irk Ayrımcılığının Tasfiyesi Komitesi'nin raporuna hazırlanan yanıtta açıkça dile getirilmiştir.¹⁹¹

Okinavalılar self-determinasyon taleplerini güçlendirdikleri takdirde Japonya'nın ayrılıkçı tek azınlık grubu olma olasılığını içlerinde taşımaya devam etmektedirler. Ryukyu Krallığı'ndan beri bu olasılık ne Japonya ne de Okinava bir ulus-âevlet haline geldiğinde üslerinin durumu tehlikeye girecek olan ABD tarafından dikkate alınmıştır. Okinavalılar da bu ilgisizliğe bir sürprizle cevap vermemişlerdir ve verecek gibi gözükmemektedirler. Bugün yerel dilini konuşan Okinavalıların sayısı çok azalmıştır. Pek çoğu da Okinavalı kimliğinin kendisine ayak bağı olduğunu düşündüğü için asimile olmayı tercih etmektedir. Okinavalılar arasında self-determinasyon hakkını kullanmaktan yana olanlar da yok değildir,

¹⁹¹ "Comments of the Japanese Government on the Concluding Observations adopted by the Committee on the Elimination of Racial Discrimination on March 20, 2000, regarding initial and second periodic report of the Japanese Government," <<http://www.mofa.go.jp/policy/human/comment0110.html>>

ancak temel eğilim Okinavalı kimliğini koruyarak Japon toplumuna entegre olma yönündedir.

C) Burakular

Japonya’da Buraku sorunu feodal dönemden bugüne miras kalan bir sorundur. 17. yüzyılda Edo döneminde oluşan kast sisteminde savaşçılar, köylüler, zanaatkârlar ve esnafların ardından kast dışı, dokunulmaz kabul edilen Burakular sosyal hiyerarşinin en alt tabakasını oluşturmuşlardır. 1871’de yasal ayrım resmen sona erdirilmişse de, 21. yüzyılda bir önceki üretim biçiminin kalıntısı ve Japon toplumunda ayrımcılığa tabi tutulan bir azınlık olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Diğer azınlıklardan farklılıkları azınlık bilinçlerinin etnik, dilsel ya da dinsel bir farklılık temelinde gelişmemesidir. Burakuların ayrımcılığa uğramalarının nedeni, hem Budizm hem de Şinto inancına göre et kesen ve yiyenlerin murdar olduğu anlayışına dayanır.¹⁹²

1) Ekonomik ve Toplumsal Yaşam

Kirli, pis anlamı taşıyan *eta* ve insan olmayan anlamına gelen *hinin* kelimeleriyle de tanımlanan Burakular, genelde deri tabaklama, kasaplık, cellatlık ve çöpçülük gibi işlerle uğraştıklarından “dokunulmaz” addedilmiş, kan ve ölümle ilişkili oldukları için ayrımcılığa uğramışlardır.¹⁹³ Bir Burakuya dokunmanın Budist bir rahip tarafından manevi temizlenmeyi gerektirdiğine inanılmış; Burakuların diğerleriyle aynı yerde ya da yan yana sigara içmeleri, yemek yemeleri yasaklanmıştır. Pek çoğu Budist olan Burakuların ibadet etmek için ayrı ibadethaneler kurmalarının nedeni de bu ayrımcılıktır.¹⁹⁴

Edo döneminde istedikleri yerde yerleşmelerine izin verilmeyen bu toplum, belli köylerde ikamet etmeye zorlanmıştır. Bu köylerin Buraku olarak adlandırılmaları ile, buralarda yaşayanlara da Meiji döneminden itibaren Buraku

¹⁹² Raymond Lamont-Brown, “The Burakumin: Japan’s Underclass,” *Contemporary Review*, (September 1993), Vol. 263(1532),

<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9402082675&db=aph>>

¹⁹³ Aynı makale.

ya da Burakumin denilmeye başlanmıştır. Resmî raporlarda ise Burakular Dova halkı olarak adlandırılmaktadırlar.¹⁹⁵

Bugün tüm ülkede yaklaşık 6000 Buraku cemaatinin bulunduğu ve 3 milyon kadar bir nüfusa sahip oldukları bilinmektedir.¹⁹⁶ Burakulara yönelik ayrımcılık geçmiş dönemlere oranla resmî politikalar sayesinde biraz daha azalmış gibi görülse de sosyal ve ekonomik yaşamda Burakulara yönelik ayrımcılık büyük oranda devam etmektedir.

Burakular güçlü bir grup duygusuna sahiptirler. Buraku kimliğinde ortak bilinci yaratan, o grubu çevreleyen toplumun damgalamasıdır. Japonlar genelde Burakuları ya görmezden gelirler, ya böyle bir grubun varlığını inkar ederler, ya da bir problem olduğu fikrinde değillerdir.¹⁹⁷ Kısaca, Burakular önce “öteki”leştirildikleri için “biz”leşmişlerdir.

Gettolarda yaşayan Burakuların kendi içlerinde de bir sınıf ayrımı vardır. Daha üst gelirli ve iyi eğitilmişler oturmak için genelde gettoları seçmezler; ancak burada oturanlarla bağlarını da koparmazlar. Burakular arasında kendi toprağına sahip olan çok az kişi vardır. Onlar da yerel üst sınıfı oluştururlar. Bu aileler genelde ayakkabı yapımı, kasaplık gibi iş alanlarında söz sahibi olmaya devam etmektedirler. Burakuların çoğu bu işyerlerinde vasıfsız işçi olarak çalışmaktadırlar.¹⁹⁸

Burakuların çoğu Budizme bağlıdır. İkametgahlarının pisliliğiyle ünlenmiş olsalar da ibadethanelerine özel ilgi gösterirler. Budist öğretiye göre et yemek hoş karşılanmasa da Burakular genelde geçimlerini bu alandan sağladıkları için et yeme alışkanlığına sahiptirler. Günümüzde Japonya’da et yeme alışkanlığı artmış olsa da, hâlâ sakatat yemek Burakulara özgü bir nitelik sayılmaktadır.¹⁹⁹

Burakular çoğunluğa göre daha agresif kabul edilirler. Çocuklarına şiddet uygulamaya daha eğilimlidirler. Cinsellik de Japon toplumunun geneline göre

¹⁹⁴ Aynı makale.

¹⁹⁵ Kenzo Tomonoga, “Discrimination Against Buraku People,” (November 2000), <http://blhrri.org/blhrri_e/other/0004_e.htm>

¹⁹⁶ Hisabetsu Buraku, “The Buraku Situation,” <<http://www.uncc.edu/~medomoto/3209/minorities/buraku.html>>

¹⁹⁷ George A. De Vos, *Social Cohesion and Alienation: Minorities in the United States and Japan*, Boulder, San Francisco, Oxford, Westview Press, 1992, s. 149.

¹⁹⁸ Aynı yapıt, s. 150-152.

¹⁹⁹ Aynı yapıt, s. 153.

daha rahat konuşulan ve uygulanan bir eylemdir. Bir kadının kocası bir ya da iki yıl için çalışmak üzere gittiğinde her ikisinin de yeni eşler bulmaları yadırganmaz. Özellikle kadınların maddi açıdan ve çocukların eğitimleri için erkeklere bağlı olması bu duruma meşru bir zemin hazırlamaktadır. Japon toplumunun genelinde olduğu gibi kadınlardan uyumlu olmaları ve boyun eğmeleri beklenir.²⁰⁰ Buraku kadınlarının eğitim görme ve iş bulma şansları Buraku erkeklerine oranla daha azdır. Ayrıca Buraku erkeklerinin kendilerine uygulanan ayrımcılığı grup içinde kadınlara yansıtması gerçeği kadınların yaşamlarını daha da zora sokmaktadır.²⁰¹

Yaşam koşullarına ve ekonomik farklılıklara paralel olarak konuşma tarzlarında daha gayriresmî, kıyafetlerinde özensizdirler. Geçmişte belli bölgelerde deri giymeleri zorunlu tutularak farklılıkları vurgulanmıştır. Burakulara göre kendi toplumları demek evleri demektir ve orda giyinmeye gerek yoktur. Kendilerine özgü *zori* denilen sandaletleri kimliklerini temsil eden önemli bir semboldür. Paylaşılan bu ortak noktalar grup içi sosyal sadakat duygusunu yaratmaktadır.²⁰²

Güvenlik hissi, birey ve grup kimliğinin yarattığı sorunlarla başa çıkmanın grup içinde daha kolay olması ve dış topluma karşı beslenen olumsuz hisler gruba bağlılığın öne çıkan üç nedenidir. Sıradan bir Buraku dışarıda sosyal ayrımcılıkla yüzleşmek yerine grup içi sadakat temelinde grubun içinde kalmayı yeğ tutacaktır. Pek çoğu bu nedenle kendi toplumları içinde hayatlarını kazanmaktadır. Çoğu işverenlerine pek çok açıdan sıkı sıkıya bağlıdır. Geleneksel olarak işleyen bir patron-işçi ilişkisi vardır ki, genel olarak bu ilişki tüm Japonya'da baba-oğul ilişkisi olarak nitelendirilir. Karşılıklı saygı mali korumayı ve gelir garantisini de içermektedir. Kobe ve Kyoto gibi Burakuların yoğun olduğu şehirlerde deri endüstrisi, ayakkabı yapımcılığı, mezbahalar, cenaze levazımatçılığı gibi işler genelde Burakularca yürütülmektedir. Çalışma koşulları ve gelir seviyesi yüksek olmasa da bu işler, en azından para kazanabildiği için, bir Burakunun önündeki

²⁰⁰ Aldatma genelde erkek için hoşgörülen bir durumken, Burakular bu konuda kadın ve erkek ayrımı yapmazlar. Evlenmemiş bir kızın hamileliği Burakularda dışlamayı değil, korumayı getirir. Cinsel açıdan bu eşitliğe rağmen kadın-erkek eşitliğinden söz edilemez. Aynı yapıt, s. 159-160.

²⁰¹ Yuka Ishikawa, "Rights Activists and Rights Violations: the Burakumin Case in Japan," <<http://www.imadr.org/tokyo/ishikawareport.html>>

²⁰² De Vos, a.g.y. , s. 154.

tek seçenektir. Yine Japon toplumunun genelinde olduğu gibi çalışma hayatında sadakat ve çok çalışmak öne çıkar.²⁰³

Grup dışı evliliklere eskiye oranla daha fazla rastlansa da, grup içi evlilik hâlâ temel kuraldır. Ancak özellikle 1960'lardan itibaren Buraku toplulukları oldukça düşük hayat seviyelerinde yaşayan Japonları ve Korelileri de kapsamaya başlamıştır. Dolayısıyla gruplararası evlilikler artmış, bu gruplararası evlilikler kendi aralarında da farklı bir azınlık oluşturmuştur.²⁰⁴

Japonya'da diğer azınlıkların seçebilecekleri iki yol vardır: Asimilasyon ya da öteki olmayı kabul etmek. Burakuların önündeyse seçebilecekleri dört yol vardır. İlki ve en kolayı açıkça azınlık kimliğini ve pasif olarak kendi toplumunun geçmişini kabul etmek ve onaylamaktır. İkinci yol haklarını artırmak ya da statüsünü değiştirmek için kendisiyle aynı şekilde düşünenlerle birlikte işbirliğine giderek aktif bir tutum sergilemektir. Üçüncüsü sosyal ilişkilerini kendi toplumunda devam ettirmek, ancak diğer araçsal faaliyetlerde çoğunluğa katılmayı tercih etmektir. Son yol ise tamamen kendi toplumuyla bağlarını kopararak bir geçiş yapmaktır.²⁰⁵

Bir Buraku'yu geçiş yapmaya iten en önemli unsur sosyal ve ekonomik hayatta karşılaştığı ayrımcılıktır. Genelde Japonya'daki diğer azınlıkların olduğu gibi, Burakuların da cahil ve şiddet kapasiteleri yüksek kişiler olarak kabul edilmeleri, şirketlerin işçi alımında Buraku olmama kaydını üstü kapalı olarak saklı tutmaları, ücretlerinin Buraku olmayanlara göre %10 oranında düşük olması bu ayrımcılığın tipik örnekleridir. Hâlâ bir Buraku gördüğü zaman bir Japon'un diğer Japona dört parmağını kaldırarak dört bacaklı canavar anlamında işaret verdiğine rastlanılmaktadır.²⁰⁶

Burakular fiziksel olarak Japonlardan ayrılmadıkları için başarılı bir dikey geçiş öncelikle ikametgâhlarını değiştirmekten geçer. Geçiş yapmak isteyen bir Buraku önce diğer Burakularla birarada yaşadığı mekandan ayrılmalı, ardından da geçmişine ait izleri ortadan kaldırmaya çalışmalıdır. Grup içinde yaşamaya

²⁰³ Aynı yapıt, s. 154-155.

²⁰⁴ Aynı yapıt, s. 152.

²⁰⁵ Aynı yapıt, s. 151.

²⁰⁶ Bkz. Lamont-Brown, "The Burakumin:..." ; Linda E. Taylor, "The Pressure to Conform," *Canada & the World*, April 93, Vol. 58(8), p.29-32, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9304150059&db=aph>>

alışmış olan bu insanların karşılaşacakları en büyük zorluk, geri dönüp kendilerini güvende hissedecekleri ortamdan yoksunken ayrımcılıkla daha şiddetli bir şekilde yüzleşmeleri olacaktır. Geçiş isteği genelde orta sınıf ailelerde görülmektedir.²⁰⁷ Bu ailelerin amaçları çocuklarının daha iyi bir eğitim almalarını ve onu takiben daha iyi bir işe sahip olmalarını sağlamaktır.

Bir ailenin geçiş yapmasıyla bekar bir Burakunun geçiş yapması arasında farklar vardır. Evlenmeden grubu terkedenler için evlilik başlı başına bir sorun olacaktır. Günümüzde hâlâ damadın ya da gelinin geçmişini Buraku izlerinin olup olmadığını görmek için araştıran, bir Burakuya kız vermeyen aileler vardır.²⁰⁸

Çoğu zaman bireysel kimlik de geçiş sürecinde zorluk çıkarmaktadır. Herkes için geçerli olup olmadığı tartışılabilir olsa da, kendi toplumu haricindekilere karşı beslenen düşmanlık ve kin genelde bir Burakunun kimliğinin önemli bir parçasıdır.²⁰⁹

Geçiş sürecinde tercih edilen yollardan biri de Japon yer altı örgütü “Yakuza”ya²¹⁰ katılmaktır.²¹¹

2) Burakuların Kısa Tarihi

Burakular Japon azınlıkları arasında siyasal alanda etkin bir yere sahip olmuşlardır. Meiji dönemiyle birlikte 1871’de ayrımcılığın resmen yasaklanmasına rağmen uygulamaya geçirilememesi, Burakuların 1872’de yerel çapta ve örgütlenmeden yoksun bir şekilde ilk defa direnmelerine neden olmuştur. Tokugava döneminin kurumsallaşmış ayrımcılığı Meiji döneminden itibaren sosyal alanda bir ayrımcılığa kaymış,²¹² ayrımcılığın devamı üzerine, hükümetin vaatlerini yerine getirmesini sağlamak için 1903’te Büyük Japonya Kardeşçe Uzlaşma Topluluğu kurulmuştur. Hükümet bu dönemde gelişen sol akımlarla Burakular arasındaki bağları zayıf tutmak için bu toplulukla işbirliğine gitmiş;

²⁰⁷ De Vos, a.g.y. , s. 156-157.

²⁰⁸ Aynı yapıt, s. 157.

²⁰⁹ Aynı yapıt, s. 158.

²¹⁰ 19. yüzyılda casusluk ve suikast gibi kirli işlerde hükümete çalışan Yakuza, bugün Japon mafyası olarak da bilinmektedir.

²¹¹ Aynı yapıt, s. 167.

²¹² Ian Neary, “Burakumin in contemporary Japan,” *Japan’s Minorities: The Illusion of Homogeneity*, ed. Michael Weiner , London, New York, Routledge, 1997, s. 50-78, s. 56.

Burakular için açık hamamlar ve gece okulları inşa ettirmiştir. Bu dönemde hükümet politikalarını savunan Burakular olduğu gibi, izlenen politikaları asimilasyona yönelik olarak yorumlayanlar da olmuştur.²¹³ Etnik ve kültürel açıdan Japon çoğunluğun geri kalanından farklılık göstermeyen Burakuların, kendilerine yönelik asimilasyon politikası uygulandığını düşünmeleri ve bu duruma tepki göstermeleri, en azından böyle bir politikanın uygulandığını dile getirmeleri, Burakuların sahip olduğu azınlık bilincinin sağlamlığını göstermektedir.

Bu karşı çıkış, hükümetle işbirliği içinde götürülen “kendini geliştirme” programlarına inanmayan gençlerin “insan gibi yaşama”larının sağlanmasını savunmak için 1922 yılında *Zenkoku Suiheisha* (Düzleyici Derneği) adında başka bir örgüt kurmalarına yol açmıştır. Hareket hızla yayılmış, Burakulara, *eta* olmaktan utanmamalarını, atalarının sadece iktidardaki sınıfların politikalarının ve gelişen ekonominin kurbanları olduklarını hatırlatmıştır.²¹⁴ *Suiheisha*, Burakuların meslek seçme ve istedikleri yerde ikamet etme haklarının tanınmasını talep etmiştir. Buraku sorununun sosyal ve ekonomik alanda ayrımcılık temelli bir sorun olduğunu vurgulayan örgüt, bu ayrımcılığa son verilene dek mücadele edeceğini de açıklamış, Japonya’da insan haklarıyla ilgili ilk bildiri olarak kabul edilen “*Suiheisha Bildirisini*” yayınlamıştır.²¹⁵ Bu bildiriyle, Japon sanayileşmesinin kurbanı olarak sunulan tüm Burakular insan hakları için mücadeleye çağırılmıştır.²¹⁶

1920’lerde tüm dünya halkları gibi Burakular da Marksizmden etkilenmişler, 1930’larda sendika hareketiyle yakın ilişkiler kurmuşlardır. Bu arada *Suiheisha* giderek daha militarist bir tavır takınmış ve İkinci Dünya Savaşı sırasındaki hükümete muhalif tutumu derneğin eylemlerinin durdurulmasına yol açmıştır.²¹⁷

²¹³ “A Cry For Equality,” <<http://www.fps.chuo-u.ac.jp/jon/adv95/saeko/project2.htm>>.

²¹⁴ Aynı makale.

²¹⁵ “What is Buraku Liberation League?”

<<http://77ss4.inet-osaka.or.jp/~hinode/english/hino10e.html>>

²¹⁶ The Suiheisha Declaration, (March 3, 1922),

<<http://subsite.icu.ac.jp/people/steele/steelehome/Winter%202000-01/Suiheisha%20declaration.htm>>

²¹⁷ “What is Buraku Discrimination?,” <http://blhrri.org/blhrri_e/blhrri/buraku.htm>

1947 sonrasında Buraku örgütlenmesi

Savaşın ardından Burakular, Buraku Kurtuluşu Ulusal Komitesi adı altında tekrar birleşmişlerdir. 1947'de Diet yeniden oluşturulduğunda ise birkaç Buraku Temsilciler Meclisi'ne seçilmeyi başarmıştır.²¹⁸

Buraku toplumunun en etkili örgütü, temeli *Suyheyşa*'ya dayanan Buraku Kurtuluşu Ulusal Komitesi'nin 1955'de yeniden adlandırılmasıyla oluşturulan Buraku Kurtuluş Birliği (BKB) olmuştur. BKB'nin bugün 200.000 üyesi ve Japonya'nın 39 bölgesinde 2.200 şubesi vardır.²¹⁹ Amacı Burakulara yönelik ayrımcılığın kalkmasıdır. Faaliyetleri Buraku toplumunun ekonomik seviyesinin ve eğitim seviyesinin yükselmesi yönündedir. Uluslararası alanda insan hakları ihlallerine ve ayrımcılığa karşı sivil toplum örgütleriyle ve BM'yle ilişki içinde olan BKB "Buraku Temel Yasası"nın çıkarılması için çaba göstermektedir. BKB'nin en önemli rolü azınlık bilincinin zayıflamasına izin vermemesidir.²²⁰

BKB'nin bir diğer görevi de Burakulara ekonomik yardım için hükümetle ilişkileri kurmak, Japon toplumunda daha geniş bir kesimin, Burakulara yönelik ayrımcılığın farkına varmasını sağlamaktır. Dernek, 1945 sonrası hükümetlerinin Buraku problemine bakışını biçimlendirmelerinde etkin rol oynamıştır. Bu dönemde BKB ile birlikte Buraku sorununun devletin sorumluluğuna bırakıldığı bir anlayışa geçilmiştir.

1968'de BKB ile işbirliği içinde ve Osaka yerel idaresinin desteğiyle kurulan Buraku Kurtuluşu Araştırma Enstitüsü de bu mücadelenin etkinliğini artırmıştır. 1988'de Irkçılığa ve Her Türlü Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Hareket örgütü BKB'nin liderliğinde kurulmuş, bu örgüt BM tarafından 1993 yılında yasal bir sivil toplum örgütü olarak tanınmıştır.²²¹

²¹⁸ Lamont-Brown. "The Burakumin:..."

²¹⁹ "Buraku Problem. Q & A." <http://blhrri.org/blhrri_e/blhrri/Q&A.htm>.

²²⁰ Cemiyetin haricinde, diğer azınlıklar gibi kendilerini Japonlardan ayıran, turistik nitelik kazanabilecek kültürel özelliklere sahip olmamaları da Japonların kendilerine sempatiyle bakmasını zorlaştırmaktadır. Bu durumun da asimile olamamalarında büyük rolü vardır.

Howell, a.g.m., s. 179.

²²¹ Neary, a.g.m., s. 75.

1993'de Liberal Demokrat Parti tekelinin kırılması diğer sivil toplum örgütlerini olduğu gibi BKB'yi de etkilemiş, bu tarihten itibaren BKB daha fazla sosyal ve siyasi örgütle işbirliğine girerek hem Burakular içinde hem de Japon toplumunda kendine yeni bir rol biçme arayışına girmiştir.²²²

Buraku Kurtuluşu Araştırma Enstitüsü, 1998 Haziranında Buraku Kurtuluşu ve İnsan Hakları Araştırma Enstitüsü adını almıştır. Amacı, Japonya'da, özelde Burakulara yönelik ayrımcılığın, genelde her türlü ayrımcılığın kalkmasıdır. Bu amaç doğrultusunda araştırmalar yapan, Buraku sorunu ve insan hakları alanlarında seminerler ve konferanslar düzenleyen Enstitü, Burakuların uluslararası kamuoyu ile ilişkisini kuran bir köprü vazifesi görmektedir.²²³

Resmî olarak Dova sorunu olarak adlandırılan Buraku sorununa çözüm arayışları savaş sonrası dönemde artmıştır. Burakuların siyasi ve sosyal kurumlaşmalarını engelleyen ve ayrımcılığı destekleyen sistemin ortadan kalkmasıyla ve yeni anayasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte bu topluluğa yönelik ayrımcılık geçmişe göre bir azalma göstermiş; özellikle Burakuların yaşam koşullarının iyileştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. BKB'nin girişimleri bu dönemde hükümet politikalarının belirlenmesinde bir itici güç olmuştur.

1965'de Dova Politikası Danışma Kurulu'nun ve onu takiben Dova İdaresi'nin kurulması Buraku sorununun çözümü için devletin attığı ilk ciddi adımdır. Dova İdaresi, Japon toplumundaki ayrımcılığın kaldırılması için kurulmuş bir kamu idaresidir ve anayasa gereğince, ayrımcılık ortadan kalkmadığı müddetçe bu idari yapı devam edecektir. Dova Politikası Danışma Kurulu'nun görevi de Dova sorununun ana hatlarını bulmak ve bu sistem dahilinde çözümler üretmek olarak belirlenmiştir. Özetle bu idari yapının amacı Burakuların yerleşim, eğitim, iş gibi sosyal yaşamın belirleyici alanlarında uğradıkları insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmaktır.²²⁴

Aslında İkinci Dünya Savaşı öncesinde de hükümet Burakuların yerleşim alanlarındaki koşulların iyileştirilmesi ve Buraku öğrencilerine burs verilmesi için girişimlerde bulunmuş; ancak bu dönemde çıkan Çin-Japon Savaşı ve ardından

²²² Aynı makale, s. 51.

²²³ Bkz. <http://blhrri.org/blhrri_e/blhrri/about.htm>.

gelen İkinci Dünya Savaşı bu politikaların uygulanmasını engellemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1953'e dek ne hükümet ne de işgal kuvvetleri bu projeyi tekrar gündeme getirmişlerdir. Ancak Japonya'nın Buraku sorunu unutulmamış ve 1951 yılında Ulusal Dova Önlemler Konseyi kurulmuştur. Konsey, ilerleyen yıllarda Dova İdaresi'nin kurulması için Burakularla işbirliği içine girmiştir.²²⁵

Sorunlarının çözümüne yönelik girişimlerin yeni rejimin öncelikli gündem maddelerinden biri olmaması BKB'yi harekete geçirmiş, örgüt 1958'de bu amaçla bir ulusal kongre düzenlemiştir. Bu kongreye Liberal Demokrat Parti'nin, Japon Sosyalist Partisi'nin ve Komünist Parti'nin temsilcileri de katılmış; kongre sorunun tekrar gündeme taşınmasını sağlamıştır. Hükümet 1960'da Burakuların problemleriyle ilgilenmek üzere Dova Politikası Danışma Kurulu'nu kurmuş, Kurul 1965'de sunduğu raporla Buraku sorununun Japon toplumunun en önemli sorunlarından biri olduğunu kabul etmiştir. Burakulara yönelik ayrımcılığın evrensel eşitlik ve özgürlük ilkelerine aykırılığı ve bu sorunun çözümünde Japon hükümeti ile birlikte Japon vatandaşlarının da sorumluluk sahibi olduğu vurgulanmıştır. Rapora göre sorunun temeli Japon ekonomisinin ikili yapısının devamında yatmaktadır. Bu devamlılık sosyal yaşama da yansımaktadır. Burakuların iş bulma konusunda ve eğitim alanında yaşadıkları zorluklar bu temele dayanmaktadır. Rapor, ayrımcılığın engellenmesi için yeterli yasal denetimin uygulanmamış olmasının da altını çizmiştir. Buraku sorununun çözümü için Kurul üç çözüm önerisi getirmiştir: i) Dova Tasarısı İçin Mekansal Önlemler Yasası, ii) Mali desteğin artırılması, iii) Genel Yıllık Planlar yapılması.²²⁶

Bu rapor temelinde 1969'dan itibaren Buraku Sorunu'nu çözmek üzere üç yasa çıkarılmıştır.

-Dova Projesi İçin Özel Önlemler Yasası

-Bölgesel İlerleme İçin Özel Önlemler Yasası

-Bölgesel İlerleme Projeleri İçin Hükümetin Özel Mali Önlemler Almasına İlişkin Yasa

²²⁴ "Buraku Problem, Q & A"

²²⁵ Aynı makale.

²²⁶ Aynı makale.

Tüm bu yasalar sadece yaşam alanlarının geliştirilmesine yönelik kısa vadeli çözümler sunmalarından dolayı Buraku sorununun çözümünde yetersiz kaldı. Bu nedenle Burakular 1985’de bu yasalara bir tepki olarak Buraku Kurtuluşu İçin Temel Yasa adı altında taleplerinin neler olduğuna dair bir belge hazırladılar. İstedikleri sadece yaşam alanlarındaki kötü koşullara değil, sosyal ve ekonomik alanda ayrımcılığa uğradıkları noktalara da çözümlerin getirilmesi ve ayrımcılığın olmadığı bir toplumun yaratılmasıydı.²²⁷

Burakuların devam eden kampanyaları sonucunda, hükümet, Aralık 1996’da İnsan Haklarının Korunmasını Destekleme Yasası’nı çıkardı. Mayıs 1996’da, Bölgesel Gelişme Politikası Hakkında Danışma Kurulu, Dova sorununun çözümüne yönelik Gelecek İçin Temel Önlemler başlığında bir rapor yayınladı.²²⁸

Bunlara ek olarak Şubat 1997’de, Mart 1997’de bitecek olan Özel Mali Önlemler Yasası 5 yıl daha uzatıldı.²²⁹ Aralık 2000 tarihinde de İnsan Hakları Eğitimi ve İnsan Haklarına Yönelik İlginin Artmasının Desteklenmesi için çıkarılan yasa temelinde tüm yerel hükümetler Dova Eğitim Programı adı altında Burakulara yönelik ayrımcılığın kalkması için verilecek eğitimi zorunlu hale getirdi.²³⁰

Diğer taraftan Dova bölgelerindeki gelişmelerin ve eksikliklerin incelenmesine 1993’den itibaren ara verilmişti. Fakat Osaka başta olmak üzere, Tattori, Tokuşima ve Kagava gibi bazı yerel idareler bu araştırmaları 2000 yılında gerçekleştirdi. Sonuçlar, alınan tüm önlemlere rağmen olumsuzlukların tam anlamıyla giderilemediğini gösteriyordu. Yaşanan en önemli gelişmelerden birinin ülke çapında sayıları 1000’e ulaşan Toplum Merkezleri olduğu görülüyordu.

Bugün bu merkezlerde sadece Burakulara değil herkese açık, insan haklarına yönelik eğitimler verilmekte ve seminerler düzenlenmektedir. Merkezlerden bazılarının isimlerinin ise İnsan Hakları Kültür Merkezi olarak da değiştirildiği görülmektedir.²³¹

²²⁷ Aynı makale.

²²⁸ “Article 26,” Ministry of Foreign Affairs of Japan, <http://www.mofa.go.jp/policy/human/civil_rep4/article25_26.html>

²²⁹ “What is Buraku Discrimination?,” <http://blhrrri.org/blhrrri_e/blhrrri/buraku.htm>

²³⁰ “Buraku People,” <<http://www.hrscholl.org/modules/lesson10/appendix4.htm>>

²³¹ “Current Conditions of Buraku Distinguishing Features of Buraku Discrimination in Japan,” (02.08.2001), <http://www.blhrrri.org/kokusai/un/un_0007-2.htm>.

3) 21. Yüzyılda Burakular

Tüm bu gelişmelere rağmen çağımızda Japonya'da Burakulara yönelik ayrımcılığın kalktığından bahsetmek oldukça zordur. 1975'te yaşanan Buraku Listesi Skandalı'nın 1998'de tekrarlanması, alınan önlemlere rağmen Japon toplumunun Burakulara yönelik ayrımcı tavırlarından henüz kurtulamadığının bir göstergesidir.²³² Bugün sadece 47 bölgenin 5'inde aile geçmişini bir ayrımcılık unsuru olarak kullanmak üzere inceleme altına almak yasaklanmıştır; ancak merkezî düzeyde böyle bir yasak yoktur.²³³

Bir Buraku kadın ya da erkeğiyle evlilik pek çok Japon ailesi için hâlâ kabul edilemez bir durumdur. Yine de Tokushima'da yapılan bir araştırmaya göre çocuklarının bir Burakuyla evliliğine saygı göstereceğini belirten ailelerin sayısı 1993'de %31.3 iken 2000'de %43.2'ye yükselmiştir.²³⁴

Japon Anayasası açısından baktığımızda, ırkçılığa dayanan şiddet ve ayrımcılığı yasaklayan 4. madde, hukuk önünde eşitliği ve ayrımcılığa uğramadan hakların kullanımını getiren 5. madde ve eğitim ve kültür alanında ayrımcılığı önleyen 7. madde de Burakuların kendilerine yönelik ayrımcılığın devamına karşı hükümetlerin önüne koydukları yasal dayanaklardır ve bunlara dayanarak ayrımcılığın tamamen ortadan kaldırılması için verdikleri mücadeleye devam etmektedirler. Japon azınlıklarının haklarını gözetken Anayasanın 12., 13. ve 14. maddeleri de Burakuların bir azınlık grubu ve Japon vatandaşı olarak doğrudan bağlı olduğu maddelerdir.²³⁵

²³² Kasım 1975'de Burakuların nerelerde yaşadığını, hangi işleri yaptıklarını ele alan ayrıntılı listeler ele geçirildi. Bu listeler, büyük çoğunluğu işe alacakları elemanlarının geçmişlerini öğrenmek isteyen özel şirketler için hazırlanmıştı. 1998 Haziran ayında da benzer bir skandal başgösterdi. 1400 şirketin bir dedektiflik bürosuna kendileri adına araştırma yapmaları için kayıtlı olduğu ortaya çıktı. Japonya işe alırken ayrımcılığı yasaklayan ILO Sözleşmesi No. 111'i onaylamadığından bu tür bir skandalın yeniden ortaya çıkması ve hâlâ önlenememiştir. "Buraku People,"; Ishikawa, "Rights Activists..."

²³³ Kenzo Tomonaga, "Discrimination Against Buraku People," (November 2000), <http://blhrri.org/blhrri_e/other/0004_e.htm>

²³⁴ "Current Conditions of Buraku..."

²³⁵ Metinlerin tamamı için bkz. s. 37.

Uluslararası hukuk ve Burakular

Bugün Buraku Kurtuluşu ve İnsan Hakları Araştırmaları Enstitüsü, Buraku sorununu takip eden ve sorunları uluslararası alana taşıyan faal örgütlenmelerden biri olarak çalışmalarına devam etmektedir. Enstitü'ye göre, Burakulara yönelik devam eden ayrımcılık Irk Ayrımcılığının Tüm Biçimlerinin Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi'nin (1965) ihlalidir. Bu iddia Sözleşmenin 1. maddesine dayandırılır. 1. maddede “ırk ayrımcılığının” ırk, renk, soy, ulusal ve etnik ayrımcılık olarak anlaşılması gerektiği açıklanmıştır. Burakulara yönelik ayrımcılık da “soy”dan kaynaklanan bir ihlaldir; çünkü kişi ailesinin geçmişte sahip olduğu sosyal statüye göre ayrımcılığa tabi tutulmaktadır.²³⁶ Bu iddia BM tarafından da desteklenmektedir.²³⁷

Ayrıca 1995’de Japonya’nın bu sözleşmeyi onaylaması için, önce Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi ve ardından Ayan Meclisi Dış İlişkiler Komitesi birer karar çıkarmışlardır. Temsilciler Meclisi, kararında, bir taraftan sözleşmenin onaylanmasının ülkedeki insan haklarının geliştirilmesi için önemini vurgulamış; diğer yandan bu sözleşmenin kabulü ile ülkede Burakulara, Ainulara ve diğer yerleşimcilere yönelik varolan ayrımcılığın kaldırılmasına yönelik çabaların önemini kabul ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca BM’in sözleşme dahilinde kurduğu Irk Ayrımcılığının Tasfiyesi Komitesi, Hindistan ve Nepal’de sözleşmenin kast sistemine dayanan ayrımcılıkların kaldırılmasını da 1. madde temelinde kapsadığını belirterek, Burakulara yönelik ayrımcılığın da ırk ayrımcılığına girdiğini savunan Buraku tezlerini desteklemiştir.

BM İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Alt Komitesi de Ağustos 2000’de kabul ettiği “işe ve soya dayanan ayrımcılık” kararını alarak Burakuların taleplerini desteklemiştir; bu ayrımcılığa uğrayanların Hindistan’da Dalitler ve Japonya’da Burakular olduğunu, bu uygulamaların uluslararası insan hakları hukuku tarafından yasaklandığını ve hükümetlerin bu uygulamaların kaldırılması için önlemler almak zorunda olduklarını belirtmiştir.²³⁸

²³⁶ “The International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination and the Buraku Issue,” (February 2001), <http://blhrri.org/blhrri_e/other/005-e.htm>.

²³⁷ Japon hükümetinin “soy” tanımı için bkz. s. 44.

²³⁸ “The International Convention...” ; “Buraku People”

Burakulara yönelik Japon resmî görüşünün diğer azınlıklara yönelik resmî görüşten ve benimsenen politikalardan belli noktalarda önemli farklılıklar arzettiği görülür. Bu noktalar, Buraku sorununun varlığının resmen kabulü ve bu yönde erken bir tarihten itibaren çözüm arayışına gidilmesidir. Bu farklılığın temeli, Burakuların Japon çoğunluktan farklı bir etnik ya da dilsel kökene sahip olmamaları ve resmî Japon homojenliğine zarar vermemeleridir.

Yine de diğer azınlıklara yönelik hem hükümetin hem de toplumun genelinin sahip olduğu algılamalardan bazıları Burakuları da kapsamaktadır. Bir yandan ayrımcılığın giderilmesine çalışılır; diğer yandansa ayrımcılık devam ettirilir ve “görülmeyen bir kast sistemi” 21. yüzyılda da devam eder. Dolayısıyla Buraku sorunu Japonya’da bugün de varlığını devam ettirmekte ama özellikle 1990’dan sonra atılan adımlarla çözüme daha yaklaşıldığı görünmektedir.

D) Koreliler

1868’den itibaren Batı ile mücadele etmenin öncelikle onun ekonomik seviyesine ve askerî gücüne ulaşmak olduğu düşüncesiyle hareket etmeye başlayan Japonya, 20. yüzyılın başından itibaren Doğu Asya’da sömürgeciliğe girişerek bu açıdan da Batı’yı taklit etmeye başladı. 1910-1945 yılları arasında Kore, Japon sömürgeciliğinin uygulama merkezlerinden biri ve en önemlisi oldu. Kore’nin bağımsızlığını getiren ise Korelilerin direnişleri değil, Japonya’nın İkinci Dünya Savaşı’ndan yenik ayrılmasıydı.

1) Ekonomik ve Toplumsal Yaşam

Japon idaresi altına girmeden önce Japonya’da yaşayan Korelilerin sayısı çok az sayıdaki öğrenciden ve madenlerde ve demiryolu yapımında çalışmaya gelen yine az sayıdaki işçiden ibaretti.²³⁹ 1910’dan itibaren bu sayı artmaya başladı. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı boyunca Japon sanayisinin emek gücü ihtiyacı Kore’den zorla getirilen işçilerle tatmin edilmeye çalışıldı.

Dolayısıyla, İkinci Dünya Savaşı sonrasında pek çoğu geri dönse de, bugün Korelilerin Japonya'nın en büyük etnik azınlığı haline gelmeleri Japon sömürgeciliğinin bir sonucu olarak gerçekleşti.

Japonya'daki diğer azınlıklar gibi Koreliler de sömürge idaresinin başından itibaren hem Japon asimilasyon politikalarının konusu oldular hem de ayrımcılığa uğradılar. Her ne kadar fiziksel olarak Japonlardan fazla ayırt edilebilir olmasalar da ve bugün Japonya'da yaşayan üçüncü, dördüncü kuşak Korelilerin Japon kültürünü daha fazla benimsemiş olmaları farkedilirliklerini güçleştirse de Japon toplumunun azınlıklarla arasına çektiği görünmez duvar başından itibaren Korelileri de sosyal ve ekonomik hayatta çoğunluktan ayırdı.

Japonya'daki Koreliler hem dünya için hem de Japonlar için görünmez bir azınlık oldular. Ayrımcılığı bir nebze olsun azaltmak ve daha kolay uyrukluk elde etmek için Japonca isimler tercih etmeleri ve hatta etnik kimliklerini saklamalarıyla bu görünmezliğe kendileri de katkıda bulundular.

Japonya'da yaşamını devam ettiren Koreliler için üç seçenek vardır. İlki Japon vatandaşlığını kabul ederek tamamen Japon kimliğini benimsemek ve Koreli kimliğini unutmak ya da saklamaktır. İkinci seçenek Güney ya da Kuzey Koreli, yani yabancı göçmen/yerleşimci olarak kalmaktır. Üçüncüsü ise "Kore asıllı Japon" olmayı tercih etmektir.²⁴⁰ "Kore asıllı Japon" tanımı 1990'lardan itibaren hem Japon hükümet politikalarındaki değişikliklerin hem de Korelilerin kendi içlerinde yaşadığı değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Gerek Kuzey gerekse de Güney Kore bugün Japonya'daki Korelilerle yakından ilgilenmedikleri için ve artık Japonya'daki Koreliler anavatana dönmek gibi bir niyet taşımadıkları için bu son seçenek Koreliler için caziptir. Böylece hem alt kimliklerini korumaktadırlar hem de Japon üst kimliğini benimsemektedirler.²⁴¹

²³⁹ Tokyo bu dönemde Çinli ve Koreli öğrencilerin Batı felsefesini ve bilimini öğrenmek üzere geldikleri bir merkezdi. Richard H. Mitchell, *The Korean Minority in Japan*, Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1976, s. 14-15.

²⁴⁰ Howell, a.g.m. , s. 181.

²⁴¹ Alt kimlik, bireyin içinde doğduğu grubun kimliğidir; bireyin doğuştan zorunlu olarak getirdiği tarihsel-antropolojik kimlik olan objektif kimliğe denk düşer. Üst kimlik ise bireyin vatandaşı olduğu ülkeyle ilgili toplumsal kimliğidir. İradî olarak edinilen alt kimlik, bu özelliğiyle bireyin sonradan edindiği kimlik olan subjektif kimliğe denk düşse de, bu otomatik bir durum değildir. Oran, a.g.y. , s. 75-76.

“Kore asıllı Japonlar”, homojen bir nüfus iddiasıyla ortaya çıkan Japonya’nın, insan hakları ve demokrasi adına geldiği seviyeyi de gösterebilecek bir kavramdır. Ancak Koreliler açısından da Japonya açısından da problemler olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü Japonların pek çoğu bu kavramın Japon homojenliğine zarar verdiği fikrini savunmaya devam ederken, Korelilerin arasında da hâlâ Japon üst kimliğine direnen bir grup vardır.

2) Japon Sömürgeciliği ve Japonya’daki Koreliler

Japonya’da azınlıkların dışlanması genelde imparatorluk geleneğinin devamı olarak yorumlanır. İmparatorluk döneminde imparator, Japon ırkından gelmeyen asimile olmuşlar dahil etnik homojenliğe sahip bir ailenin babası misyonunu yüklenmiştir. Savaş sonrası dönemde vatandaşlığın belirlenmesinde de Japon toplumu içinde asimile olmuş olmanın aranması bu nedenle imparatorluk anlayışının devamı olarak görülür. Japon devletinin bir üyesi olmak savaş öncesinde de sonrasında da asimilasyon politikalarıyla yakından ilgilidir. Fakat sadece bu görüş, savaş sonrası dönemde vatandaşlık sistemini ve Korelilerin Japon vatandaşı olmaya yönelik tutumlarını anlamaya yetmemektedir.²⁴²

Burada, uyrukluk (*nationality*) ve vatandaşlık (*citizenship*) tanımı önemlidir.²⁴³ İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürge imparatorluklarının sona ermesiyle kurulan ulus devletlerle birlikte çağımızda vatandaşlık (*citizenship*) ve

²⁴² Chikako Kashiwazaki, “The Politics of legal status: the equation of nationality with ethnonational identity,” *Koreans in Japan*, ed. Sonia Ryang, London, New York, Routledge, 2000, s. 13.

²⁴³ Bir devletin insan ögesi, yani devlete bağlı belirli bir insan topluluğu, devletin vazgeçilmez kurucu öğelerinden biridir. Belirli bir devletin kendisine bağlı belirli bir kişiyle arasındaki ilişki siyasal, duygusal veya ekonomik açılardan farklılıklar gösterebilir ama bu farklılıklar, çağımızda uyrukluk ya da vatandaşlık bağı denilen bu hukuksal bağı belirlenmesinde dikkate alınmaz. Uyrukluk ile vatandaşlık deyimlerinin kapsam bakımından tam olarak aynı kavramı ifade edip etmedikleri tartışmaya açık bir konudur. Tarihsel açıdan bakıldığında Antik Yunan döneminde site halkının aktif ve pasif olmak üzere ikiye bölündüğü; kadınların, kölelerin, yabancıların pasif kabul edilerek topluma karşı ileri sürebilecekleri haklardan yoksun bırakıldıkları, topluma karşı hak ve ödevlerin aktif sayılan erkeklerin tekeline verildiği görülür. Halkı bu şekilde ‘hak sahibi (tam vatandaş) olanlar’ ve ‘olmayanlar’ olarak ayırmak, sonraki yüzyıllarda kimi uyrukların seçme ve seçilme hakkından yoksun bırakılması için kullanılmaya devam edilmiştir. Sömürgecilik döneminde de sömürge halkları sömürgeci devletin monarkına sadakat borcu altında uyruk sayılırken, sömürgeci devletin anayurdu halkı vatandaş olarak adlandırılmıştır. Rona Aybay, “İnsan Hakları Açısından ‘Vatandaşlık’ (Uyrukluk),” *İnsan Hakları*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, s. 179-181.

uyruklu (nationality) eşdeğer bir anlama yönelmiştir.²⁴⁴ Batı Avrupa. sömürge imparatorluklarının dağılmasıyla birlikte ve daha sonra aldığı göçle artan bir yabancı nüfusa sahip olduktan sonra göçmen politikalarını bu kişileri vatandaş haline getirmek yönünde işletmiştir. Oysa Japonya'da göze çarpan bu yönde atılan adımların azlığıdır. Japonya'nın homojenlik mitosu hâlâ Japon uyrukluğunu²⁴⁵ kazanmanın önündeki en önemli engellerden biridir. Japonya'da uyruklu. Japon kültürüne, soyuna bağlılığın bir göstergesidir. Japon devletinin sömürgeci dönemden itibaren sahip olduğu güvenlik algılamaları ve asimilasyon politikaları bu durumu anlamamıza yarayacak anahtarlardır. Japon sömürge yönetiminin tarihsel mirası yerleşik Korelilerin kimliklerini etkileyen önemli bir unsurdur.²⁴⁶

Asimilasyon politikalarının yasal-kurumsal asimilasyon ve kültürel asimilasyon olmak üzere iki boyutu vardır. İlki sömürgeci ülkenin kurumlarını sömürge topraklarına taşıırken sömürge halkına da belli haklar kazandırır. Kültürel asimilasyon ise genellikle eğitim kurumlarını ve dinsel kurumları kullanarak sosyal yaşamın, dilin ve diğer kültürel özelliklerin değiştirilmesini hedefler. Batı, kültürel asimilasyonu sömürge halklarını “uygarlaştırmak” amacıyla kullanırken, Japonya'nın kültürel asimilasyondan anladığı sömürge halkını da Japon imparatorunun sadık kulları haline getirmek olmuştur.²⁴⁷

Kore, 1905'te Japonya'nın protektorası olmuş, 1910 yılında da Japonya tarafından ilhak edilmiştir. 1905'ten itibaren Japon hükümeti bu topraklara danışmanlar göndermeye başlamış; başta eğitim sistemi olmak üzere belli alanlarda yaptığı değişikliklerle Kore'yi Japon sömürgeciliğine hazırlamıştır.²⁴⁸ Japonya, 1910'dan itibaren hem yasal-kurumsal hem de kültürel asimilasyon politikalarıyla Kore toplumunu Japon çıkarlarına göre yeniden düzenleme çabası içine girmiştir.

²⁴⁴ Kashiwazaki, a.g.m. , s. 14.

²⁴⁵ Japonya'da İkinci Dünya Savaşı sonrasına dek Japon tebaalarına verilen uyruklu, vatandaşlıkla arasındaki farkı korumaktadır, ancak savaşın ardından çıkan Uyruklu Yasası ile bu fark ortadan kalkmıştır. Fakat yasanın adının “uyruklu” olması nedeniyle, yasadaki sonraki dönem ele alınırken de vatandaşlık değil, uyruklu deyimini kullanılacaktır.

²⁴⁶ Aynı makale, s. 14.

²⁴⁷ Aynı makale, s. 17.

²⁴⁸ Bkz. Hiromitsu Inokuchi, “Korean ethnic schools in occupied Japan, 1945-52,” *Koreans in Japan*, ed. Sonia Ryang, London, New York, Routledge, 2000, s. 141.

1910'dan itibaren Koreliler Japon uyruğu kabul edilmişler, ancak yaşamın her alanında ikinci sınıf muamele görmeye devam etmişlerdir. Kendilerine tanınan bu hakkı bu dönemde vatandaşlıktansa uyrukluk olarak tanımlamak daha doğru olacaktır; çünkü artık Japon tebaası kabul edilen Korelilerin Japon tebaası olan ama Japon soyundan gelen çoğunlukla aynı haklara sahip olmadıkları görülür. Korelilerden istenen sadece merkezin çıkarlarına uygun hareket etmeleri ve imparatora sadık kalmalarıdır.²⁴⁹

Kore gelenekleriyle Japon yasaları arasındaki uyumsuzluklar Korelilerin asimile olmalarını güçleştirmiştir. Yasal asimilasyon politikaları sosyal kontrolü ve güvenlik önlemlerini sağlamak için bir ölçüde etkili olmuş, kültürel asimilasyon da özellikle sosyal kontrolü sağlamak için kullanılmıştır.²⁵⁰

Aile kayıt sistemi yasal asimilasyona verilebilecek bir örnektir. Bu sistemle tüm imparatorluk tebaasının kayıtlarının standartlaştırılması bütünleştirici bir adımdır; ancak bu uygulamanın öteki yüzünde ayrımcılık yatmaktadır. Japon topraklarında kayıtlı bir Koreli olmakla sömürge topraklarında kayıtlı bir Koreli olmak arasında önemli bir fark vardır. Birinden diğerine nakil mümkün olmadığı gibi, Japon topraklarındaki Korelilerin çoğunun kaydı da Kore'de tutulmuştur. Bu uygulama savaş sonrası vatandaşlık düzenlemelerini etkileyen önemli bir unsurdur.²⁵¹

İmparatorluk tebaasına eşit muamele edilmesi yönünde gelişmeler de olmamış değildir. 1928'de Koreliler de dahil olmak üzere tüm erkeklere oy kullanma hakkı, Japon adalarında yaşayanlara seçilme hakkı da tanınmıştır. 1932'de Tokyo'nun Korelilerin yoğunlukta olduğu bir bölgesinden bir Koreli, Temsilciler Meclisi'ne girmeyi bile başarmıştır.²⁵²

Korelilerin 1 Mart 1919'da gerçekleştirdikleri direniş de Japon yönetiminin tavizler vermesine neden olmuş; Korelilerin bürokrasiye katılmaları önündeki belli sınırlar kaldırılırken, 1905'te 4 yıla indirilen ilkokul eğitimi,

²⁴⁹ Michael Weiner, "The representation of absence and the absence of representation, Korean victims of the atomic bomb," *Japan's Minorities: The Illusion of Homogeneity*, ed. Michael Weiner, London, New York, Routledge, 1997, s. 84.

²⁵⁰ Kashiwazaki, a.g.m., s. 17.

²⁵¹ Aynı makale, s. 17-18.

²⁵² Aynı makale, s. 18; Inokuchi, a.g.m., s. 143.

1929'dan itibaren Japonya'da olduğu gibi Kore'de de 6 yıla çıkarılmış ancak eğitim dili Japonca kalmaya devam etmiştir.²⁵³

Sömürge yönetiminin ilk yıllarında patlak veren Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte Japonya'da baş gösteren istihdam açığını kapatmak için pek çok Koreli zorla Japonya'ya götürülerek özellikle madenlerde ve ağır inşaatlarda, çok düşük bir ücret karşılığında ve çok kötü koşullarda çalıştırılıyorlardı. Bu durum 1920'lerde Japonya'daki Koreliler arasında komünizmin hızla yayılmasına neden olurken, pek çoğu eşit muameleye ve ulusal bağımsızlığa giden yolun komünizmden geçtiğine inanmaya başlamıştı. İlk etapta Koreli komünistler Japonya'da Kore Komünist Partisi'nin bir şubesini açtılsa da, Komintern'in "tek ulus tek parti" sloganı dahilinde verdiği emirle 1928'de Japon Komünist Partisi'ne (JKP) katıldılar. Fakat bu dönemde Japon komünistler Korelilerin aksine anti-emperyalist bir mücadeleden çok sınıf mücadelesine vurgu yapmaktaydılar. Japon işçiler de Koreli meslektaşlarına yönelik ayrımcılığa son vermiş değillerdi. 1920'lerin sonunda önde gelen JKP isimlerinin tutuklanmasıyla Korelilerin parti içindeki etkinliği arttı. 1930'ların başında JKP üyelerinin %10'unu Koreliler oluşturmuyordu. Fakat onların da bu dönemde tutuklanmasıyla JKP ve işçi hareketi bastırıldı.²⁵⁴

Sömürge idaresi altına girdikleri tarihten itibaren özellikle Koreli öğrenciler ulusal bağımsızlık için farklı örgütlenmelere gitmişlerdi; fakat 1920'lerde 1917 Ekim Devrimi'nin de etkisiyle Japon hükümeti Koreliler arasında artan bu siyasi bilinçlenmeden rahatsızlık duymaya başladı ve iki halk arasında karşılıklı ilişkileri geliştirmek üzere *Soaykay* gibi dernekler kurdurttu. Uzlaştırma dernekleri de denilen bu tip kuruluşlar 1930'larda yeniden biçimlendirilerek ulusal bir ağa sahip olan *Kyovakay* (Ahenkleştirme Derneği) çatısı altında birleştirildi. *Kyovakay*'ın temel amaçlarından biri Korelileri de imparatora sadık tebaalar haline getirmektir. Bu nedenle bu uzlaştırma derneği kısa

²⁵³ Inokuchi, a.g.m., s. 141'den, E. Patricia Tsurimi, "Colonial Education in Korea and Taiwan," *The Japanese Colonial Empire: 1895-1945*, ed. R.H.Myers and M.R. Peattie, Princeton, Princeton University Press, 1984, s. 294-308.

²⁵⁴ Aynı makale, s. 142'den Michael Weiner, *Race and Migration in Imperial Japan*, London, Routledge, 1994, s. 165-186 ve Mun Kyong-su, "Zainichi chosenshin ni totteno 'sengo'," *Kako no seisan*, ed. N. Masanori, A. Akira, Y. Kon-ch'a and I. Takeshi, Tokyo, Iwanami, 1995, s. 176.

süre içinde bir sosyal denetim mekanizması haline geldi. Kore'den getirilen her işçi otomatik olarak bu derneğe kaydedildi.²⁵⁵

Korelileri imparatorluğun bir tebaası haline getirmek sömürge yönetimi boyunca Japonya'nın izlediği politikanın temelini oluşturdu. Bu amaçla 1930'ların sonlarında *kominka* politikası yürürlüğe girdi. Askerî alanda, eğitim alanında ve aile kayıt sisteminde tüm uygulamalar bu politika temelinde gerçekleştirildi. *Kominkanın* önemli projelerinden biri de Korelilerin Japon adları olarak kayıt olmalarını gerektiren *soşikamey* oldu. Bu uygulama ile yasal ve kültürel asimilasyon birleştirildi. Bir yandan imparatorluk tebaaları denkleştirilirken diğer yandan Korelilere Japon adları verilerek etnik kimliklerin açıkça görülmesi ortadan kaldırıldı.²⁵⁶

1940'ların başında Japon yöneticiler Kore ve Japonya'nın tek bir bütün olduğu anlamına gelen *naysenittay* sloganını uygulamaya geçirdiler. Bu slogana göre Kore Japonya'nın bir sömürgesi değil, parçasıydı ve Kore'yi bir sömürge olarak görenler cezalandırılmalıydı.²⁵⁷ Dolayısıyla Koreliler de imparatora hizmetle yükümlüydüler. *Soşikamey* politikasının temel sonuçlarından biri de Korelileri askere çağırmak olduğu için *naysenittay* bu politikanın aslında son aşaması, tamamlayıcısıydı.²⁵⁸

Askerlik imparatora sadakat temelinde yapılan bir görev olduğu için 1940'lara dek sadece Japon topraklarında kayıtlı olan Koreliler askere çağrılırdı. *Soşikamey*in ardından *naisettainin* uygulamaya geçirilmesinin altında muhtemelen Japonya'nın o dönemde askere duyduğu ihtiyacın artması yatıyordu.

Gerçekten de 1943'de 257.404 Koreli sivil hizmet için Japon ordusuna, 106.782 Koreli de donanmaya çağrıldı.²⁵⁹ Savaş boyunca pek çoğu hayatını kaybetti, pek çok Koreli erkek maden ve inşaat işlerindeki işçi ihtiyacını karşılamak üzere Japonya'ya gönderildi. Son derece kötü iş koşullarında köle işçi olarak çalıştırılan bu insanlardan bazıları öldürüldü, bazıları da salgın hastalıklara

²⁵⁵ Kashiwazaki, a.g.m. , s. 19.

²⁵⁶ Aynı makale, s. 19-20.

²⁵⁷ Sonia Ryang, "Introduction: resident Koreans in Japan," *Koreans in Japan*, ed. Sonia Ryang, London, New York, Routledge, 2000, s. 2'den Miyata Setsuko, *Chosenminshu to "kominka" seisaku*, Tokyo, Miraisha, 1985, s. 165-166.

²⁵⁸ Aynı makale, s. 2-3'den Setsuko 1985, s. 165-166.

²⁵⁹ Aynı makale, s. 3'den Tsuboe Senji, *Zainihon chosenjin no gaikyo*, Tokyo, Homusho, 1949, s. 23.

yakalanarak öldü. Pek çok Koreli kadın cinsel sömürüye uğradı ve askerlerin cinsel ihtiyacını giderme yoluyla tecavüzü azaltmak üzere hayat kadını olarak cephelere yollandı.²⁶⁰

Japon hükümeti 1931-1945 yılları arasında sistematik bir seks köleliği sistemi kurarak, işgal ettiği bölgelerdeki genç kadınları ve hatta çocuk yaştaki kızları evlerinden ve vatanlarından kopararak Japon ordusunun çarpıştığı cephelere, Japon askerlerine hizmet etmek üzere gönderdi. Yaklaşık %80'ini Koreli kadınların oluşturduğu 200.000 kadın Japon hükümetinin kurduğu ve denetlediği yüzlerce genelevde, son derece kötü koşullarda zorla tutuldu. Bazı genelevlerde bu kadınlar Japon isimleri kullanmaya ve Japonca şarkı söylemeye zorlanırken, Koreliler “Koreli vajina” anlamına gelen *çosenpi* olarak adlandırılıyorlardı. Bu kadınlar genellikle dilsel ve kültürel bağlarının olmadıkları bölgelere götürüldü. Savaş bittiğinde pek çoğu ya öldürülmüş ya da salgın hastalıklar nedeniyle ölmüştü. Hayatta kalanlarsa vatanlarından uzak bölgelerdeydiler ve aralarından bazıları evlerine geri dönebilme şansına sahip oldu. Ancak bu kadınların yaşadıkları maddi ve manevi şiddet tüm yaşamlarını etkiledi. Japon hükümeti, uzun bir dönem, Japon hükümetinin ve ordusunun genelevler kurduğunu ve hayat kadınlarını örgütlü bir şekilde seks kölesi olarak çalıştırdığını reddetti. Tokyo’da savaş sonrasında kurulan mahkemede savaş suçluları yargılanırken de bu konu gündeme getirilmedi.²⁶¹

Korelilerin ve Japonların tek vücut olduğu politikasından hareketle yapılan tüm bu eylemler, koşullar göz önüne alındığında açık bir ayrımcılığın göstergesi oldu. Japonya’nın “Büyük Doğu Asya” sloganının temelinde tüm Doğu Asya halklarının eşitliği değil, Japon ırkının üstünlüğü yer alıyordu. Dolayısıyla savaş bittiğinde Korelilerin pek çoğunun Japonlara karşı beslediği öfke Kore milliyetçiliğini körüklüyordu.²⁶²

²⁶⁰ Aynı makale, aynı sayfa.

²⁶¹ <http://www.witness.peacenet.or.kr/e_comfort/library/53-add1.htm>

1945-1952 Müttefik İşgali

Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları tüm dünya ve Japonya için İkinci Dünya Savaşı'nın sonunu getirdi. 1945'te Müttefik Kuvvetleri Japonya'yı işgal etti ve ekonomik sisteminden siyasi rejimine, eğitim sisteminden askersizleştirilmesine dek yeni bir modern ulus devlet yaratma çabasına girdi.

Henüz işgal gerçekleşmeden ABD bu işgali öngören çalışmalara başlamış ve Japon toplumunu incelemek üzere 1942'de Uzak Doğu Birimi adı altında bir araştırma grubu kurmuştu. Bu grup kurulduğu tarihten itibaren, ABD Japonya'daki Korelilerin statülerini Kore'nin bağımsızlığına paralel olarak ele aldı. 1944'te hazırlanan raporda, yani işgalden önce, Koreliler Japon tebaası olarak kabul ediliyorlardı. Ancak bu ülkedeki Korelilere, Kore'nin elde edeceği bağımsızlık da dikkate alınarak yardım edilmesi öngörülüyordu. Uzak Doğu Birimi'nin bu raporu işgal döneminde ABD politikasının temelini oluşturdu.²⁶³

İşgalin ardından hazırlanan rapordaysa, Kore'nin bağımsızlığının ardından geçici olarak Japonya'da kalacak olan Korelilerin otomatik olarak Kore vatandaşı olacağı; Japonya'da sürekli kalmaya devam edecek olanların Japon vatandaşı kalmaya devam edebilecekleri, bu kişilerin isterlerse Kore vatandaşlığını da kazanabilecekleri belirtiliyordu. Kısacası işgal kuvvetlerince Korelilere hangi devlete bağlı kalacaklarını seçme özgürlüğü tanınmıştı.²⁶⁴ Fakat ABD, Japonlar ve Koreliler arasındaki sömürge ilişkisini ve uzun dönemde bu ilişkinin Japonya'daki Koreliler için ne gibi zorluklar çıkarabileceğini dikkate almıyordu.²⁶⁵

Savaş sonrası askerlerin geri dönüşü ve ülkenin askersizleştirilmesi işgücünü arttıracığı için Japon hükümeti işgalin ardından 1 Eylül 1945'te Japonya'ya zorla getirilen işçilerin geri dönmesini istedi. Bu politika ABD tarafından da destekleniyor,²⁶⁶ hatta ülkelerine geri dönenlere ulaşımında ABD donanması yardımcı oluyordu. 1945 yılında ABD Korelilere yönelik ilk resmî

²⁶² Ryang, a.g.m. , s. 3.

²⁶³ Inokuchi, a.g.m. , s. 144'den Kim T'ae-gi, Sengo nihonseiji to zainichi chosenjin mondai, Tokyo, Keiso shobo, 1997, s. 32-38.

²⁶⁴ Aynı makale, s. 144'den T'ae-gi, s. 39-42.

²⁶⁵ Aynı makale, s. 145.

²⁶⁶ Ayrıntılar için bkz. s. 95.

kararında bu halkı “kurtarılmış halk” gibi son derece muğlak bir ifadeyle tanımladı.²⁶⁷

Japon hükümeti ise işgalin ilk yıllarında ülkesinde bulunan Korelilerin statülerini kendi işine geldiği gibi yorumlamayı tercih etti. Ceza hukuku gibi denetim aracı olabilen alanlarda Korelileri Japon uyruğu olarak görmeyi tercih ederken, 1947’den itibaren Yabancı Kayıt Yasası ile birlikte tüm Korelileri yabancı olarak kabul etmekte hiçbir sakınca görmedi. Ayrıca, bu dönemde Koreliler arasında hızla yükselen sol Japonları da, İşgal Kuvvetleri Başkumandanlığı’nı da endişelendiriyordu. Bu nedenle Aralık 1945’te Diet, aile kayıt sistemi yasasının²⁶⁸ konusu olmayanların oy kullanmasını yasakladı.²⁶⁹ Böylece kayıt sistemi, Japonlar ve Koreliler arasında savaş sonrası dönemde ne kadar belirleyici olduğunu ilk kez gösterdi.

Aralık 1947’de çıkan Yabancı Kayıt Yasası ile tüm Koreliler Japonya’da yaşayan diğer yabancılarla aynı statüye sahip oldu ve Japon uyrukluklarını kaybederek yabancı olarak kayda geçirilmeleri, bu yasaya uymayanların sınır dışı edilmesi kabul edildi.

1950’de çıkan Japon Uyrukluk (*Nationality*) Yasası ile *jus sanguinis* (soya, kana dayalı vatandaşlık) devam ettirildi ve Koreliler tamamen dışlandı.²⁷⁰

1951’de Çin’den ve SSCB’den komünizm tehdidi algılayan İşgal Kuvvetleri Başkumandanlığı, Göç Kontrol Emri ile yabancıların ülkeye giriş çıkışlarını ve ikamet sürelerini denetim altına aldı. Bu emir özellikle Koreliler için çıkarılmadıysa da, 1952’de imzalanan San Francisco Barış Antlaşması ile Koreliler de resmî olarak bu emrin denetimi altına girdi.

1947 Yabancı Kayıt Yasası ve 1950 Uyrukluk Yasası kendilerini dışlıyor olsa da, Korelilerin Japonya’daki statüsünü tayin eden San Francisco Barış Antlaşması oldu. 19 Nisan 1952’de, antlaşma yürürlüğe girmeden 9 gün önce çıkan 438 no’lu genelge ile Japon hükümeti, ikamet yerlerini dikkate almaksızın, San Francisco Barış Antlaşması’nın bir sonucu olarak Korelilerin ve Tayvanlıların Japon uyruklüğünü kaldırdı. Kore artık Japonya toprağı değildi ve dolayısıyla aile

²⁶⁷ Aynı makale, s. 145-146.

²⁶⁸ Bkz. s. 91.

²⁶⁹ Kashiwazaki, a.g.m., s. 20-21.

²⁷⁰ Ryang, a.g.m., s. 4.

kaydı Japonya'da olmayanların hepsi uyrukluğunu kaybetti. Genelgeye göre, tekrar Japon uyruğu olmak isteyenler, diğer yabancılarla aynı süreci takip etmek zorunda olacaktı.²⁷¹

Sömürge döneminde bütün imparatorluk tebaasını standart bir şekilde kayıt ederken aynı zamanda ayrımcılığa tabi tutan aile kayıt sistemi, savaş sonrasında bu sefer de Japon uyrukluğunun sınırlarını çizmişti. Uyrukluğunu kaybeden bu insanlar birden bire uyruksuz hale gelmişlerdi.

Japonya'da *jus sanguinis* ilkesine göre uyrukluk verilmesi nedeniyle bu ülkede doğduğu halde vatandaşlığını kaybeden Koreliler, kişi bakımından hukuksal yeteneğin ulusal yasalara göre saptanması nedeniyle, bir devletin diplomatik korumasından yararlanamamak ve kimlik kartı ve pasaport elde edemediğinden gezi özgürlüğünden yoksun kalmak gibi²⁷² birçok hukuksal sorunla karşı karşıya kaldılar.

Yine de Koreliler açısından bakıldığında, bu dönemde Japon hükümetinin ve işgal kuvvetlerinin Korelilerin ülkelerine geri dönmelerini istemeleri hoşnutsuzluk yaratan bir durum değildi. 1945'te başlayan geri dönüş 1946'da hızını kaybettiye de Korelilerin çoğu bir gün ülkelerine geri dönecekleri ve içinde bulundukları durumun geçici olacağı fikrinde birleşiyorlardı. 1945 Kasımında sol eğilimli bir örgüt olarak kurulan Koreliler Birliği'nin sloganı Korelilerin Kore'ye geri dönmesiydi. Komünistlerin ağırlıkta olduğu örgüt, 1930'da JKP döneminde tutuklananların serbest bırakılmasıyla kendi lider kadrosunu desteklerken, diğer yanda, yerel bazda, komünist olmayan pek çok üyeye de sahipti. İşgal Kuvvetleri Başkumandanlığı'nın geri dönüş programını sona erdirmesiyle, ilgisini Japonya'daki Korelilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelten örgüt, zaman zaman oy hakkı talebiyle hükümetin karşısına çıkarken, giriştiği en önemli faaliyet kurduğu Kore okulları oldu.²⁷³

Bu dönemde Japonya'daki Koreliler arasında hakim olan genel hava, bir gün anavataana geri dönecekleri yönünde olduğu için, Koreli çocukların kendi

²⁷¹ Kashiwazaki, a.g.m., s. 22-23'den Onuma Yasuaki, "Zainichi chosengin no hotekichii ni kansuru ichi kosatsu," *Hogaku kyokai zasshi*, Vol. 96 (3), 1979, s. 296-297.

²⁷² Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 2. C., 5. B., Ankara, Turhan Kitabevi, 1998, s. 216-217.

²⁷³ Kashiwazaki, a.g.m., s. 24; Inokuchi, a.g.m., s. 146-147.

tarihlerini ve dillerini öğrenmelerine büyük önem veriliyordu. Kendi eğitim sisteminin ve müfredatının yeniden kurulmasıyla uğraşan Japon Eğitim Bakanlığı ilk yıllarda özellikle Kore tarihinin, coğrafyasının ve dilinin öğretildiği bu okullara göz yumdu; ama destek de vermedi. Fakat 1947 Martında Bakanlığın çıkardığı eğitim yasaları ve müfredatın ardından Kore okullarının da bu sisteme bağlı kalmasının zorunlu kılınması sorunların başlangıcı oldu. Okulların Japon müfredatına göre eğitimi, Kore dilinin öğretilmeyeceği anlamına geliyordu. Ayrıca bu okulların her bölgedeki eğitim kurullarına kayıt olması da şart koşulmuştu. Koreliler Birliği'nin denetimi altındaki okullar bu koşulları yerine getirmeyerek öğretimlerine devam edince işin içine ABD karıştı. Baştan itibaren Kore okullarının kurulmaya çalışılan resmî devlet ideolojisi için bir dinamit etkisine sahip olduğunu düşünen ABD'nin el atmasıyla birlikte hem Koreliler Birliği dağıldı; hem de Kore okullarının çoğu kapatıldı.²⁷⁴

Aynı dönemde Korelilerin sağ kanadı da *Midan*'ı (Japonya'daki Koreliler Derneği) kurmuştu. Koreliler arasındaki bu ideolojik ayrımın nedeni bu yıllarda Kuzey ve Güney Kore arasındaki ideolojik çatışmaya dayanmıyordu. Zaten bu yıllarda henüz iki Kore resmen ayrılmamıştı. 1945 yılında Kore topraklarının bir kısmı Rus, bir kısmı ABD tarafından işgal edilmiş; müttefikler arasındaki tartışmalar uluslararası vesayetin gerçekleştirilmesi üzerinde anlaşmalarıyla sonuçlanmıştı. İki ülkenin çıkarları ile Kore'nin bağımsızlığı için mücadele verenler arasındaki ihtilaf Kore'de kutuplaşmayı derinleştirdi. 1948 yılında ise 38. paraleldeki bölünme resmîleştirildi; kuzey kendini Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti olarak ilan ederken; güney, Kore Cumhuriyeti adını aldı.²⁷⁵

Japonya'daki Koreliler için kuzeyde Sovyet, güneyde de ABD yönetiminin olması geçici bir süreçti. 1948'de Kuzey ve Güney Kore ayrıldığında bile bu durumun uzun sürmeyeceği düşünülüyordu. Japonya'daki Korelilerin çoğu Güney Kore'den geldikleri halde Koreliler Birliği'ne katılmakta bir sakınca görmüyor, çünkü örgütün doğrudan Kuzey'in denetiminde olmadığını biliyorlardı.²⁷⁶ 1948'den sonra, özellikle 1953'te Kore Savaşı'nın bitmesinin ardından iki kanat arasındaki ayrım devletlere paralel bir ayrıma kayd.

²⁷⁴ Inokuchi, a.g.m., s. 149-154.

²⁷⁵ Hunter, a.g.y., s. 95.

Her iki örgüt farklı ideolojileri temsil etse de ortak noktalara sahipti. Her ikisi de Japonlara ve sömürgeciliğe karşıydılar, milliyetçiydiler ve Korelilerin kendi vatanlarına dönmesini istiyorlardı. Her ikisi de uzun dönemde Korelilerin Japonya'da nasıl bir statüye sahip olacaklarıyla ilgilenmiyordu. 1947'de Yabancı Kayıt Yasası'nın çıkmasıyla, kendilerinin rahatça ulaşabilecekleri aile kayıtlarının yerini gizli kayıtların almasıyla ya da dört yılda bir yenilemeleri gereken ve her yenilemede parmak izi istenen yabancı olduklarını gösteren belgelere sahip olmalarının şart koşulmasıyla ilgilenmediler. Karşı çıktıkları tüm bu gelişmeler değil, belgede "uyruk" bölümünde ne yazılacağı oldu. Hükümet Koreli anlamına gelen *kokuseki* yazarken, 1949'da Güney Kore bu bölüme Güney Koreli anlamına gelen *kankoku* yazılmasını talep etti. Ancak o dönemde Japonya ile Güney Kore arasında diplomatik ilişkiler henüz kurulmadığından bu talep ve bu kavram Japon hükümeti için bir şey ifade etmiyordu. Oysa artık Kuzey ve Güney Kore yandaşları olarak ikiye bölünmüş olan Koreliler için bu nokta çok önemliydi. Pek çok Güney Koreli ülkelerinin talebinin ardından kayıtlarını yenilemek için başvurmuştu. Bu gelişmeler kayıtlara bakıldığında Güney Korelilerin *kankoku*, Kuzey Korelilerin de yine Kore anlamına gelen *chosen* (çosen) olarak kayda geçirilmesine neden oldu.²⁷⁷

Eğitimin iktidarın meşruluğunu ve devamını sağlamak amacıyla kullanımı bu dönemde de devam etti. 1945'in ardından İşgal Kuvvetleri Başkumandanlığı'nın denetimi altında homojen bir nüfusa sahip yeni bir ulus devlet olarak biçimlenen Japonya'da, yine İşgal Kuvvetleri Başkumandanlığı'nın da desteğiyle, azınlık bilinçlerini korumak için kendi eğitim kurumlarını kuran Koreliler baskıya maruz kaldılar.

Tüm bu gelişmelerden çıkarılabileceği gibi, 1945-1952 yıllarında Korelilerle Japonya'nın ilişkisi sömürge döneminin bir devamı olarak devam etti. Her iki dönemde de Japon devlet politikaları kamu düzeni ve güverlik politikalarınca biçimlendirilirken, işgal döneminde İşgal Kuvvetleri Başkumandanlığı'nın tehdit algılamaları ve çıkarları da bu sürece dahil oldu. Aile

²⁷⁶ Kashiwazaki, a.g.m. , s. 24

²⁷⁷ Aynı makale, s. 24-25.

kayıt sisteminin Japon olmayanları ayırmak üzere kullanılışı devam etti ki, bu uygulama sadece zihniyetin değil kurumsal bir devamlılığın da göstergesiydi.

Uyrukluk açısından da önemli değişiklikler yaşandı. Sömürge döneminde Japon çoğunlukla eşit haklara sahip olamasalar da uyrukluğa sahip olan Korelilerin savaş sonrasında uyrukluklarını da yitirmeleri savaş öncesi dönemi bir taraftan meşrulaştırırken, diğer yandan yeni kurulan demokratik düzene sömürge dönemine oranla daha geri bir uygulama ile başlanmasına neden oldu.

1952 San Francisco Barış Antlaşması 28 Nisan 1952'de yürürlüğe girdiğinde Japon hükümeti Koreli yerleşimcilere Japon ya da Kore uyrukluğunu tercih etmek gibi bir hak bile tanımamıştı. İşgal kuvvetlerinin geri çekilmesiyle birlikte savaşta yaralananlara ve ölenlerin ailelerine verilen destekler, savaş boyunca Japon uyruğu sayılarak askere çağırılan Korelileri kapsamadı. Aksine, işgal kuvvetleri savaş suçlusu olarak pek çok Koreli'yi yakalamış ve hatta bu suçlamayla idam etmişti.

Japon Anayasa Mahkemesi ve Japon hükümeti bu uygulamalara karşı çıkan Korelilerin taleplerini görmezden geldi.²⁷⁸ Korelilerin savaş öncesinde ve sonrasında sahip oldukları statü Japon devletine göre tamamen ayrı iki statüydü ve önceki bugüne bir şey taşımıyordu. Dolayısıyla açıklamaları son derece basitti; Koreliler artık Japon uyruğu değillerdi.

Japon Anayasası'nın çeşitli insan ve azınlık haklarını ve eşitliği sağlayıcı şartları içermesini talep eden ABD, taslak olarak hazırladığı anayasada bu taleplerini hayata geçirmeye çalıştıysa da, komünizm tehdidi nedeniyle muhafazakâr Japon hükümetine verdiği tavizlerden biri bu nokta oldu.

1953'te Kore Savaşı bittiğinde ve iki farklı rejime sahip iki Kore'nin varlığı kesinlik kazandığında, Japonya'daki Koreliler arasında varolan ideolojik ayrım bu kutuplaşmayı yansıtmaya başladı. 1955'te, Koreliler Birliği'nin devamı olarak kurulan *Çongruyun* (Japonya'da İkamet Eden Koreliler Derneği), tamamen Kuzey Kore'ye bağlı bir örgüttü ve anavatan olarak Kuzey Kore'yi kabul ediyordu. Aynı dönemde *Mindan*'ın da Güney Kore ile ilişkileri gelişmişti. 1965'te Güney Kore ile Japonya arasında diplomatik ilişkiler yeniden

²⁷⁸ Yasunori Fukuoka. "Koreans in Japan: Past and Present," *Saitama University Review*, Vol. 31(1), 1982. <<http://www.han.org/a/fukuoka96a.html>>

kurulana dek *Çongryun*, dolayısıyla Kuzey Kore, Japonya'da yaşayan Koreliler için daha etkili bir unsur oldu. Özellikle eğitim alanında Koreliler Birliği'nin açtığı yol takip edildi ve Kuzey Kore'nin de desteğiyle *Çongryun* yeniden Kore okullarını açmaya başladı. İlkokuldan üniversiteye dek açılan 150 okul,²⁷⁹ resmi olarak Japon devletince tanınmasa da, komünist olsun olmasın pek çok Koreli, çocuklarını milliyetçi bir eğitim veren bu okullara gönderiyordu.

1965'ten önce Güney Kore Japonya'daki Korelileri ve sorunlarını Japon hükümetinin sorumluluğunda kabul ediyor; mesela Japonya'dan sınır dışı edilen Korelileri ülkesine kabul etmiyordu. Bu nedenle sınır dışı edilen bu Koreliler Japonya'nın güneybatısındaki yerleşim kamplarına yerleştiriliyorlardı. Oysa Kuzey Kore, Japonya'daki Korelileri, Kuzey Kore uyruğu olarak kabul ediyor ve anavatana geri dönmeleri için destekliyordu.²⁸⁰

1953'teki ateşkesin ardından Kuzey Kore Japonya ile diplomatik ilişki kurmak istediye de Japonya bu isteğe cevap vermedi, fakat 1954'te Japon Kızıl Haç'ı Kuzey Kore Kızıl Haç'ı ile temasa geçerek Kuzey Kore'deki Japonların Japonya'ya iadesini talep etti. Bu talebin ardında Japonya'daki Korelilerle bir değiş tokuş olabileceği düşüncesi yatıyordu.²⁸¹ 1956'da 36 Japon ülkesine geri döndüyse de aynı süreç Koreliler için hızlı bir şekilde işlemedi. 1958'de Kuzey Kore lideri Kim Il Sung ülkesine dönecek Korelilere kucak açtıklarını bildirdi ve aynı sözü 1959'da yineleyerek, vatana geri dönebilmenin kutsal bir hak ve insani bir ihtiyaç olduğunu söyledi.²⁸²

Korelilerin Japonya'dan ayrılmak istemelerinin başlıca nedeni fakirlikti. Kore Savaşı'nın ardından Japonya ekonomik açıdan hızlı bir ilerleme süreci içine girmişti; oysa bu gelişmenin bu dönemde Japonya'da yaşayan Korelilere yansıdığını söylemek mümkün değildi. O dönemde Sovyet yardımı alan ve ekonomik yeniden yapılanma sürecine giren Kuzey Kore'ye dönmek bu insanlar için bir umuttu. Ekonomik büyümenin yanı sıra, o dönem sömürgecilik sonrası milliyetçiliğin yükseldiği bir dönemdi ve Japonya'daki pek çok Koreli Kuzey

²⁷⁹ Ryang, a.g.m., s. 5.

²⁸⁰ Sonia Ryang, "The North Korean homeland of Koreans in Japan," *Koreans in Japan*, ed. Sonia Ryang, London, New York, Routledge, 2000, s. 33.

²⁸¹ Aynı makale, s. 34'den Chang Myong-su, "Kikokujigyo wa 'jindoshugi' toiu na no tsuihoseisaku data!?", *Bessatsu takarajima*, Vol. 221(94), 1995, s. 97.

²⁸² Aynı makale, s. 34.

Kore'yi Güney Kore'ye göre daha bağımsızlıkçı buluyordu. Ayrıca Japonya'daki Korelilerin çoğu bir gün ülkelerine geri döneceklerine inanıyorlardı ve Japonya'da kendileri için bir gelecek planlamıyorlardı. İlk aşamada Kuzey'e ya da Güney'e dönmüş olmak da onlar için ayrıncı bir unsur değildi; çünkü hâlâ iki Kore'nin kısa bir süre içinde tekrar birleşeceğine inanıyorlardı.²⁸³

1965'te Güney Kore ve Japonya arasındaki ilişkilerin normale dönmesi, Japonya'daki Koreliler için önemli değişiklikler yarattı. Güney Kore uyrukluğunu aldıkları takdirde kendilerine sürekli ikamet izni tanınacaktı ve Japonya'ya giriş-çıkışlarındaki engeller kalkacaktı. Bu durumda pek çok Koreli Güney Kore uyrukluğuna başvurduysa da özellikle *Congruyun* çevresinde örgütlenenler hâlâ uyruksuzdu ve yurt dışına çıkamıyorlardı.

Ayrıca 1950'li ve 1960'lı yıllarda Koreliler için sömürge yönetiminin izleri de çok tazeydi. Yeniden Japon uyruğu haline gelmek bu nedenle pek çekici bir durum değildi. Kore mahallelerinde yerel gelenekler kuvvetli bir biçimde devam ettiriliyor, geri dönme niyeti korunuyordu.

1960'ların ortasından itibaren, batı Avrupa'daki gelişmelerin de etkisiyle göçmen politikaları yeniden ele alındı. Japon uyrukluğuna başvuruların artması isteniyordu. Yine de uyrukluğa giden süreçte önemli değişikliklere gidilmedi. Adalet Bakanlığı'nın belirlediği bir inceleme sürecinin ardından başvuru gerçekleşiyordu. Başvuru sürecinde adayların siyasi görüşlerinin ne yönde olduğu büyük önem arz ediyordu. Mesela Komünist Parti ve *Congruyun* üyeleri baştan başvuru haklarını kaybediyorlardı. Ayrıca Japon kültürünü tam anlamıyla benimsemiş olmak uyrukluğ için aranan en önemli koşuldu. Yani Japon toplumuna asimile olmayı başarmış, Koreli kimliğini terk etmiş olanların uyrukluğ kazanmaları daha kolay bir hale getirilmişti. *Soşikamey* uygulamasında olduğu gibi, Japon uyruğu olabilmek için kimsenin Korece isminden vazgeçmesi resmî olarak beklenmiyordu; ama bir Japon ismini tercih etmek pratikte uyrukluğ için aranan bir diğer koşul haline gelmişti. Ayrıca uyrukluğ daha öncede belirtildiği gibi sömürge döneminin aile kayıt sisteminin mirasını taşıyordu. Japonya'da kayıtlı olan Koreliler zaten Japon uyruğu kalmaya devam etmişlerdi.

²⁸³ Aynı makale, s. 33-34.

Önemli olan Kore kayıtlı olanların durumuydu ve Japon hükümeti bu kayıtlarda herhangi bir hile yapılmaması için sıkı önlemler almıştı²⁸⁴

Eğer yabancı yerleşimcilere uyrukluuk verilirse, hükümet sınır dışı etme gibi, denetimde çok etkili olan bir aracı yitirecekti. Vatandaşlıkla uyrukluğun aynı anlama geldiği bir dönemde, politize olmuş bir azınlık uyrukluuk kazandığı zaman daha fazla tehdit arzeden bir unsur olarak kabul ediliyordu ki, tüm bu anlayışın savaş öncesinin devamı olduğu görülmüyordu. Japon devleti için asimilasyon güvenlik sorununun çözümüydü. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında uyruk olabilmek için kültürel açıdan ve manen bir Japon haline gelmenin aranması doğal görülmüyordu.

Emperyalizm döneminde Japonlar, Japon ulusunun farklı etnik kökenlerin birleşmesiyle oluştuğunu vurgularken, yenilginin ardından Japonya'nın homojen bir halka sahip olan bir ada devleti olduğu vurgulanmaya başlanmıştı. Siyasi kimliğini yitiren imparator kültürel olarak bir bütün oluşturan bu ulusun babası olma görevini devam ettiriyordu. *Nihoncinron*, yani "kültürel teklik" 1970'lerde homojen Japon toplumu söylemini destekleyen bir unsur olarak önem kazandı.²⁸⁵ Dolayısıyla uyrukluğa atfedilen kültürel ve etnik anlam, kan birliğinden ziyade farklılıkların asimile olduğu bir birliğe yönelikti.

1970'ler, 1980'ler ve özellikle 1990'lar Japonya'da yaşayan Koreliler için önemli değişikliklere sahne oldu. İlk olarak, uyrukluuktan kaynaklanan ayrımcılık devam etse de Japonya'nın yaşadığı ekonomik atılımdan Koreliler de olumlu yönde etkilendiler. Ekonomik refah seviyelerinin yükselmesi Kore mahallelerinin çoğunun dağılmasını, genç Korelilerin orta sınıfa dahil olmaya başlamasını beraberinde getirdi.

Uluslararası hukukun Korelilerin sahip olduğu hakların geliştirilmesi yönünde sahip olduğu etki de gözardı edilemez bir öneme sahip oldu. Japonya uluslararası insan hakları sözleşmelerinden bazılarını onaylamadan önce, özellikle sivil toplum örgütlerinin önderliğinde içerde insan haklarına yönelik faaliyetler

²⁸⁴ Kashiwazaki. a.g.m. . s. 26-27.

²⁸⁵ Aynı makale. s. 27.

arttı.²⁸⁶ Aynı yönde uluslararası sivil toplum örgütlerinin ve BM'in de artan baskısı söz konusuydu.²⁸⁷

Uluslararası Hukuk ve Koreliler

Gelişen bu ortamda Japonya'nın 1979'da MSH ve ESK'ı ve 1981'de de BM Mülteciler Sözleşmesini onaylaması Güney Kore uyruğu olmayan Korelilere de sürekli ikamet ve yurt dışına çıktıktan sonra yeniden Japonya'ya giriş iznini beraberinde getirdi. Yabancı yerleşimcilere verilen medeni haklar genişletilirken, kamu sektörünün kapıları yabancı yerleşimcilere biraz daha açıldı. 1981'de Diet, Göç Kontrol Yasası'nda değişikliklere gitti ve sömürgecilik döneminden itibaren Japonya'da bulunanlara daimi ikamet izni verildi. 1991'de bütün daimi yerleşimci statüleri "özel daimi ikamet" altında birleştirilerek daha fazla hak ve güvenlik sağlandı.²⁸⁸

Japon hükümeti, Koreli kadınların seks kölesi olarak kullanılması suçuna ordunun bir parça karışmış olabileceğini 1992'de kabul etti. 1996'da BM İnsan Hakları Komitesi'nin bu sorun üzerine hazırladığı raporda Japonya'nın bu konuda yasal sorumluluğu üstlenmesi, mağdurlara tazminat ödemesi ve suçluların yaklanıp yargılanması talep edildi. 1996'dan itibaren ILO da seks köleliğinin zorla işçi çalıştırma yasağının ihlali olduğunu ve Japonya'nın sorumluluk üstlenmesi gerektiğini belirtti. 1998'de yerel mahkemelerin davacı Koreli kadınların lehine kararlar vermeye başlaması, aynı yıl Japon hükümetinin savaş boyunca bireylere karşı işlenen suçlardan sorumlu olmayacağını açıklaması sonucunu doğurdu. Hükümet yetkilileri bireysel olarak özür diledilerse de resmî bir özür söz konusu olmadı. 1995-2002 yılları arasında Kadınlar İçin Asya Barışı Ulusal Yardımı adı altında 285 mağdura maddi yardım yapıldıysa da, pek çok

²⁸⁶ 1973'te BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 25. Yılı kutlamalarından itibaren Japon hükümetin uluslararası insan hakları sözleşmelerini onaylaması için 1977'ye dek, her Uluslararası İnsan Hakları gününde hükümetten talepte bulunuldu. Gurowitz, *a.g.m.*, s. 426.

²⁸⁷ BM Ulusal Kadınlar Komitesi, Uluslararası Af Örgütü, Asya İnsan Hakları Merkezi, *aynı makale*, s. 427.

²⁸⁸ Ryang, "Introduction...", s. 5-6, Kashiwazaki, *a.g.m.*, s. 28.

mağdur ve bu konuyla ilgili örgüt, resmî bir özür ve yasal bir tazminatı içermediği için bu yardımı reddetti.²⁸⁹

Sözleşmelerin onaylanmasıyla birlikte Koreliler hâlâ Japon uyruğu olduklarını, uyrukluklarının reddinin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin ihlali anlamına geldiğini söyleyerek Japon mahkemelerine gitmeye başladılar. Bildiri'nin 15. maddesi herkesin bir uyrukluğa hakkı olduğunu ve kimsenin keyfi olarak bu haktan ve uyrukluğunu değiştirme hakkından yoksun bırakılamayacağını belirtiyordu. Fakat mahkemeler uyrukluktan mahrumiyetin henüz uluslararası yapılageliş kuralı olmadığı gerekçesiyle bu tezi kabul etmedi.²⁹⁰

Korelilerin Japon uyrukluğunu kazanmak için Japon ismi almasının tavsiye edilmesi de MSH'nın 27. maddesine aykırıydı.²⁹¹ 1982'de daha önce Vietnam vatandaşı olan bir Vietnamlı tekrar Vietnamca olan ismini kullanmak için Kobe Aile Mahkemesi'ne başvurduğunda, mahkeme toplumun uluslararasılaşması gerekçesiyle buna izin vermişti. Ayrıca 1985'te Japonların yabancılarla evliliğini düzenleyen yasa değiştirilerek, yabancı biriyle evlenen bir Japon'un yabancı isim almasına onay verildi ki, bu artık Japon isminin Japon olmakla eşdeğer tutulmadığını gösteriyordu.²⁹²

Japonya'nın 1982'de Mülteci Sözleşmesi'nin onayından önce sosyal güvenlik sisteminden dışlanan Koreliler, bu ve diğer uluslararası sözleşmelerin etkisiyle hükümetin anayasanın 25. maddesini²⁹³ ülkedeki yabancıları da kapsayacak bir şekilde değiştirerek yorumlamasıyla birlikte sisteme dahil oldular.²⁹⁴

3) 21. Yüzyılda Japonya'da Koreliler

1990'lara gelindiğinde Koreliler arasında Japonya doğumlu bir nesil başat hale geldi. Bu nesil için öncelikli olan Japon kültürel kimliği idi. Anavatan ve

²⁸⁹ <http://www.witness.peacenet.or.kr/e_comfort/library/53-add1.htm>

²⁹⁰ Gurowitz, a.g.m. , s. 429-430.

²⁹¹ Metnin tümü için bkz. s. 6.

²⁹² Aynı makale, s. 150.

²⁹³ Metnin tümü için bkz. s. 37.

²⁹⁴ Bkz. aynı makale, s. 431.

anavatana dönüş merkezli politikaların hakimiyeti sona ererken, *Mindan* ve *Çongruyun* da etkinliğini kaybetti. Koreliler çocuklarını Japon okullarına göndermeyi tercih etmeye; hatta onlara Japon isimleri vermeye ya da onları Japon isimleriyle çağırmaya başladılar.

En önemlisi, *Çongruyun* dahilinde örgütlenen az sayıdaki Koreli haricinde ve hatta onlar için de artık Japonya'nın vatan olarak görülmeye başlanması oldu.²⁹⁵ 1970'lerden itibaren Japon uyrukluğuna başvuranların sayısında önemli bir artış oldu. Artık önemli olan kendi etnik ve kültürel kimliklerini korumayı başararak Japon toplumuna entegre olmalarını sağlayacak yollardı. Japon uyrukluğunun asimilasyon koşulu bu noktada önemli bir sorun olmaya devam ediyordu. Genç nesil Japonya'daki Korelilerin gelecekteki statüsüyle ilgilenmeye, bu çerçevede kimlik politikaları gibi kendi durumlarını yakından ilgilendiren alanlara ilgi duymaya ve bu yönde faaliyetlere yöneldi. Bu nedenle yeni hareketler ikamete mahsus uyrukluk hakları ve insan hakları üzerinde yoğunlaştı.²⁹⁶ Sadece uyruklara ya da vatandaşlara değil, herkese eşit haklar getiren insan hakları sözleşmelerinin kabulü bu kesimin haklarını savunmasında hem önemli bir dayanak noktası hem de önemli bir araç oldu.

1990'larda Kore toplumunun yaşadığı içsel değişikliğin yanı sıra, tüm bu unsurların etkisiyle Japon resmî görüşünde de olumlu yönde gelişmeler yaşandı. 1996'da uyrukluk bürosundan bir yetkili, aynı uyruğa sahip olmanın aynı kültüre ve yaşam tarzına sahip olmak anlamına gelmediğini, bir kişinin "ben ... kökenli bir Japonum" diyebilmesi gerektiğini, yazdığı bir makalede vurgulayarak bu anlayış farklılığını gösteriyordu.²⁹⁷

1990'dan itibaren Japon hükümetinin göçmenlere bakışı önceki dönemlere göre gelişme gösterdi ki, bu durum da Japon uyrukluğuna geçmemiş Korelileri yakından ilgilendiriyordu.

²⁹⁵ *Çongruyun*'a bağlı kalan Koreliler için Kuzey Kore hâlâ bir anavatan olarak kalmaya devam ediyor. Pek çoğu Kuzey Kore'ye geri dönmeyi düşünmese de *Çongruyun*'un sembolik sınırları dışına çıktığında Japon toplumunca kabul edilmeyeceğinin bilincinde ve *Çongruyun* sınırları içinde sahip oldukları niteliklerinin dışarıda geçersiz olduğunun farkında. Kore okullarının tanınmaması orada alınan eğitimin de tanınmaması, Kore okullarındaki öğretmenliğin Japon okullarında sayılmaması gibi. Ryang, "The North...", s. 49.

²⁹⁶ Kashiwazaki, a.g.m., s. 29.

²⁹⁷ Aynı makale, s. 29'dan Hara Masaru, "Kokusaikekko to kika," *Minji geppo*, Vol. 51(6), 1996, s. 6.

İşgal sonrasında Amerikan tipi kontrol sistemi benimsenirken, 1981'de uluslararası baskıyla 6000 Hindicini mültecisinin kabulü 1980'ler boyunca göç ve göçmen politikalarını medyaya taşıdı. Yine 1980'lerin özellikle ikinci yarısından itibaren Güney ve Güneydoğu Asya'dan, Çin'den, G. Kore'den ve İran'dan gelen göçmen işçilerin sayısındaki artış, Japonya'nın tarımsal alanda emek gücüne ihtiyaç duymasıyla ve düşen doğum oranlarıyla birleşti. Japonya, yeni tip bir vize kategorisi geliştirerek, hem Japon bütünlüğünü bozmamak hem de işgücü açığını kapatmak için, bölünmüş Japon ailelerinin birleştirilmesi gerekçesiyle Latin Amerika'daki Japonları kabul etmeye başladı.²⁹⁸

Ayrıca 1991'de Japon Uluslararası Eğitim İşbirliği Örgütü (JITCO) kurularak stajyerlere kapılar açıldı ve bu süreç farklı programlarla geliştirildi. Gelenler stajyer statüsünde oldukları için düzenli ücretleri, sağlık sigortaları yoktu ve bu durum genellikle Japon işçilerin çalışmak istemedikleri alanlarda yabancı işçilerin çalıştırılmasına imkan sağlıyordu. Ayrıca Japonya'daki yabancı öğrencilere de haftada 20 saat çalışma imkanı verilmişti.²⁹⁹

Bu dönemde göçmen haklarının geliştirilmesini destekleyenler ve desteklemeyenler arasındaki tartışma da hız kazandı. 1990'lara gelindiğinde Dışişleri Bakanlığı bürokratları bu tartışmada daha ılımlı bir yaklaşım sergilerken, Adalet Bakanlığı tam zıttı bir tutuma sahipti. Çalışma Bakanlığıysa bu iki görüşü dengelemeye, özellikle işgücüne duyulan ihtiyaç nedeniyle Adalet Bakanlığını yumuşatmaya çalışıyordu. Büyük şirketler de, ülkelerine geri dönme şartıyla, bir miktar göçmenin kabulünden yanaydı.³⁰⁰ Göçmen kabul edilip edilmemesine yönelik tartışmalar göçmen politikalarının ne yönde olacağına dair tartışmaları da beraberinde getirdi. Özellikle sivil toplum örgütleri bu tartışmalara aktif bir biçimde katılırken, avukatlar da uluslararası hukuku mahkemelerde daha fazla referans göstermeye başladılar. Her ne kadar Japon mahkemeleri uluslararası hukuka yabancı ve muhafazakâr bir yapıya sahip olsalar da; uluslararası hukuk,

²⁹⁸ Gurowitz, a.g.m. , s. 434; bkz. Yoko Selek, "Nikkejin, The Phenomenon of Return Migration," *Japan's Minorities: The Illusion of Homogeneity*, ed. Michael Weiner , London, New York, Routledge, 1997, s. 178-210.

²⁹⁹ Selek, a.g.m. , s. 435.

³⁰⁰ Aynı makale, s. 436.

özellikle insan haklarıyla ilgili davalarda sonuçlara etki etmeye başladı. Uluslararası referanslar iç hukukun da yeniden yorumlanmasını getirdi.³⁰¹

Tüm bu süreç 1970'lerin sonunda yavaş yavaş atılan adımlarla başladıysa da giderek hız kazandı. Uyrukluk politikası tartışmaya açılmasa da, entegrasyon ve haklar gündeme taşındı. Japonya'nın dünya toplumunda saygın bir yere sahip olmasının gerektirdiği koşullardan birinin insan ve azınlık haklarına saygıdan geçtiği ve çoğulculuğun önemi anlaşıldı.

JAPONYA İÇİN GENEL DEĞERLENDİRME

Japonya'da etnik ve kültürel ayrımcılık ulusal kimlikle ilgili bir sorundur. Japonların "biz" bilincini oluşturan unsurlar değişmediği ya da hiç değilse esnekleşmediği sürece Japonya'nın kendi azınlıklarına bakışında temel bir değişim olacağını söylemek mümkün değildir.

Nihoncinronda açıkça görüldüğü gibi, Japonlar, "biz"lerini kendilerine atfettikleri olumlu öğelerle biçimlendirmiş, doğuştan getirdikleri kendi üstünlüklerinden dolayı diğerlerini "öteki"leştirmişlerdir. Ainular, Okinavalılar ve Koreliler gözönüne alındığında "öteki"leştirmenin daha çok soy temelinde gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Bir ada devleti olarak güvenlik ve toplumsal uyum arayışı kan birliğine dayandırılmıştır.

Japonya'nın ulusal kimliğinin özünü oluşturan kan birliğini, Japonya'nın bir ada devleti olmasıyla ve coğrafi nedenlerle diğer halklarla fazla iletişim kurmaktan yoksunluğuyla açıklamak mümkündür. Japonlara Güneş Tanrıçası'nın çocukları olarak ilahi bir nitelik ve üstünlük kazandıran Şinto dini de bu coğrafi unsuru beslemiştir. Tüm Japonlar aynı kandan gelen bir ailenin bireyleri olarak kabul edilirken, bu aile yapısı Konfüçyüsçü ahlakla ayakta tutulmuştur.

Bu ulusal kimlik 19. yüzyılda dönemin kana dayalı milliyetçilik anlayışıyla da örtüşmüş, böylece ulusun inşası aşamasında Japonya'nın geleneksel ulusal kimliği de zorlanmamıştır. Sömürge politikasını benimseyen ve imparatorluk olma yolunda ilerleyen her devlet gibi, Japonya da emperyalist yayılma döneminde topraklarına kattığı bölgelerin halklarına bir yandan zulüm

³⁰¹ Aynı makale, s. 437-438.

ederken diğer yandan güvenliği sadakat yoluyla sağlama amacıyla onları imparatorun çocukları olarak kabul etmiş ve onlara uyrukluk vermiş, fakat bu halkları ikinci sınıf insan olmaktan çekip çıkarmamıştır. Emperyalist dönemin sona ermesiyle kendi sınırlarına çekilen Japonya'nın 1947 sonrasında bu politikayı terk ederek kendi ulusal sınırları içinde kan birliğine dayalı homojenlik anlayışına geri döndüğü görülmektedir. Aynı kanı paylaşmayanların Japon ailesine girmesinin, ailenin kutsallığını, en önemli homojenlik mitosunu bozacağı düşünülmektedir. Bu bozulmanın nedeni aileye yeni katılacakların aşağılığından değil, ailenin daimi üyelerinin ilahi üstünlüğünden kaynaklanmaktadır.

Homojenlik mitosuna, Japonya'da ulusal kimlikle azınlık sorunlarını birbirine bağlamaktadır. Yine de ırkçılık Japonya'da ciddi bir problem değildir. Fakat farklı soylardan gelen Ainular, Okinavalılar ve Koreliler ile Japonlarla aynı soydan gelen Burakulara yönelik politikaların nicelik ve nitelikleri karşılaştırıldığında da soya verilen önem açığa çıkmaktadır. Japonya'nın azınlıklara sahip olduğunu kabul etmeyen resmî görüş, en azından bir Buraku sorunu olduğunu çok daha açık bir biçimde kabul etmektedir ve 1960'lardan beri bu sorunun aşılması için pek çok yasa ve program hazırlamıştır.

Japon Anayasası'nda her türlü ayrımcılık yasal olarak sınırlandırılmış, negatif hakların verilmesiyle ayrımcılığın önlenmesine çalışılmıştır. Fakat ayrımcılığın önlenmesi hukuki olarak sağlanmışsa da toplumda azınlıklara yönelik ayrımcılık devam etmektedir. Japon toplumu azınlıkları önlerinde varolan iki yoldan birini seçmeye zorlar: etnik kimliklerinden feragat ya da kurumlaşmış bir "ötekilik" içinde acı çekmek.³⁰² Acı çekmekten kasıt fiziksel şiddete maruz kalmak değildir. Dolayısıyla ayrımcılık sistematik olsa da pek çok kişi için gözle görülür bir nitelik taşımaz.³⁰³

Psikolojik baskı Japonya'da azınlıkların yaşadığı temel sorundur. Okulda, evlilik hayatında ve iş yaşamında azınlık bireylerine Japon ailesine ait olmadıkları hissettirilir ve bu alanlarda uygulanan ayrımcılık kimi azınlık mensuplarını kendi grubunu terk ederek asimile olmaya, kimilerini de azınlık

³⁰² Howell, a.g.m. , s. 171

³⁰³ Aynı makale, 185.

bilinçlerini kuvvetlendirme yoluna götürür. Ancak işin asıl önemli yanı her iki yolun sonunda da “öteki” olmayı bir türlü değiştiremeyecekleri gerçegidir.

Mehter adımı

Japonya’nın ayrılıkçı eğilimlere sahip bir azınlık grubunun olmaması, Japon azınlıklarının tek arzularının “tanınmak” olması, Japonya’yı atılacak teknik adımlarla çözülecek bir soruna sahip kılmaktadır. Fakat Japonya’nın bu sorunu çözme sürecindeki engeli Ainular, Okinavalılar, Burakular ve Koreliler değil, kendi bakış açısıdır. Japonya’da azınlıkların talep ettikleriyle Japon resmî politikalarının azınlıklara sundukları çakışmamaktadır. Kendi alt kimliklerini koruyarak Japon üst kimliğini kabul etmeye hazır olan azınlıkların entegrasyon, yani “birlik içinde farklılık” istekleri, “teklik” isteyen Japon resmî görüşüyle bir türlü buluşamamıştır.

Japonya’da toplumsal yapı hızla değişen ekonomik yapıya aynı hızla ayak uyduramamış, onu geriden takip etmiştir. 13. yüzyılda sınıf farklılığına dayalı olarak ortaya çıkan Buraku sorunun 21. yüzyılda sona ermemiş olmaması Konfüçyüsçülüğün getirdiği katı hiyerarşik sosyal yapının sona ermediğini göstermektedir. Bu hiyerarşi sadece azınlıklar konusunda değil, kadınların statüsü gibi diğer toplumsal alanlarda da devam etmektedir.

Meiji Reformasyonu ile başlayan modernleşme çabaları, 19. yüzyıldan itibaren modernleşme Batılaşma mıdır, değil midir tartışmaları ışığında devam etmiştir. 21. yüzyılda da bu tartışma sona ermiş değildir. Batı ile eşit statülerde yarışabilmenin koşulu olarak görülen ekonomik güce ulaşılabilmiş, ancak Batı’nın “evrensel” değerlerine bakış şüpheciliğini yitirmemiştir. Bu noktada geleneksel Japon değerleri öne çıkmış, muhafazakârlarla yenilikçiler arasındaki mücadele Japonya’nın insan ve azınlık hakları alanında mehter adımlarıyla ilerlemesine neden olmuştur. Fakat yavaş da olsa bu ilerleme kayda değerdir. Son yıllarda insan ve azınlık haklarına yönelik artan ilgi ve gelişen uluslararası sistem Japonya’yı homojenlik mitosunu değiştirme yoluna sokmuştur. Özellikle ekonomik nedenlerle yabancı işçiye duyulan ihtiyacın artması Japonya’nın çok kültürlü bir yönetim anlayışı geliştirmesini gerektirecektir.

İKİNCİ BÖLÜM: ÇİN'DE AZINLIKLAR VE AZINLIK SORUNLARI

Geleneksel olarak imparatorluklar, etnik ve dinsel farklılıklar ile evrensel ilkelerin ve eski adetler gibi özel niteliklerin birleşmesiyle biçimlendirilmişlerdir.³⁰⁴ Çin de bu eski imparatorluklardan biridir ve kalan tek imparatorluk kabul edilir. Pek çok rejim değişikliği yaşamış olan Çin, 21. yüzyılda hâlâ imparatorluk topraklarının sınırlarına sahip, resmî olarak tanınmış 56 ayrı milliyetten oluşan çok-uluslu bir devlettir.

9.560.770 km²lik geniş toprakları, 1,3 milyarlık nüfusu³⁰⁵ ve gelişen ekonomisiyle gelecek yüzyılın lider adaylarından biri olan Çin, dünya kamuoyunun yakından takip ettiği ama belki de en az tanıdığı devletlerden biridir. SSCB'nin ardından sarsılması beklenen bu dev, beklentileri tersine çıkararak hızlı bir büyüme evresine girmiştir. Uluslararası kapitalizme kendi reçetesiyle eklenme arzusu başarıya ulaşmakta, ancak bu ekonomik başarı siyasi değişim taleplerini de beraberinde getirmektedir. Bu durumda Çin'de insan ve azınlık hakları, demokrasi gibi konular öne çıkmakta ve uluslararası kamuoyunun ilgisini çekmektedir.

Çin, İ.Ö. 221 yılında Çin hanedanı döneminde merkezî bir yapıya kavuşmuş ve o günden bugüne çok-uluslu bir ülke olmayı sürdürmüştür.³⁰⁶ Hanlar %92'lik bir oranla Çin'in en büyük etnik grubudur.³⁰⁷ Han olmayan tüm etnik gruplar ulusal azınlık olarak tanınmaktadır. Giriş'te belirtildiği gibi, Çin'de "ulusal azınlık" kavramı *minzu* kelimesiyle ifade edilir. *Minzu*, 19. yüzyılda Çin'in Batılı kavramlarla tanışmasıyla birlikte Çince'ye giren bir ifadedir. Daha önce, Han olmayan halklar köpek, çimen gibi, onların ilkel, göçebe ya da güçsüz

³⁰⁴ Suisheng Zhao, "Chinese Nationalism and Its International Orientations," *Political Science Quarterly*, Vol. 115 (1), Spring 2000, <http://www.ciaonet.org/olj/psq/psq_spr00a.html>

³⁰⁵ *Major Figures of The 2000 Population Census (No.1)*, (March 28, 2001), National Bureau of Statistics People's Republic of China, <<http://www.cpirc.org.cn/7e5cendata1.htm>>

³⁰⁶ *National Minorities Policy and Its Practice in China*, Beijing, Information Office of the State Council of the People's Republic of China, 1999, s. 2-3.

³⁰⁷ Aynı yapıt, s. 1.

olduğunu belirten Çin karakterleriyle tanımlanmışlardır.³⁰⁸ Bugünse *minzu* ulus. milliyet ve etnisitenin hepsine birden işaret eden bir kavram olarak kullanılmaktadır.

Bu haliyle Çin'de *minzu* tanımı, bir yandan ayrımdan çok yasal eşitliğe denk düşerken, diğer yandan da tüm Çin vatandaşlarının yüksek bir otoriteye. devlete bağlılıklarının göstergesidir.³⁰⁹ Diğer yandan Avrupa'da uyrukluk/milliyet çağımızda vatandaşlığa denk düşerken, Çin'de milliyet, Çin ulusunu oluşturan farklı etnik gruplardan birine ait olmaya denktir.³¹⁰ Bu nedenle, bu çalışmada *minzunun* Türkçe karşılığı olarak milliyet kavramı tercih edilecektir.

Azınlıklar Çin nüfusun %8'ini oluştururken, azınlık bölgeleri Çin coğrafyasının %50-60'nı oluşturmaktadır. Çin'in Sincan (Xinjiang) Uygur Özerk Bölgesi, Tibet Özerk Bölgesi, İç Moğolistan Özerk Bölgesi, Ninşia Hui (Ningxia Hui) Özerk Bölgesi ve Guanşi Cuan (Guangxi Zhuang) Özerk Bölgesi olmak üzere beş özerk azınlık bölgesi, 30 özerk ili ve 121 özerk kasabası vardır.³¹¹ Azınlık bölgeleri hammadde açısından zengin, sınırlarda olmaları nedeniyle de stratejik açıdan önemlidir. Merkezî hükümet, ülkenin iç istikrarının ve savunma kapasitesinin büyük oranda azınlıkların tutumlarına bağlı olduğunun bilincindedir ve bu nedenle azınlıklar merkezî hükümet politikalarının belirlenmesinde önemli bir unsurdur.³¹²

Bu bölümde ilk olarak Çin'de azınlıklara bakışı biçimlendiren ulusal kimlik ele alınacak, bu çerçevede imparatorluk geleneği ve "Çinli" bilincinin oluşumu incelenecektir. "Çinli" bilinci geçmişten izler taşıyan ancak sürekli değişim içinde olan bir ulusal bilinç olduğu için, bu süreç 1949 öncesinde ve sonrasında hangi ideolojiler etrafında ne şekilde oluşturulmuştur ve değişmiştir

³⁰⁸ Arthur Rosett, "Legal Structures for Special Treatment of Minorities in the People's Republic of China," *Notre Dame Law Review*, Vol. 66, 1990-1991, s. 1505

<<http://heinonline.org/HeinOnline/show.pl?handle=hein.journals/tndl66&id=1&size=4>>

³⁰⁹ Thomas Heberer, *China and Its National Minorities: Autonomy or Assimilation?*, Armonk, New York, London, M.E. Sharpe, Inc., 1989, s. 10-12.

³¹⁰ Aynı yapıt, s. 22. Bu nedenle bölümde Japonya dahilinde özellikle 1945 sonrası uyrukluk tanımı tercih edilirken, bu bölümde vatandaşlık ve uyrukluk iki ayrı kavram olarak ele alınacaktır.

³¹¹ "Chinese Ethnic Groups," (June 19, 2003), <<http://www.travelchinaguide.com/intro/nationality/>>

³¹² Heberer, a.g.y., s. 16.

sorusunun cevabı ve azınlıklara yönelik Çin mevzuatı da ilk bölümde incelenecektir.

İkinci bölümde ise insan hakları ihlalleri ve bağımsızlık talepleriyle dünya kamuoyunun yakından takip ettiği Tibet, Doğu Türkistan ve İç Moğolistan örnekleri üzerinden Çin'in azınlıklara bakışı ve azınlık politikaları örneklendirilecek; bu üç bölgenin kısa tarihleri, bu bölgelerdeki ayrılıkçı hareketler ve bu eğilimin sona ermesi için Çin'in uyguladığı bastırma politikası ortaya konacaktır. Bu bölümde, bölgeler hakkında ulaşılan bilgilerin tarafsızlığından uzak kalmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla bölge isimleri telaffuz edilirken yerel halkın tercihinin dikkate alınması taraf tutmaktan uzaktır.

I) Çin Ulusal Kimliği ve Azınlıklara Bakış

Eberhard eski Çin belgelerinde 8000'den fazla farklı gruptan bahsedildiğini belirtir.³¹³ Bu gruplar Doğu, Batı, Kuzey ve Güney barbarları olarak adlandırılmışlardır. Bugün Çin nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Hanlar genellikle kuzeyde yaşamışlardır. Çin toprakları İ.Ö. 221'de Çin hanedanı döneminde Hanların hakimiyeti altına girmiş, askeri işgal ve kültürel yayılma ile birlikte denetim genişlemiştir. Han olmayanlar bu dönemden itibaren ya doğuya doğru itilmişler ya da asimile olmuşlardır. Bu yayılma güneye doğru daha rahat bir seyir izlediyse de, kuzeydeki halklar Hanlara daha fazla sorun çıkarmışlardır. Taklamakan ve Gobi gibi dünyanın en büyük çöllerinin bulunduğu kuzey topraklarının verimlilik oranının yüksek olmaması da Hanlar tarafından kazanılan mücadelenin taçlanmasını önlemiştir.³¹⁴

Hanlara göre, halkların farklılıklarının ölçütü, merkeze uzaklıkları ve Çin kültürünü benimseme kapasiteleri olmuştur. Bu yayılma döneminde imparatorluk sınırlarına katılan halkların pek çoğu başat Çin kültürüne entegre olmuş, hatta çoğu Çin kültürü içinde eriyip gitmiştir. Çin kültürü de azınlıkların kültürlerinden beslenmiş ve Çin uygarlığı bu etkileşimi her zaman kabul etmiştir.

³¹³ June Teufel Dreyer, *China's Forty Millions: Minority Nationalities and National Integration in the People's Republic of China*, Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press, 1976, s. 7'den Wolfram Eberhard, "Kultur und Seidlung des Randvolkers China," *T'oung Pao*, vol. 38 (Leiden, 1942), s. 412-419.

Tarihi boyunca Çin halkı farklı rejimler tarafından sürekli yeniden şekillendirilmiştir. İmparatorluk boyunca Çinli olmanın belirleyici unsuru kültürken, cumhuriyetçi dönemde soy öne çıkmıştır. 1949'dan sonraysa Çin halkı sınıf temelinde yeniden biçimlendirilmeye çalışılmıştır.

Günümüzde resmî görüş, Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) tüm haklarda eşitlik ilkesi temelinde farklı etnik grupların oluşturduğu büyük bir aile olduğu yönündedir³¹⁵ ve bu ailenin her ferdi Çinli olarak adlandırılır. Kan değil, toprak esastır. Fakat Hanlar hâlâ hem siyasi hem de ekonomik yapıda üstünlüğü ellerinde bulundurmaktadır. Hükümetin ayrıcalıklı muamele politikası olarak adlandırdığı azınlıkların korunmasına yönelik yasaların ve programların varlığı dahi azınlıkları ikinci sınıf vatandaş olmaktan çıkaramamakta,³¹⁶ Hanların ekonomideki üstünlüğü bir sınıf çatışmasına da neden olmaktadır.

A) “Cennetin Altındaki Herşey”

Çin'in ilk kültürel merkezinin İ.Ö. 200 yılları civarında Sarı Irmak'ın bir kolu olan Vey Nehri Vadisi olduğu bilinir.³¹⁷ Çin devleti bu topraklardan genişlemeye başlamış ve 18. yüzyılda doğal sınırlarına ulaşmıştır.

Bir kıta imparatorluğu olan ve çok geniş topraklara sahip bulunan Çin, bir tarım uygarlığıdır ve yerleşik bir toplumsal düzene sahiptir. Ekonomik yapısını tarımın oluşturduğu bu uygarlığın toplumsal ve siyasi yapısında Konfüçyüsçülük egemen olmuştur. Çin'de Budizm, İslam ve Hristiyanlık da yaygın olan dinlerdir. Fakat din, Çin'de Konfüçyüsçülük ve Taoculuk gibi algılanmış, bir düşünce okulu yerine konmuştur. Tek tanrılı dinlere mahsus olabilen köktencilik Çin'de yaygın değildir. Budizm, komşu Hindistan'ın, İslam da özellikle Arap tacirlerin ve Orta Asya'dan gelen Türklerin etkisiyle Çin'de yayılmıştır. Konfüçyüsçülüğten farkı bu dünya işlerinden uzak durması olan Taoculuk ise Çin'e özgü bir düşüncedir.

³¹⁴ Aynı yapıt, s. 7-8.

³¹⁵ National Minorities..., s. 4.

³¹⁶ Murat Çıplak, “Çin'de İnsan Hakları ve Ayrımcılık Hareketler,” Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya, ed. Deniz Ülke Arıboğan, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2001, s. 233.

³¹⁷ Tu Wei-ming, “Cultural China: The Periphery as the Center,” The Living Tree: The Changing Meaning of Being Chinese Today, Stanford University Press, Stanford, California, 1994, s. 2.

Kader iyi davrandığında Konfüçyüsçülüğün, işler kötüye gittiğinde Taoculuğun. ölüm yaklaştığında Budizmin Çinliler için geçerli olduğu söylenir. Katoliklik ve Protestanlıkta 19. yüzyılda misyonerler aracılığıyla Çin topraklarına girmiştir. Bugün Çin’de 14 milyon civarında Hristiyan bulunmaktadır.³¹⁸

Konfüçyüsçülük, Çin’in tüm toplumsal yapısını düzenleyen gelmiş geçmiş en muhafazakâr sistemlerden birisidir. Hiyerarşik ve erkek egemen Konfüçyüsçü değerler gereği, toplum, eğitilmiş insanlar tarafından yönetilmeli ve yönlendirilmelidir. Dolayısıyla toplumsal hiyerarşide ilk sıra bilim adamlarına aittir. İkinci sırada köylüler vardır. Köylülerin ardından zanaatkârlar ve sanatçılar, en sonsa tüccarlar gelir. Askerlik Çin’de önemli bir statü değildir. Merkezi yapının her zaman önemli olduğu ve sivil otoriteyle denetimin sağlandığı bu geniş topraklarda, 14.-19. yüzyıllar arasında temel kesim bürokratlardır. Çinli askerlerin karınlarını doyurmak ya da yağmalamak için savaşmamaları, Çin Seddi’nin inşasının ardından imparatorluğun saldırıdan çok savunmaya yönelik bir askeri politika benimsemesi ve Konfüçyüsçülükte iyi insanın saldırgan değil, eğitilmiş ve erdemli insan olduğuna dair beslenen inanç askeriyenin konumunu açıklamaktadır. Fakat askerlerin statüsü savaş beyleri³¹⁹ döneminden itibaren yükselecek, 20. yüzyılda, özellikle iktidarın sallantıda olduğu dönemlerde orduya duyulan ihtiyaç artacaktır.

Çin’de yine Konfüçyüsçü değerler gereği temel toplumsal birim gruptur. Bireyin gruptan daha üstün haklara sahip olması düşünülemez. Bireyin gruba karşı sorumlulukları vardır. En önemli ve temel toplumsal grup da ailedir. Aile, eğitimin alındığı temel kurum ve Konfüçyüsçü değerlerin ilk uygulama zemini. “Siyasal yetenek ve kapasitelerin talim edilebildiği birincil alan ve en küçük ve en temel ekonomik birimdir.”³²⁰

³¹⁸ Heberer, a.g.y., s. 103 ; “Freedom of Religious Belief in China,” <<http://english.peopledaily.com.cn/whitepaper/18.html>>

³¹⁹ 1916’da Yuan’ın ölümünün ardından ordu içindeki rekabet artmış, idari birimlerin başındaki generaller iktidar mücadelesi içine girmişlerdi. Böylece 1928’e dek Çin, tarihinin en kaotik dönemlerinden birini yaşadı. Teoride bir Çin cumhuriyeti ve hükümeti vardı, ancak pratikte işlevselliklerini kaybetmişlerdi. Bu dönemde Birinci Dünya Savaşı nedeniyle Avrupa yüzünü Çin’den çevirmiş, Çinli kapitalistler bu ortamda birikimlerini artırmaya başlamışlardı. Merkezi denetimin zayıflaması Tibet, Doğu Türkistan ve İç Moğolistan’daki hakimiyeti de zedeledi.

³²⁰ Kaan H. Ökten, “Klasik Çin’de Devlet Öğretileri,” Çin’in Gölgesinde Uzakdoğu Asya, ed. Deniz Ülke Arıboğan, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2001, s. 167’den John King Fairbank,

Toplumdaki uyuşmazlıklar da grup içinde arabuluculuk ya da rıza yoluyla çözülmektedir. Sadece topluluk içinde çözilemeyen sorunlarda devlete başvurulur. Bu nedenle Çin’de yasal sistem ve yargı çok gelişmemiştir ve bugün de yasal sistemin zayıflığı ve vatandaşlarını korumaktan çok devleti koruma mantığına sahip olmasının kökleri bu geleneksel yaklaşımın izlerini taşımaktadır.³²¹

Kamusal hayatın güdücü faktörü de millet değil, ailedir. Ailede lider babadır. Oğulları babaya, baba da Cennetin Oğlu olan imparatora sadakatle bağlıdır. İmparator doğa kuvvetleri ve Gökyüzü Kutsallıkları ile insanlar arasında bir köprüdür. Dolayısıyla ulusal değil, evrensel bir misyona sahiptir.³²²

Eski Çin’de dünya, doğa-insan korelasyonu temelinde algılanırdı. Dünya “cennetin altındaki herşey”di ve “cennetin altındaki herşey” de Çin’di. Bu kavram hem Çin dünyasının birliğini hem de ahlaki ve kültürel bir hiyerarşide Çin uygarlığının üstünlüğünü temsil ederdi. Çin komşularıyla ilişkilerini de bu üstünlük iddiası temelinde kurardı.³²³ Dolayısıyla, “Eski Çin, milletler topluluğu içinde yer almış bir millettir çok, kendi başına apayrı bir halk topluluğu olarak biçimlenmişti.”³²⁴

Çin toplumunun başta gelen özelliklerden ilki bu kendine yeterliliği, ikincisi de köylü-bürokratik bir devlet olmasıydı. Deniz kıyılarına rağmen denizcilik gelişmemiş, tarım temel ekonomik uğraş haline gelmişti. Hareketsiz ve kalabalık bir nüfusa sahip olan imparatorlukta halk, büyük miktarlarda su ve insan gücüne dayanan teknolojiyle sulanabilen dar bölgelerde yapılan yoğun tarım sayesinde yaşamaktaydı. Geniş alüvyon düzlüklerinde su naklinin sağlanması bürokrasiyi geliştirdi; çünkü bu tip işlerin görülmesinde devletin gerekliliği hissediliyordu.³²⁵ Çin’de “devletin ekonomik varoluş sebebi; doğanın neden olduğu hasarları, afetler ve zorlukları en aza indirmeye çalışmak, terbiyeci varoluş

China-A New History, Cambridge, London, The Belknap Press of Harvard University Press, 1992, s. 18.

³²¹ Ranbir Vohra, *China: The Search for Social Justice and Democracy*, New Delhi, Penguin Books, 1990, s. 5-6.

³²² Fairbank, a.g.y., s. 17.

³²³ Edward Wang, “History, Space, and ethnicity: The Chinese Worldview,” *Journal of World History*, Vol. 10 (2), 1999, <http://muse.jhu.edu7journals/journal_of_world_history/v010/10.2wang.html>

³²⁴ Fairbank, a.g.y., s. 174.

sebebiyse, insanı hem doğal hem de toplumsal çevresiyle uyumlu hale getirmektir.”³²⁶

Bu geniş topraklarda farklı halkların yüzyıllarca birlikteliklerini Çin İmparatorluğu çatısı altında devam ettirmeleri her zaman şaşırtıcı bir unsur oldu. Bu birliği sağlayan iki unsur vardı. Bu unsurlardan ilki, Çin’deki 250’den fazla diyalektin Çin hanedanı döneminde standartlaşan Çin karakterleriyle yazılmasıydı ve bugüne dek varlığını korudu.³²⁷

Birliği sağlayan ikinci ve en önemli unursa Konfüçyüsçülüktü. Devlet, Konfüçyüsçü geleneklere uygun şekilde yapılandırıldı ve Çin’de imparatorluk döneminde pek çok hanedan değiştiyse de bu özellik değişmedi. Hiyerarşi toplumsal yapının temeliydi. Sahip olunan statü insana ailesinin ve toplumun içindeki yerini gösteriyordu.³²⁸ Bu anlayış yöneten yönetilen ilişkisine yansıdığına, imparatorun karşısına son derece itaatkâr bir tebaa çıkarıyordu. Ancak Konfüçyüs, yöneticilerin erdemli ve bilgili olmasının yanı sıra adil bir yönetim sürmesine de büyük bir önem vermişti ve yönetilenlerin adil bir yönetim sürmeyen iktidarlara karşı çıkmalarını da öğütlemişti.³²⁹

Kamu hizmeti sınavının Konfüçyüsçü klasikler üzerinden yapılması bilim adamlarının dışında bürokratları da bu düşünce okuluna hakim kesimlerden biri haline getiriyordu. Ancak Konfüçyüsçülük sadece üst tabakanın hayatını yönlendiren bir değerler sistemi olmadı; siyasi yapıda olduğu kadar halkın günlük hayatında da yol göstericiydi. Çin’in dünyayı yorumlayışı köylüsünden memuruna aynı değerlere dayanıyor, Konfüçyüsçülük Çin’deki toplumsal hiyerarşiyi meşrulaştırdığı gibi, dünyadaki kültürel hiyerarşide de Çin’i, Orta Devlet ya da Merkezi Krallık adıyla yüceltiyordu.

³²⁵ Aynı yapıt, s. 15.

³²⁶ Ökten, a.g.m. , s. 173’den Helaine Selin (der.): *Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London: 1997, s. 191-196 ile s. 261-266.

³²⁷ R. Keith Schoppa, *The Columbia Guide To Modern Chinese History*, New York, Columbia Press, 2000, s. 8.

³²⁸ Fairbank, a.g.y. , s. 39.

³²⁹ “..., ideal bir devlette, köylüler ve zanaatkarlar çalışkan olmalı, itaat etmeli ve mevcut düzenin değiştirilmesine kalkışmamalıdır....Halkın cahilliğine karşılık, eğitim görmüş ve muhakeme sahibi bir idareci sınıfı halkı ve devleti idare etmek durumundadır.” Ökten, a.g.m. , s. 175’den Hubert Schleichert, *Klassische chinesische Philosophie-Eine Einführung*, Frankfurt/Main, Vitorio Klostermann, 1980, s. 25.

Çinli tarihçilerin ve felsefecilerin en çok vurgu yaptığı konu uyumdu: insanın insanla, insanın doğayla uyumu ve Cennetin Oğlu'nun yönetimi altındaki tüm halkların uyumu.³³⁰ Batı felsefesinde olduğu gibi iyi ve kötü, kadın ve erkek gibi dikotomiler iki ayrı kutup olarak ele alınmıyordu. Dolayısıyla özgürlük zorunluluğun, madde de ruhun karşısı gibi algılanmıyordu. Dünya, çatışan unsurların kutsal bütünlük içinde birarada bulunduğu bir mekandı. Bu unsurlar birbirlerine ihtiyaç duydukları kadar birbirlerine dahil olmaya da çalışıyorlardı. Bir madalyonun iki yüzü gibiydiler. İyi olmadan kötü, yanlış olmadan doğru, cennet olmadan da dünya olamazdı.³³¹

Ortak tavırlar, kurumlar ve inançlar, Çin'i ortak kültüre sahip bir imparatorluk haline getirmişti ve kültür Çinli kimliğini tanımlayan en önemli öğeydi. Han olmayan gruplar imparatorluğun denetimi altına girdikçe, Han göçü ve Hanların toplumsal ve ekonomik seviyelerinin üstünlüğü kullanılarak Han kültürü bu yeni bölgelere taşınıyordu. Özellikle farklı etnik ve dilsel gruplardan gelen yerel seçkinlerin ortak kültürden kaynaklanan ortak yaşam stilleri imparatorluğun birliğini sağlayan önemli bir tutkal görevi görüyordu. Klasiklerin öğrenilmesi, fizik gücü gerektiren işlerden kaçınılması, kılık kıyafet ve hanelerin benzerlikleri ve geleneksel adetlere bağlılıkları ortaktı. Ayrıca Çin uygarlığı, Çin evrenselliği içinde devletle ve seçkinlerle uyumlu bir yerelciliğe karşı da hoşgörülüydü.³³²

Bu dönemin ideolojisi Çin uygarlığını inceleyen toplumsal bilimciler tarafından genellikle "kültürcülük" olarak adlandırıldı. Fairbank, Çin halkının kendi yaşam tarzına ve dünya görüşüne düşkünlüğünün Avrupa tarzı milliyetçilikten tamamen farklı olduğunu, Çin kültürcülüğünün, kendisini "öteki"nden ayırmak suretiyle sadece Çin'e odaklanarak biçimlendiğini savundu. Asyalı toplulukların savaşçı toplumlar haline gelmesine tepki olarak Çinlilerin bu "barbar"lardan farklılıkları üzerine odaklandıkları, böylece savaşla

³³⁰ JL Cranmer-Byng, "Traditionalism in China, past and present," *A Century of Struggle: Canadian Essays on Revolutionary China*, Toronto, Canadian Institute of International Affairs, 1971, s. 5.

³³¹ Aynı makale, s. 5-6'dan, Dennis Bloodworth, *The Chinese Looking Glass*, 1967, s. 194.

³³² Myron L. Cohen, "Being Chinese: The Peripheralization of Traditional Identity," *The Living Tree: The Changing Meaning of Being Chinese Today*, Stanford, California, Stanford University Press, 1994, s. 88-97.

kaybedilmeyecek bir “öz” oluşturdıkları fikrindeydi.³³³ Gerçekten de Çin toprakları tarihi boyunca pek çok işgale uğradı. Han olmayan hanedanlar tarafından yönetildi ancak bu “öz”ü hep korudu. Asimile olan da her zaman işgalciler oldu. Yabancı hanedanlar Konfüçyüsçü değerler temelinde ülkeyi yönettikleri sürece konumlarını meşrulaştırdılar.

Kültürcülük tezini savunanlardan bir kısmı 19. yüzyıla dek Çin topraklarında kültürcülüğün egemen olduğunu, 19. yüzyıldan itibaren yerini milliyetçiliğe bıraktığını ileri sürdüler ancak bu noktada önemli bir tartışma doğdu. Çin’de kültürün Han merkezli olması, zaten başından beri kültürcülüğün içinde milliyetçiliği besleyip beslemediği sorusunu ortaya çıkardı.

Tüm bu tartışmaların ortaya çıkmasına neden olan dönüm noktası 19. yüzyıldı. Batı ile temas “Cennetin Altındaki Herşey”in, dolayısıyla Çinli olmanın ne demek olduğunu da sorgulanmasını getirdi.

B) 19. Yüzyıldan İtibaren Çin

19. yüzyılda Batı’nın Çin’de artan hakimiyeti Çin uygarlığını sarstı. O güne dek Çin uygarlığının biricikliğine inanmış olanlar, bu sefer Çin uygarlığına boyun eğmeyen ve Çin’e, Çin’den başka dünyaların ve farklı alternatiflerin de varolduğunu gösteren bir uygarlıkla karşılaştılar. Yüzyıllar boyunca mağrur başını indirmemiş olan Çin, bu uygarlık tarafından aşağılanıyordu. Komşusu Hindistan gibi tam bir sömürge değildi, fakat yarı-sömürgecik bile hem maddi hem de manevi hayatı derinden etkiledi. Evrensel üstünlük, evrensel olmadığını görmüş ve sorgulanamazlığını yitirmişti. Bu durum Çin düşünce hayatında ve siyasetinde radikal bir dönüşüme neden oldu.

“Çin daha önce de yabancı işgaline uğramıştı ancak onlar at sırtında ellerinde oklar ve yaylarla gelmişlerdi. Çin genellikle onlarla baş edebilmiş, bir şekilde onları Çin kültür halesinin içine almayı başarabilmişti. Fakat şimdi yabancılar güçlü silahlarla donatılmış gemilerle gelmişlerdi ve Çin kültürünü kabul edecek gibi de görünmüyorlardı.”³³⁴ Bu uygarlıkla baş etmenin bir yolu

³³³ Ökten, a.g.m. , s. 168’den Fairbank, *China-A New History*, s. 17.

³³⁴ Schoppa, a.g.y. , s. 38.

olmalıydı ama mücadele için öncelikle Cennetin Altındaki Herşey'in cennetin altında başka şeyler de olduğunu kabul etmesi gerekiyordu.

1842 Afyon Savaşı'nın ardından Çin'in yarı-sömürge haline gelmesiyle birlikte değişim hız kazanmış ise de, aslında 18. yüzyıl sonlarından itibaren imparatorluğun altın yılları sona ermeye başlamıştı. 18. yüzyıl, Çin İmparatorluğu'nun gücünün doruğunda olduğu, doğal sınırlarına ulaştığı bir yüzyıldı. Güneyinde, güneydoğusunda ve doğusundaki devletler vergi sistemiyle hakimiyeti altındaydı. Tarım ürünleri ticareti ekonomiyi canlandırmış, artan refah seçkinlerin statüsünü belirleyen önemli bir öge haline gelmişti. Fakat bu zirve yılları aynı zamanda sonun başlangıcı olmuş, rüşvet imparatorluğu içten içe iyice kemirmeye başlamıştı. İç ayaklanmalar ekonomiye ve orduya darbe vururken, tüm bu çalkantılar merkezden çok çevre bölgelerde etkisini gösterdi.³³⁵

Ticaretin artan önemi toplumsal yapıda da değişimi beraberinde getirdi. Toplumsal hiyerarşide birincil konuma sahip bilim adamları ve arkalarından gelen bürokratlar yerlerini tüccarlara kaptırmaya başladılar. Bu sürecin Batı ile temasın artması sonucu hızlanması, bilim adamlarını ve bürokratları 19. yüzyılda kimlik bunalımını en derinden hisseden iki kesim haline getirdi. Merkezçilik sorgulanırken Batı'nın gelişmiş teknolojisi de kafaları karıştırıyordu.

2000 yıllık tarihi boyunca Çin düşünce sisteminde farklılıklar meydana gelmemiş değildi, ancak bu farklılıklar daha çok yorumlamalardan kaynaklanmakta, Konfüçyüsçü klasiklerde belirtilen ana yol değişmemektedir. Yolun varlığı ya da bu yola bir alternatifin olup olmadığı Batı uygarlığının etkisi hissedilene dek sorgulanmamıştı. Şimdiye varlığının sorgulanması hayal bile edilemeyen bu yol, yabancı barbarlarca hor görülmektedir. Ana gayeleri her zaman Çin'in varlığının devamı ve üstünlüğünün korunması olan bilim adamları ve bürokratlar, bu aşağılanmaya tanık olmak istemiyorlardı. Bu nedenle farklı mücadele biçimleri aramaya koyuldular ancak bunu yaparken ironik bir biçimde,

³³⁵ Schoppa, a.g.y. , s. 5'den Harold Isaacs, *Scratches on Our Minds*, New York, John Day, 1958, s. 95 ve s. 11-12.

eleştirilerini yönelttikleri ilk yer aşağılanmasını önlemeye çalıştıkları Çin'in geleneksel değerleri oldu.³³⁶ Konfüçyüsçü sisteme tepkiler arttı.

Değişimin en çok hissedildiği yer şehirlerdi. Milliyetçilik yükselmeye başlamış, eşitsiz antlaşmalardan doğan uygulamalar³³⁷ yabancı karşıtlığı temelinde milliyetçiliği körüklemişti. Kültürel topluluk siyasi bir topluluğa dönüşüyor, bu dönüşüm esnasında da ilk kez siyasi kimlik etnik kimliğe dayandırılıyordu.

Bu dönemde, geleneksel olarak bastırılmış olan öğrencilerin ve kadınların sesleri milliyetçi hareketlerde duyulmaya başlandı. Çoğu Japonya'da ve Batı'da eğitim almış olan öğrenciler milliyetçiliğin liderliğine hazırlanıyorlardı.

Çin'de yabancı karşıtlığı, yabancı bir hanedan olan Mançu hanedanına da yöneldiği anda kritik bir dönemece girdi. Toplumu birarada tutan ortak kültür geri plana itilmiş, imparatorluk içinde Han olmayan gruplara bakış değişmişti. Fakat ilginç olan nokta bir ulus-devlet kurma çabası içinde olan milliyetçilerin imparatorluk sınırlarından vazgeçme niyetlerinin olmamasıydı. Çin, yeni tanıştığı ulus, egemenlik, ulus-devlet gibi kavramların heyecanını yaşıyordu ama köklerinden kopması milliyetçi gençlerin sandığı kadar kolay değildi. Milliyetçilerin kendileri de inkar etmek istedikleri geçmişin izlerini taşıyorlardı.

1911 Devrimi³³⁸ Mançu hanedanlığını iktidardan indirmekte başarılı oldu, fakat devrim sona erdiğinde Çin sudan çıkmış balık gibiydi. Cennetin Oğlu iktidar koltuğundan inmişti ama yerine kurulan düzenin henüz adı vardı, cismi yoktu. Devrimden önce kamu hizmeti sınavları kaldırılmıştı. Ardından imparatorluğun yıkılması ve artan modernleşme hareketleri geldi. Cumhuriyetin ne anlama geldiği ve yeni seçkinlerin kimler olacağı yönünde tartışmalar sürüyordu.³³⁹ Devrim yapılmıştı, Konfüçyüsçü devlet yapısı dağılmıştı, ama sonrası yoktu.

³³⁶ Ying-shih Yü, "The Radicalization of China in the Twentieth Century," *China in Transformation*, ed. Tu Wei-Ming, Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press, 1994, s. 125-130.

³³⁷ 1842 Afyon Savaşı'nın ardından İngiltere ile imzalanan Nanking Antlaşması'nı diğer Batılı devletlerle yapılan antlaşmalar izledi. En çok gözetilen ulus kaydının yer aldığı bu antlaşmalar da Çin hep kaybeden ve sömürülen taraf olduğu için bu antlaşmalar dizisi eşitsiz antlaşmalar olarak anılmaya başlandı.

³³⁸ Çin'de 1911 milliyetçi devrimiyle Mançu hanedanlığı devrildi ve yerine milliyetçi parti Kuomintang'ın lideri Sun Yat-sen'in liderliğinde cumhuriyet kuruldu. İstenilen, dönemin ulus-devletler sistemine katılmaktı.

³³⁹ Schoppa, a.g.y., s. 57-58.

Kültürcülük her zaman Han olmayanlar üzerinde yönetim hakkının kullanılmasına olanak veren bir politika olmuştur. Bu politikanın, çok-uluslu bir yapıda, hangi ideolojiye bağlı olursa olsun her yönetici sınıfın geniş toprakları idaresini kolaylaştıran bir yönü vardı. Diğer yandan başat kültürün Han kültürü olduğu da açık bir gerçektir. Mançu hanedanlığı devrilirken ve ardından cumhuriyet döneminde Han kimliği öne çıkarıldı. 1909'da, Çin hanedanlığı zamanında olduğu gibi vatandaşlık kan (*jus sanguinis*) ilkesine dayandırılmış, ardından diğer ülkelerde yaşayan Hanlara çifte vatandaşlık hakkı tanınmıştı. Fakat milliyetçiler de komünistler de devrim kargaşası biter bitmez tüm imparatorluk toprakları üzerinde egemenlik iddia ettikleri için, 20. yüzyılda yine de Han olmamak Çin devletinin parçası olmanın önünde bir engel değildi. Sadece Çin toprakları dışında yaşayan Hanların soya dayalı olarak Çinli kabul edilmesi devam etti.

20. yüzyılda Çin, bir yanıla tarihinde görmediği kadar çok ve hızlı değişime tanıklık ederken, diğer yanıla hep aynı kalacaktı.

C) Çin'de Azınlık Politikaları

Çin'in diğer devletlere olan üstünlüğü temelde Çin kültürüne, o da Han kültürüne dayandırıldı. Han kültürünün temeli de İ.Ö. 3. yüzyıldan itibaren gelişen Konfüçyüsçülüktü. Konfüçyüsçü değerlerin etnik farklılıklara dayanmaması imparatorluk dönemi boyunca Hanlığın öne çıkmasını engelledi. Öne çıkan ölçüt, diğer halkların bu kültürü benimseme yetenekleriydi. Bu halklar Çin kültürünü benimseyebilme kapasitelerine göre pişmiş (*şu*) ya da ham (*şu*) kültürler olarak adlandırılmışlardı.³⁴⁰

İmparatorluk döneminde azınlıklara karşı benimsenen politikanın özü, bu barbar halkları uygarlaştırma misyonuydu. Bu misyon 20. yüzyılda da devam etti. Büyük Han ağabey, uygarlaştırma misyonu ile küçük kardeşlerine yaklaştı, onlara ailenin temel değerlerini öğretmeye çalıştı ve kardeşlerini bu değerleri uygulayabilme yeteneklerine göre sevdi.

1) İmparatorluk Dönemi

Çin sınırlarındaki ve bu sınırlar dahilinde yaşayan halkların tarihindeki değişikliklerin kaynağı işgaller ve göçlerdir. Bu coğrafyada tarım ve hayvancılıkla uğraşan Hanların göçebe kültürüne sahip olmaması egemen kültürün Han kültürü olması sonucunu doğurmuştur.³⁴¹

Çin imparatorluğu genişlerken yeni halkları imparatorluğa bağlı kılmak için zorlayıcı yollar ile ikna yöntemini birarada kullanıyordu. Zorlayıcı yol askerî işgal, ikna yoluysa vergi sistemi ve barbar bölgeleriyle merkez arasındaki ilişkileri ele alan Kolonyal İlişkiler Mahkemesi'ydi.³⁴² Hanların yeni işgal edilen bölgelere göçleri de ikna yollarının arasındaydı. Ayrıca bu bölgelerde yerel halka mensup memur kullanımına ağırlık verildiği gibi, yerel iktidar sahiplerine, merkeze bağlı kaldıkları sürece kendi halklarını yönetme, vergi toplama ve barışı sağlama yetkileri de tanınıyordu. Bölgedeki gelişmeler imparatorluk denetimini doğrudan etkilemediği sürece bölge işlerine doğrudan müdahalede bulunulmuyordu.³⁴³

Azınlıkları kendi üretim biçimlerinde serbest bırakmak ama yerel aristokrasi aracılığıyla vergi toplamak sistemine *tusi* adı verilmişti. *Tusi*, 15. yüzyılda *Gaitu Guiliu* (gaytu guylu) olarak değiştirildi. Yeni sistemde Han memurlarının denetimi arttırılmıştı. 18. yüzyılda azınlıklar arasında huzursuzlukların artması ve köylü isyanlarının başlamasıyla tekrar sistem değiştirilmiş, yerel liderlerin etkinliği tamamen kırılmış ve bu bölgeler merkezî hükûmetin memurlarınca yönetilmeye başlanmıştı. Hanların etkinliğiyle birlikte ayrımcılığın da artması bu isyanları körükledi. Fakat bu ayaklanmaların hepsinin etnik ayaklanmalar olduğunu söylemek doğru değildi; pek çoğunun temel nedeni, hem Han hem de azınlık bölgelerinde yükselen vergilerle birlikte artan yoksulluktu.³⁴⁴

Genel politika yerel kültürlerin varlığını ortadan kaldırmaya yönelik değildi. İmparatora sadakatsizlik söz konusu olmadığı sürece her kültür Çin

³⁴⁰ Wang, a.g.m. , s. 287.

³⁴¹ Colin Mackerras, *China's Minorities, Integration and Modernization in the Twentieth Century*, Hong Kong, Oxford, New York, Oxford University Press, 1994, s. 22-23.

³⁴² Mançular zamanında kurulan bu yeni kurum özellikle İç Asya ile ilgileniyordu.

³⁴³ Dreyer, a.g.y. , s. 9-11.

³⁴⁴ Mackerras, a.g.y. , s. 25-27.

uygarlığı çatısı altında kardeşçe yaşayabilirdi. İmparatorluğun güçlü olduğu dönemlerde merkezî denetim daha sıkı tutuluyor, özellikle sınır bölgelerine Han askerleri konuşlandırılıyor, geleneksel yerel seçkinlerle ilişkiler geliştirildiği gibi, azınlık gençlerinin Konfüçyüsçü değerlere uygun eğitim alarak bürokrasiye katılmaları destekleniyordu. İmparatorluğun zayıfladığı dönemlerdeyse asker sayısı azaltılıyor, bu bölgelere yabancı güçlerin sızması önlenemiyordu. İmparatorluğun yıkılışına doğru İngilizlerin ve Rusların sınır bölgelerindeki etkinliği de böyle bir döneme rastlamıştı.³⁴⁵

19. yüzyıl, Çin'de bir yandan kentleşmenin artmasına diğer yandan ekonomik gelişmenin merkezi olan kentlerde milliyetçiliğin yükselmesine tanıklık etti. 1842 Afyon Savaşı'nın ardından imzalanan Nanking Antlaşması'nı bir dizi eşitsiz antlaşma daha izlemiş, Çin İmparatorluğu bir yarı-sömürge haline gelmişti. Eşitsiz antlaşmalar gereğince, daha fazla liman Batı ile ticarete açılmış, Batılı devletler vergi toplamaya, Çin topraklarında asker bulundurmaya başlamışlardı. Yabancılar Çin mahkemelerinde değil, kendi konsolosluklarında yargılanıyorlardı. Tüm ülkede serbestçe dolaşma hakkına kavuşmuşlardı.

Çin, kendi içinde bir yandan Müslüman ayaklanmaları, diğer yandan köylü ayaklanmalarıyla bölünürken, yabancılara güvensizliğin arttığı bu karmaşada eleştiri okları Mançuları da hedef almaya başlamıştı. Bu dönemde yerel ayaklanmaların bastırılması için merkezî hükümet yerel hükümetlerin yetkilerini artırmıştı ki, bu yetki artışı 1911 sonrasında savaş beyleri döneminde meyvelerini verecektir. İmparatorluk, Batı teknolojisine ve disiplinine kavuşmak için eğitimde ve askeriye reformlarına gittiyse de çok geç kalınmıştı.

19. yüzyılda Batı'yla temasın artmasıyla birlikte, Çin'de azınlıklarla ilgili sorunlara Batı da dahil olmaya başladı. Bu duruma merkezî hükümetin verdiği cevap; Tibet, Doğu Türkistan ve Moğolistan gibi sorunlu bölgelerdeki denetimi arttırmak, diğer yandan da bu bölgelerde hizmet edecek memurları bölge kültürü hakkında daha bilgili olmaya yönlendirmek oldu.³⁴⁶

Özetle, 20. yüzyıl öncesinde Çin hanedanlarının azınlıklara yönelik politikaları zorlayıcı yöntemler içerse de, daha çok entegrasyona yönelik çoğulcu

³⁴⁵ Rosett, a.g.m. , s. 1509.

³⁴⁶ Dreyer, a.g.y. , s. 12.

politikaları. Saldırganlıktan kaçınma ve imparatora sadakatin muğlak vaadi ile Konfüçyüsçü değerler bu seviyede bir entegrasyonu getirmişti. Merkez. denetimini kentlerden öteye taşıyamamıştı ama azınlık bölgelerine yönelik Han göçünün de etkisiyle bu bölgelerin Çin idari yapısına dahil olmalarını sağlamıştı.³⁴⁷ İmparatorluktan ayrılma talepleri olmadığı ve Çin kültürünü benimsedikleri sürece azınlıklara karşı hoşgörü öne çıkıyor, ancak merkezi denetime yönelik en ufak bir harekette hoşgörü yerini artan baskıya bırakıyordu. Bu geleneksel tutum 20. yüzyılda da büyük ölçüde devam etti.

2) Çin Cumhuriyeti Dönemi

Merkezî hükümetin demiryollarının bitirilmesi için yabancılara desteğine başvurması 1911 milliyetçi devriminin tetiğini çeken olay oldu. Hükümet güçleriyle devrimci güçlerin çatışması başladığında, milliyetçilerin ideolojik önderi Sun Yat-sen, Çin diasporasından destek almak üzere ABD'deydi. Sun Yat-sen ülkeye dönmeden, milliyetçilerle imparatorluğun yeni ordusunun başındaki Yuan'ın anlaşmasıyla çatışmalar bitmiş, Mançu hanedanıyla birlikte Çin İmparatorluğu da sona ermişti. Amaç, Çin'i Batılı anlamda bir cumhuriyet haline getirmektir.

1911'de Çin Cumhuriyeti kurulduğunda Sun Yat-Sen, yeni devleti *5 Milliyetin Cumhuriyeti* olarak lanse etti. Bu milletler, Hanlar, Müslümanlar, Moğollar, Tibetliler ve Mançulardır. 1912'de Sun'dan iktidarı devralan Yuenda bu beş milliyeti tanıdı. Diğer azınlıklar milliyet olarak değil, yerli halk ya da kabile olarak kabul edildi. Sun Yat-sen, devlet ve ulusun Çin'de aynı anlama geldiğini savunarak; Çin tek bir ulustur, *Beş Milliyetin Cumhuriyeti* denmesinin nedeni ırksal ayrılıklardır diyerek ulusu ırka dayandırmadıklarının altını çiziyordu. Tüm ırkların, taleplerinin tatmin edilmesinin ardından tek bir kültürel ve siyasal birlik oluşturmalarından yanaydı.³⁴⁸ Yine de 1911'in heyecanı kesildikçe asimilasyon politikaları işlemeye başladı.

³⁴⁷ Aynı yapıt, 12-13.

³⁴⁸ Aynı yapıt, s. 16-17.

Milliyetçilik, Sun Yat-sen'in Üç İlkesi'nden biriydi.³⁴⁹ Kan bağı, ekonomik, dilsel, dinsel ve kültürel birlik milliyetçiliğin dayandığı doğal güçler kabul ediliyordu. Sun, beş milliyeti de bu ölçütler temelinde ayırmıştı. Bu beş milliyet cumhuriyetin bayrağında beş ayrı renkle eşit şekilde temsil ediliyordu, ancak Sun da büyük çoğunluğu oluşturan Hanların üstünlüğü fikrinden vazgeçmemişti. Sun Yat-sen'e göre, bu beş farklı milliyet tek vücut haline geldiğinde de Hanlar hakim olan olacaktı.³⁵⁰

Bu dönemde Sun, SSCB'deki gelişmelerden etkileniyordu. Bir yandan Sun'un liderliğindeki milliyetçi parti Kuomintang (KMT) Leninist bir çizgide örgütlenirken, diğer yandan 1923'ten itibaren Komintern'den gelen danışmanların da etkisiyle, Sun, zayıf ve küçük etnik grupların ulusal sınırlar içinde kendi kaderlerini belirleme ve kendilerini yönetme haklarına sahip olmalarına sıcak bakmaya başlıyordu.³⁵¹

1924'te Çin Komünist Partisi (ÇKP), geçici bir süre için KMT'ye dahil olduktan sonra düzenlenen İlk Ulusal Kongre Manifestosu'nda self-determinasyon hakkı tanınmış, emperyalizme ve savaş beylerine karşı kazanılacak zaferin ardından özgür ve birleşik Çin Cumhuriyeti'nin tüm milliyetlerin katılımıyla örgütleneceği dile getirilmişti. Sun, bu hususa Ulusun Yeniden Yapılandırılmasının Temelleri adlı eserinde de değinmişti. Önemli olan nokta "özgür katılım"la kastın hiçbir zaman ayrılıkçılığa götüren bir anlam taşımamasıydı.³⁵²

Bu arada imparatorluğun yıkılmasıyla birlikte Kolonyal İlişkiler Mahkemesi, Moğol ve Tibet İlişkileri Bürosu olmuştu. 1914'te bu büro ayrı bir bakanlık haline gelirken, 1927'de yeniden derecesi düşürülerek bir komisyona çevrildi.³⁵³

1927'ye gelindiğinde artık KMT'nin başında Çan Kay-şek bulunuyordu. 1925'te Sun'ın ölümüyle iktidara geçen Çan Kay-şek ne komünistlere ne de diğer halklara karşı selefi kadar hoşgörülüydü. Hem SSCB hem ÇKP ile olan ilişkiler asgariye indirilmiş, milliyetlerin eşitliği politikası terk edilmişti. Asimilasyoncu

³⁴⁹ Diğer ikisi demokrasi ve halkın refahıydı.

³⁵⁰ Mackerras, a.g.y., s. 54-55.

³⁵¹ Dreyer, a.g.y., s. 16-17

³⁵² Mackerras, a.g.y., s. 55-57.

politikalar hız kazanırken beş renkli bayrak değiştirildi ve Moğolistan, Tibet ve Sincan, Çin Cumhuriyeti'nin değil, Çin ulusunun bir parçası olarak kabul edildi. 1943'te Çan Kay-şek'in Çin'in Kaderi kitabı basıldığında, Çan'ın beş milliyetin farklı etnik kökenlerden geldiğini kabul etmediği açıkça ortaya çıktı. 1944 basımına eklediği paragrafta farklılıkların nedenini bölgelerarası farklılık ve dinsel farklılıklar olarak gösteriyordu.³⁵⁴

KMT, tüm milliyetlerin eşitliği ilkesinden hareket etmeye çalışarak, azınlık bölgelerine yönelik Han göçlerinin azınlıklar arasında yarattığı tepkiyi kırmaya çalıştıysa da, bu halkların milliyetçilere duyduğu güvensizliği gideremedi. 1930'da eğitimin bir asimilasyon aracı olarak benimsenmesiyle, Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir Tibet ve Moğol Bölümü kuruldu. Sun gibi, Çan Kay-şek hükümeti de Tibetliler, Moğollar, Mançular ve Huiler³⁵⁵ dışındaki azınlıklarla fazla ilgilenmedi. Bu dönemde artık resmî belgelerde de azınlıkları nitelemek üzere "barbarlar" teriminin kullanılmasından vazgeçilmiş, milliyet kavramı kullanılmaya başlanmıştı. KMT döneminin azınlıklara yönelik temel görüşlerinden biri de, azınlık bölgelerinin, merkezin sıkı denetimi altında olması yönündeydi.³⁵⁶

Azınlıklara bakış daha etnik kökenli bir hal aldıysa da, cumhuriyet döneminde azınlıklara yönelik uygulamalarda fazla köklü değişimler olmadı. Zaten 1927'de iç savaş başlamış, ardından da Japonya, Çin topraklarına girmişti. Bu ortamda KMT ne tüm ülkeye sahip olabilecek ne de politikalarını tam anlamıyla uygulamaya sokabilecek kapasiteye sahipti.

1912, 1914, 1923 ve 1931 anayasalarında tüm milliyetlerin eşitliği ilkesi kabul edildi. 1946 Anayasası'nda da eşitlik ilkesi korundu;³⁵⁷ fakat bu anayasa uygulanamadan cumhuriyet dönemi kapandı.

³⁵³ Dreyer, a.g.y. , s. 18.

³⁵⁴ Mackerras, a.g.y. , s. 58-60.

³⁵⁵ Han kökenli Müslüman azınlıktır.

³⁵⁶ Dreyer, a.g.y. , s. 18.

3) Çin Halk Cumhuriyeti Dönemi

1917 Bolşevik Devrimi'nin ardından Çin, Marksizmle tanıştı. 1921'de ÇKP kurulduğunda bu yeni ideoloji sadece kentlerde yandaş bulabiliyordu. Marksizmin itici gücü olan işçi sınıfı Çin'de yok denecek kadar azdı. Yine de teoride savunulan, geleneksel Çin düşünce sisteminin tam tersi olan eşitlikçi yeni bir sistemdi ve gelenekselliğe karşı öfkenin arttığı bir ortamda Marksizm sırf bu yanıyla bile ilgi çekmeye başlamıştı. Fakat ÇKP tek başına hareket edebilecek güce henüz sahip değildi. SSCB'nin de etkisiyle 1925'te Sun Yat-Sen ölene dek KMT ile birleşik bir cephe kuruldu. Sun'dan sonra başa geçen Çan Kay-şek dönemindeyse iki taraf arasındaki kutuplaşma hızla arttı ve Çin komünistler ile milliyetçiler arasında bir iç savaşa sürüklendi.

Bu dönemde ÇKP milliyetlerin eşitliği ilkesini savunuyor, fakat self-determinasyon ilkesinden bahsetmiyordu. Bu durum, 1931'de Cianşi (Jiangxi) Çin Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla değişti. Hazırlanan anayasanın 14. maddesinde Çin coğrafyası dahilinde self-determinasyon hakkı tanındı. Bu anayasa alınan yenilgiler nedeniyle rafa kaldırıldıysa da, ÇKP'nin gelecekteki politikalarına bir ışık tuttu.³⁵⁸

Ulusal mücadele sınıf mücadelesine bağlanmıştı ve 1949'da iktidara gelmeden önce Sovyet azınlık politikaları benimsenmiş; SSCB'de olduğu gibi Çin'de de azınlıklara self-determinasyon ve özerklik sözü verilmişti. Cianşi Sovyeti örneğinde komünist Çin rejiminin azınlık gruplarına, yabancılardan ve KMT güçlerinden kurtulma ve bağımsızlıklarını kazanma yolunda yardım edeceği söyleniyor, yerel kültürlerin ve dillerin destekleneceği belirtiliyordu. Bu açıklamalara karşın azınlık grupları komünistlere hemen kucak açmamışlardı. Komünistlere katılmış azınlık mensuplarının çoğu asimile olmuş olanlardı. Ayrıca komünizmin bu dönemde sadece kentli çevrelerde bilinmesinin de bu gidişatta

³⁵⁷ Mackerras, a.g.y., s. 61.

³⁵⁸ Aynı yapıt, s. 72-74.

rolü vardı.³⁵⁹ Azınlıkların çoğu dağlık, kırsal bölgelerde yaşamaktaydı. İşte bu azınlıklarla temas şansı Uzun Yürüyüş'le³⁶⁰ doğdu.

Çin Sovyeti'nin yıkılmasının ardından Guangdong'dan Yennan'a doğru Uzun Yürüyüş'e başlayan komünistler, bu yürüyüş esnasında Çin'deki farklı azınlık halklarını daha yakından tanıyabilme ve kendilerini onlara tanıtabilme şansına sahip oldular. Yerel düzeyde atılan ilk adım, Şanşi-Gansu-Ninşia-Yuhay (Shaanxi-Gansu-Ninşia-Yuhai) İlçesi Hui Özerk Bölgesi'ni kurmak oldu.³⁶¹

Uzun Yürüyüş sırasında komünist hareketin lideri olarak sivrilen Mao, Çin'i sadece Moğollar, Mançular, Huiler, Tibetliler ve Hanlardan oluşan bir devlet olarak görmüyordu. Uygurları, Miaoları, Zhuangları, Bouyeileri ve Korelileri de bu milletler topluluğuna eklemişti.³⁶² Ancak Mao da söylemlerinde hiçbir zaman ayrılma hakkından bahsetmiyordu. Ayrılma hakkı sadece 1930'ların başında destek toplamak için değinilen, 1938'den sonra tamamen unutulmuş bir hakti. Çin çok-uluslu bir devlettir ve öyle kalacaktı. Önemli olan etnik farklılıklar değil, sınıfsal farklılıklardı. Sınıfsal ayrımcılık sona erdiğinde etnik sorunlar da sona erecekti. Bu nedenle hem Han şovenliği hem de yerel milliyetçilikler yeni kurulacak sistemi zedeleyecek, halkların birliğini bozacak önemli tehditler olarak algılanıyorlardı.

ÇKP'ye katılan azınlıklar Yüksek Parti okulunda eğitim görüyorlardı. 1941'de Milliyetler Enstitüsü kuruldu ve azınlık bireylerinin yanı sıra Hanlar da bu enstitüde, azınlık bölgelerinde çalışmak üzere eğitime başlandılar. Eğitimciler henüz yerel dillerde Marksizm öğretebilecek kapasitede olmadıklarından eğitim Çinceydi. Müfredatın özünü ideoloji, tüm milliyetlerin parti idaresi altındaki birliği ve temel dil dersleri oluşturuyordu. Enstitü, 1947'de milliyetçilerin Yennan'a girmesiyle yıkıldı.³⁶³

³⁵⁹ Dreyer, a.g.y., s. 63-64.

³⁶⁰ Çin Sovyeti'nin milliyetçilerin saldırılarının ardından yıkılmasından sonra yaklaşık yüz bin komünist 1934'te Uzun Yürüyüş'e başladı. Yürüyüş boyunca hem milliyetçilerle hem de coğrafi engellerle mücadele edildi; bir yandan da halka komünizm propagandası yapılıyordu. Komünist mücadelenin efsanesi haline gelen Uzun Yürüyüş 1935'de bittiğinde sekiz-dokuz bin kişi hayatta kalmıştı ve hayatta kalanlar arasındaki lider kadro 1990'lara dek etkisini sürdürdü. Schoppa, a.g.y., s. 158.

³⁶¹ Mackerras, a.g.y., s. 75.

³⁶² Aynı yapıt, s. 75-76.

³⁶³ Dreyer, a.g.y., s. 74-77.

Özetle, ÇKP'nin 1949'a dek izlediği azınlık politikası halkların eşitliğini ve özerklik hakkını getiriyor, ancak ayrılma hakkını tanımıyordu. Yerel kurumlara, adetlere ve dillere saygı gösteriliyordu. Geleneksel liderlerle işbirliği yapmak ve azınlıkların güvenliğini sağlamak temel hedefti.

a) 1949-59: Balayı

Komünistler ve milliyetçiler arasındaki iç savaş, 1 Ekim 1949'da ÇHC'nin kurulmasıyla sona erdi. Çin, çok kısa bir süre içinde yepyeni bir rejime daha kavuşmuştu. Komünistler, Çin'in ekonomik ve toplumsal yapısına yönelik köklü değişim fikirleriyle iktidara gelmişlerdi. Mao artık altın geçmişin değil, altın geleceğin arandığının altını çiziyordu. Konfüçyüsçü düzen tamamen ortadan kaldırılacaktı. Fakat sıradan bir Çinli için tüm bu vaatler çok fazla bir şey ifade etmemekteydi.

Geleneksel Çin devletinin otoriter yapısı değişmemiş, imparatorluğun seçkinler sınıfının yerini ÇKP'nin önde gelenleri doldurmuştu. İmparator gibi Mao da Çin'in birliğinin sembolü olarak yüceltiliyordu. Geleneksel sadakat silsilesi, yani oğlun babaya, babanın imparatora sadakati; halkın partiye, partinin de Mao'ya sadakati olarak devam ediyordu. Ayrıca Çin'de hiçbir zaman bireysel düşünce gelişmediği için, komünist düzenin bireysel haklar yerine toplumsal haklara yönelmesi de Çin toplumunda herhangi bir eksiklik duygusu yaratmıyordu.³⁶⁴

ÇKP, Uzun Yürüyüş esnasında farklı halklarla ilişki kurmanın hiç de kolay olmadığını ve ilişkilerin kırılganlığını öğrenmişti. 1949 öncesinde anti-emperyalizm temelinde bu grupların desteğini alabilmişti ve kurduğu koalisyonunda milliyetçilerden din adamlarına dek her kesimden insan mevcuttu. 1949 sonrasında da bu durumun nazikliğinin farkındaydı. KMT ile, Japonlara karşı kurduğu ikinci birleşik cephe nasıl sona erdiyse, bu halklarla kurulan koalisyon da öyle sona erebilirdi. Bu nedenle ÇKP çok dikkatli davranıyor, yerel kültürleri zedelememeye özen gösteriyor, düşmanlık kazanmamaya çalışıyordu.

³⁶⁴ Bkz. Cranmer-Byng, a.g.m., s. 9-13.

Komünistler, daha önceki Han iktidarlarından farklı olacaklarını göstermek zorundaydılar.

KMT ile farklılıklarını gösteren önemli noktalardan biri “milliyet” tanımlarıydı. ÇKP, Stalinci bir yaklaşım benimsiyor, ortak dil, coğrafya, ekonomik yaşam ve kültürü bu tanıma katıyor, kandan bahsetmiyordu. Ancak bu tanım Çin’e uygulanmaya çalışıldığında doğan sıkıntılar vardı. Mesela Çin’in farklı bölgelerine yayılmış, farklı diller konuşan ve o güne dek ayrı bir halk olarak tanınmış, köken olarak Han olan ama dinleri Müslüman olan Huiler ne olacaktı? Bu ikileme iki yanıt verilebilirdi. Ya Stalin’in tanımı kabul edilmeyecek ya da tanım Çin’e göre yeniden ele alınarak değişecekti. İkinci yol seçildi ve bu tanıma ulusal bilince sahip olma unsuru da eklendi.³⁶⁵

Çin’de temel amaç, homojen bir proletarya kültürünün yaratılmasıydı. Bu amaca ulaşılması için önce demokratik devrimin tamamlanması gerekiyordu. Yaşanacak geçiş döneminde ana düşman emperyalizmdi. Bu nedenle hem Hanlar arasında hem de azınlık halkları arasında geleneksel seçkinlerle işbirliğine gidilerek ortak düşmana karşı birleşik cephe politikasının takip edilmesinde sakınca görülmedi. Ayrıca bu dönemde azınlık grupları içinde sınıf mücadelesinin başlamasından da kaçınılıyordu; çünkü bu grupların henüz bu düzeye erişemedikleri fikri hakimdi. Halklara kendi kimliklerini rahatça dile getirme hakkının tanınmasının belli bir aşamadan sonra etnik grupların uyumunu doğuracağına inanılıyordu. Fakat halkların hangi taleplerine ne ölçüde hoşgörüyle yaklaşılacağı belirsizliğini hep korudu.

Temel proleter kültürün Han kültürü olmasına yönelik eğilimler de ortadan kalkmadı. Böylece homojen proleter kültür gayesinin içinde asimilasyon tohumları yeşermeye başladı ve azınlıkların tedirginlikleri bir türlü sona ermedi.³⁶⁶

Çin, ilk kez ÇHC’nin kurulmasıyla birlikte resmî söylemde de çok-uluslu bir devlet olduğunu kabul etti. 1952’de bölgesel özerkliğin uygulanmasına yönelik

³⁶⁵ National Minorities... , s. 139-142.

³⁶⁶ Dreyer, a.g.y. , s. 261-262.

bir program hazırlandı. Hanların azınlık bölgelerinin kalkınmasına yardımcı olmasına karar verildi.³⁶⁷ Ağabey yeniden iş başındaydı.

Bu program dahilinde Çin'de azınlık politikalarının özünü oluşturan özerklik sistemi biçimlendirildi ve özerklik tanınacak bölgeler belirlendi. Özerk bölgeler Çin'in ayrılmaz parçaları olacaklar ve yerel hükümetler de merkeze bağlı kalacaklardı. Özel ekonomik ya da askerî destek yoktu. Bu bölgelerdeki Çince isimler yerel dillere çevriliyordu.³⁶⁸

Azınlıkların güvenini kazanmak için, azınlıkların tanınmasına yönelik çalışmalar artırıldı. Partinin yerel bazda halka yabancı kalması istenmiyordu. Yerel parti kadroları oluşana dek geleneksel liderlerle işbirliğine gidilmesinde zarar görülmedi. Dolayısıyla yerel bazda iktidarın geleneksel sembolleri, sembolize ettikleri şeyin değişmesine rağmen yerlerinde kaldı.³⁶⁹

1950'de azınlıkların ÇKP politikalarıyla uyumlu bir şekilde kendilerini yönetmeleri için Azınlık Kadrolarının Eğitimi İçin Deneme Planı onaylandı, 1951'de de Beijing'de Milliyetler Merkez Enstitüsü kuruldu. Azınlık bölgelerinde Enstitü'nün şubeleri açıldı.³⁷⁰

Çıkarılan toprak reformu ve evlilik yasalarıyla azınlıkların desteğini kazanmak amaçlandı. Han bölgelerinde 1952'de toprak reformu tamamlanmışken, azınlık bölgelerine bu reformu isteyip istemediklerine dair bir düşünme süresi tanındı. Evlilik yasasında da evlilik yaşının asgarî düzeyi, evlenme ve boşanma gibi unsurlarda azınlıklara kendi kültürlerine ve adetlerine göre düzenleme yapma hakkı tanındı.³⁷¹

Özerk bölge sistemi biçimlendirilirken, milliyetler arası eşitlik, azınlık temsilcilerinin hükümetin her seviyedeki organına katılımıyla kurumsallaştırıldı. Azınlık dillerinin, azınlıkların geleneklerinin, tarihlerinin araştırılmasına öncelik verildi. Bu bilgiler gelecekte azınlık politikalarının belirlenmesinde de rehber olacaklardı. Azınlıkların arasındaysa, bu uygulamaya yönelik ufak tefek şüpheler yok değildi. Çoğu, haklarındaki bilgilerin sosyalist reformların uygulanması adına toplandığını düşünüyordu.

³⁶⁷ Aynı yapıt, s. 93-95.

³⁶⁸ Aynı yapıt, s. 105.

³⁶⁹ Aynı yapıt, s. 101-103.

³⁷⁰ Mackerras, a.g.y., s. 146-147.

Bu dönemde azınlıklar üretim biçimlerine göre sınıflandırıldılar. İlkel köle, feodal, burjuva-kapitalist ve sosyalist ile komünist gruplar olarak bir düzene kondular. Marksist doktrine göre ulus, burjuva-kapitalist devletin bir niteliği olduğu için, henüz bu aşamaya gelmemiş azınlıklar, bu azınlıklara yönelik politikaların belirlenmesinde de zorluk çıkarıyorlardı.³⁷²

1955 sonrasında azınlık bölgelerindeki reformların hızlandırılmasına karar verildi. Ancak, Yüz Çiçek Açsın Kampanyası'nda³⁷³ kendilerine yönelik politikalara karşı eleştirilerini dile getiren azınlıklar adeta bindikleri dalı kesmişlerdi. Ayrılıkçı hareketlerin artmaya başlaması ÇKP'nin hoşuna gitmiyordu. Kendilerine verilen özerklikten tatmin olmamış azınlıklar, teoride sahip oldukları pek çok hakkı kullanamadıklarından şikayet ediyorlardı. Bu ortamda çıkan tüm çatlak sesler partinin sağa karşı kampanyasında susturuldu. Yine de şikayetler kulak ardı edilmedi. Şikayetlerin en yoğun olduğu konulardan biri Han şovenliği üzerineydi. Azınlık bölgelerinde görevlendirilen Hanların yetkilerini kullanarak yerel halkı istismar ettikleri söyleniyordu. Azınlıkların gözünde başkent Beijing sarayı, ÇKP de imparatorluğu temsil ediyordu. İç savaşa krallıklar arası mücadele olarak yorumlanıyordu. Bu benzetmeler ÇKP'yi endişelendirmeye başlamıştı.³⁷⁴

1949-58 döneminde azınlık politikasını özetleyen temel belge 1954 Anayasası'nın 3. maddesiydi:

"Çin Halk Cumhuriyeti bölünmez bir çok-uluslu devlettir. Tüm milliyetler eşittir. Herhangi bir milliyete karşı ayrımcılık ya da baskı ve milliyetlerin bütünlüğünü bozucu eylemler yasaklanmıştır.

Tüm milliyetlerin kendi dillerini kullanma ve geliştirme özgürlüğü ve kendi geleneklerini koruma ve yenileme özgürlüğü vardır.

Azınlık milliyetlerinin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde bölgesel özerklik uygulanacaktır. Tüm ulusal özerk bölgeler Çin Halk Cumhuriyeti'nin ayrılmaz parçalarıdır.³⁷⁵

³⁷¹ Dreyer, a.g.y. , s. 119.

³⁷² Aynı yapıt, s. 142-144.

³⁷³ 1957 yılında entelektüellerin partiyi eleştirmesi için partinin lider kadrosunca başlatılan bu kampanyanın amacı, farklı fikirlerin ortaya çıkması ve ileriye dönük adımlara ışık tutmasıydı, ancak eleştirilerin sertleşmesi üzerine bu kampanya, başlatılan sağa karşı bir kampanyayla sona erdirildi.

³⁷⁴ Aynı yapıt, s. 147-54.

³⁷⁵ Mackerras, a.g.y. , s. 145.

b) 1958-76: “Büyük Atılım” ve “Kültür Devrimi”

1950’lerin ikinci yarısına gelindiğinde Mao, Sovyetlerin kalkınma programlarını takibin, Çin’in kendine özgü koşullarında, Çin’e istenilen hızlı kalkınmayı getirmediği fikrindeydi. 1958’de “üç kırmızı bayrak” kampanyası başlatıldı. Kampanyanın üç kırmızı bayrağı; sosyalist inşa için genel bir çizgi, Büyük Atılım ve kırsal halk komünlerinin kurulmasıydı.

Çin 1958’de ekonomik açıdan büyük bir devrim içine girdi. Hızlı bir ekonomik ilerlemenin ana kaynağının insan gücü olduğu fikri hakimdi. Tüm Çin bir elden kalkınacaktı ve böyle bir politika uygulanırken bazılarını sadece azınlık oldukları için daha ayrıcalıklı davranılamazdı. Toplumsal reformların hızlandırılması ve bu bağlamda özerk bölgelere tanınan ve ilerleme sürecini yavaşlattığı düşünülen ayrıcalıkların kaldırılması benimsendi. Farklılıklar Büyük Atılım’ın önünü kesen engellerdi. Böylece farklılıkta birliğin yerini tek tipleşme aldı.

Azınlık kadrolarında yetişen gençlerin tarihsel görevlerini üstlenme vakti gelmişti. Geleneksel sınıflarla işbirliği yerine bu gençlerle işbirliğine gidilecekti. Özerk bölgelerin sahip oldukları hakların maliyetleri gözden geçirildi. Her bölgenin kendi yerel dilini kullanması devlete fazladan çeviri maliyeti getiriyordu. Hanlar büyük çoğunluğu oluşturduğuna göre sadece Çincenin kullanılması hem doğal bir sonuç olacaktı hem de masrafsızdı. Ayrıca her halkın kendine özgü nitelikleri de gelişmenin hızını yavaşlatıyordu. Yerel festivaller yasaklandı, üretim sürecine dahil olmayan din adamları da bu sürece dahil edildi.³⁷⁶

Yerel nüfusun doğal kaynakların işlenmesinde yetersiz kaldığı gerekçesiyle, yoğun nüfus bölgelerinden seyrek nüfuslu bölgelere Han göçü hızlandı. Göç politikası azınlık bölgelerinde sanayinin temelini atılmasına yardımcı olduysa da, yerel nüfus, bölgelerine gelen Hanları ekonomik ve toplumsal yaşamlarına yönelik önemli bir tehdit unsuru olarak algıladı. Bu politika açık bir asimilasyon amacı taşımasa da, göç eden Hanların ekonomik üstünlükleri ve Han kültürünün baskınlığı asimilasyonu beraberinde getiriyordu.

Bu nedenle. o dönemden bugüne dek devam eden Han göçü, azınlık bölgelerinde. özellikle Tibet ve Sincan'da giderek artan huzursuzluğun nedeni oldu.³⁷⁷

Tüm politikalar “daha fazla, daha iyi, daha hızlı ve daha ucuz” sloganı çerçevesinde belirlenmeye başlanmıştı. Her bölgede aynı politikalar uygulamaya geçirilmeye çalışılıyordu, ancak yine de aynı politikalar azınlık bölgelerinde farklı sonuçlar verdi. Azınlıklar bu yeni politikayı kendilerine yönelik bir asimilasyon girişimi olarak algılamışlardı. Yerel dansları ve şarkılarının yerini devrim şarkıları almış; merkez, ulusal kültürün ulusun kalkınmasına paralel değişebilirliğini vurgulamaya başlamıştı. 1949-58 döneminde vaat edilenlerin hiçbiri tam anlamıyla gerçekleşmemişken, teoride de olsa en azından sahip oldukları hakların hepten yok sayılmaya başlanması devlete güveni iyice zedeledi. Dolayısıyla Büyük Atılım entegrasyonu hızlandırmak isterken tam tersine neden oldu. Kuraklık, yanlış politikaların takip edilmesi gibi pek çok nedenle Han bölgelerinde de başarıya ulaşamayan Büyük Atılım, azınlık bölgeleri için tam bir fiyaskoydu.³⁷⁸

Parti içinde ılımlılar olarak adlandırılan kesim bu başarısızlığın ardından öne çıkarken, Mao bir süre için kendini geri plana çekti. Ilımlılar da ekonomik ve toplumsal dönüşümden yanaydılar ama sürecin yavaş ve emin adımlarla ilerlemesinin daha sağlam olacağı fikrindeydiler. Ayrıca her bölgenin kendine özgü koşullarının da dikkate alınması gerekiyordu. Kısa bir süre için bile olsa farklılık içinde birlik anlayışına geri dönüldü. Ancak bu dönem gerçekten kısa sürdü. Mao geri döndü ve 1965'te, Kültür Devrimi azınlık halklarında uzun süre kapanmayacak yaralar açmak üzere şiddetle esmeye başladı.

Mao'nun önderliğindeki radikaller 1949'daki devrim ateşinin sönmekte olduğunu düşünüyorlardı. Gerçekleştirilmek istenen ekonomik ve toplumsal reformlar bir türlü Çin'e nüfuz edememişti. Bu değişimi hızlandırmak için yeniden devrim heyecanına gerek vardı ve Mao gençleri ateşleyerek bu heyecanı yarattı. Konfüçyüs klasikleri yerine Mao'nun Küçük Kırmızı Kitap'ı elden ele dolaşıyordu. Kültür Devrimi, toplumsal değişimi hızlandırmak için Mao'nun Çin

³⁷⁶ Dreyer, a.g.y., s. 159-161.

³⁷⁷ Heberer, a.g.y., s. 96-98.

³⁷⁸ Dreyer, a.g.y., s. 171.

toplumuna sunduğu kestirme bir yoldu.³⁷⁹ Büyük Atılım nasıl Çin'in ekonomik yapısını değiştirmek üzere ortaya konan bir programsa, Kültür Devrimi de Çin'in yüzyıllardır Konfüçyüsçü geleneklerle hantallaşan toplumsal yapısını kökten bir değişime uğratma amacını taşıyordu.

Mao, insan doğasının değişebilirliğine olan inançla bu programa girişti. Burjuva ruhunun toplumun her alanından silinmesinin ve proleter kültürün yerleşmesinin vakti gelmişti. Parti de buna dahildi. 1965'te, komün sistemine geçen köylülerin sıkıntılarını anlatan "Hay Juy Daireden Kovuldu" adlı oyunun yayınlanmasıyla birlikte, Mao ve yandaşları rejimi yozlaştırdığı iddiasıyla öncelikle sanat ve edebiyat alanında şiddetli bir sınıf mücadelesi başlattılar. Sanat, sınıf bilincini oluşturmaya hizmet edecek hale getirilecekti. Burjuva etkilerini sanattan uzaklaştırmak niyetiyle başlayan hareket kısa sürede okullara ve fabrikalara yayıldı.

Amaç ulusun manevi dönüşümüydü. Bu dönüşüm için seçkinlerin gücünü ve imtiyazlarını kırmak gerekiyordu ve Mao bu süreçte parti dışından müttefiklere ihtiyaç duyuyordu. 1966 yazında çoğu ÇKP liderlerinin çocuklarından oluşan Kızıl Muhafızlar³⁸⁰ kuruldu. Kızıl Muhafızlar kısa sürede çoğaldı. İlk savaş alanları, doğdukları yer olan okullardı. Öğrencilerin bilinçlerinin değişmesi için hareketin içinde yer almalarının gerekliliği öne çıktı. Sadece öğrenciler değil, öğretmenler de işçi sınıfına hizmet etmek istiyorlarsa okul kapılarını ardına dek açmalı ve öğretmeye başlamadan önce halkın hayatını öğrenmeliydiler.³⁸¹

Kızıl Muhafızlar kendilerine tanınan bedava seyahat özgürlüğünden faydalanarak ülkenin dört bir yanına dağıldılar. "Dört Eski"ye; eski fikirlere, kültüre, adetlere ve alışkanlıklara saldırıyorlar, saldırılarının şiddetini de giderek

³⁷⁹ Neil G. Bourton, "The Great Proletarian Cultural Revolution," *A Century of Struggle: Canadian Essays on Revolutionary China*, Toronto, Canadian Institute of International Affairs, 1971, s. 103.

³⁸⁰ Kültür Devrimi süresince Mao'nun baş temsilcileri olarak öne çıkan ve gençlerden oluşan Kızıl Muhafızların amacı kendi Uzun Yürüyüşlerini gerçekleştirmektir. Mao, onlardan devrimi yaşarak öğrenmelerini ve eskiye ait herşeyi silip atmalarını istemişti ve onlar da bu isteği yerine getirmek için ülkenin her yanına yayıldılar. Bir süre sonra kendi içlerinde kimin daha "kırmızı" olduğuna dair ayrılıklar baş gösterdi ve şiddet Kızıl Muhafızları böldü. Bunun üzerine ordu tarafından bu girişim sona erdirildi. Schoppa, a.g.y., s. 181.

³⁸¹ Paul T. Lin, "The Educational Revolution," *A Century of Struggle: Canadian Essays on Revolutionary China*, Toronto, Canadian Institute of International Affairs, 1971, 75.

artırıyorlardı. Bu süreç, Han bölgelerinden çok azınlık bölgelerine zarar verdi. Daha önce bu bölgelerin kendilerine özgü niteliklerinin desteklenmesi, saldırıların bu bölgelerde daha şiddetli ve yoğun olmasına neden oluyordu. Ayrıca Kızıl Muhafızlar'ın çoğunluğunu Han gençleri oluşturmuştu ve bazıları azınlık bölgelerine kendi arzuları dışında gönderilmenin hıncını da çıkarıyorlardı.³⁸²

Geri Adım

Kültür Devrimi boyunca sınıf mücadelesi sayesinde etnik sorunların çözülmesi politikası güdüldü ve azınlıkların farklılıklarının tanınması burjuvavari bir tarz olarak yorumlandı. Azınlıkların ve bölgelerin farklılıkları reddedildi, azınlıklara yönelik çalışmalar yürüten ulusal komisyonlar, enstitüler ve okullar kapatıldı. Azınlıkların sahip oldukları ayrıcalıklar ellerinden alınarak Hanlardan ne fazla ne de eksik haklara sahip olmaları sağlandı. Anayasa'nın azınlıklara dair paragrafı çıkarıldı.³⁸³

Homojen proleter kültürün oluşması temelinde Çin'in çok-uluslu bir devlet olduğu reddedildi ve artık milliyet politikalarına ihtiyaç duyulmadığı belirtildi. Azınlıklar ve azınlık bölgeleri özel bir konuma sahip olmayacaktı. Bölgesel özerklikler ulusu bölmekle suçlandı. Azınlık bölgelerinin geri kalmışlığını ortadan kaldırmak için özel ekonomi politikaları belirlenmeyecek; azınlıkların geleneksel ürünleri üretilmeyecek ve yetiştirilmeyecekti. Geleneksel tatiller kaldırıldı. Pek çok yerde dinsel gereklerin yerine getirilmesi engellendi; ibadethaneler zarar gördü. Kılık-kıyafet gibi kültürel geleneklerin günlük yaşama yansması engellendi. Azınlık folklorü, feodal ya da kapitalist bulunarak yasaklandı. Azınlık dilleri ve gelenekleri gericilikle suçlandı. Yanlış ekonomi politikaları bu bölgelerdeki hammadde kaynaklarını tahrip etti ve Kültür Devrimi boyunca azınlık bölgelerinde yoksulluk oranı 1949 öncesindeki geçti. Azınlık okullarının neredeyse tümünün kapatılmasıyla okuma-yazma oranında bir düşüş baş gösterdi. Azınlık kadroları da yetkinlikten yoksun görülerek aşağılandı.³⁸⁴

³⁸² Dreyer, a.g.y. , s. 206.

³⁸³ Heberer, a.g.y. , s. 24-25.

³⁸⁴ Aynı yapıt, 25-27.

1969'da Mao'nun orduyu işin içine katmasıyla, kontrolden çıkmış olan Kızıl Muhafızlar dizginlendi ve Kültür Devrimi'nin hızı kesildi. Ancak Mao hayatta kaldığı sürece bu dönemin izleri her türlü politikada olduğu gibi azınlık politikalarında da devam etti. Farklılıkların birliği önlediği fikri, 1969, 1973 ve 1979 ÇKP Kongreleri'nde benimsendi.³⁸⁵ Herhangi bir yasal gücü olmayan ama dönemin fikirlerini yansıtmaları açısından önem arz eden 1970 parti anayasası taslağında özerklikler korunduysa da haklar azaltıldı. Yerel dillerin kullanılması garanti altına alınsa da gelenek ve göreneklerin korunmasına değinilmedi.³⁸⁶

Yine de 1969'dan sonra azınlıklara karşı politikalarda bir yumuşama seziliyordu. SSCB ile başlayan sınır çatışmaları sınır bölgelerindeki halkların önemini yeniden hatırlatmıştı. 1972'de, Kültür Devrimi boyunca verilen zararların onarımına gidilmeye başlandı. Tibet'te yıkılan manastırların ve tarihî yapıların onarımı üstlenilirken, Lhasa radyosu ÇKP politikasını dört temel özgürlük olarak açıklıyordu: ibadet, ticaret, yatırım ve hizmetçi tutabilme özgürlüğü. Ayrıca 1972'de Merkez Milliyetler Enstitüsü yeniden açıldı. Aynı yıl, "ulusal biçim, sosyalist içerik" uygulamasına da geri dönülerek her bölgenin kendine özgü niteliklerinin sosyalist sanata ve edebiyata yansımaya önem verildi.³⁸⁷ Tüm bu gelişmeler ÇKP içinde ılımlı kanadın etkinliğinin artmasının sonuçlarıydı. ÇHC'de tekrar azınlıkların korunmasına dönüş başlıyordu, ancak Mao ölene dek bu süreç çok yavaş işledi.

1975 Anayasası Çin'in çok-uluslu bir devlet olduğu tezini korudu ve özerkliğe yer verdi. Fakat teoride devam eden özerklik uygulaması pratikte büyük bir darbe yemişti. Farklı milletlerin kendi kültürlerini takip etmeleri fikri tamamen ortadan kalkmış, merkezin denetimi sıkılaştı.³⁸⁸ Kültür Devrimi boyunca azınlıkların Hanlara güvensizliği iyice artmıştı. ÇKP'nin diğer Han iktidarlarından farklı olmadığı anlayışı gelişmiş, azınlık bölgeleri ekonomik açıdan iyice gerilemiş ve Han bölgeleriyle aralarındaki fark açılmıştı. İktidarının ilk dönemlerinde azınlıkların korunmasına ağırlık veren ÇKP, Kültür Devrimi esnasında ayrımcılığın önlenmesine dönerek önemli bir geri adım atmıştı. 1972'de

³⁸⁵ Aynı yapıt, s. 25.

³⁸⁶ Dreyer, a.g.y., s. 233.

³⁸⁷ Aynı yapıt, s. 240.

³⁸⁸ Mackerras, a.g.y., s. 152-153.

radikal isimlerden Lin Piao'nun ölümü sonrasında parti içinde ılımlıların öne çıkmasıyla azınlıklara yönelik açılımlar yeniden başlamıştı, fakat parti içinde hangi kanadın ağırlık kazandığına göre değişen azınlık politikalarındaki bu “gel git”ler ÇKP ve azınlıklar arasında hiç kurulmamış olan samimiyetin kurulma şansını da ortadan kaldırdı.

c) 1976'dan Günümüze: Nekâhet Dönemi

Mao'nun 1976'da ölümünün ardından Hua Gofin), Mao'nun yerine geçtiyse de, parti içinde Deng Şaoping ile aralarındaki liderlik mücadelesi devam etti. Parti'de Hua'dan çok daha eski olan Deng'in parti içinde olduğu kadar orduda da önemli sayıda destekçisi vardı. Deng, bu mücadelede insan hakları ve demokrasiye yönelik açılımların sinyalini vererek kamuoyunu da arkasına aldı.³⁸⁹ Parti içindeki radikaller ve ılımlılar bölünmesinde iki taraf arasında dengeyi sağlayan bir yeri vardı.

Deng'in temel hedefi ekonomik reformdu. Ekonomik refaha kavuşmuş bir Çin'in uluslararası sistemde hak edeceği yere sahip olacağına inanıyordu. Kendinden önceki liderlerin aksine, Deng, Çin'in refahının ve gücünün kaynağı olarak ulusal birliği görmüyordu. Tersine ekonomik refah, ulusal birliği getirecekti.³⁹⁰

Deng'in iktidara gelişiyle Çin, yeniden ancak bu defa sessiz, gürültüsüz patırtısız bir devrim sürecinin içine girdi. Mao öldüğünde Çin halkı, Çin'in Mao'nun ileri sürdüğü gibi devrimin kalbi olmadığını görmüştü. Mao dönemi, Çin'i dünyadan izole etmekle ve dünyadaki gelişmelerden uzak bırakmakla suçlanıyor, Mao'nun en yakın takipçileri bile büyük liderin nerede hata yaptığını merak ediyorlardı.

Çin, Gorbaçov'un 1985'te başlattığı açılımı, SSCB'den 6 yıl önce, Deng'in iktidara gelmesiyle yaşamaya başladı. Teoride değil, ama pratikte yapılan değişikliklerle, Çin, kapılarını Batı'ya, bu sefer kendi isteğiyle ve kendi belirlediği kurallarla açmaya başlamıştı.

³⁸⁹ Vohra, a.g.y. , s. 103.

Tarım, sanayi, ulusal güvenlik ve teknoloji ile bilim alanlarında modernleşme çabasına girildi. 1971'de Kültür Devrimi resmen sona erdirilmiş olsa da yaraları sarılmaya başlanmamıştı. 1978'de sağcı takibati sona erdirilirken, haksız yere sağcılıkla suçlanmış olanlara görevleri ve itibarları iade edildi. Bu dönemde Çin'in toplumsal yaşamında, kılık-kıyafetten yiyecek-içecek sektörüne, iletişimden ulaşım dek pek çok alanda Batılı devletlerden çağrılan uzmanların rehberliğinde önemli değişimler yaşandı. Deng ekonomiden işe başlamanın doğruluğuna inandı, fakat ekonomik açılımların demokrasi taleplerini artıracağına da farkındaydı.³⁹¹

Mao'nun ölümün ardından doğan meşruiyet kriziyle baş etmek için de pragmatist bir milliyetçilik benimsendi. Yabancıların ekonomideki etkinliğinin ve yabancı kültürünün Çin'e sızmasının tarih boyunca Çin'in zayıflığının kaynağı olduğu düşünülse de, modernleşmeden yoksunluğunun Çin'i Batı emperyalizminin hedefi haline getirmiş olduğu da unutulmadı. Sosyalizmi Çin karakterleriyle inşa etmek fikri öne çıkarıldı. Uluslararası sistemde Çin'in ulusal çıkarlarını korumak yönünde hareket ediliyordu. Çin'in varolan sistemin önemli ve eşit haklara sahip bir parçası olması isteniyordu; fakat Çin'in kendine özgü koşullara sahip olduğu gerçeği de gözardı edilmemeliydi.³⁹²

Bu pragmatik milliyetçilik vatanseverliğe vurgu yapan ve kan bağıını arka plana iten bir devlet milliyetçiliği oldu. Çin'e yönelik uluslararası baskıların artmasına ve azalmasına göre yeniden şekillendi. Ekonomik açılımların getirisi olan demokratik talepler 1989'da Tiannanmen Meydanı'nda bastırıldıktan sonra uluslararası kamuoyunun artan baskısı oranında Çin'de de yeni bir otoriterlik baş gösterdi. 1989, parti içindeki muhafazakârların eline bir fırsat vermişti; ancak Deng ve halefi Zemin bu yeni koşullarla başa çıkabildi. Çin'deki açılımlar devam ettirildi.

1980'lerde azınlıklara yönelik politikalarda da önemli değişimler baş gösterdi. Çin hükümeti azınlıklara tanınan ayrıcalıkları artırarak azınlıkların

³⁹⁰ Yongnian Zheng, *Discovering Chinese Nationalism in China: Modernization, Identity, and International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 17.

³⁹¹ Raphael Israeli, "Will China Follow in the Soviet Footsteps?," *Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA*, Vol. 25 (8), November 2001, <http://www.ciaonet.org/olj/sa/sa_nov01isr01.html>

³⁹² Zhao, "Chinese nationalism..."

korunması politikasına geri döndü. Etnik kimlikler yeniden ön plana çıktı. 1949 öncesinde bazı azınlık mensupları kimliklerini gizlemeye çalışırlardı. Kültür Devrimi boyunca farklılığı vurgulamak yasaklanmıştı. Oysa 1980'lerden itibaren azınlık mensupları kimlikleriyle iftihar etmeye başladı.³⁹³ Hatta, Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından yükselen milliyetçilik, Çin'deki bazı azınlık gruplarını da etkiledi ve Tibetliler, Uygurlar ve Moğollar arasındaki ayrılıkçı eğilimler de 1980'lerden itibaren gün ışığına çıkmaya başladı.

Nüfus politikalarında azınlık bölgelerine her zaman ayrıcalık tanınmış, tek çocuk ilkesi empoze edilmemişti ve 1949-1982 arasında azınlıkların nüfusu %5,8'den %6,7 artış hızına yükselmişti. Azınlıkların birden fazla çocuk istemelerinin birkaç nedeni vardı. İlki, yetersiz sağlık koşulları nedeniyle çocuk ölümlerinin yüksek bir orana sahip olmasıydı. İkinci neden ise erkek evlada verilen öneme dayanıyordu. Ayrıca doğum kontrolü pek çok azınlık grubu tarafından kendilerine yönelik bir asimilasyon politikası olarak algılanıyordu. Özellikle Müslümanlar doğum kontrolüne karşı çıkıyorlardı. Diğer yandan geçmişe nazaran bu bölgelerin sağlık koşullarının düzelmesi ölüm oranlarını düşürmüştü. 1980'lere gelindiğinde nüfus politikasının yeniden gözden geçirilmeye ihtiyacı vardı. 1982'de merkez, azınlıkların da aile planlamasına dahil olmalarının gerekli olduğuna, ancak özerk yönetimlerin kendi aile planlama politikalarını kendilerinin belirlemesine karar verdi. 1984'te 10.000.000'dan fazla nüfusa sahip olan azınlıkların bu politikaya dahil olmaları desteklendi, daha az nüfusu olanlara en fazla dört çocuk sahibi olabilmeye izni verildi.³⁹⁴

1957'de önde gelen liderlerden Çu En-lay tarafından yazılan, fakat dönemin politik ortamına uygun düşmediği için yayınlanmayan makale 1980'lerde basıldı. Çu makalesinde hem Han şovenliğine hem de yerel milliyetçiliğe karşı bir duruş sergiliyordu. Bu makalenin yayınlanmasının ardından ÇKP içinde yüksek konuma sahip ender azınlık mensuplarından biri olan Moğol asıllı Ulanhu da azınlıklara yönelik daha etkili ve daha geniş bir özerklik talep eden makalesini yayınladı. Ulanhu makalesinde Kültür Devrimi boyunca uygulanan asimilasyonu da kabul ediyor ve artık yerel ekonomilerin, yerel

³⁹³ Mackerras, a.g.y. , s. 144.

³⁹⁴ Heberer, a.g.y. , s. 78-83.

kültürlerin desteklenmesinin ve azınlıkların bilimsel yönden de geliştirilmesinin vaktinin geldiğini vurguluyordu.³⁹⁵

Bu hava 1982'de hazırlanan yeni anayasaya da yansdı. 1982 Anayasası standart azınlık haklarını korudu. Milliyetlerin eşitliği ilkesi, dillerini kullanma, geleneklerini koruma ve yenileme hak ve özgürlükleri kabul edildi. Özerk kasabaların, şehirlerin yetkileri genişletildi. Bu bölgelerin Devlet Konseyi'nin³⁹⁶ onayıyla kendi yerel güçlerini örgütlemeleri kabul edildi. Özerk bölgelere yönelik diğer önemli bir düzenlemeyle de, bu bölgelerin en üst idari yetkilisinin o bölgede yoğun olarak yaşayan azınlık gruplarından birine mensup olması şartı getirildi.³⁹⁷

1984'te Azınlık Milliyetleri İçin Bölgesel Özerklik Yasası çıkarıldı ve 1982 Anayasasındaki düzenlemeler kuvvetlendirildi. Azınlık bölgelerine, merkezî hükümet yasalarından kendilerine uygun olan ve olmayanları seçme hakkı tanındı. Eğitim ve kültür alanındaki özerklik artırıldı. Bölge mahkemelerinde azınlık dillerinin kullanılması serbest bırakıldı. Fakat diğer yandan tüm bu özgürlüklerin sınırları da çizildi. İlk sınırlama tüm bu uygulamaların merkezî hükümetin onayından geçmesi şartıydı. Ayrıca bölgedeki idari yetkililerin azınlık mensubu olması koşulu getirilmişti ama aynı koşul parti liderleri için geçerli değildi. Oysa Çin'de parti ve devlet sıkı bir bağa sahipti ve hiyerarşide parti liderleri idari liderlerden üstün bir konuma sahipti, dolayısıyla idari mevki sahibi olmak denetimde yetkili olmayı getirmiyordu. Diğer yandan parti üyeliği toplumda önemli bir toplumsal statüydü. 1980'lerden itibaren gelişen esnekleşmenin de etkisiyle partinin azınlık mensubu üyeleri de artıyordu.³⁹⁸

İmparatorluk döneminde olduğu gibi, azınlıklar arasında artan ulusal bilinçlenme ayrılmaya gitmediği sürece merkez tarafından bir tehdit olarak algılanmadı. 1990'lara gelindiğinde de bu tutum devam etti. Zaten Tibetliler, Uygurlar ve Moğollar dışındaki azınlıkların uygulanan politikalardan şikayetçi oldukları da uluslararası kamuoyuna pek yansımada. Çoğu Çin toplumuna entegre olmuştu. Çin'in ekonomik refahının gelişmesi bir şekilde azınlık bölgelerine de yansiyordu.

³⁹⁵ Mackerras, a.g.y. , s. 153-155.

³⁹⁶ ÇHC yürütme organıdır.

³⁹⁷ Aynı yapıt, s. 155.

³⁹⁸ Aynı yapıt, s. 156-157.

1995’de Deng öldükten sonra, Deng’in başlattığı yenilikler sona ermedi. fakat Mao’nun ardından baş gösteren karizmatik lider yoksunluğu Soğuk Savaş sonrası komünizmin yeniden sorgulanmaya başlamasıyla birleşti ve Deng’in ardından meşruiyet krizi derinleşti.³⁹⁹

ÇKP milliyetçilikle bağlarını hiçbir zaman koparmamış ve meşruiyet krizlerini de genellikle milliyetçiliğe başvurarak atlatmıştı. 1990’lardan itibaren de milliyetçilik ÇKP liderlerince ve hatta zamanında onları eleştirmiş olan aydınlarca öne çıkarıldı. Yükselen milliyetçilik Batı’nın düşündüğü gibi ırkçılığı değil, Batı karşıtlığını temel alıyordu. Küreselleşme ile birlikte Batı’nın hem ekonomik hem de toplumsal alanda artan etkisi bir yandan Çin’in tehdit algılamasına yol açıyor, diğer yandan Çin bu yeni düzenden ayrı düşmemek için politikalarında değişikliklere gidiyordu. Komünizmin sorguya açıldığı bir ortamda devletin meşruiyetini kaybetmesi istenilen en son şeydi.

Uluslararası sistemin özellikle demokrasi ve insan hakları alanındaki baskısı ve ayrılıkçı azınlık gruplara alttan alta bazı devletlerin destek vermesi Çin’de milliyetçiliği tırmandırdı. Fakat öne çıkan milliyetçilik anlayışı ortak kültür ve bu temelde ortak Çinli kimliğini öne çıkaran bir anlayış oldu. Yani, imparatorluk sadece coğrafi açıdan değil, azınlıklara bakışıyla da devam ediyordu. Hükümetin halkın günlük hayatındaki yeri giderek azalırken, eski bir Çin atasözü yeniden anlam kazanıyordu: “Gökyüzü yüksek ve imparator uzak.”⁴⁰⁰

4) Çin’de Azınlıklar Mevzuatı

Dünya nüfusunun %22’sini, yine dünya topraklarının %7’sini kullanarak besleyen ÇHC, 2001 yılı itibariyle dünya ekonomisinin 7. büyük ekonomisi konumuna yükselmiştir. ÇHC yetkilileri, Çin’in, eriştiği ekonomik başarıya paralel olarak insan hakları alanında da büyük ilerleme kaydettiğini ileri sürmektedirler.⁴⁰¹

³⁹⁹ David Bachman , “Succession Politics and China’s Future,” *Journal of International Affairs, Contemporary China: The Consequences of Change*, Winter 1996, <http://www.ciaonet.org/olj/jia/jia_win9613.html >

⁴⁰⁰ Wei-Ming, “Introduction,” s. xviii.

⁴⁰¹ “China Reports Progress in Human Rights,” <<http://english.peopledaily.com.cn/200304/03/print200304-114489.html>>; “China’s Human

Ekonomide hakim sektör hâlâ kamu sektörü olsa da, özel girişimciliğin artırılması, ÇKP'nin sadece işçi ve köylülerin partisi olmaktan çıkarılarak özel girişimciler de dahil halkın tüm kesimini kapsamaya başlaması bu ekonomik ilerlemenin demokratik açılımları olarak sunulmaktadır. Toplumsal hayatta sosyalist bir demokrasinin geçerli olduğu ve insan haklarının yargının koruması altında bulunduğu her uluslararası platformda vurgulanmaktadır. Vurgulanan bir diğer önemli noktaysa her ülkenin kendine özgü tarihsel ve ulusal niteliklere sahip olduğu ve bu niteliklerin sunduğu koşullara uygun olarak demokrasi ve insan hakları politikalarını hayata geçireceğidir. “Çin karakterleriyle sosyalizm” sloganında olduğu gibi, 21. yüzyılda Çin, “Çin karakterleriyle demokrasi ve insan hakları” sloganını benimsemektedir. İnsan hakları adı altında farklı ideolojilerin Çin üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmasına ve Çin'in içişlerine karışılmasına izin verilmeyeceği sık sık vurgulanmaktadır.

Çin, kendi insan hakları teorisini Zemin tarafından geliştirilen Üç Simge Teorisine oturtmuştur. ÇKP'nin gelişmiş üretici güçlerin ilerlemesini, gelişmiş kültürü ve Çin halkının temel çıkarlarını temsil ettiği temelinde oluşturulan Üç Simge Teorisi, Marksizmin günümüz Çin'inde ulaştığı yeni evreyi göstermektedir. İnsan hakları da bu teori rehberliğinde gelişecek sosyalist Çin'in ihtiyaçlarına cevap verecektir. Nihai amaç bireylerin özgür gelişimidir. Fakat Çinli yetkililer bu gelişmeyi sağlayacak en önemli koşullardan biri olarak da iç istikrarı göstermektedirler. Dolayısıyla Doğu Türkistan'da olduğu gibi ülkenin bütünlüğünü tehdit eden ve iç istikrarı bozan faaliyetler Çin'deki tüm insan haklarının geliştirilmesi programına sekte vuran terörist eylemler olarak sunulmaktadır.⁴⁰²

Yarı-feodal ve yarı-sömürge bir devlette baskı altında yaşayan halkları özgürleştirdiği, 1949'dan beri ÇHC resmî söylemlerinin vazgeçilmez parçasıdır. Aslında Mao dönemi uygulamaları, özellikle de Kültür Devrimi süreci düşünüldüğünde Çin'deki sıradan insanlar için köklü bir değişimden bahsetmek zordur. Üretim biçimine yönelik reformların sonuçları, 1980 sonrasında ekonomi politikalarının dünya sistemine yakınlaştırılmasıyla birlikte büyük değişimler

Rights Progress: Eight Historic Changes,” (Jan 6, 2003), <http://www.china-un.ch/eng/40273.html> ve *Pocket World in Figures*, London, The Economist, 2001, s. 22.

meydana getirmiştir ve Çin halkının refah düzeyinde görece bir artış olmuştur. Bu ekonomik gelişmeyle birlikte, Çin toplumunun yapısı da Mao döneminde olduğundan daha farklı bir hale gelmiştir. Pek çok Çinli ekonomik açıdan devletle ilişkileri zayıfladıkça, ideolojiye olan bağlılığını da yitirmiştir. Okullar ve aileler başta olmak üzere temel ideolojik propaganda kurumları etkinliğini yitirmeye. gelişen teknolojiyle birlikte yeni düşünce akımları Çin toplumunu, özellikle gençleri etkisi altına almaya başlamıştır. Hükümet, değişen Çin’de ekonomik açılımları demokratik açılımların takip etmesinin gerektiği fikrini yadsımamaktadır. Yadsımaması gerektiğini 1989 Tiannanmen olayları da kanıtlamıştır. Çinli yetkililer, Konfüçyüsçü değerlerden bugüne gelen bir geleneğin farkındadırlar: İyi yönetilmiyorsanız başkaldırma hakkınız vardır.⁴⁰³

Diğer yandan toplumsal ve ekonomik değişimler ÇKP’nin gücünü de zayıflatmaya başlamıştır. Hareket ve iş değiştirme özgürlüğüne sahip bir toplumda denetimi sağlamak 30 sene öncesine göre çok daha zor bir hal almıştır. Kırdan kente göçün yanı sıra, batıdan kıyı bölgelerine olan yoğun göç de peşinde suç oranının artması gibi pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Parti içinde de, bundan sonra izlenecek yolun radikal bir dönemece sahip olup olmadığına dair tartışmalar vardır. İdeolojik belirsizlikle birlikte artan bölünmenin bir sonucu, hukukun üstünlüğüne dayanan bir devlet kurulması yönündeki çabaların hız kazanmasıyla, diğer bir sonucu, orduya duyulan ihtiyacın artması olmuştur. Özellikle 1989’da olduğu gibi toplumsal huzursuzluğun açığa çıktığı durumlarda ÇKP’nin desteğe ihtiyaç duyduğunda yardımına gelen ilk kurum ordudur.⁴⁰⁴

1990’larda demokratikleşme yönünde adımlar da atılmış, 1999’da “hukukun üstünlüğüne göre yönetilen bir sosyalist devlet inşası” anayasadaki yerini “hukukun üstünlüğüne göre yönetilen bir devlet”e bırakmıştır. Fakat bu değişimin Batı devletlerini kopya etmek anlamına gelmediği söylenerek, Çin’in, değişen çağa kendi koşulları dahilinde ayak uydurduğunun altı çizilmiştir.⁴⁰⁵

⁴⁰² "China's Human Rights..."

⁴⁰³ Bachman, "Succession Politics..."

⁴⁰⁴ Peter Ferdinand, "Social Change and the Chinese Communist Party: Domestic Problems of Rule," *Journal of International Affairs: Contemporary China: The Consequences of Change*, Winter 1996, <http://www.ciaonet.org/olj/jia/jia_win96.html>

⁴⁰⁵ White Paper-Fifty Years of Progress in China's Human Rights, (February, 2000), The State Council Information Office of the P. R. of China, Beijing, <<http://www.china-un.org/en/7244.html>>

a) 1982 Anayasası

ÇHC, demokratik merkeziyetçilik prensibinin geçerli olduğu, egemenliğin halka dayandığı sosyalist bir devlettir. Anayasanın girişinde Çin'in pek çok milliyetin birlikte yarattığı ihtişamlı bir kültüre ve devrimci bir geleneğe sahip olduğu dile getirilir. Çok-uluslu bir devlet olan Çin'de bu milliyetlerin sosyalist ilişkilerle birbirine bağlı ve birlikte Çin'i daha da güçlendirecek bir bütünlüğe sahip oldukları da yine anayasanın girişinde yer almaktadır. Azınlık hakları anayasanın 4. maddesiyle düzenlenmektedir. 4. madde, tüm milliyetlerin eşitliğini, devletin azınlıkların yasal haklarını ve çıkarlarını koruduğunu ve bu milliyetler arasında eşitliğin, birliğin ve karşılıklı yardımlaşmanın gelişmesini desteklediğini belirtir. Herhangi bir milliyete karşı her türlü ayrımcılık ve baskı yasaklanmıştır ve bu milliyetlerin birliğini bozan ya da ayrılmaya zorlayan her türlü eylem cezalandırılacaktır. Devlet, azınlık bölgelerindeki ekonomik ve kültürel gelişimin, azınlıkların kendi niteliklerine uygun bir şekilde devam etmesini de destekleyecektir. Bölgesel özerkliğin uygulandığı yerlerde azınlıkların kendilerini yönetme hakları vardır, fakat tüm özerk bölgeler ÇHC'nin ayrılmaz parçasıdır. Yine 4. madde gereği, tüm azınlıkların kendi sözlü ve yazılı dillerini kullanma ve geliştirme, kültürlerini koruma ve değiştirme hakları vardır.⁴⁰⁶

Bölgesel özerklik ÇHC azınlık politikalarının özüdür ve beş özerk bölge türü vardır:

- 1) Tek bir azınlığın yoğun olarak yaşadığı yerlerde özerk bölgeler,
- 2) İki azınlığın yoğun olarak yaşadığı yerlerde özerk şehirler,

⁴⁰⁶ 4. madde: "ÇHC'de bütün milliyetler eşittir. Devlet, azınlıktaki milliyetlerin kanuni haklarını ve çıkarlarını korur ve Çin'deki bütün milliyetler arasındaki eşitlik, birlik, beraberlik ve dayanışma ilişkilerini korur ve geliştirir.

Herhangi bir milliyet aleyhine veya lehine olan ayrımcılık, milliyetlerin birliğini tehlikeye sokacak veya onları ayrılmaya kışkırtacak herhangi bir davranış yasaklanmıştır.

Devlet, azınlık milliyetlerinin yaşadığı alanlara, onların kültürel ve ekonomik gelişmeleri için gereksinimleri doğrultusunda yardım eder.

Bölgesel özerklik, azınlık milliyet halkının yoğun olarak halinde yaşadığı alanlarda uygulanır. Bu alanlardaki özerklik organları otonomi haklarının tatbiki için kurulmuştur. Bütün milli özerk bölgeler Çin Halk Cumhuriyeti'nin ayrılmaz parçalarıdır.

Bütün milliyetlerin insanları kendikonusma ve yazı dillerini geliştirme ve kullanma ve kendi gelenek ve göreneklerini koruma veya yenileme hakkına sahiptir."

<http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ch00000_.html>

- 3) Birkaç etnik azınlığın yaşadığı yerlerde özerk kasabalar.
- 4) Daha büyük bir özerk bölge içinde düşük yoğunlukta bir nüfusa sahip olan azınlıklar için yine özerk kasabalar.
- 5) Farklı yerlerde grup halinde yaşayan azınlıklar için özel özerk bölgeler, eyaletler ya da kasabalar.⁴⁰⁷

1984’de çıkan Ulusal Bölgesel Özerklik Yasası, 1991’den beri çıkan yirmiden fazla düzenlemeyle geliştirilmiştir. Her özerk bölgenin başında, o özerk bölgede yoğun olarak yaşayan azınlıktan bir kişi bulunmaktadır. Özerk bölge organlarına, kendilerine gönderilen merkez politikalarını bölgelerinin koşullarına göre değerlendirme ve gerekirse bu politikaları uygulamama ya da değiştirme yönünde merkezin iznini alma hakkı tanınmıştır. Bu bölgeler hem devlet tarafından hem de gelişmiş bölgeler tarafından ekonomik açıdan desteklenmektedir. Özellikle bölgelerin kültürel faaliyetlerinde devlet öne çıkmaktadır.⁴⁰⁸ Devletin bu tavrı, muhalifler tarafından, azınlıklara karşı izlenen sert politikaların gizlenmesi için kullanıldığı gerekçesiyle eleştirilmektedir.⁴⁰⁹

Anayasanın 33. maddesi tüm ÇHC vatandaşlarının yasa önünde eşitliğini ve her vatandaşın anayasa ve yasaların getirdiği haklara sahip olduğunu ve anayasa ve yasalardan kaynaklanan ödevleri yerine getirmekle yükümlü olduğunu belirtir. 34. madde gereğince, etnik köken, dil, din, cins, ırk, meslek, aile geçmişi, eğitim seviyesi, ekonomik durumu gibi hiçbir fark gözetilmeksizin tüm vatandaşlar 18 yaşından itibaren seçme ve seçilme hakkına sahiptirler. 35. madde tüm vatandaşların konuşma, yayın yapma ve toplanma özgürlüğünü içerirken, 36. madde din özgürlüğüne yöneliktir.⁴¹⁰ Sadece 36. maddede değil, Ulusal Bölgesel

⁴⁰⁷ *National Minorities...*, s. 16-17.

⁴⁰⁸ “VII. Guarantee of Rights and Interests of Ethnic Minorities,”

<[http://english.peopledaily.com.cn/whitepaper/12\(7\).html](http://english.peopledaily.com.cn/whitepaper/12(7).html)>

Doğu Türkistan’da petrol, İç Moğolistan’da demir-çelik,kömür, Tibet’te termik santral kurulduğu; merkezle iletişimin sıkılaşması için demiryollarıyla ulaşımın geliştirildiği görülür.

⁴⁰⁹ Bkz. “Minority Rights Promulgated in Paper: Chinese Government White Paper Delineates Rights, Evidence Indicates a Different Policy,” <<http://www.taklamakan.org/ab121799.html>>

⁴¹⁰ 33. madde: “(1) ÇHC uyruğuna sahip herkes ÇHC vatandaşıdır.”

“(2) Tüm ÇHC vatandaşları yasalar önünde eşittir.”

“(3) Haklarını kullanan her vatandaş Anayasa ve yaslardan kaynaklanan ödevleri de aynı zamanda yerine getirmekle yükümlüdür.”

34. madde: “Siyasi haklardan mahrum bırakılanlar hariç, 18 yaşına gelen tüm ÇHC vatandaşları, uyruk, ırk, cinsiyet, meslek, ailevi köken,din, eğitim, mülkiyet, ikamet süresine bağlı olmadan seçme ve seçilme hakkına sahiptir.”

Özerklik Yasası'nda, Medeni Kanunun Genel İlkeleri'nde, Eğitim Yasası'nda, Emek Yasası'nda ve halkın günlük yaşamını düzenleyen pek çok yasada da din özgürlüğü yer almaktadır.⁴¹¹

Çin, farklı dinsel ve etnik gruplardan oluşan çok-uluslu bir ülkedir ve yasalar gereğince bu ülkede, ülkenin bütünlüğü tehdit edilmediği sürece dinsel kurumlar kurulabilir, her dinsel cemaat kendi din adamını yetiştirebilir, dinsel eğitim veren okullar açabilir. Kurulacak din kurumlarının hükümet onayı alma zorunluluğu vardır. Her devlet gibi, Çin'in de varlığını tehdit edebilecek öğelere karşı kendini koruma altına alması temelinde, köktendincilik, özellikle 1990'lardan sonra önemli bir tehdit olarak sunulmuştur. Hükümet bir yandan imzaladığı tüm uluslararası insan hakları sözleşmelerinde yer alan dinsel özgürlükle ilgili ilkeleri iç hukukuna geçirmiş, diğer yandan da aynı sözleşmelerin dinsel özgürlüklerin kamusal güvenlik, düzen, sağlık ve temel haklara zarar vermesi durumunda kısıtlanabileceğinin altını çizmeyi ihmal etmemiştir. Her ülkenin kendine özgü bir tarihi, kültürü ve ulusal koşulları vardır savı temelinde, Çin din özgürlüğünü garanti altına alırken kendi niteliklerini göz önünde bulundurmaktadır.⁴¹² Bu durum, özellikle Doğu Türkistan'da ayrılıkçı hareketin dinsel yönü nedeniyle önem kazanan bir konu olmuştur.

Anayasanın 37. maddesiye kişi özgürlüğüne yöneliktir.⁴¹³ 51. madde ÇHC vatandaşlarının, özgürlüklerini ve haklarını kullanırken devletin, toplumun

35. madde: "Tüm ÇHC vatandaşları ifade, yayın, toplanma, örgüt kurma ve gösteri yapma hakkına sahiptir."

36. madde: "(1) Tüm ÇHC vatandaşları din özgürlüğüne sahiptir."

"(2) Hiçbir devlet organı, kamu kuruluşu ya da birey, vatandaşları inanmaya ya da inanmamaya zorlayamaz, inanan ya da inanmayanlara yönelik ayrımcılık yapamaz."

"(3) Devlet normal dinsel faaliyetleri korur. Kimse kamu düzenini bozmak, vatandaşların sağlığını tehlikeye atmak ya da devletin eğitim sistemine karışmak üzere dinsel faaliyetleri kullanamaz."

<http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ch00000_.html>

⁴¹¹ "Freedom of..."

⁴¹² Aynı makale.

⁴¹³ 37. madde: "(1) ÇHC vatandaşlarının kişisel özgürlükleri ihlal edilemez."

"(2) Hiçbir vatandaş mahkeme kararı ya da oanyi olmadan yakalanamaz. Yakalama sadece güvenlik örgütünc yapılr."

"(3) Vatandaşları özgürlüklerinden yasadışı bir şekilde yoksun bırakmak ya da özgürlüklerini kısıtlamak ve yasadışı olarak arama yapmak yasaktır."

<http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ch00000_.html>

ve kolektiflerin⁴¹⁴ çıkarlarını ya da diğer vatandaşların hak ve özgürlüklerini zedelememeleri gerektiğini. 52. madde, tüm milliyetlerin ve ülkenin bütünlüğünün korunmasının vatandaşların sorumluluğunda olduğunu belirtir. 53. maddeyle ÇHC vatandaşları, anayasayı desteklemek, devlet sırlarını saklamak, kamu malını korumak ve iş disiplini ile kamu düzenini dikkate almak, toplumsal ahlâka saygı göstermekle sorumlu tutulmuşlardır. Anavatanın onurunu, güvenliğini ve çıkarlarını koruma ve anavatanı savunma yükümlülükleri de 54. ve 55. maddelerde vatandaşların sorumlulukları olarak belirlenmiştir.⁴¹⁵

Görüldüğü gibi, Çin’de temel insan hakları belgesi kabul edilen anayasa, 4. madde ile azınlıkların korunmasını sağlamakta, 33.-37. maddelerle ayrımcılığı önlemektedir. 52.- 55. maddeler ise Çin’in ülke birliğine ve bütünlüğüne verdiği önemin, devlet milliyetçiliğinin örneğidir ve bu maddelerle getirilen kısıtlamalar 33.-37. maddelerin anlam kaybetmesine neden olmaktadır.

b) Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri

Çin, 1971’de BM’de yasal olarak temsil edilmeye başladığı tarihten itibaren insan haklarına yönelik her türlü faaliyete aktif olarak katılmış, 1981’de BM İnsan Hakları Komisyonu üyesi olmuştur. 17 uluslararası insan hakları sözleşmesine imza koyan Çin’in azınlıklarını ilgilendiren sözleşmeler şunlardır: 1981’de imzaladığı Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme, 1982’de imzaladığı 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, 1986’da imzaladığı 1984 İşkenceye ve Diğer

⁴¹⁴ Özel değil, kolektif mülkiyetin geçerli olduğu temel tarım ve ticaret birimleridir. 1980’lerde aile sorumluluk sistemine geçilmesiyle giderek geri plana düşmüşlerdir.

⁴¹⁵ 52. madde: “Ülkenin ve tüm milliyetlerin bütünlüğünü korumak ÇHC vatandaşlarının görevidir.”

53. madde: “ÇHC vatandaşları Anayasa ve yasalara uymalı, devlet sırlarını saklamalı, kamu malını korumalı ve iş disiplinine ve kamu düzenine uymalı, toplumsal değerlere saygı duymalıdır.”

54. madde: “Anavatanın çıkarlarını, onurunu ve güvenliğini korumak ÇHC vatandaşlarının görevidir. Anavatanın çıkarlarını, onurunu ve güvenliğini zedeleyecek eylemlerde bulunmamalıdır.”

55. madde: “(1) Saldırıya direnmek ve anavatanı savunmak her ÇHC vatandaşının kutsal görevidir.”

“(2) Yasalar gereğince orduya katılmak ve askeri hizmet vermek her ÇHC vatandaşının onurlu görevidir.”

<http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ch00000_.html>

Zalimane, İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme. 1997 ve 1998 yıllarında Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi de imzalanmış, fakat Ağustos 2003’de halen Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi onaylanmamıştır.⁴¹⁶ Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ise 2001’de onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir.⁴¹⁷ Çin, bu sözleşmenin 8. maddesinin ilk fıkrasının “a” paragrafına, “Bu hüküm, ÇHC Anayasası, ÇHC Sendikalar Yasası ve ÇHC İş Yasasına göre uygulanacaktır” diye çekince koymuştur.⁴¹⁸

Çin, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme’ye imza koyarken, sözleşmenin uyuşmazlıkları Uluslararası Adalet Divanı’na göndermeyle ilgili 22. maddesine⁴¹⁹; ayrıca İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme’nin de 20. ve 30. maddelerinin ilk paragraflarına çekince koymuştur.⁴²⁰ İnceleme ve araştırmayla ilgili 20. maddenin ilk paragrafı, İşkenceyi Önleme Komitesi’nin, işkencenin sistematik olarak yapıldığına dair esaslı belirtilerin bulunduğunu gösteren bilgileri güvenilir kaynaklardan alması halinde, kendisine ulaşan bilgiyi incelemesini ve bu amaçla söz konusu bilgi hakkında saptamalarını sunması için bu taraf devleti kendisiyle işbirliği yapmaya davet etmesini içerir. Yorumlama kurallarına ilişkin 30. maddenin ilk paragrafıysa, iki veya daha fazla taraf devlet arasında bu sözleşmenin yorumlamasına veya uygulanmasına ilişkin bir

⁴¹⁶ <<http://www.china-un.org/eng/index.html>>, “Relations Between China and The UN Human Rights Mechanism,” <<http://www.china-un.ch/eng/5147.html>>

⁴¹⁷ Her iki sözleşme de Hong Kong ve Macau’da Çin bu sözleşmelere imza atmadan evvel yürürlüğe girmiştir; çünkü Hong Kong 1997’ye dek bu sözleşmeleri 1976 yılında onaylayan Britanya ve Kuzey İrlanda tarafından, Macau da 1999’a dek bu sözleşmeleri 1978 yılında onaylayan Portekiz tarafından yönetilmiştir. Bu yönetimler sona erdikten sonra da, Çin bu özel idari bölgelerde bu antlaşmaların yürürlükte kalmasını kabul etmiştir. Dolayısıyla, bugün tüm Çin’de değil, ama Hong Kong ve Macau’da Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi yürürlüktedir.

“China, Ratification History,” <http://www.bayefsky.com/html/china_r2_ratif.php>

⁴¹⁸ <http://www.unchr.ch/html/menu3/b/treaty4_asp.htm>

⁴¹⁹ “Çin Halk Cumhuriyeti sözleşmenin 22. maddesiyle getirilen düzenlemelere çekince koymuştur ve bu maddeyle bağlanmamaktadır.” “CCPR, Reservations and Declarations,” <http://66.36.242.93/.html/china_t2_cerd.php>

⁴²⁰ “1. Çin hükümeti, sözleşmenin 20. maddesiyle İşkenceye Karşı Komite’ye tanınan yetkiyi tanımamaktadır.”

“2. Çin hükümeti, kendisini sözleşmenin 30. maddesinin ilk paragrafıyla bağlamamaktadır.” <<http://www.china-un.org/eng/index.html>>; <http://66.36.242.93/.html/china_t2_cerd.php>

uyuşmazlık müzakere yoluyla çözülemediği takdirde, devletlerden birinin talebi üzerine hakeme gitmelerini, hakemliğin kuruluşu üzerine anlaşılamadığı takdirde de Uluslararası Adalet Divanı'na gidilmesini öngörmektedir.⁴²¹

Çin, BM çatısı altında hem İnsan Hakları Komisyonu'nun hem de Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt- Komisyonu'nun üyesidir. 1989 Tiannanmen olaylarının ardından Komisyon ve Alt-Komisyon ile ilişkileri pürüzlü bir evreye girmiştir. 1989'da Alt-Komisyon 1989 olaylarına yönelik kaygılarını belirten, 1991'de de, Çin'in Tibet halkına davranışını ve uzun dönemli Tibet politikalarını eleştiren bir karar çıkarmıştır. Ancak bunlar bu gergin ilişkilerin yansıması olarak verilebilecek yegâne örneklerdir. Çin, her iki çalışma grubunda da önemli bir lobi faaliyeti yürütmekte, özellikle gelişen ve dünya pazarına açılan ekonomisini bir tehdit unsuru olarak kullanmaktadır. Üzerine geldiğini hissettiği bir devlete karşı, o devletle ticari ilişkilerini sona erdirebileceğini ima etmekten kaçınmamaktadır.⁴²²

Çin, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiyesi Komitesi'ne sunduğu periyodik raporların sonuncusunda, insan ve azınlık hakları konusunda kaydettiği ilerlemeleri teker teker saymıştır. Sayılanlar arasında önemli pek çok nokta vardır. Azınlık bölgelerinde uygulanan esnek nüfus planlaması politikalarından, özerk bölgelerin geliştirilen ve detaylandırılan haklarına kadar pek çok önemli adım kayda değerdir.⁴²³

Sözleşmenin ırk ayrımcılığının tasfiye edilmesi için alınacak tedbirlere dair 2. maddesinin gereklerinin de yerine getirildiği vurgulanmıştır. Yerel ve ulusal idari birimlerde ve kongrelerde her hangi bir etnik, dinsel ve dilsel ayrımcılığa uğramaksızın azınlıkların seçme ve seçilme hakları vardır. Kadınların da bu birimlerde belli oranlarda temsili öngörülmüştür. Yine 2. madde gereğince, azınlık dillerinde radyo ve televizyon yayını yapılmakta, gazete ve dergi

⁴²¹ Doğru, a.g.y., s. 126-130.

⁴²² Greg Moore, "China's Cautious Participation in the UN Human Rights Regime: A Review of China, the United Nations, and Human Rights: The Limits of Compliance," *Human Rights & Human Welfare*, Vol. 1 (1), 2001, <http://www.ciaonet.org/olj/hrhw/jan2001/hrhw_jan2001f.pdf>

⁴²³ "Reports Submitted by States Parties Under Article 9 of The Convention," (03.04.2001), Ninth periodic reports of States Parties due in 1999, Addendum, China, <<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/385c2add1632f4a8c12565a9004dc311/0a2c60782f84c310c1256a8c004fc839?OpenDocument>>

yayınlanmaktadır ama bu yayınların ülkenin bütünlüğünü bozucu ya da ulusal ayrımcılığa götürücü nitelikler taşımasına dikkat edilmektedir. Ayrımcılığın önlenmesine dair alınan tedbirlerden biri de. Batı Bölgesini Kalkındırma Stratejisi'dir. Bu proje dahilinde, çoğunluğunu azınlık bölgelerinin oluşturduğu batıda⁴²⁴ altyapı çalışmaları hızlandırılacak, ulaşım ve iletişime özellikle önem verilecek, doğal kaynakların kullanılabilirliği artırılabilecektir.⁴²⁵ Bu bölgelerin daha gelişmiş güney ve doğu bölgeleriyle ilişkilerinin sıklaştırılması sağlanacaktır. Ekonomik destekle ve özel ekonomi programlarıyla birlikte bölgeler arası farklılığın giderilmesi hedeflenmektedir.⁴²⁶ Bu politikalara yöneltilen eleştiriyse, Çin'in her zaman üstün kabul ettiği Han kültürünü kullanarak bu projeye bu bölgelerdeki etkinliğini ve denetimini artırma hedefi güttüğüdür. Çin ise bu proje dahilinde bölgedeki insan haklarının ve temel özgürlüklerin daha etkin bir şekilde koruma altına alınacağını savunmaktadır.⁴²⁷

Dünya Bankası eleştirilerin yoğunluğu nedeniyle Çin'e bu projede vereceği desteği geri çekmiş ise de, Çin yardım almadan projeyi devam ettireceğini açıklamıştır. Proje dahilinde en çok karşı çıkılan altyapı yatırımlardan biri Tibet demiryoludur. İnsan hakları örgütleri ve diasporadaki Tibetliler demiryolunun merkezle ilişkileri sıklaştıracağı için daha fazla Han göçüne, daha fazla kültürel asimilasyona neden olacağından endişe duymaktadırlar.⁴²⁸ Fakat ulaşımın geliştirilmesinin sadece olumsuz yanlarını göz önünde bulundurmak içinde yaşadığımız çağa ve aslında Tibet için verilen mücadeleye ters düşmektedir. Bir bölgenin kültürünü koruması o bölgenin kalkınmasına bağlandığı anda, o kültürün devamlılığını savunanların önünde önemli bir ikilem var demektir. Ekonomik kalkınmanın sadece Tibetli, Müslüman ya da diğer

⁴²⁴ 55 etnik azınlıktan 43'ü bu bölgede yaşamaktadır. Statement by Mr. Li Baodong, (12.04.2001), Alternate Representative of the Chinese Delegation on Specific Groups and Individuals (Item 14) at the 57th Session of the Commission on Human Rights, <<http://www.china-un.ch/eng/12261.html>>

⁴²⁵ 1978-2000 arasında yoksulluk sınırında yaşayanların sayısı 250 milyondan 30 milyona indirilmiştir ve bu 30 milyon insanın çoğu kırsal alanda yaşayan azınlık mensuplarıdır. Susan K. McCarthy, "The State, Minorities, and Dilemmas of Development in Contemporary China," *Fletcher Forum of World Affairs*, Vol. 26 (2), Summer/Fall 2002, s. 112, <<http://heinonline.org/HeinOnline/navcontent.pl?handle=hein.journals/forwa26&id=1&size=4>>, s. 112.

⁴²⁶ "Reports Submitted by States Parties..."

⁴²⁷ Statement by Mr. Li Baodong

⁴²⁸ McCarthy, *a.g.m.*, s. 107-110.

azınlık kimliklerini değil. Han kimliğini, aslında daha genel anlamda Çin'i değiştirdiğini unutmamak gerekir.

Çin'de, Devlet Etnik İlişkiler Komisyonu da azınlıkların sorunlarıyla ilgilenen, etnik düzenlemeler, eğitim programları ve yasalara yönelik çalışmalarda bulunan ve azınlık bölgelerinin ekonomik ve toplumsal gelişimini yakından takip eden, ayrımcılığın önlenmesine yönelik çalışmaları idare eden komisyondur. Bu komisyonun başkanı bir azınlık grubuna mensuptur. Eğitimde, ticarete, yerel özerk yönetimlerin uygulamalarında da Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'nin 2. maddesine uygun düzenlemeler yapılmaktadır.⁴²⁹

Sözleşmenin 3. maddesi ırksal ayrımcılık ve apartheid politikalarının yasaklanmasına dairdir ve Çin'de hem anayasasının 4. maddesinde, hem de Ulusal Bölgesel Özerklik Yasası'nın 9. maddesinde ırksal ayrımcılık ve ulusal ayrımcılık yaratarak ulusun bütünlüğünü bozmaya yönelik her türlü eylem yasaklanmıştır.⁴³⁰

Sözleşmenin 4. maddesi ırkçı propaganda ve faaliyetlerin yasaklanmasına yöneliktir ve Çin, Komisyon'a sunduğu raporda bu yöndeki çalışmalarını da örnekledirerek bildirmiştir. Irk ayrımcılığının tasfiyesi edilmesi için tanınan haklarla ilgili sözleşmenin 5. maddesine yönelik de, azınlık gruplarının seçme ve seçilme haklarına dair yasa ve düzenlemeler rapora eklenmiştir. Azınlıkların özel durumlarda kendi ana dillerini mahkemelerde kullanma hakları, nüfus politikasından ormanlarla ilgili düzenlemelere, din özgürlüğünden etnik kültürün korunmasına dair pek çok alanda sahip oldukları özel düzenlemeler de bu çerçevede sayılmıştır. Sözleşmenin 6. maddesi gereğince, Çin 1996'dan beri insan hakları ve temel özgürlükleri ihlal edilen kişilerin etkili bir hukuk yoluna başvurmalarına yönelik yolu da açmaya başlamıştır. Sözleşmenin 7. maddesine uygun olarak da, ırk ayrımcılığına yol açan önyargılarla mücadele etmek ve uluslar, ırksal ve etnik gruplar arasında anlayışı ve dostluğu geliştirmek üzere eğitim alanında ve medyada faaliyetlerde bulunmaktadır.⁴³¹

Komisyon, bu kapsamlı rapora cevabında, Çin'deki sayılan tüm olumlu gelişmeleri takdirle karşılamış, fakat ırk ayrımcılığının yorumlanması konusunda kaygıları olduğunu belirtmekten kaçınmamıştır. Çin anayasasının 4. maddesi

⁴²⁹ "Reports Submitted by States Parties..."

⁴³⁰ Aynı makale.

ÇHC'deki "Tüm milliyetler eşittir" demiş. ardından da azınlıkların çıkarlarının ve haklarının devlet tarafından koruduğunu eklemiştir. Komisyon bu ifadenin yeterince açık olmadığını, sözleşmenin 1. maddesi gereğince ırk, renk, soy, ulusal ve etnik köken tanımlarının eklenmesiyle 4. maddenin daha açık bir anlama kavuşturulmasını önermiştir. Komisyon, Çin'in sadece ırk ayrımcılığının önlenmesine dair koruyucu önlemler almanın ötesinde cezalandırmaya yönelik girişimlerde bulunması önerisini de raporuna eklemiştir. Ayrıca sözleşmenin 14. maddesi bireysel şikayetleri de içermekte, ancak Çin bu maddeyi henüz işletmemektedir.⁴³²

Sadece BM çatısı altında değil, ikili ilişkilerinde ve sivil toplum örgütleriyle olan bağlarında da insan hakları ve demokrasi konuları Çin'in yumuşak karnıdır. Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi uluslararası sivil toplum örgütlerinin Çin için hazırladığı raporlarda özellikle yargının bağımsızlığının sağlanamaması, işkencenin önlenememesi gibi konular öne çıkmakta, Çin'in yeni yasa ve düzenlemelerle attığı olumlu adımlara umutla bakılsa da, bu yenilikler uygulamada işlerlik kazanana dek güven duyulmamaktadır. Ayrıca Tibet, Doğu Türkistan ve İç Moğolistan'daki uygulamaların sertliği ve terörizm bahanesiyle giderek daha da sertleşmesi tepki çekmektedir. BM de dahil olmak üzere Çin'de insan ve azınlık hakları ile ilgilenen tüm örgütler, Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin onaylanması için de Çin'e baskı yapmaktadır. Çin'in insan ve azınlık hakları politikalarını eleştiren kesimlerin dikkat çektiği bir diğer önemli nokta da, Çin'in uluslararası alanda evrensel kabul edilen ilkeleri kendine göre yorumlayarak uygulamaya geçirmesidir.⁴³³

⁴³¹ Aynı makale.

⁴³² "Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: China", (09.08.2001), A/56/18, < <http://www1.umn.edu/humanrts/country/china2001.html> >

⁴³³ Bkz. "Establishing The Rule Of Law And Respect For Human Rights: The Need For Institutional And Legal Reforms, Memorandum To The State Council And National People's Congress Of The People's Republic Of China By Amnesty International," (September 2002); <<http://web.amnesty.org/library/print/ENGASA170522002>>; "Briefing to the 59th Session of the UN Commission on Human Rights," (March 2003), <<http://www.hrw.org/un/chr59/omnibus.htm#7>>

II) Çin Halk Cumhuriyeti Azınlıkları

1980'lerde başlayan modernleşme ve ekonomik gelişme sadece Çin milliyetçiliğinin değil, azınlık milliyetçiliğinin yükselmesini de beraberinde getirmiştir. ÇKP bir yandan meşruiyet krizini atlatmaya ve merkezi denetimi sıkı tutmaya çalışırken, diğer yandan bağımsızlık talebiyle yola çıkan etnik ayrılıkçı gruplarla mücadele etmektedir. Deng'in ekonomik refahın ulusal birliği getireceğine olan inancı terk edilmemiştir, fakat ekonomik refah için gerekli istikrar ortamını sağlamak için bu gruplarla mücadele sertleştirilmiştir.

Tibet, Doğu Türkistan ve İç Moğolistan özerk azınlık bölgeleri Çin topraklarına dahil olduklarından beri bağımsızlık taleplerini devam ettiren bölgelerdir. Resmî olarak 55 ulusal azınlığa sahip olan ÇHC'nin tüm azınlıklarını teker teker ele almanın ve bu azınlıkların her biri hakkında kapsamlı bilgi edinmenin zorluğu, bu çalışmada üç sorunlu bölgenin örnek olarak seçilmesini getirmiştir. Bu bölgelerin seçilmesinin bir nedeni de Çin azınlık politikalarının en çok aksadığı ve dünya kamuoyuna yansıdığı yerler olmalarıdır.

19. yüzyılda Batı medeniyetiyle karşılaşmadan önce Çin İmparatorluğu için çift sınır kavramı geçerlidir. İç ve dış sınırlar çizilmiştir. Genellikle Çin Seddi'nin içinde kalan kısmı kapsayan iç sınırlar Çin medeniyetinin merkezlerini, Hanların yoğun olarak yaşadıkları yerleri kapsarken, bu sınırların ötesinde Çin imparatoruna vergi vererek onun koruması altına girmiş “barbarlar” da dış sınırın içinde yer alırlar. Dolayısıyla, 19. yüzyıldan önce, Batı'nın anladığı egemenlik ile Çin'in anladığı egemenlik farklı iki kavramdır.⁴³⁴

Çin, 19. yüzyılda Batı'nın egemenlik anlayışını benimsemişse de, bu yüzyıldan önce nüfuzu altında olan Tibet, Doğu Türkistan ve İç Moğolistan'ın statülerini 19. yüzyıl öncesinden gelen imparatorluk anlayışıyla belirlemekte ve korumaktadır. Moğolistan'ın İç ve Dış Moğolistan olarak ikiye ayrılması ve Dış Moğolistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi istisnası dışında, Çin imparatorluk topraklarında devam eden ÇHC, herhangi bir ayrılıkçı eylemin başarıya ulaşmasına karşı sert tedbirler almıştır.

⁴³⁴ Witt Raczka, “Xinjiang and Its Central Asian Borderlands,” *Central Asian Survey*, September 1998, Vol. 17 (3), s. 386-387.

Her üçü de sınır bölgelerini oluşturan Tibet, Doğu Türkistan ve İç Moğolistan'dan birinin kaybının diğerlerinin kaybını da beraberinde getireceği endişesi, bu bölgelerde azınlıklara karşı daha sıkı politikalar benimsenmesi sonucunu doğurmuş ve bu durum da, özellikle 1990'lardan sonra uluslararası alanda dikkat çeken bir konu haline gelmiştir.

Bu bölümde öncelikle Tibet, ardından da Doğu Türkistan ve İç Moğolistan sorunları üzerinde durulacak, her üç bölgenin ekonomik ve toplumsal yapıları ile kısa tarihlerine yer verilecek ve ardından 21. yüzyılda bu sorunların geldikleri nokta ele alınacaktır. Giriş'te de belirtildiği gibi, Doğu Türkistan bölümünde, herhangi bir siyasi görüşe taraf olmaktan kaçınılarak, bölge, bölge halkı tarafından anıldığı isimle anılacak, Çin resmî görüşünün belirtildiği yerlerde Sincan adı kullanılacaktır.

A) Tibet Sorunu

Tibet, ÇHC'nin, diplomatik ve ticari ilişkilerinin seyrini en çok etkileyen, dünya kamuoyunun en fazla ilgisini çeken azınlık sorunudur. Sorunun kalbi, Tibet topraklarını kimin yöneteceği, bu topraklarda kimlerin yaşayacağıdır.⁴³⁵

1,2 milyon km²lik geniş topraklarıyla Tibet Özerk Bölgesi (TÖB) Çin coğrafyasının %12,5'ini oluşturmaktadır. 2000 nüfus sayımına göre TÖB, 2,62 milyonluk bir nüfusa sahiptir,⁴³⁶ ancak bu bölge dışında yaşayan Tibetliler de dikkate alındığında Tibetlilerin Çin'in 9. büyük azınlık grubu oldukları ve Çin nüfusunun sadece %0,0002'sini oluşturdukları görülür.⁴³⁷ Bu nüfusun ancak yarısı TÖB'de yaşamaktadır.⁴³⁸ Coğrafyasının yarısından fazlası 3500 m'den yüksek olan Tibet karlarla kaplı dağlara, geniş ormanlara ve tuz göllerine sahiptir.⁴³⁹ *Dünyanın Çatısı, Karlı Dağların Merkezi, Yasak Topraklar* gibi farklı şekillerde

⁴³⁵ Yan Hao, "Tibetan population in China: Myths and Facts Re-examined," *Asian Ethnicity*, Vol. 1 (1), March 2000, < <http://search.epnet.com/direct.asp?an=3807977&db=aph> > 'den, Goldstein, *The Snow Lion and the Dragon*, s. 16.

⁴³⁶ "Communique on Major Figures..."

⁴³⁷ Hao, a.g.m. ve A. Tom Grunfeld, *A.g.y. of Modern Tibet*, Revised Edition, Armonk, New York, London, M.E. Sharpe, 1996, s. 8.

⁴³⁸ Edward J. Kormondy, "Minority Education in Inner Mongolia and Tibet," *International Review of Education*, Vol. 48 (5), September 2002, s.377-401, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9000723&db=aph>>, s. 382.

tanımlanan Tibet, dünyanın en yüksek dağlarıyla çevrilidir. Tibet'in coğrafi özellikleri onu dış dünyadan soyutlamış ve Batı'nın gözünde gizemli bir ülke haline getirmiştir.⁴⁴⁰ Yüzyıllar boyu dünyadan yalıtılmış bir bölge olarak kaldığı düşünülen Tibet, tüm bu yalıtılmışlığına rağmen, aslında komşuları Hindistan, İran ve Çin'le her zaman etkileşim içinde olmuştur.

Tibet, coğrafi özellikleri nedeniyle ve Budizmin etkisiyle, Batı için mistik Doğu'nun ve ruhaniliğin bir simgesidir. Batılı pek çok Budist için Tibet kayıp cennettir. Aslında hiç varolmamış ama hep varolduğu düşünülen bir mutluluklar ülkesinin, ütöpik bir toplumun ifadesidir. Sürgündeki Tibet hükümetinin ve sürgündeki Tibetlilerin fiili lideri olan Dalay Lama, her ne kadar kendisini basit bir keşiş olarak nitelendirse de bugün Papa'dan sonra tanınan en ünlü dinsel liderdir. Tibet Budizmine göre hem insan hem tanrıdır, yaşayan Buda'dır ki, bu niteliği onu dünyadaki tüm Budistlerin lideri konumuna yükseltmektedir.⁴⁴¹ 1980'lerden itibaren Batılı Budistlerin, özellikle Amerikalı ünlü sanatçıların artan ilgisi, Dalay Lama'nın "Hollywood Gurusu" lakabını almasına bile neden olmuştur.⁴⁴²

Batılı devletlerin 19. yüzyılda Tibet'e artan ilgisi 1949 sonrasında doruğa ulaşmış, bu topraklarda izlenen politikalar yakından takip edilmiştir. Fakat bu ilginin temelini Budizm değil, Tibet'in stratejik önemi oluşturmuştur. Tibet, özellikle Soğuk Savaş döneminde genel olarak komünist kampa, özelde ÇHC'ye karşı oynanacak kartlardan biridir. Dalay Lama'nın 1980'lerden itibaren Tibet sorununu uluslararasılaştırmaya yardımcı olan hükümetler, Çin'in üzerine gittikleri en hassas konulardan biri olan insan hakları sorunu bağlamında Tibet'e önemli bir yer vermektedirler. Özellikle ABD bu politikada öne çıkmaktadır. ABD, Çin ile ilişkilerinin ve uluslararası ortamın seyrine göre Tibet'e yönelik politikalarını değiştirmektedir.

⁴³⁹ Jean-Paul Roux, *Orta Asya: Tarih ve Uygarlık*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2001, s. 25.

⁴⁴⁰ P.N. Chopra, *Social, Cultural and Political History of Tibet*, New Delhi, Criterion Publications, 1989, s. 1-3.

⁴⁴¹ P. Christiaan Klieger, *Tibetan Nationalism (The Role of Patronage in the Accomplishment of a National Identity)*, Berkeley, Folklore Institute, 1992, s. 78.

⁴⁴² James A. Beverly, "Buddhism's Guru," *Christianity Today*, Vol. 45(8), 2001, s. 65, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=4515795&db=aph>>

Çin'in dış politikasında güvenliğe verdiği öncelik düşünüldüğünde, Tibet kaybedilmek istenilmeyen önemli bir bölgedir. Çin, Tibet sorununu bir iç sorun olarak gördüğü için, Batılı devletlerin ve kamuoyunun bu sorun üzerinde durmasını kendi işlerine müdahale olarak kabul etmektedir. Yine de değişen dünya koşullarının farkında olması, Çin'i, Tibet'e yönelik daha esnek politikalar izlemeye ve etnik güvensizliği gidermeye yöneltmektedir.

Bu sorunda doğrudan iki taraf vardır. İlk taraf, ÇHC'dir ve Tibet'in her zaman Çin'in bir parçası olmuş olduğunu kabul eder.⁴⁴³ İkinci tarafsa, Dalay Lama başkanlığında, sürgündeki Tibet hükümetidir. Tibet hükümeti bugün Tibet'in işgal edilmiş bir ülke olduğu tezinden hareket etmektedir ve politikalarını 1980'lerin sonundan itibaren bağımsızlık talebinden geniş özerklik talebine çevirmiştir. Batılı devletler, BM ve sivil toplum örgütleri de bu iki taraf arasında, koşullara göre hareket etmektedir. Batılı devletler ve BM, Tibet'teki insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılması için Çin hükümetine baskı yapsalar da, Tibet'in bağımsızlığını doğrudan desteklememekte, Tibet'in Çin topraklarının ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmektedirler.

1) Ekonomik ve Toplumsal Yaşam

Tibet, 1950 öncesinde feodal bir toplum yapısına sahiptir. Tüm tarım topluluklarında olduğu gibi gücün ve iktidarın kaynağı topraktır. Toplumun en üst kesimini toprak sahibi soylular ve manastırlar, en alt kesimini de onlara bağlı serfler ve köleler oluşturmaktadır. Bu toplumsal hiyerarşi biktırıcı değildir, çünkü kast sisteminde olduğunun aksine farklı toplumsal katmanlara geçiş engellenmez. Zaten dinsel inanışları gereği Tibetliler bu sistemi sorgulamadan kabul etmişlerdir ve bir değişim talepleri yoktur. Yetenekli ve akıllı insanların önü de kapalı değildir.⁴⁴⁴

Tüccarlar orta sınıfa mensuptur. Tibet toplumunun bir kısmını da hayvancılıkla uğraşan göçebeler oluşturur. Göçebeler yerleşik olmamanın verdiği

⁴⁴³ Çin tarafı özellikle 13. yüzyıl sonrasına vurgu yapar; çünkü bu tarihten önce Tibet'in bağımsız bir ülke olduğu imzalanan antlaşmalar ve yapılan savaşlarla kanıtlanmaktadır.

⁴⁴⁴ Chopra, a.g.y. , s. 10-11.

bir üstünlük duygusuyla ne Lhasa'ya ne de daha sonra Beijing'e doğrudan bağlılık duymuşlardır.⁴⁴⁵

Soyluların büyük bir kısmının kökeni eski krallara ya da Dalay Lama ve Pancen Lamaların⁴⁴⁶ ailelerine dayanmaktadır.⁴⁴⁷ Kimileri de geçmişte devlete yaptıkları hizmetlerden ötürü toprakla ödüllendirilmiş ailelerdir. Miras babadan oğula, ancak erkek çocuk yoksa kız çocuklara ya da karısının ailesinin ismini alan damatlara geçmektedir.⁴⁴⁸

Köylüler toprak sahibine bağlı serflerdir. Bir manastıra bağlanabilmeleri ya da evlenebilmeleri efendilerinin iznine tabidir. Tüm serfler aynı statüde değildir. Çok az da olsa kendi toprağını işleyenler olabildiği gibi, doğrudan merkezî hükümete bağlı olanlar da vardır.⁴⁴⁹

Her aileden bir erkeğin rahip olmak üzere manastıra girmesi, erkek emek gücünün azlığına neden olmaktadır ve bu nedenle kadınlara günlük çalışma hayatında rastlamak olağandır. Bu durum, Tibet'in nüfusunun hızla artmamasının da önemli bir nedenidir. Kadınların toplumdaki yeri geleneksel olarak erkeklerden sonra gelse de çok eşli evlilikler yapabildiklerine rastlanılmaktadır. Evlilik, özellikle yoksullar arasında seremoniye ihtiyaç duyulan bir şey değildir. Çiftler anlaşarak birlikte yaşamaya başlarlar ve anlaşarak ayrılırlar.⁴⁵⁰

Tibet'te din tüm toplumsal yaşama hakimdir. Manastırlar dinsel faaliyetlerini sürdüren, aynı zamanda küçük köylülere ufak çaplı krediler veren yerel mâli kurumlar olmuşlardır. Sosyal hizmetler manastırlara bağlıdır. En büyük toprak sahibi manastırlar ve Lhasa hükümetidir. Manastırlar sahip oldukları topraklar üzerindeki köylerden vergi almaktadır. Eğitimin temel kaynağı da dindir. 20. yüzyıla dek erkek çocuklar manastırlarda dinsel eğitim almaya devam etmişler, ancak 20. yüzyılda bazı soylular çocuklarını Sikkim'e ya da Hindistan'a göndermeye başlamışlardır. Okuma-yazma fazla gerekli görülmemektedir.

⁴⁴⁵ Grunfeld, a.g.y. , s. 8-18.

⁴⁴⁶ Pancen Lama, Tibetlilerin Dalay Lama'nın ardından gelen dinsel lidere verdikleri unvandır. Pancen, büyük alim anlamına gelmektedir. Pancen Lama'nın dünyada yaşayan tüm canlıların koruyucusu olduğuna inanılır. <<http://www.tibet.ca/panchenlama/>>

⁴⁴⁷ Bkz. John F. Avedon, *In Exile from the Land of Snows*, New York, Vintage Books, 1986, s. 16-17.

⁴⁴⁸ Frank Morres, *The Revolt in Tibet*, New York, Macmillan Company, 1960, s. 42.

⁴⁴⁹ Grunfeld, a.g.y. , s. 13-14.

⁴⁵⁰ Aynı yapıt, s. 19-21.

Önemli olan dinsel metinleri ezberlemektir. Bu nedenle Tibet'in yazılı kültürü fazla gelişmiş değildir.⁴⁵¹

Budizm. 7. yüzyılda, Tibet derebeyliklerini kendi yönetimi altında birleştiren Kral Sgampo (610-649) zamanında yayılmaya başlamıştır. Aslında Budizm merkeze değil, çevre bölgelere çok daha önceden nüfuz etmeye başlamıştır. Tibet'in Budizmi içselleştirmesi kolay bir süreç olmamıştır, ama bugün Budizm Tibet kimliğinin ayrılmaz bir parçası ve aynı zamanda Tibet'in uluslararası kamuoyundan aldığı desteğin önemli bir belirleyicisidir. Irk, dil, toprak gibi faktörler Tibet kimliğinin ikincil belirleyenleridir.

8. yüzyılda resmî din kabul edilen Budizmin yayılmasında, manastırlara ve din adamlarına özellikle toprak dağıtılarak tanınan imtiyazın etkisi önemlidir. 11. yüzyılda manastırların sayısı artmış, Tibet bir manastır toplumu haline gelmiştir. Toprak soylularıyla baş edecek güce ulaşan manastırlar, ticaretle uğraşan tüccarların karşısına da önemli bir rakip olarak çıkmışlardır. Devlet giderek dinsel bir kimliğe bürünmüş, büyük toprak sahipleri manastır rahiplerinin etkisi altına girmiştir. Manastırların ekonomik güce sahip olmaya başlaması iktidar üzerinde de etkili olmaları sonucunu doğurmuştur. Bu dinsel canlanmanın bugüne kalan mirasıysa 15. yüzyılda kurulan Gelugpa mezhebi olmuştur.⁴⁵²

15. yüzyıldan itibaren ülkeyi yöneten Dalai Lamalara *Kashag* (*kaşag*) adı verilen bir kabine eşlik etmektedir. Orijinali bir rahip, üç soylu olmak üzere dört kişiden oluşan bu kabinenin üye sayısı zamanla artmıştır. *Kashag*, Dalay Lama'ya dünyevi işlerde yardımcı olmaktadır, ruhani görevlerde aynı işleve sahip olan kurumsa, rahiplerden oluşan *Yiktsang*'dır. *Yiktsang* manastırların idaresinden sorumlu olmuştur. Bir de *Tsangdu* (sangdu) adı verilen ulusal bir meclis vardır. 1959'da 14. Dalay Lama'nın Lhasa'dan ayrılması gibi önemli ulusal sorunlara ilişkin kararlar burada alınır.⁴⁵³ Ayrıca Dalay Lama başa geçene dek ülkeyi hangi naibin yöneteceğine karar veren de Ulusal Meclis'tir.⁴⁵⁴

Tibet Budizminde karma felsefesi önemli bir yere sahiptir ve Tibet'in muhafazakârlığının açıklayıcısıdır. "Ne ekersen onu biçersin" atasözünü

⁴⁵¹ Grunfeld, a.g.y., s. 17-18.

⁴⁵² Roux, a.g.y., s. 231.

⁴⁵³ Morres, a.g.y., s. 58-59.

⁴⁵⁴ Chopra, a.g.y., s. 44.

anımsatan bu felsefeye göre, bu hayatta yaşadıklarımız daha önceki hayatımızda yaptıklarımızın cezası ya da ödülüdür. Dolayısıyla eğer biri köleyse, bu durum onun daha önceki hayatında yaptıklarının cezası, efendiyse ödülüdür. Bu felsefe statükoyu meşrulaştırmaktadır. Bugün Tibet'in bağımsızlığına ve daha geniş bir özerkliğe sahip olmasına yönelik çabalar devam etse de, özünde, Tibet tarihinde statükoya karşı direniş yaygın değildir. Budizmin öldürmeyi yasaklaması, direnişin şiddete başvurmasını da önlemektedir.⁴⁵⁵

2) Tibet'in Kısa Tarihi

Tibet'in bir devlet olarak bilinen tarihi, 7. yüzyılda derebeylerini boyunduruk altına alarak ülkede birliği sağlayan Sgampo döneminde başlar. Sgampo, bürokrasiyi kurmak için çok çaba harcamış, eksik kadroları Nepalliler ve Çinlilerle doldurmuştur. Sgampo'nun Orta İmparatorluk'a duyduğu hayranlık Çinlilere saray hizmetinde önemli bir yer vermesini sağlamış, bu dönemde Çin kültürü Tibet'i etkilemeye başlamıştır. Kağıt, mürekkep, bira, şarap ve ipekle tanışan Tibetliler, Çinlilerden sulama tekniklerini de öğrenerek tarımı geliştirmişlerdir. Fakat Tibet yayılmaya ve güçlenmeye başladıkça Çin'le ilişkiler bozulmuş; Çin, batısında giderek güçlenen bu devletten tehdit algılamaya başlamıştır. 9. yüzyıla Asya'nın önemli devletlerinden biri olarak giren Tibet, bu dönemde aralıklarla Çin'le savaştı. 842'de Çin'le imzalanan antlaşmanın ardından Tibet'in bu ihtişamı sona ermiş ve Tibetliler yüksek dağlarla çevrili ülkelerine geri dönmüşlerdir.⁴⁵⁶

9. yüzyıl Tibet tarihine altın harflerle kazanmıştır. Altın geçmişe dönüş söyleminde, Tibet'in bir zamanlar bağımsız ve güçlü bir devlet olduğunun kanıtı olarak sunulan bu yüzyıl, Tibet kimliğinin belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Kraliyet ideali ve Budizm arasındaki bağlar, daha sonra Dalay Lamaları yaratacak dinsel fikrin de kökenidir.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ Grunfeld, a.g.y. , s. 30.

⁴⁵⁶ Roux, a.g.y. , s. 155-156, 227.

⁴⁵⁷ Aynı yapıt, s. 227.

Moğol hakimiyeti

13. yüzyılda Moğol işgaline uğrayıncaya dek Tibet'te merkezî bir yönetim yoktur. Tibet, 1245'te Moğol nüfuzunu ve Moğollara vergi ödemeyi kabul etmiş,⁴⁵⁸ Moğolların Budizme verdikleri önem nedeniyle aralarında “efendi-rahip” ilişkisi denilen bir ilişki başlamıştır. Tibet, Moğolların dünyevi hakimiyetini, Moğollar da Tibet'in ruhani rehberliğini kabul etmiştir.

Aynı dönemde Moğollar Çin'i de işgal ederek Yuen Hanedanını kurmuşlar ve 1279-1368 yılları arasında Çin topraklarına hükmetmişlerdir. Çin, Tibet'in Çin topraklarına katılmasını bu döneme dayandırsa da, Tibet, Moğol hakimiyetinin her iki devlette de farklı şekillerde kendini gösterdiğini savunur. Öncelikle, Çin, işgalin ardından Moğollarca idare edilmeye başlanmıştır, ancak Tibet'i Tibetliler yönetmeye devam etmiştir. Bu devamlılıkta Moğollar'ın Budizme saygısının büyük etkisi vardır.

Tibet Budizmi dört farklı mezhebe sahiptir. Bu mezheplerden en büyüğü 15. yüzyılda kurulan, katı ahlak kurallarını, manastırda cinsel perhiz idealini ve dünya zevklerinden uzaklaşma erdemini birleştiren Gelugpa mezhebidir. Sakya, Nyingma ve Kagyu diğer üçüdür. Bu mezhepler arasındaki teolojik benzerlik farklılıklardan çok daha fazladır. Dalay Lama ve Pancen Lama, Gelugpa mezhebine bağlıdır. Dalay Lama sadece bu mezhebin lideri gibi görülse de, aslında tüm rahiplerin başıdır ve tüm Tibetlilerin ruhani lideridir. Gelugpa mezhebi, Dalay Lama silsilesini başlatarak aslında Tibet'in tanrı/kral geleneğini devam ettirmiştir.⁴⁵⁹

Altan Han, 1576'da Gelugpaların baş rahibini çağırarak kendisine Dalay Lama unvanını vermiştir. Onu tüm rahiplerin başı konumuna yükseltmiş ve aslında sahip olmadığı bir otorite kurmasını sağlamıştır.⁴⁶⁰ “Dalay Lama” unvanı Moğolca bir kelimedir. Bilgeliliğin okyanuslarına sahip olan rahip anlamına gelir. Dalay Lama'nın Buda'nın reinkarnasyonu olduğuna inanılır. Dalay Lama olduğu düşünülen çocuklar rahipler tarafından seçilir ve bir dizi sınava tabi tutulur.

⁴⁵⁸ Grunfeld, a.g.y. , s. 38-39.

⁴⁵⁹ A. Tom Grunfeld, “In Focus: Reassessing Tibet Policy,” *Foreign Policy in Focus*, Vol 5 (9), April 2000, <<http://www.ciaonet.org/pbei/fpif/gra01.html>>; Klieger, s. 38.

⁴⁶⁰ Grunfeld, a.g.y. , s. 39; Roux, a.g.y. , s. 387-388.

Mesela ölen Dalay Lama'nın eşyaları başkalarının eşyaları arasına konulur ve çocuktan "kendininkileri" seçmesi istenir. Dalay Lama seçiminde büyük kulaklar ya da geniş omuzlar gibi fiziksel ayırt edici özellikler de vardır. Seçilen Dalay Lama 18 yaşına gelene dek onun adına bir naip Tibet'i yönetmektedir.⁴⁶¹ Bu nedenle bugüne dek on dört Dalay Lama'dan sadece üçü Tibet'i yönetebilmiş, 1751'den 1960'a dek yönetimin %77'sini naipler üstlenmiştir.⁴⁶²

Moğollar 14. yüzyılda Tibet'ten geri çekildikten sonra, Tibet'te 1642'ye dek soylular yönetiminde söz sahibi olmuştur ama Moğol İmparatorluğu'yla ilişkiler kesilmemiştir. Tibet'i Dalay Lamaların yönetmeye başlamasının ardından 4. Dalay Lama olarak Altan Han'ın torununun seçilmesi Moğollarla ilişkileri daha da sıkılaştıracaktır.⁴⁶³

17. yüzyılda Mançularla da ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Tibet kaynakları, Mançular Çin iktidarına sahip olduktan sonra, imparatorun Dalay Lama'yı görmek için başkentten dışarı çıktığını bu dönemde Tibet ve Çin'in iki farklı ve eşit statüde devlet olduğunu göstermek için kullanırken, Çin kaynakları aynı olayı imparatorun bir av gezisi sırasında Dalay Lama'ya rastlaması olarak anlatmaktadır.⁴⁶⁴

Bu dönemden itibaren Çin-Tibet ilişkilerindeki muğlaklık açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. 18. yüzyıla dek devam eden bu muğlaklığı açıklamak için tarihe baktığımızda ne Tibet'in ileri sürdüğü gibi bu dönemde Tibet'in bağımsız bir devlet olduğu kabul edilebilir ne de Çin'in ileri sürdüğü gibi Tibet Çin'e dahildir. Açık olan nokta, 13. yüzyıldan sonra Moğollarla kurulan ve Moğolların Tibet üzerindeki himayesinin temel oluşturduğu ilişki biçiminde, Moğol İmparatorluğu'nun yerini Çin İmparatorluğu'na terk ettiğidir. Fark, Çin imparatorlarının Moğol hükümdarları gibi Budist rahiplere ruhani rehber gözüyle bakmamasındadır.

Çin, 18. yüzyılın başından itibaren Tibet'le ilişkilerine daha fazla önem vermeye başlamış, ilk kez bu dönemde Tibet'e bir memur göndermiş, bu olay Çin tarihine Tibet'le ilişkileri yürüten ilk büronun kurulması olarak geçmiştir. Yine bu

⁴⁶¹ Morres, a.g. y. , s. 47.

⁴⁶² Grunfeld, a.g.y. , s. 12.

⁴⁶³ Klieger, a.g.y. , s. 39.

⁴⁶⁴ Grunfeld, a.g.y. , s. 41-42.

dönemde Dalay Lama'ya "ruhani ve sadık han" unvanını verilmiştir.⁴⁶⁵ Tibet'in bu dönemde bağımsız bir devlet olduğunu savunanlar, verilen bu unvanları hakimiyetin sembolleri olarak değil, Çin imparatorunun verdiği hediyeler olarak nitelendirmektedirler.⁴⁶⁶

Tüm imparatorluk topraklarında merkezî denetimi kuvvetlendirme politikasını izleyen Çin hükûmeti, 1720'de Lhasa'da *amban* adı verilen sürekli memurlar bulundurmaya başlamıştır. Aynı dönemde Çinlilerin Tibet'i bir Moğol beyliği olan Kalmukların işgalinden kurtarmasının ardından giderek daha fazla Çin yörüngesine dahil olan Tibet, 1792'de Nepal'e karşı yürütülen savaşın ardından tamamen Çin İmparatorluğu'na katılmıştır. 1793'te çıkan imparatorluk emriyle Pancen Lamaların artık *ambanlarca* seçilmesi öngörülerek Beijing'in dinsel faaliyetlerdeki etkinliği de artırılır. Dalay Lama'nın seçilmesi sırasındaki altın kase adeti de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Seçim konusunda bir anlaşmazlık olduğu takdirde seçilen çocukların ismi altın bir kaseye konulmakta ve *amban* kasesinin içinden bir isim seçmekte, bu isim, Beijing tarafından onaylanmaktadır. 9., 13., ve 14. Dalay Lamalar bu yolla seçilmemişlerse de Beijing'in onayını almışlardır.⁴⁶⁷

Yüzyıllık Yalnızlık

Tibet'in yüzyıllık yalnızlığı bu dönemde başlar. 19. yüzyılın sonlarına dek bu toprakların dış dünyayla bağı olmamıştır. Aslında 18. yüzyıldan beri, İngiltere için Tibet hem Rusya'nın Hindistan üzerindeki emellerini engellemek üzere kullanabileceği bir tampon devlet hem Çin pazarına açılan önemli bir yoldur.⁴⁶⁸ 18. yüzyıl sonunda Ruslar da Tibet'le ilgilenmeye başlamışlardır. Fakat bu dönem Çin İmparatorluğu'nun güçlü olduğu bir tarihe rastladığı için ne Rusya ne İngiltere emellerine yönelik rahat hareket edebilmişlerdir. 19. yüzyılda Çin İmparatorluğu'nun çökmeye başlamasıyla birlikte Tibet kendisini üç büyük güç

⁴⁶⁵ Aynı yapıt , s. 43.

⁴⁶⁶ Klieger, a.g.y. , s. 42.

⁴⁶⁷ Grunfeld a.g.y. , s. 44-47; Roux, s. 397 ve Andrew G. Dulaney, Dennis M. Cusack, Michael van Walt van Praag, "Tibet's Sovereignty and The Tibetan People's Right to Self-determination," <<http://www.tibetjustice.org/reports/sovereignty/>>, s. 30-31.

⁴⁶⁸ Dreyer, a.g.y. , s. 33.

arasında sıkışmış hissedecektir. 1890'a dek Çin'in protektorası olan Tibet. 1890-1911 yılları arasında Rusya ve İngiltere mücadelesinde kullanılan bir rehine durumuna düşecektir.⁴⁶⁹

İngiltere, 1890'da Tibet üzerine Çin ile bir antlaşma imzalayarak Tibet'te belli pazarları kendine açmış; bu antlaşmaya taraf olmayan Tibetlilerse antlaşmanın geçerliliğini tanımaktan yana olmamışlardır. 1903 yılında daha büyük bir pay için Tibet'e giren İngiltere, 1904'te Lhasa'ya girmiş, bu sefer de yerel hükümetle Lhasa Antlaşması'nı imzalamıştır.⁴⁷⁰ İşgalin gerekçesi Tibet'in Rus yardımı aldığıdır, ancak bu iddiayı destekleyecek kanıt bulamayınca İngilizler çekilmişlerdir. Fakat İngilizlerin bu kısa süreli işgalinin ardından Tibet'in statüsü yeniden gündeme gelmiştir. 1890 Antlaşması'nda Tibet'in imzası yoktur ve Çin'in Tibet üzerinde müzakere hakkı tanınmıştır; ancak 1904 Lhasa Antlaşması'nda da Çin'in imzası yoktur ve bu durum fiili bir değişiklik getirmektedir. Bu antlaşma ile İngiltere'nin Tibet'te "en çok gözetilen ulus" statüsüne sahip olması Rusya'nın, Almanya'nın, Amerika'nın, Fransa'nın ve İtalya'nın da tepkisini çekmiş ve bu ülkelerin hükümetleri bu durumu Çin hükümetine şikayet etmişlerdir. Çin ve İngiltere arasında başlayan müzakerelerin sonunda 1906'da iki ülke arasında yeni bir antlaşma imzalanır. Çin bir süre dirense de, Lhasa Antlaşması'nı kabul eder ve İngiltere'nin Hindistan'dan Gyantse'ye çektiği telgraf hattını elinde tutmasına ses çıkarmaz. Ayrıca, Çin topraklarının geri kalanında geçerli olan *en çok gözetilen ulus* ilkesinin tersine, sadece İngiltere'nin Tibet'te belli ticari imtiyazları olacaktır. Bunun karşılığında İngiltere de yeniden Çin'inin Tibet üzerindeki hakimiyetini kabul edecektir. Böylece, her iki taraf da istediğine ulaşmıştır.⁴⁷¹

Bu dönemde, Rusya'dan himaye talebinde bulunan Dalay Lama, bugün Moğolistan'ın başkenti olan Ulan Batur'dadır. 1907'de yapılan Rus-İngiliz Antlaşması'na göre, Rusya'nın da Çin hükümeti yoluyla Tibet'le temasa geçmesi kabul edilince, Dalay Lama Tibet'e geri döner.⁴⁷² Dönüşünün hemen ardından Çin imparatoriçesinin huzuruna çıkan Dalay Lama'ya "İmparatorluğumuzun Sadık ve

⁴⁶⁹ Grunfeld, a.g.y. , s. 49-50.

⁴⁷⁰ Avedon, a.g.y. , s. 19.

⁴⁷¹ Mackerras, a.g.y. , s. 80-81; Grunfeld, a.g.y. , s. 56-59.

⁴⁷² Heberer, a.g.y. , s. 120.

Boyun Eğen Naip Yardımcısı" unvanı verilmiştir. Tüm masrafları Çin hükümetince karşılanan uzun dönüş yolculuğunun ardından Dalay Lama 1909'da Lhasa'ya ulaşır. Çin'in Tibet'te düzeni sağlamak üzere Tibet'e asker gönderdiği haberini alır almaz da Hindistan'a geçer ve 1911'e dek burada kalır. Bu kaçışın ardından Çin hükümeti 13. Dalay Lama'nın tavırlarının gerçek bir reenkarnasyona yakışmadığını beyan etmiştir.⁴⁷³ Aynı tepkiyi 21. yüzyılda 14. Dalay Lama'ya karşı da verecektir.⁴⁷⁴

1911 Devrimi'ne yaklaşıırken, Tibet'in durumu Çin'deki diğer azınlık bölgelerinden farklıydı. Tarih boyunca Tibet'in en azından içişlerinden sorumlu olan Lhasa yönetimi, zayıflayan imparatorluğun azalan denetiminden yararlanarak kendi gücünü artırmıştı. Mançu hanedanının yıkılmasıyla, Tibet'in farklı yerlerinde çatışmalar çıkınca, 1912'de yeni milliyetçi cumhuriyetin başkanı Yuan düzenin sağlanması için bölgeye asker yolladı.⁴⁷⁵

Sun Yat-sen gibi, Yuan da Tibetlileri Milliyetçi Cumhuriyet'i kuran beş eşit milliyetten biri olarak görüyor ve Tibet'i Çin'in bir parçası kabul ediyordu. Dönemin beş renkli Çin bayrağındaki beyaz, Tibet'i temsil ediyordu.⁴⁷⁶ Ancak Çin içinde bulunduğu kaotik dönemde Tibet'te tutunamadı. 1913'te yüzyıllardan sonra ilk defa Tibet'te hiç Han askeri kalmamıştı.

1912 Haziranında, İngiliz korumasında Tibet'e geri dönen 13. Dalay Lama, Ocak 1913'te Moğolistan ile bir antlaşma imzaladı ve bu antlaşma uyarınca her ikisi de birbirinin bağımsızlığını tanıdı.⁴⁷⁷ 13 Şubat 1913'te de Tibet'in bağımsızlığı ilan edildi. Han yanlıları cezalandırılırken, bir yandan da reform çabalarına girişildi. Danışmanlar, İngilizler ve Japonlardı. Sigara, afyon ve kumar yasaklandı, 8000 kişilik bir ordu oluşturuldu.⁴⁷⁸ Bu sırada, Çin hükümeti bir yana, İngiltere ve Japonya da dahil hiçbir hükümet bu bağımsızlık ilanını resmî olarak tanımamıştı.

⁴⁷³ Grunfeld, a.g.y. , s. 61-63.

⁴⁷⁴ Bkz. s. 170.

⁴⁷⁵ Mackerras, a.g.y. , s. 67.

⁴⁷⁶ Grunfeld, a.g.y. , s. 63-64.

⁴⁷⁷ Mackerras, a.g.y. , s. 68.

⁴⁷⁸ Grunfeld, a.g.y. , s. 65-66.

Simla Düzeni

Rusya'nın Tibet'te etkili olmasından hâlâ çekinen İngiltere, Çin ve Tibet ile birlikte bir konferans düzenleyerek bölgedeki duruma netlik kazandırmaktan yanaydı. Ancak Tibetli ve Çinli temsilcilerin eşit statüde konferansa katılacak olmaları Çin'in uzun süre bu talebe direnmesine neden oldu. İngiltere'nin sadece Tibet'le ikili bir görüşme yapma tehdidi üzerine, Çin, Ekim 1913'te Simla'da başlayan konferansa katıldı. Görüşmeler boyunca Tibet ve İngiltere temsilcileri, Çin temsilcisini dışlayarak müzakerelerini yürüttü. Uzun süren müzakerelerden sonra varılan sonuca imza koymak Çin'e hiçbir şey katmıyordu ama imzalamaz ise İngiltere, Tibet'i Çin protektorası olarak tanımayacaktı. Simla Sözleşmesi daha önce imzalanan antlaşmaları lağvederek onların yerine geçiyordu. Antlaşma uyarınca, Moğolistan örneği izlenerek, Tibet, iç ve dış Tibet olmak üzere iki bölgeye ayrıldı. İç Tibet Çin yönetimi altında olacak, dış Tibet ise geniş bir özerkliğe sahip olacaktı. Sözleşme İngiltere'nin lehine olacak şekilde Hindistan ve Tibet sınırını da belirlemişti.⁴⁷⁹ Ayrıca İngilizlerin Tibet'te sahip oldukları imtiyazlar da devam ediyordu. Bu antlaşmanın ardından Tibet için değişen tek şey, Çin yerine İngiltere'nin Tibet üzerinde artan nüfuzu oldu.⁴⁸⁰

Bu antlaşmanın ardından da, İngiltere de dahil olmak üzere hiçbir devlet Tibet'in bağımsızlığını tanımadı. Fakat Tibetliler bu antlaşmaya Çin ile eşit taraflar olarak katılmış olmalarını her zaman bağımsızlıklarının, başka devletlerle ilişki kurabildiklerinin bir göstergesi olarak kabul etti.

Bu sözleşmenin hemen ardından Birinci Dünya Savaşı çıkınca, İngiltere Tibet'e olan ilgisini bir süreliğine erteledi. Savaş beyleri döneminde Çin de Tibet'le herhangi bir ilişkide bulunmadı. 1919'dan itibaren ilişkileri sıkılaştırmak ve Tibet'in her zaman Çin'in bir parçası olduğu yönünde propaganda yapmak üzere Lhasa'ya temsilciler gönderdi ve Dalay Lama ve Pancen Lama'yı birbirlerine karşı kışkırtarak etkinliğini artırdı.

1911-35 arasında Tibet tam anlamıyla bir istikrara kavuşamamıştı. 13. Dalay Lama'nın ölümünün ardından özellikle Kham'da huzursuzluk dinmiyordu.

⁴⁷⁹ Bu sınır 1962'de Çin ve Hindistan'ın çatışmasına neden olacak MacMahon sınırıdır.

14. Dalay Lama aranırken yine bir naip Tibet'in yönetimine geçti. 1938'de milliyetçi hükümete Dalay Lama seçilmek üzere üç çocuğun bulunduğu haberi iletildi. Mesajda altın kase seremonisi için de bir çağrı vardı. Hükümet bu fırsatı kaçırmadı ve 1940'da kurduğu Moğolistan ve Tibet İlişkileri Komisyonu Başkanı'nı bir delegasyonla birlikte Lhasa'ya gönderdi. Ancak delegasyon Tibet'e vardığında 14. Dalay Lama seçilmişti bile. Çin, bu durumdan çok hoşnut olmadıysa da seçilen Dalay Lama'yı onayladı.⁴⁸¹

1940'larda Tibet bağımsızlığını gösterme çabalarını artırdı. 1942'de bir Dış İlişkiler Bürosu kuruldu. İngiltere'nin Tibet ile ilişkileri, Tibet bağımsız bir devletmişçesine devam ediyordu, ancak resmî tanınma sözkonusu değildi. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD'nin de Tibet'e yönelik ilgisi arttı. Tibet muhafazakâr yapısıyla, özellikle 1949'dan sonra, komünist kampa karşı kullanılabilecek önemli bir koz halini aldı.

ÇKP iktidarı

1949'un ilk yarısında Çin iç savaşında komünistlerin mücadeleyi kazanacağı belli olmuştu. Bu durumdan endişelenen Tibet destek için Hindistan'a başvurdu. İngilizlerin cesaretlendirmesiyle Hindistan Tibet'e silah gönderdiyse de, askerî birlik göndermedi. Bunun üzerine 1949 Nisanında Lhasa, Amerikan Dışişleri Bakanı Acheson'dan yardım talep etti. Bu dönemde Japonya, ABD işgali altındaydı ve ABD bölge politikasında hiç olmadığı kadar etkindi. Tibet'in ideolojik duruşu ve coğrafi konumundan yararlanarak bu durumdan faydalanılmak isteniyordu. ABD de Tibet hükümetiyle ilişkilerini geliştirmeye yöneldi. Fakat Ekim 1949'da ÇHC kurulduktan sonra verilen destek Tibet'in istediği düzeyde değildi. Tibet'in bağımsızlığını ABD de resmî düzeyde tanımıyordu. Bu dönemde Hindistan da bir yandan tampon devlet olarak Tibet'ten memnundu, diğer yandan da Nehru bağlantısızlık politikası gereği yeni Çin hükümetiyle ilişkileri koparmak değil, geliştirmek istiyordu. Bu durumda Tibet yüzünü BM'ye döndü, fakat burada da istediği resmî düzeyde desteği göremedi. Ancak ABD, İngiltere ve

⁴⁸¹ Shen Jinao. "Tibetan Issue: Evolution and Way Out."

<http://tibetinfo.com.cn/English/services/forum/for_202.htm>: Grunfeld. a.g.y. . s. 67-68.

Hindistan. Tibet'ten ellerini tamamen çekmemişlerdi. ABD, 1952'de Tibet sorunuyla ilgilenmek üzere CIA'yi devreye soktu.⁴⁸²

ÇHC, Tibet'in izlediği politikalarından rahatsızdı. "Çan ile Mao'nun anlaştığı tek konu varsa, o da Tibet'in Çin'in bir parçası olduğuydu."⁴⁸³ 1950'de, Tibet'teki İngiliz ve Amerikan emperyalizmini ve Çan Kay-şek hükümetinin etkilerini sona erdirmek ve Tibet halkını "kurtarmak" üzere Halkın Kurtuluş Ordusu (HKO) Tibet'e girdi. Bu sırada Dalay Lama henüz 15 yaşındaydı ama koşullar göz önünde bulundurularak üç sene önce başa geçirildi. 23 Mayıs 1951'de imzalanan 17 İlke Antlaşması ile Tibet'in "bağımsızlığı" sona erdi ve Tibet yeniden Çin'in bir parçası oldu.⁴⁸⁴ Dalay Lama'nın otoritesi altındaki siyasi yapı devam edecek ve Dalay Lama Tibet'in hazır olduğunu bildirmeden reformlar uygulamaya sokulmayacaktı. Yine de imzanın ardından pek çok Han askeri ve bürokratı Tibet'e geldi. Tibet'te parti kadroları oluşturulacaktı ama kısa dönemde, tüm ülkede olduğu gibi burada da birleşik cephe politikası temelinde emperyalizme ve KMT güçlerine karşı geleneksel seçkinlerle işbirliğine gidilecekti. Daha sonra bu antlaşma, Tibet'in 1911-51 arasındaki bağımsızlığının bir kanıtı olarak da kullanıldı.

HKO'nun Tibet'e girmesi uluslararası düzeyde tepki almadıysa da, ABD, komünist ülkelerle ticaret yapmadığı için, 17 İlke Antlaşması ile komünist Çin'in bir parçası olduğunu kabul eden Tibet'le ticari ilişkileri kesti.⁴⁸⁵

Tibetliler arasında yeni durumlarından hoşnut olanlar kadar, eskiyi arayanlar da vardı. Din özgürlüğünün garanti altına alınması, birleşik cephe politikası nedeniyle geleneksel seçkinlere dokunulmayacak olması, yeni hastane, okul ve yol vaatleri pek çok Tibetli'yi ve hatta ülkesinin geri kalmışlığının farkında olan genç Dalay Lama'yı da etkiledi.⁴⁸⁶ Hanlara ve Çin egemenliğine karşı olanlarsa 1952'de ilk direniş örgütü olarak Halkın Konseyi'ni kurdular,⁴⁸⁷

⁴⁸¹ Grunfeld, a.g.y. . s. 77-78.

⁴⁸² Aynı yapıt. s. 83-99.

⁴⁸³ Mackerras, a.g.y. . s. 177.

⁴⁸⁴ Bu antlaşma işgal altındaki bir ülkede tehditle imzalanmıştır denilerek, antlaşmanın geçerliliği sürgündeki Tibet hükümeti tarafından reddedilmektedir. Dulaney, Cusack, Walt van Praag, a.g.m. . s. 16.

⁴⁸⁵ Grunfeld, a.g.y. . s. 114-115.

⁴⁸⁶ Avedon, a.g.y. . s. 37.

⁴⁸⁷ Grunfeld, a.g.y. . s. 115-116.

ama bu örgüt Beijing tarafından dikkate alınacak kadar önemli faaliyetlerde bulunmuyordu.

Beijing, Tibet'i belli idari bölgelere ayırmıştı. En büyük idari birim Dalay Lama'nın bulunduğu Lhasa'ydı. Pancen Lama'nın oturduğu Shigatse de ayrı bir bölge haline getirildi.⁴⁸⁸ Aslında böylece, Çin'in geleneksel iki rahibi birbirine karşı oynama politikası devam ettiriliyordu. Uzun dönemde hedef Tibet Özerk Bölgesi'nin kurulmasıydı. 1954'te Dalay Lama, Mao'yu ziyaret etmek için Beijing'e gittiğinde Tibet Özerk Bölgesi Hazırlık Komitesi kuruldu. Bu komitenin başkanı Dalay Lama, ikinci başkanı da Pancen Lama'ydı. Komite'nin tüm düzenlemeleri ÇHC Devlet Konseyi'nin onayından geçecekti ki, böylece veto hakkı saklı tutuluyordu.⁴⁸⁹

Dalay Lama, yerel muhalefete rağmen, Mao'nun kendisini 1954 Anayasası'nın kabul edileceği 1. Çin Halkının Ulusal Meclisi'ne davet etmesine olumlu bir yanıt vermiş ve Pancen Lama ile birlikte Beijing'e gitmişti. Bu durumda kendisini halkı ve Çin hükümeti arasında tampon görevini üstlenmiş olarak buldu.⁴⁹⁰

1959'a dek Lhasa ve Beijing arasındaki ilişkilerde önemli sorunlar olmadı. Bu dönemde Çin'in azınlıkların farklılıklarına saygı temelinde oluşturduğu azınlık politikasının olumlu sonuçları Tibet'e de yansiyordu. Hatta sosyalizmin eşitlikçi yapısından etkilenen genç Dalay Lama sosyalizmi ve Mao'yu öven konuşmalar yapıyor, Tibet'in kendine özgü koşulları dikkate alınarak izlenecek yolun da sosyalizme varacağını söylüyordu. Yıllar sonra kendisi de Mao'yu ziyareti sırasında Marksizmden nasıl etkilendiğini ve hatta ÇKP üyesi olmak istediğini açıklayacaktı. Kafasını karıştırırsa Marksistlerin neden ulusal sınırlara bu kadar önem verdiğiydi.⁴⁹¹

Dalay Lama ilk kez 1956'da Budist törenlerine katılmak üzere Hindistan'a geçtiğinde, Çin denetimi altındaki tutsaklığını dışardan görme fırsatını buldu. Bu ziyaret sırasında Tibet'te ufak çaplı direnişler başlamıştı. Dalay Lama erkek kardeşlerinin etkisiyle Nehru'dan Hindistan'da kalmak için izin istediye de,

⁴⁸⁸ Aynı yapıt, s. 118.

⁴⁸⁹ Aynı yapıt, s. 119.

⁴⁹⁰ Avedon, a.g.y. . s. 38-39.

Nehru'nun. Lhasa'da daha faydalı olacağı ögüdüyle geri döndü. Ancak Dalay Lama geri dönmeden önce Nehru'nun da etkisiyle Yeni Delhi'ye gelen Çu En-lay ile görüştü. Çu bu görüşmede Dalay Lama'ya Tibet'te reformların Tibet hazır olmadan uygulanmayacağına dair söz veriyse de, Dalay Lama'yı tehdit etmekten de kaçınmadı. "Bir aslan dağında kalırsa aslandı, ama düzlüğe indiği zaman köpek olurdu."⁴⁹²

Bu dönemde CIA, daha sonra her ikisi de ABD vatandaşı olacak Dalay Lama'nın erkek kardeşleriyle ilişki içindeydi. 1956'da Tibet'teki direniş örgütlerine destek verilmeye başlandı ve hatta bazı kaynaklara göre direnişçiler özel kamplarda eğitildi.⁴⁹³

Beijing, Tibet'in altyapısını geliştirerek Tibetlileri feodal yapının elinden kurtarma gayesi güdüyordu. ÇKP yönetimi altında telefon, telgraf, banka Tibet'e girdi, havaalanı inşa edildi, maden ocakları açıldı, seküler eğitim veren okullar kuruldu. Tüm bu gelişmeler dolaylı olarak Tibetlilerin günlük hayatını etkilese de günlük hayatın asıl kaynağı olan dine dokunulmuyordu. Fakat bir yandan da dinin etkisini kırmak için Marksizm propagandası yapılıyor, siyasi dernekler açılıyordu.⁴⁹⁴

TÖB olarak belirlenen sınırlar dışında yaşayan Tibetlilerin durumu daha farklıydı. Bugün sürgündeki Tibet hükümeti tarafından, Tibet'in bir parçası olduğu kabul edilen Amdo ve Kham, komşu bölgeler arasında bölünmüştü⁴⁹⁵ ve buradaki Tibetliler, Çin'in diğer bölgelerinde uygulamaya sokulan reformların kapsamındaydılar. 1959'da patlak veren direnişin buralarda filizlenmesi bu nedenle şaşırtıcı değildi. 1956'da Kham'da çıkan ayaklanma bastırıldıysa da, direnişçiler 1959'a dek bölgede etkili oldu. Lhasa direnişçilere ne tam destek veriyor ne de onları kınıyordu. ÇKP kadrolarının henüz Tibet'te önemli bir etkinliğe ulaşamamış olması, ÇKP'nin Tibet'in toplumsal yapısını çözmesini zorlaştırıyordu ve bu durum da direniş hareketlerini cesaretlendiriyordu.

⁴⁹¹ Dalai Lama. "Exile His Journey." *Time*. 10.04.1999. Vol. 154 (14). s. 78-80.
<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=2300836&db=aph>>

⁴⁹² Aynı makale.

⁴⁹³ Bkz. Jinao. "Tibetan Issue:..." : Grunfeld. a.g.y. . s. 155.

⁴⁹⁴ Grunfeld. a.g.y. . s. 121-123.

⁴⁹⁵ Bugün Amdo, Çinhay (Qinghai) ve Gansu bölgeleri arasında paylaşılmış. Kham da. Gansu. Siçuan (Sichuan). Yunnan ve TÖB arasında bölünmüştür.

Sürgün

1958'de direnişçiler Gönüllü Özgürlük Savaşçıları adı altında yeniden faaliyetlerini hızlandırdılar. Beijing bu hareketi destekten yoksun, ufak çaplı ve Dalay Lama destek vermediği sürece hoşgörülebilir bir hareket olarak görüyordu. Fakat direnişçiler 1959'da Lhasa'da da kendilerine yandaş bulmaya başlamışlardı. Yerel hükümetten destek talepleri evlerine geri dönmeleri yönünde bir cevapla karşılanırsa da, direnişçiler, Mart ayında hac için Lhasa'da bulunan binlerce Tibetli'nin varlığından destek alarak Lhasa'yı terk etmediler.

1 Mart'ta Dalay Lama, tek başına, Çin garnizonuna bir gösteriyi seyretmek üzere davet edildiğinde, bu davet, direnişçilerin de etkisiyle, Lhasa'da bulunan binlerce Tibetli arasında bir endişe uyandırdı. Dalay Lama'nın tek başına davet edilmesi ve davetin doğrudan kendisine iletilmesi kuşku uyandırıyordu. Dalay Lama'nın öldürüleceği yolundaki söylentiler tüm Tibet'e yayıldı. Bu sırada Dalay Lama, gireceği dinsel sınavlar nedeniyle daveti 10 Mart'a ertelemişti. 10 Mart geldiğinde binlerce Tibetli Dalay Lama'nın yazlık sarayı önünde, onun garnizona gitmesini önlemek için toplandı. Bir yandan da Çinlilere karşı sloganlar atılıyordu. Dalay Lama bu ortamda garnizona gitmesinin akıllıca olmayacağını Çinli yetkililere bildirdi ve onlardan bu davranışın yerindelğine dair bir cevap aldı.

Gösterilerin bitmemesi üzerine Çinli yetkililer 17 Mart'ta harekete geçme kararı aldı ve bu karar Tibetliler arasında Dalay Lama'ya yönelik bir eylem olarak algılandı. Çin, Dalay Lama'nın korunacağını bildirdiyse de yazlık saraya isabet eden kurşunlar paniğe yol açtı ve 24 yaşındaki Dalay Lama, Ulusal Meclis'in onayıyla saraydan basit bir rahip kıyafetiyle ayrıldı.⁴⁹⁶ Sürgün başlamıştı.

Daha sonra Mao, Beijing'deki Sovyet büyükelçisine, Dalay Lama'nın sınırdan geçmesine bilerek izin verdiklerini, buna izin vermedikleri takdirde Tibet'te isyanın büyüyeceğini söyleyecekti.⁴⁹⁷ Gerçekten de Dalay Lama'nın Hindistan'a kaçışının ardından Tibet'te isyan kısa sürede şiddetle bastırıldı. Ölenlerin sayısı tam olarak bilinemesi de, 10.000'den fazla kişi kaybolmuş, ya

⁴⁹⁶ Morris. a.g.y. .s. 1-6.

⁴⁹⁷ Grunfeld. a.g.y. .s. 138-139.

öldürülmüş ya da çalışma kamplarına gönderilmişti.⁴⁹⁸ Binlerce Tibetli Hindistan'a mülteci olarak geçti. 1958'de Büyük Atılım politikasıyla birlikte farklılıklara saygı politikasını bir yana bırakan Çin için, Dalay Lama'nın olmadığı bir Tibet'te reformları uygulamaya sokmak çok daha kolay olacaktı.

1959 direnişinin ve hatta Dalay Lama'nın kaçışının ardında CIA'nin parmağı olduğu Çin tarafından hep gündemde tutuldu. Dalay Lama'nun bu iddialara cevabı, CIA yardım etmiş olsa da olmasa da, başlangıçtan beri Tibet'in direniş yolunda kararlı olduğunu vurgulamak oldu.⁴⁹⁹

Bu isyandan en çok etkilenen taraflardan biri de Hindistan'dı. Hindistan, mültecileri kabul ettiyse de, Dalay Lama başkanlığında Dharamsala'da sürgünde kurulan Tibet hükümetini resmî düzeyde tanımadı. Sürgündeki Tibet hükümeti ilk iş olarak 17 İlke Antlaşması'nı lağvettiğini ve baskı altında imzalandığı için aslında bu antlaşmanın hiçbir zaman geçerli olmadığını ilan etti. Çin, bu hükümeti dışardan destek almakla suçladı. Bu suçlamalar uzun süre reddedildiyse de 1951'de Dalay Lama'nın kardeşi Gyalo'nun CIA ile anlaşmış olduğu daha sonra açıklandı.⁵⁰⁰

Bu arada Tibet'te feodal yapının tamamen ortadan kalkmasına yönelik reform hareketleri hızlanmış, birleşik cephe çözülmüştü. Dinsel yapıya duyulan saygı azalmış, 1964'te Pancen Lama isyana teşvik nedeniyle tutuklanmıştı. Hanlar için din hâlâ anlaşılmazlığını koruyordu. 1958 Büyük Atılım'la birlikte azınlıklarının farklılıklarına ve kendilerine özgü niteliklerine saygı gösterilmesi dönemi sona ermişti. 1965'te TÖB kuruldu. Bir yandan direniş ruhu bastırılmaya çalışılıyor, pek çok Tibetli öğrenci, Çin'i tanımak üzere farklı bölgelere gönderiliyor, diğer yandan da kölelik kaldırılarak ÇHC'ye olan desteğin artırılmasına çalışılıyordu. Toprak reformuyla birlikte yeni tarım teknikleri de

⁴⁹⁸ Tseten Samdup. "The Lhasa Uprising: March 10, 1959: sequence of events." <http://www.tibet.ca/pub/lhasauprising.html>

⁴⁹⁹ Grunfeld. a.g.y. . s. 164.

⁵⁰⁰ Aynı yapıt. s. 52'den Avedon. s. 47 ve David Allan Mayers. **Cracking the Monolith, US Policy against the Sino-Soviet Alliance, 1940-55**. Baton Rouge. London. Louisiana State University Press. 1986. s. 78-87. 95. Dalay Lama'nın kaçmasına yardım edenlerin gerçekten CIA eğitimi aldıkları da daha sonra doğrulansa da, Dalay Lama'nın bu durumdan ne ölçüde haberdar olduğu hem karanlıkta kaldı. Bkz. Avedon. a.g.y. . 118-119.

Tibet'e girdi. 1965'te komünler kuruldu ve Tibet'in kendine yeterli bir hale gelmesi hedefi belirlendi.⁵⁰¹

1963'te Dalay Lama, gelecekte Tibet'in temel yasası olması umuduyla bir anayasa hazırladığında. Çin, 1962'deki sınır anlaşmazlığının da etkisiyle Hindistan'ı suçladı. Tibetli mültecilere destek vermekle suçlanan Hindistan, bunun üzerine Dalay Lama'ya koyduğu seyahat yasağını kaldırdı ve Dalay Lama ile Tibet sorununun uluslararası kamuoyunda tanınır

Kültür Devrimi ve sonrası

1966'da Çin'de Kültür Devrimi'ni en derinden hisseden yerlerden biri Tibet'ti. Eski Dörtlü'ye saldırı,⁵⁰² özellikle geçmiş azınlık politikalarının etkisiyle geleneksel bağlarını koruyan azınlık bölgelerinde şiddetliydi. Kızıl Muhafızlar bu dönemde Tibet'te din karşıtı kampanyalar başlattılar, binlerce manastırı tahrip ettiler. 1966'da Çu En-lay kendilerine Tibet'i terk etmelerini emrettiyse de, bu emre uymadılar ve geleneksel gördükleri her şeye saldırmaya devam ettiler. Kültür Devrimi boyunca yaşanan yıkımın izleri bugüne dek giderilemedi.

İlişkiler Deng döneminde yumuşamaya başladı. Kültür Devrimi boyunca azınlıklara karşı izlenen politikaların yanlışlığının farkında olan ılımlı kanat, 1970'lerin sonunda yeniden farklılıklara saygı politikasına geri döndü. Ekonomik kalkınmanın etnik huzursuzlukları gidereceği felsefesinden yola çıkıldı. Bu genel hava Tibet'le ilişkilere de yansdı ve 1982'de sürgündeki hükümet ile gizli görüşmeler başladı. 1984'te bu görüşmeler birdenbire kesildi.⁵⁰³ Tarafların anlayamadığı ilk nokta, üzerinde müzakere ettikleri bölgeydi. Sürgündeki Tibet hükümeti, Amdo ve Kham'ı da içine alan bir Tibet'ten, Çin tarafıysa, sadece TÖB'den bahsediyordu. Ayrıca Dalay Lama, kendilerine kültürel, dinsel ve dilsel konuların ötesinde siyasal bir denetim hakkının da verilmesinden yanaydı. Bu talep bağımsızlığa giden yolun kapılarını ardına dek açtığı için, Çin tarafı için

⁵⁰¹ Grunfeld, a.g.y. . s. 166-173.

⁵⁰² Çin toplumunun geçmişle bağını koparmak amacıyla "eski dörtlü" denilen eski fikirler, alışkanlıklar, inançlar ve kültüre saldırılıyordu.

⁵⁰³ Melvyn C. Goldstein, "Tibet, China and the United States: Reflections on the Tibet Question," The Atlantic Council Of The United States, Occasional Paper," (1995).
<<http://omni.cc.purdue.edu/~wtv/tibet/article/art4.html>>

kabul edilemezdi. Görüşmelerin sona ermesiyle birlikte Tibet sorunu yeni bir dönemece girdi ve sürgündeki Tibet hükümeti hızla bu konuyu uluslararasılaştırarak Avrupa ve ABD'den aldığı desteği artırma çabasına girdi.

Dalay Lama zaten 1959 öncesindeki gizemli konumunu kaybetmiş ve halkının arasında yaşamaya başlamıştı Tanrı-kralın görünürlük kazanması uluslararası alanda ün ve ardından Tibet sorununa destek getirdi. 1930 ve 1940'larda Batı medyasında Dalay Lama'ya dair birkaç habere rastlanırken, 1989'da halkını barışçı bir mücadeleye yönlendirdiği için Nobel Barış Ödülü'nü aldı. Batı'da, kendisiyle yakın bağlara sahip Richard Gere gibi pek çok ünlü Budist, Tibet'in bağımsızlığına ve Tibet'teki insan haklarına yönelik hareketin öncüsü durumuna geldi.⁵⁰⁴

Budizm, Batı'da ilgi gören dinlerden biriydi ve Budist merkezlere yapılan yardımlar, din ve siyasetin birlikteliği nedeniyle Tibet devletine destek şekline dönüşüyordu. Batılı Budistlerin ve sivil toplum örgütlerinin Hindistan ve Güney Asya'daki Tibetli mültecilere sağladıkları mali destek de mültecileri ev sahibi devletten daha çok Batı'ya yaklaşıyor ve ev sahibi devlete sıkı bir bağımlılık duymalarını engelliyordu. Tüm bu destek umulduğu gibi bağımsızlığa yönelik bir şekle girmedi ama Tibetlilerin tarihsel "efendi-rahip" ilişkisinde Moğollar ve Mançulardan sonra efendi koltuğuna Batı oturtuldu.⁵⁰⁵

1987'de Dalay Lama, 1979'dan sonra ikinci kez ABD'yi ziyaret ederken Çin'de iki Tibetli idam edilmiş, 28 yıl sonra Lhasa tekrar direnişlere sahne olmuştu. Bu isyanın arkasında, sürgündeki Tibet hükümetinin yumuşamasını istemeyen gruplar vardı. 1989'a dek gösteriler devam etti. 1959'un 30. yılı olan 10 Mart 1989'da Çin hükümeti sıkıyönetim ilan etti. 30 Nisan 1990'da sıkıyönetim kalktığında Tibet'te güvenlik önlemleri iyice artırılmış, insan hakları ihlalleri sona ermemişti. Kayıplar ve işkence devam ediyordu.⁵⁰⁶

Bu olay hem Tibet'te güvensizliği ve kini gün yüzüne çıkardı hem de Batı'nın ilgisini 1959'dan çok daha fazla çekti. Gösterilerde pek çok kişi

⁵⁰⁴ ABD'de ve Avrupa'da yüz binlerce Budist vardır ve bunların çoğu iyi eğitilmiş ve aktif siyasetle uğraşan kişilerdir. Barry Sautman, "The Tibet Question," *Problems of Post-Communism*, Vol. 44(3), May/June 97, s. 15-25.

<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9705155176&db=aph>>: Klieger, a.g. . s. 78-80.

⁵⁰⁵ Klieger, a.g.y. . s. 21-22.

⁵⁰⁶ Mackerras, a.g.y. . s. 160-161.

tutuklanmış ve çoğu işkenceye maruz kalmıştı. Bu dönemde komünist devletlerin insan hakları ihlalleri Batı'nın gündemindeydi. Bu olayların ardından 1989 Tiannanmen olayı da gelince, Çin 1 numaralı insan hakları ihlalcisi ve demokrasi düşmanı ilan edildi.

Dalay Lama 1988'de Avrupa Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada ilk kez kamuoyuna bağımsızlık olmadan da Tibet'e dönebileceğinin sinyallerini vermişti. Aslında sürgündeki Tibet hükümetinin daha milliyetçi kesimleri, bu açıklamanın ardında "yabancılar"ın etkisi olduğunu düşünüyorlardı.⁵⁰⁷ Çünkü Tibet'e yönelik artan ilgi ve destek bir türlü resmî düzeyde bağımsızlığın desteklenmesi seviyesine çıkarılmıyor ve çıkarılacak gibi de görünmüyordu.

Çin, Dalay Lama'nın 1988'deki bu olumlu açılımına 1990'da ret cevabı verdi. Dalay Lama Tibet'in her zaman Çin'in bir parçası olduğunu kabul etmeden hiçbir zaman müzakere masasına oturulmayacaktı. Ayrıca resmî olarak tanınmayan sürgündeki bir hükümet açık açık muhatap alınamazdı. Bu arada 1990'da ABD Senatosu Tibet'teki insan hakları ihlallerini kınayan bir karar almış, 1991'de ABD Başkanı George Bush, Dalay Lama ile görüştüktan sonra Tibet'ten "işgal edilmiş ülke" olarak bahsetmiş ve Tibet'in gerçek temsilcisinin Dalay Lama ve sürgündeki Tibet hükümeti olduğunu söylemişti.⁵⁰⁸

Resmî düzeyde olmasa da Batı'dan gelen bu destek Çin hükümetinin hiç hoşuna gitmiyordu. Çin'e göre, Tibet Çin'in işleriyle ilgili bir sorundu ve diğer devletlerin Çin işlerine karışmasına müsaade edilemezdi. Dolayısıyla dışardan destek artıkça, içerde denetim sıkılaştırılıyordu. ABD politikaları aslında Çin'deki radikallerin elini güçlendiriyordu.

1989'da 10. Pancen Lama'nın ölümünün ardından Çin hükümeti yeni Pancen Lama arayışının başlamasına karar verdi. Bu dinsel arayışın sonunda atılacak son adım Çin hükümetinin Tibet üzerindeki denetimini gösterecekti. 1991'de Dalay Lama da bu arayışa katılmak istediğini bildirdi. Çin ret cevabı veriyse de, 1993'de Dalay Lama'ya arayış hakkında bilgi verildi. 1995'te 28 çocuk seçilmişti. Ancak Dalay Lama Çin'den önce davranarak 6 yaşındaki Dedhun Çokyi Nyima'yı 11. Pancen Lama olarak tanıdı. Çin hükümeti Dalay

⁵⁰⁷ Grunfeld. a.g.y. . s. 234.

⁵⁰⁸ Aynı yapıt, s. 238.

Lama'nın onayı olmaksızın seçilen bir çocuğu Tibet halkının Pancen Lama olarak kabul etmeyeceğini biliyordu ancak Dalay Lama'nın ardından kendi seçimini, Gyancayn Norbu'yu, 11. Pancen Lama olarak bildirdi.⁵⁰⁹ Bu beyanın arkasında yatan nedense Dalay Lama'nın altın kase geleneğini reddederek dinsel bir geleneği bozduğu iddiasıydı.⁵¹⁰ Mayıs 1995'te 6 yaşındaki Dedhun Çokyi Nyima ortadan kayboldu. Tibetliler kendi seçtikleri Pancen Lama'nın tanınması için Çin hükümetinin çocuğu kaçırdığını iddia etti. Dalay Lama'nın seçtiği, bugün 14 yaşında olması gereken 11. Pancen Lama hâlâ bulunamamıştır.

3) 21. Yüzyılda Tibet

Sürgündeki Tibet hükümetiyle çekişme devam ederken, Çin'in 1980'lerden itibaren hızlanan ekonomik dönüşümünün toplumsal yansımaları TÖB'ü de etkiledi. Turizmin canlandırılmasına girilmiş, bölgede serbest pazarlar kurulmuş, devlet satış kotaları kaldırılmış, sübvansiyonlar artmıştı. 1979'da yabancıların Tibet'i ziyaretine izin verilmiş ve böylece yıllar sonra ilk kez Tibetli mülteciler yeniden anavatanlarını görme şansına kavuşmuşlardı. Pancen Lama da dahil olmak üzere siyasi tutuklular serbest bırakılmıştı ki, Pancen Lama'nın serbest bırakılması Çin hükümetinin çözüm arayışı içinde olduğunu bir göstergesiydi. Ekonomik büyümenin ekonomik sorunları gidereceği inancı 1990'larda daha da arttı.⁵¹¹ Diğer yandan ekonomik büyüme için gerekli istikrar ortamının sağlanması için de sorunların ortadan kaldırılması, en azından hafifletilmesi gerekiyordu.

Bugün de en önemli kriz noktalarından biri olan Han göçü, Tibet'teki ekonomik reformların dinamiği oldu. TÖB ekonomisi gelişirken, bu ortamda Tibetliler marjinalleşiyordu. Tibetlilerin büyük çoğunluğu kırsal alanda, Hanlar ise kentlerde yaşıyordu. 1998'de kırsal gelir Çin'deki en düşük orana sahip:en,

⁵⁰⁹ Aynı yapıt. s. 243-245.

⁵¹⁰ Sheila Tefft. "Dalai Lama's choice of boy as key figure angers atheist China." *Christian Science Monitor*. Vol. 87 (123). May 1995.
<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9506044848&db=aph>>

⁵¹¹ Barry Sautman. "Resolving the Tibet Question: problems and prospects." *Journal of Contemporary China*. Vol. 11 (30). February 2002. s. 84.
<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=5596089&db=aph>>. Grunfeld. a.g.y. . s. 215-216.

kentler için aynı oran ulusal ortalamasının üzerindeydi. Bu farklılık Hanlar ve Tibetliler arasındaki ekonomik uçurumun bir göstergesiydi. Büyüme endüstriye dayalıyken, daha çok hayvancılık ve tarımla uğraşan Tibetliler için ekonomi aynı hızda gelişmiyordu.⁵¹²

1999'da Çin hükümeti Batı Bölgesini Kalkındırma Statejisi'ni açıkladı. Bu projenin ana hedefi Çin'in gelişmiş doğusu ile genellikle azınlık bölgelerinin bulunduğu az gelişmiş batısı arasındaki farkın azaltılmasıydı. Ulaşım ve iletişim için gerekli altyapının oluşturulması ve geliştirilmesi, enerji ve hammadde endüstrisinin arttırılması, batıdan doğuya kaynak transferinin kolaylaştırılması ve eğitimin kalitesinin yükseltilmesi temel alınacaktı.⁵¹³

1998'de toplumsal hizmetlere ulusal düzeyde ayrılan bütçe payı %9,4 iken, Tibet'te %4,8 idi. Tibet'te tüm Çin'in tersine eğitim bedava ve kırsal alanda ilköğretim yaygın olsa da, çocuklar ilköğretimden sonrası için oturdukları köyleri ya terk ediyorlar ya da okulu bırakıyorlardı, çünkü orta okulların sayısı birkaç kasaba ile sınırlıydı. Çalışkan çocukların ülkenin diğer bölgelerindeki yatılı okullara alınması da çok sık rastlanan bir olay haline gelmişti. Sadece ilköğretimde Tibetçeye yer verilirken, iş hayatında ve yüksek öğrenimde temel gereksinim Çince bilmektir. Pek çok işyeri sahibinin Han olması ve iş vermek için akıcı bir Çinceyi şart koşması, büyük çoğunluğu okuma-yazma bilmeyen Tibetlilerin şansını düşürdü. Böylece kalifiye olmayan eleman kadroları Tibetlilerle dolduruldu ve Tibetlilerin ekonomik marjinalleşmesi tüm çabalara rağmen sona ermedi.⁵¹⁴

Ekonomik açıdan belli açılımlara gidilirken, 1990'ların sonundan itibaren Batılı devletler de Tibet sorununda Çin'e yaklaşmaya başladılar. Bu yöneliş sürgündeki hükümete Batı'nın desteğinin sınırlarını da gösterdi. Devlet başkanı Zemin, 1998'de Clinton'la yaptığı görüşmede, Dalay Lama Tibet'in Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu ve Tayvan'ın Çin'in bir eyaleti olduğunu kabul edene dek müzakerelerin başlamayacağını söyledi ve Clinton da bu ön kabulün

⁵¹² Andrew Fischer. "Poverty by Design: The Economics of Discrimination in Tibet." (August 2002). s. 6. < <http://www.tibet.ca/publications/PovertybyDesign.pdf> >

⁵¹³ Aynı makale. s. 8.

⁵¹⁴ Aynı makale. s. 30-36.

önemini anladığını belirtti.⁵¹⁵ Diğer yandan, 1999'da Başbakan Çu Rongci, Tibet'in Kosova, K. İrlanda ve Quebec gibi etnik bir sorun olduğunu söyleyerek, ilk kez Tibet sorununun kaynağının feodaliteye dayanmadığını kabul etti. Bu kabul Çin için önemli bir adımdı.⁵¹⁶

1990'larda sürgündeki hükümet de politikalarında yumuşamaya gitti. Yıllarca Batılı parlamentolardan çıkan az miktardaki kararlar yetinmek zorunda kalmıştı ki, bunlar da bağımsızlığa destek niteliği taşımamaktaydı. Budist devletler bile bağımsızlık haklarını tanımamıştı. Tibet'i ziyaret eden Avrupalı parlamenterlerin Tibet'teki koşulların düzelmeye başlamasından bahsetmeleri de sürgündeki hükümetin inandırıcılığını sarsıyordu. Gerçekten de sürgündekiler gittiğinden beri Tibet'te çok şey değişmişti. Ekonomik ve özellikle toplumsal yaşamdaki değişim Dalay Lama'yı dışlayacak kadar uç bir noktaya varmamıştı ama sürgündeki hükümetin Tibet halkına uzaklığı da aşıkardı. Sürgündekiler Tibetli kimliğini kaybetmemişlerdi ancak zaman ve mekan değişmişti ve anavatanlarında yaşayan Tibetlilerden daha farklı bir kimlik geliştirmeleri kaçınılmazdı. Özellikle sürgündeki Tibetlilerin büyük çoğunluğunu oluşturan ve sürgünde doğan gençlerin geleceğe bakışı önem kazandı.

Tibet hâlâ Çin'deki en düşük okuma-yazma oranına sahip bölgelerden biridir⁵¹⁷ ve etnik gruplar arasındaki düşmanlığın azaldığını söylemek mümkün değildir. Ama yolları, okulları, hastaneleri, güçlenen orta sınıfı, internet kafeleri ve yıllık 10.000 turistiyle Tibet, Dalay Lama'nın nerdeyse 44 yıl önce terkettiği Tibet de değildir.⁵¹⁸

Diğer yandan mültecileri ağırlayan hükümetlerin ve mültecilere destek olan sivil toplum örgütlerinin mültecilere daha ne kadar destek olacağı da ayrı bir endişe konusudur. BM nezdinde verilen destek önemlidir ama BM kararlarının Çin üzerinde yaptırım gücü yoktur. Ayrıca bu destek de yine bağımsızlığa yönelik değildir ve Tibet'te şartlar düzeldikçe azalacaktır.

⁵¹⁵ Sautman, "Resolving the Tibet Question...." s. 78'den "Jiang, Clinton have a frank exchanges of views at press conference." *Xinhua*, 27 June 1998.

⁵¹⁶ Aynı makale, s. 88,100.

⁵¹⁷ 1997 rakamlarına göre Tibet'te 15 yaşın üstünde olanların %61'i okuma-yazma bilmemektedir. Tibetlilerin %26'sı ilkokul, % 5'i ortaokul mezunudur. Yüksek öğrenim görmüş olanların oranıysa % 0.4'tür. Kormondy, *a.g.m.* s. 384.

⁵¹⁸ Grunfeld, "In Focus: Reassessing..."

1988-98 arasında sürgündeki hükümet, eğer bir antlaşma olursa Çin'in sadece dış politikada ve savunma politikasında söz hakkını kabul etti. Dalay Lama Tibet'in askersizleştirilmesinden yana tavrını korudu. Gelecekteki Tibet hükümetinin Dış İlişkiler Bürosu kurabilme ve uluslararası örgütlere katılabilme yetkisinin olması planlandı. Anlaşmaya ulaşılamaması üzerine, Dalay Lama, bu sefer "gerçek özerklik" üzerine vurgu yapmaya, asıl amacının bağımsızlık değil, Tibet Budist kültürünün korunması ve devam etmesi olduğunu dile getirmeye başladı.

Dalay Lama'nın bugün de devam eden bu politikasında, gerçek özerklikten kasıt, Tibet'te de, Hong Kong'da olduğu gibi "tek devlet iki sistem" mantığının yürürlüğe konması, Tibet'te çok partili demokratik bir hayata geçilmesidir. Dalay Lama çok partili demokratik bir sisteme geçildiğinde kendisi de dahil olmak üzere rahiplerin siyasete atılmasından yana olmadığını belirtmiştir. Gerçek özerkliğin bir diğer boyutu ekonominin de Tibetlilere devredilmesidir.⁵¹⁹

Çin bu öneriyi, feodalizmden kapitalizme, kapitalizmden sosyalizme ve komünizme geçiş mantığı çerçevesinde değerlendirerek, sosyalist Tibet'in kapitalizme yönelmesini bir geri adım olarak görmektedir. Ayrıca Dalay Lama'nın talep ettiği gerçek özerklik siyasi yaşamda Çin denetimini azaltmaktadır ki, bu da bağımsızlığa, hatta Doğu Türkistan ve İç Moğolistan'a örnek olacağı için parçalanmaya giden kapının aralanmasıdır.

Tibetliler için geçmişi, bugünü ve geleceği temsil eden⁵²⁰ 68 yaşındaki Dalay Lama'nın ölümü, ÇHC'ye göre bu sorundaki en yakın çözüm olsa da, bunun ne kadar gerçekçi olduğu tartışmalıdır. 2000'li yıllara gelindiğinde, Tibet'te yapılacak devlet yatırımlarının artırılmasına karar verilmiş, Hu Cinto'nun devlet başkanlığına seçilmesi Tibet sorunun çözümü için umutları artırmıştır. Hu Cinto gibi azınlık ilişkileriyle ilgili mevkilerde çalışmış ve 1988-1992 yıllarında TÖB'de ÇKP başkanlığı yapmış bir ismin bu konuya daha farklı yaklaşacağı düşünülmektedir.⁵²¹

⁵¹⁹ Bkz. "The Dalai Lama on China, hatred, and optimism." *Mother Jones*. Vol. 22 (6), Nov/Dec97, s. 28-34. <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9711131216&db=aph>>

⁵²⁰ Klieger, a.g.y. . s. 146.

⁵²¹ Sautman, "Resolving the Tibet Question...." s. 99-100.

Bilinen bir gerçek, Çin'de Tibet politikasını belirleyeninin ideoloji olmadığıdır. İster komünist rejim ister demokratik rejim olsun, Tibet'in kaybına göz yumulmayacaktır. Çin ile birleşmek istememiş olan Hong Kong'da bile nüfusunun yarısı Tibet'in bağımsızlığına karşıdır.⁵²²

Uluslararası Hukuk ve Tibet

Sürgündeki Tibet hükümeti ve Tibet yanlısı sivil toplum örgütleri de faaliyetlerine devam etmektedir. ÇHC'nin Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme'yi ihlal ettiği ileri sürülmekte, Tibetlilerin self-determinasyon hakkı savunulmaktadır.⁵²³

Uluslararası hukukta kabul edilmiş bir halk tanımı olmasa da, akademik dünyada genel kabul, ortak bir tarihe, ırksal ya da etnik kimliğe, dilsel birliğe, dinsel ya da ideolojik ortaklığa, coğrafi bağa ve ortak ekonomik yaşama sahip insan topluluklarının “halk” olarak adlandırılması yönündedir ve Tibetliler de bu yedi unsuru bünyelerinde taşımaktadırlar.⁵²⁴

BM; 14.12.1960'da aldığı 1514 sayılı kararıyla “Sömürge Yönetimi Altındaki Ülke ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildirge”yi kabul etmiş ve halkların self-determinasyon hakkını tanımıştır. Bu tanımda bu hakkın sömürge halkına ait olduğu vurgulanmaktadır ki, Tibet işgal altında bir ülke olduğu için Tibetlilerin bu hakka sahip olduğu savunulmaktadır. Ancak BM 1541 sayılı kararıyla coğrafi ayrılık ve etnik faktörün biraradalığını vurgulamış ve “tuzlu sömürgeciliği teorisi”ni benimsemiştir.⁵²⁵ Bu durum, Tibet'i kapsamamaktadır.⁵²⁶

Tibetlilerin self-determinasyon hakkını savunanlar, self-determinasyonu mümkün kılan demokratik yönetim konusunu da atlamamışlardır. Çin hükümeti

⁵²² Sautman, “The Tibet...”

⁵²³ Dulaney, Cusack, Walt van Praag, “Tibet's Sovereignty....” s. 51.

⁵²⁴ Aynı makale, aynı sayfa.

⁵²⁵ Bu tanımla, coğrafya faktörü kullanılarak, bir devletin arasına sadece “tuzlu su”, yani deniz mesafesi giren sömürgelerinin self-determinasyon hakkını kullanabileceği belirtilmiştir. Bkz. Oran, a.g.y. s. 114.

⁵²⁶ Aynı yapıt, s.112-114.

Tibet halkına karşı temel görevlerini yerine getirmediği için Tibetlilerin self-determinasyon hakkına sahip olduğu da savunulmaktadır ve özellikle hükümetin Kültür Devrimi boyunca izlediği politikalar, işkence ve siyasi baskı ile kayıplar düşünüldüğünde, bu tez inandırıcı bir biçimde öne çıkmaktadır.

Self-determinasyon hakkının her zaman bağımsızlık anlamına gelmediği de bilinmektedir. Bir halkın siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel sistemini seçebilme hakkı anlamını da taşıyan self-determinasyon hakkının Tibet'te ne ölçüde uygulandığını söylemek zordur. Tibetliler azınlık haklarının korunduğu bir özerk bölgede yaşasalar da kendi siyasal, ekonomik ve kültürel sistemlerini kendileri seçmemişlerdir. Böyle bir seçim Dalay Lama'nın "gerçek özerklik" talebiyle aynı anlamı taşımaktadır.

1996'da BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiyesi Komitesi, Çin'i Tibetlilerin kültürlerini hayata geçirme ve eğitimde ve işte eşit davranılma haklarını ihlal ettiği için eleştirmiştir. 2001'deyse ekonomik ve toplumsal gelişme için yapılan çabaları takdir etmiş, ancak din özgürlüğüne yönelik sınırlayıcılığın yeniden gözden geçirilmesini dile getirmiş ve eğitimde ayrımcılığa dikkat çekmiştir.⁵²⁷

Uluslararası Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi de halkların kendi ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerinde kendi doğal kaynaklarını kullanma hakkını getirmektedir, ancak Çin hükümetinin Tibet kaynaklarını özellikle Hanların ihtiyaçlarını karşılamak için kullandığı iddia edilmektedir.⁵²⁸ Çin Anayasası'nın 35. maddesine rağmen ifade, yayın, örgütlenme ve gösteri yapma özgürlüğünün olmaması da dikkat çekmektedir. Din özgürlüğünü içeren 36. madde de ihlal edilmektedir.⁵²⁹

1990, 1993 ve 1996 yıllarında BM İşkenceyi Önleme Komitesi de Çin'i, Tibet'te işkenceyi sona erdirmeye çağırmıştır.⁵³⁰ Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi uluslararası sivil toplum örgütlerinin her yıl yayınladıkları insan hakları raporlarında da Çin'de işkencenin engellenmesine yönelik çağrılar devam etmektedir.

⁵²⁷ "Concluding Observations of the Committee..."

⁵²⁸ Dulaney, Cusack, Walt van Praag, "Tibet's Sovereignty...." s. 78-83.

⁵²⁹ Metnin tümü için bkz. s. 141.

⁵³⁰ Aynı makale, s. 95-96.

Çin'in halk festivallerini ve benzer kültürel faaliyetleri kullanarak aslında gerçek yüzünü gizlediği, siyasi anlamda harekete geçen her azınlık mensubunu ayrılıkçı olarak nitelendirip yargıladığı eleştirileri de devam etmekte. Batı Bölgesini Kalkındırma Stratejisi, azınlıklara değil Hanlara hizmet etmekle ve Tibet kültürünün izlerini silecek olmakla suçlanmaktadır.⁵³¹

11 Eylül sonrasında Çin'in özellikle Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı hareketi bastırmak için, ayrılıkçılığa terörle eş değer atfederek bu tür hareketleri bastırma girişimi Doğu Türkistan kadar olmasa da Tibet'i de etkilemiştir. Bugün Çin ve Tibet hükümeti arasında yeniden kurulan ilişki ve Dalay Lama'nın çözüme dair umut verici konuşmaları çözüm bekleyenleri heyecanlandırmaktadır. 2002 Eylülünde Dalay Lama'nın temsilcileriyle görüşen ve temsilcilerin Lhasa'yı ziyaretine izin veren Çin hükümeti, teritoryal bütünlüğüne yönelik tehdit azaldığında daha hoşgörülü olabildiğini göstermiştir. Dalay Lama bu ziyaretin ardından 2003 Şubatında BBC'ye verdiği bir mülakatta, kendi uzlaşma yolunun, dış ilişkileri ve savunmayı Çin hükümetine bırakmak üzere gerçek bir özerklik olduğunu yinelemiştir. 1980'lerde Deng'in bağımsızlık talep edilmediği sürece her türlü konunun tartışılabileceğini söylediği günlere geri dönüldüğü görülmektedir. Dalay Lama, geçmiş müzakerelerde sorun yaratmış olan ikamet yeri konusunda, sürekli ikametgahının Beijing ya da Lhasa olup olmamasının Tibetlilerin refahıyla karşılaştırıldığında önemsiz olduğunu dile getirerek, bu konudaki katı tutumunu terk etmiştir. Dalay Lama'nın giderek daha yumuşamasının ardında yatan en önemli neden, kendisinin de itiraf ettiği gibi, kendisinin ve akranlarının yaşamlarının sonuna yaklaşmakta oldukları ve gelecekte Çin için istediklerini kabul ettirmenin daha kolay olabileceği gerçeğidir.⁵³²

⁵³¹ Bkz. "China Defends record on Minority Rights at UN meeting." (August 2, 2001). **Times of India**. <<http://www.globalpolicy.org/socecon/global/0802china.htm>> ve (August 2, 2001). **World Tibet Network News**. <http://www.tibet.ca/wtnarchive/2001/8/2_1.html>

⁵³² Zhang Lifan. "His Holiness Optimistic On Settlement With China Over Tibet." (4 February 2003). BBC Chinesc Service. <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/2723395.stm>>

B) Doğu Türkistan Sorunu

Orta Asya: Türklerin anayurdu, göçebe halkların toprakları olarak ün salmış, geniş bozkırlarıyla ve otlaklarıyla pek çok devlete ev sahipliği yapmış bir bölgedir. 18. yüzyılda Çin ve Rus imparatorluklarının bu bölgeye doğru genişlemeleri başlamadan önce dilsel, dinsel, kültürel ve etnik açıdan fazla farklılık göstermemektedir. Bu iki imparatorluğun doğal sınırlara ulaşma gayreti ve çatışan çıkarları, Orta Asya'nın Rus ve Çin hakimiyetine ayrılmasına neden olmuş, aslan payı Rusya'ya düşmüştür. Orta Asya'da Türklerin yaşadığı yer anlamında Türkistan olarak adlandırılan bölge doğu ve batı olmak üzere ikiye bölünmüş; bugün Kırgızistan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın topraklarını oluşturan Batı Türkistan Rus egemenliğine girmiş, bugünün Sincan Uygur Özerk Bölgesi olan Doğu Türkistan da Çin egemenliğinde kalmaya devam etmiştir. 1960'lardan itibaren Çin ve SSCB arasında doğan gerginlik bu bölünmeyi her zaman taze tutmuşsa da, 1991'de SSCB'nin dağılması dengeleri değiştirmiştir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından Orta Asya'nın yeniden şekillenmesi, Çin'in batı sınırındaki güç dengesini de değiştirmiştir. Bir yandan yeni kurulan Orta Asya cumhuriyetleri ile ticari ilişkiler geliştirilip, yeni ulaşım ağlarının yapımına girilirken, diğer yandan etnik çatışmalar alevlenmiştir. 1990'ların başında ayrılıkçı hareketlerin hız kazanmasıyla, Çin topraklarının altıda birini oluşturan ve Çin'in batı sınırlarının 5400 km'lik bölümüne sahip olan⁵³³ Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin Çin'in gözünde sahip olduğu stratejik önem de artmıştır.⁵³⁴

Çin'in Orta Asya ve Batı'ya açılan kapısı olan Doğu Türkistan, dünyanın çok fazla bilinen bir bölgesi olmasa da, fatihlerin ve tacirlerin geçiş bölgesi olduğu için Asya tarihinde önemli bir yere sahiptir. Çin İmparatorluğu'nun en çok isyana sahne olmuş bölgesinin 1.823.418 km²lik topraklarının üçte birini çöller, geri kalanını ormanlar ve tarıma elverişli bölgeler teşkil eder. Zengin doğal kaynaklarıyla, Çin'in uluslararası sisteme entegrasyonu sürecine Batı Bölgesini Kalkındırma Stratejisi ile dahil olan Doğu Türkistan, bugün bölgede artan

⁵³³ **China's Xinjiang**, Information Office of the People's Government of Xinjiang Uygur Autonomous Region. y.y. . China Intercontinental Press. 1999. s. 4.

ayrılıkçı hareketler ve Çin hükümetinin bu hareketlere karşı yürüttüğü şiddetli bastırma politikasıyla, özellikle insan haklarıyla ilgilenen uluslararası sivil toplum örgütlerinin gündemindedir.

11 Eylül'den sonra ABD öncülüğünde başlatılan uluslararası teröre karşı oluşturulan koalisyonu Çin de dahil olmuştur. Bu tutumun ardında yatan en önemli etkenlerden biri de Çin'in bölgede etnik ayrılıkçılığa karşı izlenen politikayı terörle mücadele adı altında daha kolay yürütmek ve uluslararası alanda meşrulaştırmak isteğidir.

1) Ekonomik ve Toplumsal Yaşam

Bölgeyi kuzey ve güney olmak üzere ikiye bölen Tanrı dağları bu coğrafyanın en belirgin coğrafi ögesidir. Tanrı dağlarının güneyinde Tarım havzası ve Taklamakan çölü bulunur. Bu havzanın tarıma elverişli toprakları azdır. Tanrı dağlarının kuzeyinde bulunan ve Tarım havzasına oranla daha küçük olan Cungarya havzası ise tarıma daha elverişlidir. Hayvancılık da bu havzada daha yaygındır. Yoğun olarak Hanların yaşadığı Doğu Türkistan'ın bu bölgesi diğer bölgelere oranla daha kalkınmış bir durumdadır ve yönetim merkezi Urumçi burada bulunur.⁵³⁵

Doğu Türkistan'da tarım ve hayvancılık birincil geçim kaynakları olmuştur. Çin'i Avrupa'ya bağlayan tarihi İpek Yolu'nun geçtiği bu coğrafyada ticaret de ekonomi de her zaman önemli bir yer tutmuş ve bölgeye yönelik Çin işgallerinin önemli nedenlerinden biri olmuştur.⁵³⁶ Bölgede Han olmayan nüfus hâlâ tarım ve hayvancılıkla uğraşmakta ya da madencilik, yol yapımı gibi işlerde çalışmaktadır. Bölgenin son yıllardaki ekonomik kalkınması tüm bölge halkının gelirini arttırdıysa da, sanayi ve ticarete Hanların başat olması, bu bu pastadaki payın büyük bir bölümünün Hanlara gittiğini göstermektedir.⁵³⁷

⁵³⁴ Raczka, a.g.m. , s. 373-374.

⁵³⁵ Mehmet Saray, *Doğu Türkistan Türkleri Tarihi (I): Başlangıçtan 1878'e Kadar*. İstanbul. Kitabevi, 1997, s. 9-11 ve Roux, a.g.y. , s. 25.

⁵³⁶ İsa Yusuf Alptekin, *Doğu Türkistan Davası*. İstanbul. Scha, 1992, s.34-46.

⁵³⁷ Paul Henze, " *They think its their country...* " Impressions of Xinjiang, 1996 and speculations about its Future." *Türk Dünyasına Bakışlar*. Prof. Dr. Mehmet Saray'a Armağan. der. Halil Bal ve Muhammet Erat. İstanbul. Da Yayıncılık, 2003, s.343.

Bölgedeki zengin yeraltı ve yerüstü kaynakları, özellikle Karamay, Tarun, Turfan ve Taklamakan çölünde bulunan petrol rezervleri, bugün uluslararası petrol şirketlerinin iştahını kabartmaktadır. Yerli halkın petrolden yararlanmasına olanak tanınmaması, Çin'e karşı bölgedeki yerel milliyetçilerin öne sürdüğü önemli bir iddiadır. Aynı şekilde bölgede gelişen sanayi tesislerinden ve elde edilen ürünlerden yararlanılamadığı da dile getirilmektedir.

2000 nüfus sayımına göre 19 milyon 250 bin⁵³⁸ olan Doğu Türkistan nüfusunun yaklaşık %49'unu,⁵³⁹ şehirlerde ve sanayi bölgelerinde yaşayan Hanlar oluşturmaktadır. Bu sayının 1949'da %6 olduğu düşünüldüğünde,⁵⁴⁰ Han göçünün bölgedeki etkisi açığa çıkmaktadır. Ekonomik gelişmenin işgücüne ihtiyacı vardır ve bu işgücü açığının genellikle Han göçmenlerce doldurulması yerel halk arasında huzursuzluğu artırmaktadır. Uygurlar, yoğun olarak Tanrı dağlarının güneyinde, Kazaklar kuzeyinde yaşamaktadırlar. Kuzeydeki sınır bölgelerindeyse, Çin hükümetinin güvenlik kaygıları nedeniyle, çoğunluk yine Hanlara aittir. Doğu Türkistan'da sınırın diğer yanında akraba devletlerine sahip olan Kırgızlar, Özbekler ve Taciklerin yanı sıra, Müslüman Hanlar olarak bilinen Huiler ve 18. yüzyılda Ming hanedanının bölgeye yerleştirdiği, aslında kuzeydoğu Asya halkı olan Olokhonlar da bulunmaktadır.⁵⁴¹

Özerk bir azınlık bölgesi olan Doğu Türkistan kendi içinde sahip olduğu halklara göre 5 özerk ilçeye, 3 bağımsız belediyeye sahiptir. Tüm bu özerkliğe rağmen, bölgede Çinileştirme politikası, özellikle göçmenler yoluyla devreye sokulmaktadır.⁵⁴² Bölgeye gelen Hanların yerel kültürü öğrenme yerine kendi kültürlerini benimsetme çabaları ve devam eden Han şovenizmi Doğu Türkistan halkını rahatsız etmektedir.

1990 nüfus sayımına göre Çin'de 17.600.000 Müslüman yaşamaktadır, ancak Çin bireyleri dinlerine değil, etnik kökenlerine göre kaydettiği için bu sayı

⁵³⁸ "White Paper on History and Development of Xinjiang." (2003). The Information Office of the State Council. <http://english.peopledaily.com.cn/200305/26/eng20030526_117240.shtml>

⁵³⁹ Dru C. Gladney. "The Muslim Face of China." *Current History*, September 1993, Vol. 92 (575), s. 278.

⁵⁴⁰ "China: Human Rights Concerns in Xinjiang." (October 2001). A Human Rights Watch Background. <<http://www.hrw.org/background/asia/china-bck1017.htm>>

⁵⁴¹ Raczka. *a.g.m.* s. 396-397.

⁵⁴² Aynı makale. s. 397-398.

kesin değildir.⁵⁴³ Çin, Doğu Türkistan'ın ilk çağlardan beri çok-uluslu ve pek çok dinin birarada yaşadığı bir bölge olduğunu iddia etse de, özellikle 9. yüzyıldan itibaren bölgede en yaygın din İslamdır. Budizm, Taoculuk ve Manicilik, İslamın bölgeye girmesiyle birlikte gerilemiş, 18. yüzyılda Batı'nın bölgeye ilgisinin artmasıyla birlikte Doğu Türkistan'a gelen misyonerler az da olsa bir Hristiyan cemaat yaratabilmişlerdir.⁵⁴⁴

İslam, Çin'e farklı yönlerden girmiştir. İran'dan gelen tüccarların etkisi olduğu kadar, Çin'in 751 Talas Savaşı'nda Araplara karşı aldığı yenilginin de İslamın yayılmasında etkisi vardır.⁵⁴⁵ Doğu Türkistan bölgesineyse İslam, batıdan gelen Türk aşiretleriyle girmiş, 9. yüzyılda Karahanlılar döneminde yayılmaya başlamıştır. Tüm Orta Asya'da olduğu gibi Doğu Türkistan'da da tarikatlar etkinlik kazanmış, 17. yüzyılda Nakşibendi tarikatının etkisi altında siyasi bölünmeler yaşanmıştır.

Bölgede geçmişten bugüne devam eden isyanlarda dinsel kimlik her zaman öne çıkıyor olsa da, isyanların sadece dinsel motiflere sahip olmadığı görülmektedir. Mesela Uygurlar kendilerini aynı dini ve mezhebi paylaştıkları Huilerden, Han kökenli olan Huileri "meşru otokton azınlık"⁵⁴⁶ olarak tanımlayarak ayırırlar. Kendilerini Kazaklar ve Kırgızlardan ayırmak için kullandıkları iddia, bu göçebe kabilelerden farklı, yerleşik bir kültüre sahip olmalarıdır.⁵⁴⁷ Dolayısıyla bugün Doğu Türkistan'da ayrılıkçılığı besleyen temel unsur, Çin'in ileri sürdüğü gibi sadece köktendincilik değil, dinsel motiflerle süslü bir milliyetçiliktir.

⁵⁴³ Gladney, "The Muslim...." s. 276.

⁵⁴⁴ Bkz. "White Paper on History and Development of Xinjiang"

⁵⁴⁵ Jacques Waardenburg, "Islam in China: Western Studies," **Cultural Change And Continuity in Central Asia**, ed. Shirin Akiner, London, New York, Kegan Paul International, 1991, s. 307.

⁵⁴⁶ Bu meşruluğu sağlayan Han kökenli olmalarıdır. Bu özelliklerinin Huilere yönelik politikaları yumuşattığı düşünülür.

⁵⁴⁷ Dru C. Gladney, "Rumbling from the Uyghur," **Current History**, September 1997, Vol. 96 (611), s. 288.

2) Doğu Türkistan'ın Kısa Tarihi

Çin İmparatorluğu'nun Doğu Türkistan'ın güneyini oluşturan Tarım havzasına doğru genişlemesi ve bu bölgenin Hanların nüfuzu altına girmesi 2. yüzyıla dek uzanır. Bu genişleme herşeyden önce stratejik bir önem taşımaktadır.⁵⁴⁸ Kuzeyden gelen "barbar" akınlarına karşı Çin Seddi'nin⁵⁴⁹ inşa edilmesinin yanı sıra, Çin, "barbarları denetlemek için barbarları kullanmak"⁵⁵⁰ politikasıyla ülkenin kuzeybatısındaki yerel halkla da temasa geçmiştir. Bu dönemde bölgede Çin nüfuzunun kuvvetli olması ticaret yollarının da güvenliğini sağlamış, bugünkü Doğu Türkistan, Çin İmparatorluğu için Batı'ya açılan bir kapı olmuştur.

Bölgede Turfan, Kaşgar, Hotan ve Yarkent'teki yerel hanlıklar Çin imparatoruna vergi ödemeyi ve imparatorluğun himayesini kabul etmişlerdir; fakat 2. yüzyıldan itibaren Çin'e karşı isyanlar çıkmış, Çin hanedanlarının sahip oldukları güce göre Çin'in bölgedeki hakimiyeti değişmiştir.

Çin'in bölgeye yerleştiği bu ilk dönemde, Tibetlilerin Çin'in Gansu bölgesine doğru ilerlemeleri ile iç karışıklılar birleşince Çin bölgeden geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu geri çekilmeden çıkan sonuç, batı bölgesindeki halkların birleştikleri takdirde Çin topraklarını tehdit etme kapasitesine sahip olduklarıdır.⁵⁵¹

Bu dönemde bölgedeki Türk-Moğol kabileleri göçebe hayatı yaşamaktadır. Sadece güneyde, Tarım havzasında yerleşik hayata geçilmiş, yerleşik bir kültürün ilk tohumları atılmaya başlanmıştır. Budizm ve Manicilik yaygın olan dinlerdir.⁵⁵²

7. yüzyılda Çin, Tang hanedanı döneminde toparlandığı zaman bölgeye doğru ikinci genişleme sürecine girişmiş; yerel liderleri birbirine karşı oynama politikasını devreye sokarak 751 Talas Savaşı'nda, Orta Asya'ya yönelen

⁵⁴⁸ Raczka. a.g.m. . s. 377'den Owen Lattimore. *Inner Asian Frontiers of China*. Oxford. New York. Oxford University Press. 1988. s. 173-175.

⁵⁴⁹ Kuzeyden gelen barbar akınlarına karşı inşa edilen Çin Seddi tek bir hanedanlığın ve dönemin eseri değildir. Yapımına İ.Ö. 403-221 tarihleri arasında başlanan büyük duvar, her hanedan döneminde biraz daha uzatılmıştır. ancak bugün Çin Seddi denilen büyük surların büyük bölümü 1368-1644 döneminde iktidarda bulunan Min hanedanlığı dönemine aittir.

⁵⁵⁰ Mark Dickens. "The Soviets in Xinjiang: 1911-1949."
<<http://www.oxuscom.com/sovinxj.htm>>

⁵⁵¹ Raczka. a.g.m. . s. 377.

Araplara karşı aldığı yenilgiye dek bölgede kalmayı başarmıştır. Çin resmi söylemi, bölgeye yerleşen ilk halkın Hanlar olduğunu ve 2. yüzyıldan beri, bölgenin zaman zaman başka halkların ve devletlerin nüfuzuna girdiğini, aslında bölgenin her zaman Çin İmparatorluğu'nun bir parçası olduğunu savunmaktadır;⁵⁵³ fakat, 8. yüzyılda bölgenin Türkleşme ve İslamlaşma süreci başlamış, yaklaşık 10 yüzyıl için Çin devreden çıkmıştır.⁵⁵⁴

Çin'den uzak

Türk tarihinin bilinen en eski devleti olan Hun İmparatorluğu'nun parçalanmasının ardından kurulan boylarbirliğinden biri Töles boylarbirliğidir ve bu birliğe bağlı olan Göktürkler 555'de bütün Türkistan'daki hükümdarları kendi denetimleri altına almışlardır. Dolayısıyla Doğu Türkistan da yerel hanların rekabetinden uzaklaşarak Göktürklerin egemenliği altında istikrarlı ve Çin etkisinden uzak bir döneme girmiştir. 660'da Çin işgaline uğrayan Doğu Türkistan'ın tümü 699'da yeniden ikinci Göktürk devletine katılmıştır. Göktürklerin 17 yıllık hakimiyetinin ardından Doğu Türkistan, 716'da Türkes devletinin⁵⁵⁵ idaresi altına girmiştir. 744'de bu devletin yıkılmasıyla bölgeyi tekrar Çinliler işgal etse de, Çinlilerin Talas Savaşı'nda yenilmelerinin ardından 1757'ye dek bölge Çin işgaline uğramayacak ama farklı Türk hanlıklarının denetiminde olacaktır.⁵⁵⁶

Uygurlar, 8. yüzyılda Doğu Türkistan'a dek gelip yerleşmişler ve 744'de Uygur devletini kurmuşlardır. 9. yüzyılda süren iç çekişmeler bu devletin zayıflamasına neden olurken Kırgızlarla yapılan savaşın ardından alınan yenilgi sonucu pek çok Uygur farklı yerlere göç etmiştir. Bu göç dalgasıyla Uygurlar tüm Doğu Türkistan'a yayılmışlardır.⁵⁵⁷ Bu bölgede 9. yüzyılda ikinci bir Uygur

⁵⁵² Aynı makale. s. 378.

⁵⁵³ "White Paper on History and Development of Xinjiang"

⁵⁵⁴ Raczka. a.g.m. . s. 378.

⁵⁵⁵ Yerel düzeyde ve örgütlenmemiş olan bu "devlet"lerin daha çok hanlık ve beyliklere benzediğini söylenebilir. Fakat hem kavram karmaşasına yer vermemek için hem de çalışmanın ana konusunu "devlet" tartışması oluşturmadığı için bu örgütlenmelere de genel tarih yazımına uyularak "devlet" denilecektir.

⁵⁵⁶ Alptekin. a.g.y. . s. 87-88.

⁵⁵⁷ Saray. a.g.y. . s. 31-39.

devleti kurulmuş. bu dönemde yerleşik hayata geçilmiş ve kendine özgü bir Uygur kültürü oluşmaya başlamıştır.⁵⁵⁸

Uygur devleti 1209'daki Moğol istilasına dek. 840 yılında kurulan ilk İslam Türk devleti olan Karahanlıların ve ardından Karahitayların himayesinde yaşamıştır. Karahanlıların Orta Asya'da İslamın yayılmasında ve Türklüğün öne çıkmasında büyük bir etkisi olmuş, Uygurlar da 10. yüzyılda. Kaşgar beyi Satuk Buğra Han döneminde İslam'ı benimsemişlerdir.⁵⁵⁹

13. yüzyılın başında, Moğol kabilelerini birleştiren Cengiz Han'ın ortaya çıkmasıyla birlikte Orta Asya'da güçlü Moğol İmparatorluğu dönemi açılacaktır. 1209'da Cengiz Han kuzey Çin seferine çıkarken Uygurlar Moğollarla savaşmadan onlarla dost olma yolunu seçmişlerdir ve Türkistan kansız bir şekilde Moğol hakimiyetine girmiştir.⁵⁶⁰

13. yüzyılda Cengiz Han'ın ölümünün ardından, Türkistan'da Çağatay Hanlığı dönemi başlar.⁵⁶¹ 14. yüzyılın başında Çağatay Hanlığı'nın zayıflamaya başladığı dönemde Moğol kökenli başka bir isim, Timur, güçlü bir lider olarak yükselmektedir. Timur'un kendi devletini kurmasının ardından, daha yeni Müslüman oldukları için İslam geleneklerine fazla düşerek gerçek hayattan uzaklaşmaya başlayan Çağatay hanları Timur'un himayesine sığınır ve böylece Türkistan Timur hakimiyetine girer.⁵⁶²

Timur, iktidar mücadelesi verirken arkasında din adamlarının desteğinin olmasına dikkat etmişse de onların etkisinde kalmamıştır. Timur döneminde Türkistan topraklarında hocalık⁵⁶³ yeni yeni filizlenmektedir. 1405'te ölümünün ardından hanlıklar arası iktidar mücadeleleri artacak, bu ortam hocaların istedikleri gibi hareket etmelerine olanak sağlayacaktır. Hocaların körüklemesiyle devam eden iktidar kavgaları 16. yüzyılın başına dek sürecek, bölgenin kültür hayatının gerilemesine neden olacaktır.⁵⁶⁴

⁵⁵⁸ Raczka. a.g.m. . s. 378.

⁵⁵⁹ Dickens. "The Soviets...."

⁵⁶⁰ Saray. a.g.y. . s. 66-68.

⁵⁶¹ İklil Kurban, *Doğu Türkistan İçin Savaş*. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995. 13.

⁵⁶² Aynı yapıt, s. 16.

⁵⁶³ Orta Asya'ya İslam tarikatlar vasıtasıyla yayılmaktadır ve bu nedenle tarikat geleneğinin bir getirisi olarak. bir dinsel lideri takip ederek İslamı hayata geçirmek tercih edilmektedir. Bu durumda hocalar öne çıkmışlardır.

⁵⁶⁴ Aynı yapıt, s. 26.

16. yüzyılda bölgede kurulan Seyidiye Hanlığı da Türk-Islam geleneklerine göre yönetilecek ve hocalar hanlığın kurulmasından itibaren etkin bir role sahip olacaklardır. Hanların itibarlarını yükseltmek için soylarını Muhammed'e bağlayan hocaların manevî liderliğine sığınma gelenekleri Seyidiye Hanlığı döneminde öne çıkmış, bu dönemde bütün Türkistan'da İslam etkisini artırmıştır. Türkistan'daki Aktaglı ve Karataglı hocalar arasındaki şiddetli çekişme de yine bu dönemde başlamıştır. Aslında dinsel inançlarında hiçbir farklılık olmayan, giydikleri kıyafetlere göre Aktaglılar ve Karataglılar olarak ikiye ayrılan bu hocaların çatışma nedeni tamamıyla siyasidir. Han seçimlerinde her biri farklı bir ismi destekleyecek, 1678'de bu çekişme savaşa dek gidecek ve 1755'e dek süren hocalar devri başlayacaktır.⁵⁶⁵

Hocalar devrinde iktidara geçen Appak Hoca ilk iş olarak Karataglı muhaliflerini ortadan kaldırır ancak kendi ölümünden sonra hocalar arasındaki en şiddetli kavga kendi ailesi içinde çıkar. İktidar kavgaları sonunda yine farklı hanlıklar belirir ve bu hanlıklar Aktaglılar ve Karataglılar arasında ikiye bölünürler. Bunun üzerine hocaların şehir hanlıklarına karşı Kalmuk hanı II. Çivan devreye girer ve onun 1727'de ölümüne dek bölge tek bir elden yönetilir. Ardından gelen oğlu Galdan Sirinse iktidarı yeniden hocalara devreder ve bölgeden sadece vergi almaya başlar.⁵⁶⁶

Yeniden Çin

Hocalar devrini kapatan, Aktaglık-Karataglık çekişmesinden yararlanan Çin'in 1757'de Doğu Türkistan'ı işgalidir. Böylece yüzyıllar sonra Çin tekrar bölgededir ve tahtta bir Mançu hanedanlığı olan Çing hanedanlığı bulunmaktadır. Çin'in geleneksel devlet anlayışını ve yapısını benimseyen Mançular, Doğu Türkistan'a hakim olur olmaz, bölgeyi idari açıdan yeniden biçimlendirmiş İli'de Doğu Türkistan Genel Valiliği kurarak bölgedeki tüm memurları ve askerleri denetim altına almışlardır.⁵⁶⁷ Yine de bölgenin merkezden uzak olması sıkı bir

⁵⁶⁵ Aynı yapıt. s. 27-28.

⁵⁶⁶ Aynı yapıt. 60-64.

⁵⁶⁷ Alptekin, a.g.y., s. 107-112.

denetimi olanaklı kılmamıştır. Geleneksel imparatorluk politikası izlenerek yerel seçkinler vasıtasıyla yönetim devam ettirilmiştir.

Çin işgalinin hemen ardından ilk isyan 1757'de patlak verir ve hemen bastırılır. Çin'in Doğu Türkistan halkına yardım için geldiği propagandası, gelir gelmez ağır vergiler konulması üzerine hayal kırıklığı yaratmıştır. Vergilerde bir standart olmadığı için Çinli ve yerli memurlar vergi toplarken gerekenden daha fazlasını talep ederek halkı sömürmektedir. Bölgeye başlayan Han göçüyle birlikte topraklarını ve mallarını kaybetmeye başlayan yerli halk rahatsızdır. Göçü cazip kılmak için göçmenlere toprak işgal etmek gibi bir serbestlik tanınmış, ayrıca göçmenler vergiden de muaf tutulmuşlardır. Her zaman ticaretin önemli bir geçim kaynağı olduğu bölgede, bu dönemden itibaren ticaret Hanların eline geçmeye başlar. Bu Çinlileştirme politikasının yarattığı huzursuzluk isyan için hazırlıkların başlamasına neden olur. 1765'te başlayan isyanlar kanlı bir şekilde bastırılır.⁵⁶⁸

Çin'in 19. yüzyılda içine düştüğü ekonomik ve siyasi bunalım Sincan'da görevli memur ve askerlere de yansımakta, onlar da bu sıkıntının acısını yerli halktan çıkarmaktadır. İç isyanlar ve Afyon Savaşı gibi sorunlarla uğraşan Çin hükümetinin bölgedeki kontrolü zayıflamıştır. 1864 yılında tahıl vergisini ödeyemeyen ve bu nedenle zorunlu çalışmaya tabi tutulan köylülerin isyanı Yakup Bey devletine giden yolu açar.⁵⁶⁹ İsyan kısa sürede tüm Doğu Türkistan'a yayılır ve bu ortamdan yararlanmak isteyen pek çok kişi kendisini farklı yerlerde han ilan etmeye başlar. Bu dönemde Çin hükümetinin yarı-sömürge bir devletin başında can derdine düşmüş olması Çin'in bölgeye yeterli asker göndermesini engellemiştir ve zaten ordu böyle bir güce de sahip değildir.

İsyanın lideri Yakup Bey 1864-1867 yılları arasında Kaşgar, Yenihisar, Maral Başı, Yarkent ve Hoten gibi Doğu Türkistan'ın önemli merkezlerini idaresi altına alır. 1867'de hükümdarlığını ilan eden Yakup Bey döneminde hocaların nüfuzu sona erdirilir. "Rusların, Batı Türkistan'daki Türk devletlerini birer birer işgal ederek Hindistan sınırına yaklaştığı bir devrede, Hindistan sınırındaki Doğu Türkistan'da Yakup Bey devletinin ortaya çıkması, elbette İngilizler için

⁵⁶⁸ Kurban, a.g.y. . s. 74-75 : Saray, a.g.y. . s. 112-115 ve Alptekin, a.g.y. . s. 117.

⁵⁶⁹ Kurban, a.g.y. . s. 80.

sevindirici bir gelişme olacaktır.⁵⁷⁰ İngilizler, Doğu Türkistan'ın doğal kaynaklarını işletmeyi, ticari ve siyasi nüfuzlarını artırarak icabında bu ülkeyi Rusya ve Çin'e karşı bir tampon devlet olarak kullanmayı düşünmektedirler. Yakup Bey de hem İngilizlerle hem de Ruslarla dostluğa sıcak bakmış, bu iki devletin kendisini Çin hükümetine karşı koruyacağını düşünmüştür; ancak asıl biat ettiği Osmanlı İmparatorluğu'dur. Kendisini halifeye bağlı bir emir olarak ilan etmiştir.⁵⁷¹ Fakat bu dönemde Osmanlı Devleti hem teknik nedenlerden hem de iç sorunları yüzünden Yakup Bey'e yeterli destek sağlayacak durumda değildir.

Yakup Bey'in, Rusya'yla Haziran 1872'de imzaladığı antlaşmayla Doğu Türkistan vatandaşları Batı Türkistan'da, Ruslar da Doğu Türkistan'da serbest ticaret yapma hakkına kavuşmuşlardır. Bu anlaşma Rusya'nın bağımsız Doğu Türkistan devletini tanıdığının da bir göstergesi olmuştur. Fakat Ruslar, geçmişte Batı Türkistan'da kendilerine karşı savaşmış Yakup Bey'e ve kurulan İslam devletine her zaman mesafeli olmuş ve şüpheyle yaklaşmışlardır.⁵⁷²

1874'de Yakup Bey İngiliz temsilci Sir Souglas Forsyth ile de bir anlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmaya uyarınca, İngiltere Yakup Bey'i resmî olarak tanıyacak, karşılığında da ticari konsolosluklar kurabilecektir.⁵⁷³ Ancak Yakup Bey devleti, 1877'de Yakup Bey'in ölümüyle birlikte sona ermiş, 1878'de Çin yeniden bölgeyi işgal etmiştir. 1882 sonuna dek Çin ordusu tarafından idare edilen Doğu Türkistan, 1884 yılında Çin'in 19. eyaleti ilan edilmiş ve "yeni toprak" anlamına gelen Sincan adını almıştır.⁵⁷⁴ Bu dönemde Doğu Türkistan Genel Valiliği İli'den Urumçi'ye taşınmış, bağımsızlık döneminin idarî yapısı dağıtılmıştır. Şehirler ve kazalar kurulmuş, yerel liderlerle bölgeyi yönetme politikasından vazgeçilerek, idari birimlerin başına Çinli memurlar getirilmiştir.⁵⁷⁵

Bu dönemde Türk-İslam mimarisine uygun inşa edilmiş binalar yıkılmış, şehirlerin etrafı Çin mimarisine uygun şekilde surlarla çevrilmiştir. Han şovenizmi ve Çinli memurların sahip olduğu geniş yetkiler yerel halkı rahatsız etmektedir.

⁵⁷⁰ Aynı yapıt, s. 84.

⁵⁷¹ Aynı yapıt, aynı sayfa.

⁵⁷² Saray, a.g.y. . s. 15-151; Mackerras, a.g.y. . s. 37 ve Raczka, a.g.m. . s. 383.

⁵⁷³ Mackerras, a.g.y. . s. 37.

⁵⁷⁴ Kurban, a.g.y. . s. 85.

⁵⁷⁵ Alptekin, a.g.y. . s. 139.

Ağır vergiler ve para cezaları devam etmektedir. Yerel uyanışa yönelik her türlü eylem ve yayın yasaklanmıştır.⁵⁷⁶

Çin Cumhuriyeti dönemi ve SSCB etkisi

1911 Devrimi'nin ardından kurulan merkezi hükümetin Müslümanlara yönelik daha yumuşak bir tutum benimsediği görülür. Sun Yat-sen ve ardından Yuan, Müslümanlar'ı da beş kurucu milliyetten biri kabul etmiştir. Fakat 1916'da Yuan'ın ölümünün ardından başlayan savaş beyleri dönemi ve yaşanan otorite boşluğu Doğu Türkistan'ı da derinden etkilemiş, bölge bu dönemde Sovyet nüfuzu altına girmiştir.

1912-1928 döneminde bölge valisi olan Yang tam bir Çinli bürokrattır. Çin'in içine düştüğü karışıklıkta, bölgesine yönelik en büyük tehdidin Rusya'dan -ardından SSCB- geldiğini düşünmektedir. Rusya'nın hakimiyetindeki Batı Türkistan'daki halkların Doğu Türkistan halkıyla arasındaki dinsel bağın yanı sıra, dilsel ve kültürel bağa sahip olması Yang'ı tedirgin etmekte, isyan endişesiyle sıkı bir denetim kurmasına neden olmaktadır.⁵⁷⁷

1917 Devrimi'nin ardından Rusların bölgenin kuzeyinde etkisi artarken, İngilizler de geleneksel olarak güneyde etkilerini sürdürmektedirler. 1924'de SSCB ve milliyetçi hükümet arasında yeniden diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla, SSCB bölgede resmî temsilciliklere sahip olmaya başlamıştır. Artan dış etkilere ve Çin'in genelinde hakim olan otorite boşluğuna rağmen Yang döneminde Doğu Türkistan'da herhangi bir isyan çıkmamıştır. Ancak halefi Jin Şuren, Yang kadar şanslı olmayacaktır. Jin döneminde, SSCB'nin 1920'lerin sonunda başladığı Trans-Sibirya demiryolu tamamlanmış ve SSCB'nin bölgedeki etkisi daha da artmıştır.⁵⁷⁸

Jin'in yerli halka yönelik politikaları sertleştirmesi isyanları körüklemiştir. Yang farklılıklara saygı gösterip dış etkilerden bağımsız olduğu sürece Müslümanların faaliyetlerine hoşgörüyle yaklaşırken, Jin, Sincan'da kesilen her hayvan için bir vergi koymuş, Müslümanlara hacca gitmeyi yasaklamıştır. Bu

⁵⁷⁶ Aynı yapıt. s. 141-144.

⁵⁷⁷ Dickens, "The Soviets..."

politikalara karşı halkın tepkisi 1931'de Kumul İsyanı'nda kendisini göstermiştir. Bu isyan tam anlamıyla bastırılamadan, isyanın liderleri 1933'de Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti'ni kurduklarını ilan etmişlerdir. Bu gelişmeler üzerine Jin görevden alınmış, yerine Şeng Şicay getirilmiştir. Bu isim 1944'e dek bölgenin kaderini çizecektir.⁵⁷⁹

1933'de kurulan Doğu Türkistan Türk-İslam Cumhuriyeti şeriat yasalarına dayanmış, SSCB'ye ve Hanlara karşıt bir politika benimsemiştir. Kısa süre içinde Kaşgar başkent ilan edilmiş, bir Ulusal Meclis kurulmuş, ulusal bayrak ve para geçerlilik kazanmıştır. Dönemin Kaşgar'daki İngiliz konsolosu, bu cumhuriyetin beş temel politikası olduğunu yazar. Bunlar, bağımsız bir Müslüman devleti kurmak, Sovyet nüfuzundan kurtulmak, barışı kurmak ve kuralsızlığı sona erdirmek, ticareti yeniden yapılandırmak, İngiliz hükümetiyle iyi ilişkiler kurmaktır,⁵⁸⁰ ancak, bu devleti İngiltere tanımadığı gibi, hiçbir Müslüman devlet de tanımamıştır.

Bu dönemde bölge valisi olan Şeng, güneyde Doğu Türkistan devleti, kuzeyde de ayaklanan Huilerlerle uğraşmaktadır ve zor durumdadır. Sınırlarına yakın bir Türk-İslam devletinden ve Huilerin Sovyet karşıtı tutumundan rahatsız olan SSCB de bu durumdan hoşnut değildir⁵⁸¹ ve Şeng'e yardımcı olmak üzere ilk Sovyet delegasyonu 1933'de bölgeye gönderilir. Kuzey ve güney denetim altına alınmaya başlanır. Huilerin geri çekilirken Kaşgar'a girmesi Doğu Türkistan devletinin yıkımını getirir. Dolayısıyla 1934'e gelindiğinde Doğu Türkistan, Kaşgar hariç, Şeng'in denetimi altına girmiştir. Huilerin lideri Ma, Kaşgar'da bir diktatörlük kurmuş, milliyetçi hükümete bağlılığını bildirmiştir. Fakat Ma'nın

⁵⁷⁸ Aynı makale.

⁵⁷⁹ Mackerras, a.g.y. . s. 64-65.

⁵⁸⁰ Dickens, "The Soviets..."

⁵⁸¹ SSCB de Kazakistan. Özbekistan ve Kazakistan'da yaşayan Uygur azınlığa sahip olmuştur. Uygurlar 1921'de ayrı bir etnik grup olarak kabul edilmişlerdir. Özellikle 18. Ve 20. Yüzyılda Doğu Türkistan'dan Özbekistan'a ve Kazakistan'a göç eden Uygurlar, Özbek topraklarında asimile olurken, Kazakistan'da kendi kimliklerini korumuşlardır. Ronald Wixman, *The Peoples of the USSR, An Ethnographic Handbook*, Armonk, N.Y. , M. E. Sharpe. Inc. , 1988. s. 206-207.

birdenbire yön değiştirerek Sovyetler'e yüzünü çevirmesi ve çıktığı Sovyet gezisinden dönememesi üzerine Kaşgar da Şeng'in denetimine girmiştir.⁵⁸²

Şeng'in Sovyet yardımı almaya başladıktan sonra ilan ettiği "altı büyük ilke"nin⁵⁸³ arasında kültürel farklılık ve özerkliği içeren ulusal eşitlik de vardır. Uygarlar ve Kazaklar bu dönemde yüksek mevkilere atanmışlardır. Şeng denetimi ve SSCB nüfuzu altındaki bu dönemin yararı, ulaşım ve iletişim alanında kaydedilen gelişmeler olmuştur ama diğer yandan bölgede polis terörü ve askeri baskı hakimdir ve direniş hareketleri de sona ermemiştir.⁵⁸⁴

Şeng, Yang döneminde SSCB ile kurulan ilişkileri geliştirmiştir. Bu dönemde, okullarda yabancı dil olarak okutulan İngilizcenin yerini Rusça almış, pek çok Sovyet danışman bölgeye gelmiştir. Sincan'ın güneyinde yaygın olan Türkçülük ve İslamcılık, Kumul ve Turfanlılara özerklik tanınarak yatıştırılmaya çalışılmıştır. Ancak bu dönemde kızların da okula gönderilmesinin şart koşulması, Kuran kurslarının azaltılması gibi hususlar yerel halk arasında rahatsızlık yaratmaktadır. 1937 yılında çıkan isyan Sovyetler'in Şeng'in talebi üzerine bölgeye girmesiyle bastırılmış, bunun da ötesinde güneyde Huilerin devam eden etkinliği de sona erdirilmiştir.⁵⁸⁵

Şeng, tüm Doğu Türkistan'da hakimiyet sağlamasını SSCB'ye borçluydu ve dolayısıyla bölgede Sovyet nüfuzu daha da artmıştı. Sovyet ordusunun 8. Alayı, Nanjing hükümetinin izni alınmadan Kumul'a yerleştirildi.⁵⁸⁶ Böylece Sovyetler Çin'deki otorite boşluğundan faydalanarak hem doğudan Çin'i işgal etmeye başlayan Japonlara hem de Nanjing hükümetine karşı önlem alıyorlardı. Fakat Japonların ilerlemeye başlamasıyla birlikte SSCB, 1927'de ilişkilerin kesildiği Nanjing hükümeti ile işbirliğine gitti ve Doğu Türkistan üzerinden Çin'e silah yardımı yapılmaya başlandı. Japon işgaliyle uğraşan Çin hükümeti de Sovyetler'in bölgede bulunmasına ses çıkaracak durumda değildi. SSCB, bölge

⁵⁸² Andrew D. W. Forbes, *Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri (Doğu Türkistan'ın 1911-1949 arası Siyasi Tarihi)*, çev. Enver Can, İstanbul, Doğu Türkistan Vakfı Yayınları, 1991, s. 230-232; Dickens, "The Soviets..."

⁵⁸³ Diğerleri, anti-emperyalizm, SSCB ile sıkı ilişkiler, dürüst hükümet, barış ve yeniden yapılanmadır. Mackerras, a.g.y., s. 91.

⁵⁸⁴ Forbes, a.g.y., s. 283-284.

⁵⁸⁵ Aynı yapıt, s. 240-255.

⁵⁸⁶ Aynı yapıt, s. 257.

ticaretinde öne çıktığı gibi, madenlerden de yararlanma niyetindeydi.⁵⁸⁷ 1940 Kasımında imzalanan antlaşmayla SSCB, Doğu Türkistan'daki madenleri işletme hakkını alarak bu isteğine kavuştu. Böylece bölgenin ekonomik bağımsızlığı da kayboluyordu.⁵⁸⁸

Çin'de milliyetçi hükümetin iktidarda görüldüğü, ama iç savaş ve Japon işgali nedeniyle otorite boşluğunun yaşandığı bu dönemde bölgedeki Sovyet etkisi hiçbir zaman Doğu Türkistan'ı Çin'den ayırmaya yönelik olmadı; sadece mevcut koşullardan yararlandı. Tüm isyanlara ve bir türlü dinmeyen siyasi çalkantılara rağmen Doğu Türkistan'ın bu dönemde ekonomik açıdan yol almış olmasının nedeni SSCB ile kurulan ticari ilişkilerdi.

1941'de Almanya'nın SSCB'ye saldırmasıyla bölgedeki dengeler bozuldu. SSCB KMT'ye verdiği desteği keserken, Çan Kay-şek artık ABD'den destek almaya başlamıştı. Bu arada Doğu Türkistan'da isyanların artması ve Sovyet yardımının azalmasıyla Şeng de zor durumda kalmıştı. Milliyetçi hükümete yanaşarak saf değiştirmeye başlayan Şeng'in milliyetçi hükümetle görüşmeleri sonucunda, Ekim 1942'de Doğu Türkistan yeniden Çin hükümetiyle yakınlaştı ve Şeng, Sovyetler'den 3 ay içinde bölgedeki askerlerini çekmelerini talep etti. SSCB'nin yenileceği öngörüsüyle hareket eden Şeng yanlış hesap yaptığını anladığında iş işten geçmişti. 1944'te yeniden SSCB'den destek talep ettiğinde bu desteği yanıtızsız kaldı ve KMT 1944 Ağustosunda kendisini Doğu Türkistan'dan uzaklaştırarak, Orman ve Tarım Bakanlığı'na atadı.⁵⁸⁹

Şeng'in ardından bölgede izlenmeye başlanan politika gitgide asimilasyoncu bir niteliğe büründü. Bunun üzerine Kazaklar 1944'de İli'de Çin hükümetine karşı ayaklandı ve Uygurların da desteğiyle Doğu Türkistan Cumhuriyeti kuruldu. Amaç, tüm bölgeyi kontrol altına almak ve bağımsızlığı sağlamaktı. Bu isyana ve ardından devletin kurulması sürecine SSCB'nin ne ölçüde dahil olduğu belirsiz kalsa da, Doğu Türkistan Cumhuriyeti, muhafazakârlarla Sovyet yanlıların koalisyonu sonucu oluşmuştu ve süreç içinde Sovyet yanlıları ağırlık kazandı. 1945'te, Kulaj Bildirisi ile cumhuriyetin amaçları ilan edildi. Bunlar milliyetçilerin kovulması, cumhuriyet topraklarında halkların

⁵⁸⁷ Aynı yapıt, s. 256-263.

⁵⁸⁸ Mackerras. a.g.y. . s. 92.

eşitliği üzerine demokratik bir tabanın oluşturulması. çok-uluslu bir ordunun kurulması, banka, posta, telefon, telgraf ve ormanlarla doğal kaynakların millileştirilmesi, sanayi ve ticaretin geliştirilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinde reforma gidilmesi, din özgürlüğünün sağlanması ve korunması ile tüm demokratik devletlerle, özellikle de kapı komşusu olan SSCB ile dostane ilişkiler kurulmasıydı. Kısa süre içinde bir ordu kuruldu ve SSCB'nin de yardımıyla cumhuriyetin toprakları genişlemeye başladı.⁵⁹⁰

Bu dönemde Japonlara karşı savaşan merkezî hükümet için askerî olarak Doğu Türkistan Cumhuriyeti'ni durdurmak imkansızdı. Çan Kay-şek General Zhang'ı Müslüman liderlerle müzakere etmek üzere bölgeye gönderdi ve 1946'da bir anlaşmaya ulaşıldı. Doğu Türkistan temsilcileri bağımsızlıktan vazgeçerek özerklik üzerinde anlaşmaya gitti. Anlaşmaya göre, Doğu Türkistan halkı kendilerini yönetme yetkisine sahip olacaktı. Hükümet dinsel ayrımcılık yapanları cezalandıracak, ilk ve orta okullarda yerel diller öğretilecekti. Yayın yapma, toplanma ve konuşma özgürlükleri de tanınmıştı. Zhang bölgenin başına geçti. Ancak bu anlaşma hiçbir zaman tam manasıyla uygulanmadı. Hükümetin sıkı denetimi ve bölgenin içişlerine karışması devam ediyordu. Anlaşmanın aksine Han bürokratlarının egemenliği sürüyordu.⁵⁹¹ Mehmet Emin Buğra, İsa Yusuf Alptekin gibi önemli isimlerin kabineye girmiş olmalarına rağmen, Uygurlar yönetimde daha fazla söz hakkına sahip olmak istiyorlardı. 1947'de çıkan isyanlar, Zhang'ın yerine ilk kez Han olmayan bir kişinin, Mesut Sabri'nin Sincan valiliğine atanmasıyla giderilmeye çalışıldıysa da, Mesut Sabri milliyetçi hükümetin adamı olarak kabul ediliyordu. Gösteriler sona ermeyince 1949'a dek iç karışıklıklar devam etti.⁵⁹²

ÇKP iktidarı

1949'da ÇKP'nin iç savaştan galip çıkmasıyla birlikte Doğu Türkistan'da yeni bir dönem başladıysa da eskinin izleri devam ediyordu. 1950'lerin sonuna

⁵⁸⁹ Alptekin, a.g.y. . s. 284-296 ; Mackerras, a.g.y. . s. 93-95. .

⁵⁹⁰ Dickens, "The Soviet..."

⁵⁹¹ Mackerras, a.g.y. . s. 66-67.

⁵⁹² Dickens, "The Soviet..."

dek bölgede Sovyet etkisi oldukça belirgin kaldı. 1950'lerdeki dostane ilişkilere rağmen ÇKP bu durumdan hiç hoşnut değildi. Doğu Türkistan'ı Çin'e yaklaştırmak ve ekonomik gelişmeyi hızlandırmak adına askerlerden oluşan Üretim ve İnşaat Birlikleri kuruldu. Pek çok Han'ın bölgeye göçmesine önayak olan Üretim ve İnşaat Birlikleri, sadece Sincan'a özgü bir toplumsal örgütlenmeydi. Sınır bölgelerinin kalkınması ve güvenliğinin sağlanması için oluşturulan bu özel örgütlenmenin kendine özgü bir idari yapısı ve yasal düzenlemeleri, hatta çalışma kampları ve hapisaneleri vardı.⁵⁹³

1954'te, özellikle Kazak aydınlar üzerinde hakim olan Sovyet havasını kırmak için İli Kazak Özerk İli kuruldu.⁵⁹⁴ 1955'te de Doğu Türkistan, Sincan Uygur Özerk Bölgesi (SUÖB) adı altında Çin'in özerk beş azınlık otonom bölgesinden biri haline geldi.

ÇKP iktidara geçmeden önce Müslümanlar ve komünistler arası çatışmalar olmuş, 1948'de bölgede komünistlere karşı Demokrasiyi ve Barışı Koruma Birliği oluşturulmuştu. Liderleri Beijing'e giderken bir uçak kazasında ölmüş olsa da bağımsız Doğu Türkistan Cumhuriyeti fikri yaşıyordu.⁵⁹⁵ ÇHC, 1954'de anayasasının 88. maddesiyle din özgürlüğünü koruma altına almıştı ama, 1950'de şeriat mahkemelerini kaldırmış, aynı yıl toprak reformunu uygulamaya sokmuş, camiler dışında din eğitimi verilmesini yasaklamış, dolayısıyla bölgedeki Müslümanların tepkisini çekmişti. Çince öğrenilmesine karşı yoğun bir muhalefet vardı. Yeni evlilik yasası, Han göçü, güçlü askerî varlık ve giderek artan Çinli öğretmenler ve memurlar Çinileştirme politikasının bir parçası kabul ediliyorlardı. Bu ortamda başlayan Yüz Çiçek Açsın Kampanyası⁵⁹⁶ sırasında Uygur parti kadroları bağımsızlığa yönelik taleplerini dile getirmekten çekinmedi.⁵⁹⁷

Ardından 1958'de başlayan Büyük Atılım dönemi geldi. Zorla uygulamaya sokulan reformlardan verimli sonuçlar alınamadığı gibi huzursuzluklar daha da arttı. 1966'da başlayan Kültür Devrimi boyunca Doğu Türkistan'da Devrimci Komitelerin kurulmaması için yoğun bir direniş yaşandı.

⁵⁹³ "White Paper on History and Development of Xinjiang"

⁵⁹⁴ Mackerras. a.g.y. . s. 170-171.

⁵⁹⁵ Waardenburg. a.g.m. . s. 318.

⁵⁹⁶ Bkz. s. 126.

Artan güvenlik önlemleri Kültür Devrimi döneminde doruğa ulaşırken, yerel halkla Hanlar arasındaki ilişki en alt seviyede idi. Tüm ülkede ve özellikle azınlık bölgelerinde olduğu gibi bu dönem sona erene dek Doğu Türkistan rahat nefes alamadı ve yoğun ve şiddetli bir baskı altında yaşadı.

Deng'in iktidara gelmesiyle birlikte, değişen ve yumuşayan azınlık politikaları Doğu Türkistan'da da yürürlüğe kondu. Bazı camiler yeniden ibadet için açılırken evlilik, cenaze ve sünnet gibi dinsel adetlerin uygulanmasına yeniden izin verildi. 1978'de, oluşturulan Müslüman delegasyonları ilişkileri yenilemek üzere farklı Müslüman devletlere gönderildi. Tek çocuk ilkesi sadece Hanlar için geçerli olmaya başladı. Camilerin yeniden Müslüman cemaatin merkezi olmasına izin verildi.⁵⁹⁸

1980'lerin sonuna gelindiğinde ise, sınır komşusu SSCB'de başlayan çözülme süreci, Çin'in ileriye doğru attığı olumlu adımları ters yöne çevirdi. SSCB'de canlanan milliyetçilik ve radikal İslam, sınırlardan geçerek Doğu Türkistan'daki direniş hareketlerini canlandırıyordu. 1980'lerin sonunda camiler yeniden siyasi merkezler haline gelmeye, verilen vaazlarda Hanların bölgeden kovulması ve bağımsız Doğu Türkistan'ın kurulması için cihad ilan edilmesi dile getirilmeye başlanmıştı. 1990'lardan itibaren gösterilerin hükümet binalarına yönelik saldırılara ve bombalama eylemlerine dönüşmesiyle Çin hükümetinin rahatsızlığı daha da arttı. Bu eylemleri gerçekleştirenler dış mihraklarca desteklenen küçük bir azınlık grubu olarak lanse edilse de,⁵⁹⁹ İslam ve etnik milliyetçiliğin birarada Çin'in teritoryal bütünlüğüne zarar verecek ayrılıkçı hareketlere dönüşmesini engellemek için merkezî denetim artırıldı.

Radikal dinsel söylemlerle gençlerin beyinlerinin yıkandığı düşünülen camilerden bazıları ve Kuran kursları yeniden kapatılmaya başlandı, Arapçanın kullanılmasına son verildi. Baskı artıkça direniş de artıyordu. Farklı direniş örgütleri bağımsız Doğu Türkistan amacına ulaşmak için İslam ve Türkçülük bayrağı altında birleşti. Çin, eylemcilerin yabancı devletlerden destek görme çabalarını ve "Çin, Doğu Türkistan'da insan haklarını ihlal ediyor" ya da "Çin,

⁵⁹⁷ Aynı makale, s. 322, 327.

⁵⁹⁸ Aynı makale, s. 328-329.

⁵⁹⁹ Bkz. Zhang Yumo. (1993). "The Anti-Separatism Struggle and its Historical Lessons Since the Liberation of Xinjiang." <[http:// www.taklamakan.org/guidebook/Chapter.htm](http://www.taklamakan.org/guidebook/Chapter.htm)>

Doğu Türkistan'ın doğal kaynaklarını sömürüyor" gibi iddiaları ülkeyi bölmek için kullanılan araçlar olarak görse de, yalanlayacak kaynak gösteremiyordu.⁶⁰⁰

Aslında, 1990'larda ayrılıkçı hareketlerin yeniden canlanmasında Çin hükümeti kendisini de suçlu buluyordu. Eskiden beri sadece bölgede olaylar çıktığı zaman denetim artırılmış, olaylar yatıştığında yumuşamaya gidilerek yeni hareketlerin filizlenmesi için ortam yaratılmıştı. 1996'daki düzenlemelerle ayrılıkçı hareketlerin henüz çekirdek halindeyken bastırılmasına karar verildi. Herşeyden önce bölgedeki lider kadrosu güçlendirilmeli, ideolojik birlik sağlanmalı ve reform, gelişme ve istikrar arasındaki uyum hedef alınmalıydı. Bu amaçla, köy seviyesindeki örgütlenmelerden başlayarak, idari bölgelerde iktidara gelenlerin dikkatle seçilmesine, dinsel inanca sahip parti üyelerinin partiden ayrılmasına karar verildi. Etnik ve dinsel ilişkilerde yasal denetim artırılabilecek, izinsiz başlanan camilerin inşaatı durdurulacak, tüm camiler kontrol altında tutulacaktı. Etnik ayrımcılık yaptığı düşünülenler bölgeden uzaklaştırılacak, camilerde görevlendirilecek imamlar güvenilir ve anavatanını (kastedilen Çin) seven kişiler arasından seçilecekti. İzinsiz faaliyet gösteren dinsel kurumlar, Kuran ve kung-fu kursları kapatılacak, dinin politik ve toplumsal yaşama karıştırılması önlenecekti. Din adamlarının eğitimlerine özellikle önem verilecek, yasalar dahilinde dinsel faaliyetleri yerine getirmeyi öğrenmeleri sağlanacaktı. Din okullarının denetimi, çalışma kamplarının ve hapisanelerin yönetimi sıkılaştırılacaktı. Güvenlik önlemleri ve sınır bölgelerindeki önlemler artırılabilecek, bölgeye etnik ayrımcılığa ve köktendinciliğe yönelik herhangi bir materyalin girmesine izin verilmeyecek, silah alışverişi önlenecekti. Sincan Üretim ve İnşaat Birlikleri'nin yetkileri artacak, bölgede çıkan isyanları bastırma görevinde bu özel idari birim önemli bir yere sahip olacaktı. Sincan Üretim ve İnşaat Birlikleri'nin yanı sıra bölgedeki asker sayısı da artırılabilecekti. Sincan'da istikrarı sağlamak için yapılacaklar sayılırken, bölgedeki ayrılıkçı hareketlere destek verdiğine inanılan Kırgızistan, Kazakistan ve Türkiye ile olan ilişkilere de dikkat çekiliyor, bu devletlerle dostane ilişkiler kurulmasına önem veriliyordu. İlişkilerin olumlu niteliğinden yararlanılarak, bu devletlere, verdikleri desteği çekmeleri için baskı

⁶⁰⁰ Aynı makale.

yapılacaktı.⁶⁰¹ 1996'dan itibaren, Çin, Şanghay Beşlisi'nin her toplantısında, sınırlarda denetimin önemini, sınırlararası hareketliliğin ulusal egemenliği tehdit ettiğini gündeme getirdi.

Alınan bu önlemlere rağmen bölgedeki huzursuzluk dinmedi. 1990'larda insan ve azınlık haklarının uluslararası sistemde öne çıkması, Çin'in değil, bağımsız Doğu Türkistan hedeflerinden vazgeçmeyen ve Çin'in bölgede temel haklarını ihlal ettiğini öne süren Uygurlar'ın işine yarıyordu. Çin, Tibet'te olduğu gibi, Sincan'da da insan hakları ihlalini sona erdirmesine yönelik dış baskıyı, bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak algılıyor ve içişlerine karışılmasından büyük rahatsızlık duyuyordu. Ancak 11 Eylül 2001'den sonra şans Çin'in yüzüne gülecektir.

3) 21. Yüzyılda Doğu Türkistan

SSCB'nin yıkılmasının ardından, Çin, Kazakistan'la 1993 ve 1997'de, Kırgızistan'la ise 1996'da imzaladığı antlaşmalarla batı sınırlarını güvence altına aldı. 1996'da Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile imzaladığı Şanghay Antlaşması ile de bölgede güvenliğine yönelik tehditleri azaltma yoluna gitti. Şanghay Antlaşması'na göre, sınırdan 100 km ötedeki her temel askerî hareket önceden haber verilecek, askerî hareketler düşmanca bir eğilime sahip olmayacaktı.⁶⁰² 2001'de Özbekistan'ın da katılımıyla Şanghay İşbirliği Örgütü adını alan bu Şanghay Beşlisi, aynı yıl, Kazakistan'ın başkenti Bişkek'te terör karşıtı bir merkez kurdu. Kazakistan ve Kırgızistan, Çin'in yoğun baskısı üzerine, kendi ülkelerindeki Uygur partilerini kapattı, gazeteleri yasakladı ve eylemcileri yakaladı.⁶⁰³ Kendi içinde ayrılıkçı Çeçen eylemcilerle uğraşan Rusya da, Müslüman ayrılıkçılığa karşı Çin'le ortak mücadele kararı aldı.⁶⁰⁴

⁶⁰¹ "Chinese Communist Party Document, No. 7," (March 19, 1996), Central Committee. <<http://www.cacp.org/conf/doc7.html>>

⁶⁰² Raczka, a.g.m., s. 385-391.

⁶⁰³ "China: Human Rights Concerns in Xinjiang," (October 2001), A Human Rights Watch Backgrounder. <<http://www.hrw.org/backgrounder/asia/china-bck1017.htm>>

⁶⁰⁴ "Putin, Çin'in Yeni Patronuyla Tanıştı," (03 Aralık 2003). <<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=58550&tarih=03/12/2002>>

Türkiye, 1996'ya dek Doğu Türkistan politikasında net bir tavır benimseyemedi. SSCB'nin yıkılmasının ardından Orta Asya'ya yönelen ilgi Doğu Türkistan'ı da kapsıyor, Türkiye'de yaşayan Doğu Türkistanlıların, özellikle İsa Yusuf Alptekin'in etkisiyle milliyetçi ve muhafazakâr kesim bölgedeki bağımsızlık talebini destekleyen bir tavır benimsiyordu. Dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal, SSCB'den ayrılarak bağımsızlıklarını ilan eden Türk cumhuriyetlerin ardından, bağımsızlığını ilan etme sırasının Doğu Türkistan'a geldiğini düşünüyordu. Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul belediye başkanlığı döneminde İsa Yusuf Alptekin adına açılan parkı Kayseri, Konya ve Kahramanmaraş'ta Alptekin adına açılan diğer parklar izledi. Çin hükümeti izlenen bu politikadan rahatsızlığını dile getirse de 1996'ya dek Türkiye'nin tutumunda önemli bir değişiklik olmadı. Ancak 1996'da Türk Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı Doğu Türkistan politikasında öne çıktı ve Çin'in yoğun baskısı sonuç verdi. İstanbul belediye başkanıyken, İsa Yusuf Alptekin Parkı'nın adının değiştirilmesi için yapılan baskıyı, Türkiye'nin değil, tüm dünya Türklerinin aşağılanması olarak yorumlayan Erdoğan, 2003'de başbakan sıfatıyla gerçekleştirdiği Çin ziyaretinde, Uygurların iki ülke arasında bir dostluk köprüsü oluşturduğunu ancak ayrılıkçı hareketlerin ve terörün desteklenemeyeceğini belirtiyordu. 1996'dan itibaren geliştirilen, Uygurların Türk halkı ile akraba olduğu ama ayrılıkçı hareketlerin desteklenmeyeceği ve Çin'in toprak bütünlüğünün devamından yana olunduğunu belirten politika bu satırların yazıldığı tarihte de devam ediyordu. Türkiye'de Doğu Türkistan vakıflarına verilen destek kesildi.⁶⁰⁵ Özellikle milliyetçi ve muhafazakâr partilerin hoşnut olmadığı bu politika, bu partiler iktidara geldiğinde de devam etti. 2002 Mayısında Çin'e giden Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli, Türkiye'nin Çin'in toprak bütünlüğüne saygı duyduğunu, Uygurlar'ın iki ülke arasında bir dostluk köprüsü oluşturduğunu belirtti.⁶⁰⁶ Böylece Çin'in siyasi ve ekonomik baskısı işe

⁶⁰⁵ Bkz. Selçuk Çolakoglu, "Türkiye'de Çin Politikası ve Uygurlar (1991-2001)," (23 Kasım 2001). Türk Toplumsal Bilimler Derneği. 7. Ulusal Toplumsal Bilimler Kongresi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi. <scolakoglu.homestead.com/files/Tebliğ-ODTU-2001.htm> ve Murat Yetkin, "Çin'den Dersler," (15 Ocak 2003).

<<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=62925&tarih=15/01/2003>>

⁶⁰⁶ "Bahçeli Çin Seddi'nde," (28 Mayıs 2002).

<<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=38863&tarih=28/05/2002>>

yaramış, bölgedeki direnişi destekleyen milliyetçi ve İslamcı Türk politikacılardan da garanti alınmıştı. Kendi topraklarında ayrılıkçı hareketlerden fazlasıyla şikayetçi olan Türkiye'nin bağımsız Doğu Türkistan'a doğrudan resmî destek vermesi zaten beklenemezdi.

1991'den beri Çin, Orta Asya'daki komşularının en önde gelen ekonomik ortaklarından biridir. Orta Asya cumhuriyetleri ile olan ilişkilerin, özellikle de ticari ilişkilerin gelişmesinin Doğu Türkistan'da önemli etkileri olmuştur. Urumçi havayolu geliştirilip, Rusya, Kazakistan ve Özbekistan'a uçuşlar başlarken, Kaşgar'dan geçen ve Orta Asya cumhuriyetlerini Güney Asya'ya bağlayan Karakorum karayolu da eski çağlardaki ticari önemini Kaşgar'a geri kazandıracaktır. Sincan'ın bu cumhuriyetlerle artan teması ekonomik değişikliklerin yanı sıra toplumsal değişiklikleri de beraberinde getirmektedir.⁶⁰⁷ Artan ulaşım ve iletişim olanakları sayesinde sınırın diğer yakasındaki Uygurlar ve Kazaklar'la buluşan Sincan halkı içinde artan İslami köktendincilik ve milliyetçilik Çin hükümetini sıkı önlemler almaya yöneltmektedir.

Çin, 1991'den beri petrol ithal etmeye başlamıştır. Petrolün büyük kısmını Orta Doğu'dan alan Çin için, sahip olduğu Müslüman vatandaşların durumu, Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerini de etkileyecek bir unsurdur. Çin'in Orta Doğu ülkelerine ihraç ettiği silah ve askerî malzemenin Çin ekonomisindeki yeri de unutulmamalıdır. Çin'in sınır bölgelerinde din özgürlüğüne koyduğu sınırlamalar ve giderek uluslararası bağlantıları artan Müslüman azınlıklara yönelik tutumu, bu bölgede petrol yatırımı yapmak isteyen dış yatırımcıları uzaklaştırabilecek, Çin'in bölge ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini zedeleyebilecektir.⁶⁰⁸

Bugün ABD'nin bölgeye yönelik artan ilgisi de hesaba katılmalıdır. Bölgede geleceğin önemli sorun kaynaklarından biri enerji olacak gibi gözükmektedir. 1999'da, ABD'nin Belgrad'daki Çin büyükelçiliğini bombalamasının ardından gerilen ilişkiler, 11 Eylül'den sonra, teröre karşı mücadele bağlamında yumuşamaya başlamış, Çin'in DTÖ'ye üyeliği de bu yumuşama sürecine katkıda bulunmuştur. Aralık 2002'de ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Lorne Corner'ın, Sincan'ın yönetim merkezi Urumçi'yi ziyaret

⁶⁰⁷ Raczka. *a.g.m.* . s. 391.

⁶⁰⁸ Gladney. "Rumbling...." s. 287-289.

etmesi ve iki ülke görüşmelerinde, Sincan sorununun ve bölgedeki insan hakları ihlallerinin temel konu olacağını söylemesi, kamuoyuna, ABD'nin hâlâ Çin'de insan hakları ihlalleriyle ilgilendiğini ileten yüzeysel bir mesajdan öteye gitmemiştir.⁶⁰⁹

11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan saldırının ardından ABD Başkanı Bush'un teröre karşı açtığı savaşın tüm dünyada olduğu gibi Çin'de de önemli etkileri oldu. Kimi halkların özgürlük savaşçılarının başka halklar tarafından terörist olarak adlandırılması kolaylaşmıştı. Çin, 11 Eylül'ün ardından ABD'nin teröre karşı uluslararası koalisyonuna destek vereceğini açıkladı. Uluslararası terörle savaş bahanesiyle Doğu Türkistan'da daha sert bir bastırma politikasına girişildi. Çin hükümeti, Doğu Türkistan'daki sorunun Taliban bağlantılı terör ve Müslüman köktendinciler olduğunu öne sürmeye başladı. Bu iddia, Kaide'nin küresel bağlantıları hakkında delil arayan pek çok kişi tarafından da doğru sayıldı ya da Çin "teröre karşı savaşa" destek verdiği sürece doğruluk derecesi görmezden gelindi. Ancak gerçekte bir bağlantıyı ortaya seren tek kanıt, birkaç Uygur'un Taliban güçlerinin en alt kademelerinde savaşırken yakalanmasıydı ve onların da komşu Orta Asya cumhuriyetlerindeki Uygur azınlıktan olup olmadıkları belli değildi.⁶¹⁰ Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Sun Yuşi, Ocak 2002'de yaptığı açıklamada, Afganistan'da yakalanan Uygurlar'dan bahsediyor ve yakalananların terör örgütüyle bağına dikkat çekerek, Çin topraklarındaki ayrılıkçı Uygurları terörist olarak adlandırmalarını meşrulaştırıyordu. Eğer yakalananlar Çin vatandaşıysa, Çin yasaları gereğince suçlular cezalandıracaktı.⁶¹¹

Şubat 2002 yılında tüm Doğu Türkistan örgütleri terör grupları listesine alındı. Uygurlar resmî konuşmalarda daha açık bir şekilde terörist olarak nitelendirilmeye başlandı.⁶¹² ÇHC, 11 Eylül'ün ardından giriştiği potansiyel

⁶⁰⁹ "Çin ve ABD arasında insan hakları diyalogu," (16 Aralık 2002),
<<http://www.ntvmsnbc.com/news/192707.asp>>

⁶¹⁰ Philip Bowring, "Çin Uygurları Rahat Bırakmalı," (12 Aralık 2001),
<<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=23567&tarikh=12/12/2001>>

⁶¹¹ "People's Republic of China's Anti-Terrorism Legislation and Repression in the Xinjiang Uighur Autonomous Region,"
<<http://web.amnesty.org/library/print/ENGASA170102002>>'den Agence France Press (AFP), Beijing, 22 January 2002.

⁶¹² "Special Report about the Human Rights Situation in Eastern Turkestan for the period of January-May 2002," (04.06.2002),
<http://www.uygur.org/enorg/h_rights/report_may_2002.html>

ayrılıkçı hareketleri bastırma operasyonunda adil olmayan yargılama sistemine devam etti. İdamların ve gözaltıların sayısı arttı. Aralık 2001'de ceza kanununda yapılan değişikliklerle "terörist" eylemlerin cezalandırılması kolaylaştırıldı ve cezalar ağırlaştırıldı. İdamın uygulanması daha da kolaylaşırken, ifade ve yayın özgürlüğü daha da kısıtlandı. Terör örgütü üyesi olmak bir ağır ceza suçuydu. ancak yasada terör örgütünün tanımı olmadığı için, Çin hükümetinin haz etmediği herhangi bir siyasal ya da dinsel grubun üyesi, herhangi bir şiddet eylemine karışmasa bile tutuklanabiliyor hatta idam ediliyordu.⁶¹³

11 Eylül'ün ardından ayrılıkçı hareketleri ve terörizmi aynı kefeyle koyarak ele almaya başlayan Çin, iç terörle mücadelesinde uluslararası alandan da destek talep etti. 2001 Eylülüne dek Çin'i Doğu Türkistan'da insan haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle ağır bir dille eleştiren ABD, 11 Eylül sonrasında tonunu yumuşattı ve Çin'in tüm ısrarına rağmen yıllarca terör örgütü olarak kabul etmediği Doğu Türkistan İslami Hareketi'ni terör örgütleri listesine aldı. ABD'nin bu listesi, 11 Eylül 2002'de BM Güvenlik Konseyi'nde de onaylandı ki, bu Çin için, bölgede izlediği politikaya verilen uluslararası bir izin, bir onay niteliğindeydi.⁶¹⁴

Din özgürlüğüne yeni sınırlamalar getirildi. Genç insanlar üzerinde kötü etkisi olduğu düşünülen camiler yeniden kapatıldı, Müslüman din adamlarına siyasi eğitim verilmesi kararı alındı. 2002'de, 1996'da güçlendirilen Üretim ve İnşaat Birlikleri dahilinde, bölgedeki artan ayrılıkçı hareketlere yönelik çabuk tepki verebilecek ayrı bir birlik kuruldu. Ayrıca bölgedeki polis de özellikle ayrılıkçılar ve köktendincilerle ilgilenecekti. Çin ordusu, 11 Eylül'ün ardından terörle mücadeleye yönelik eğitim programlarını yoğunlaştırdı. Şubat 2002'de Çinli yetkililer etnik ayrılıkçılığa karşı ideolojik bir kampanya başlattılar. Kültürel alanda ve medyada, toplumu ayrılıkçılığa sevk eden her türlü faaliyet yasaklandı, internet sıkı denetim altına alındı. Edebiyat, sanat, basın, televizyon ve radyoda çalışan önde gelen kişilere yönelik çalışma sınıfları açılmasına karar verildi. Bu

⁶¹³ "People's Republic of China's Anti-Terrorism..."

⁶¹⁴ 2002 Kasım'ında, Türkiye'de de bu liste Bakanlar Kurulu'nda onaylandı. "Yeni Terörist Listesi." (12 Kasım 2002).

<<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=56861&tarih=17/11/2002>>

sınıfların amacı. bu kişileri etnik ayrımcılığa karşı eğitmek. Hanların ve diğer milletlerin ayrılmazlığını öğrenmelerini sağlamaktır.⁶¹⁵

Uluslararası Hukuk ve Doğu Türkistan

Bölgedeki bu uygulamalar, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Af Örgütü gibi sivil toplum örgütlerinin bölgeye yönelik ilgisini artırdı. Güvenliği ve düzeni sağlama amacıyla hareket ederken temel insan haklarının ihlal edilebileceğine dair herhangi bir uluslararası hukuk kuralının olmamasına dikkat çekildi.

Çin'in, bugün Doğu Türkistan'da izlediği ve terörle mücadele kapsamında meşrulaştırmaya çalıştığı politikasıyla, Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin halkların kendi kaderini tayin hakkına ilişkin 1. maddesini ihlal ettiği öne sürülmektedir. 1. maddenin 2. fıkrası, bütün halkların, uluslararası hukuka ve karşılıklı menfaat ilkesine dayanan uluslararası ekonomik işbirliği yükümlülüklerine zarar vermemek koşuluyla, doğal kaynakları ve zenginlikleri üzerinde kendi yararına serbestçe tasarrufta bulunabileceğini, bir halkın sahip olduğu maddi kaynaklardan hiçbir koşulda yoksun bırakılamayacağını içermektedir.⁶¹⁶ Çin'in, SUÖB doğal kaynaklarını bölge halkının yararına kullanmadığı ve bölgedeki ekonomik faaliyetlerin çıktısından bölge halkının yeterince faydalanmasına olanak vermediği iddiası bu madde uyarınca öne çıkmaktadır. Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 15. maddesi, kültürel yaşama katılma hakkına aittir,⁶¹⁷ ancak belli

⁶¹⁵ "People's Republic of China's Anti-Terrorism..." : "Special Report about the Human Rights..."

⁶¹⁶ 1. madde. 2. fıkra: "Bütün halklar uluslararası hukuka ve menfaat ilkesine dayanan uluslararası ekonomik işbirliği yükümlülüklerine zarar vermemek koşuluyla, doğal kaynakları ve zenginlikleri üzerinde kendi yararına serbestçe tasarrufta bulunabilir. Bir halk sahip olduğu maddi kaynaklardan hiç bir koşulda yoksun bırakılamaz." Doğru. a.g.y. . s. 6.

⁶¹⁷ 15. madde: "1. Bu sözleşmeye taraf devletler, herkese aşağıdaki hakları tanırlar:
a) Kültürel yaşama katılmak.
b) Bilimsel gelişmelerin nimetlerinden ve sonuçlarından yararlanmak.
c) Kendisinin yaratıcısı olduğu bilimsel, edebi ve sanatsal ürünlerden kaynaklanan maddi ve manevi menfaatlerin korunmasından yararlanmak"
2. "Bu hakkın tam olarak gerçekleştirilmesi için sözleşmeye taraf olan devletler tarafından alınacak önlemler, bilimin ve kültürün korunması, gelişmesi ve yayılması için gerekli tedbirleri de içerir. "

turistik faaliyetler dışında. Doğu Türkistan'daki yerel kültürel faaliyetler etnik ve dinsel kimliğe atıf yapıldığında kısıtlanmaktadır. Ayrılcılık içermese bile, resmi görüşün dışında etnik ve dinsel kimliğe dair yayın yapmak ve hatta konuşmak yasaktır.

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme'ye göre siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel ve kamusal yaşamda, insan hakları ve temel özgürlükleri ırk, renk, soy, ulusal ya da etnik köken gözetilmeden tanınmalıdır. Çin'in bölgede uyguladığı politika ve bölgeye yönelik Han göçü düşünüldüğünde, bu sözleşmenin de zorlandığı görülmektedir. Sözleşmenin seyahat etme özgürlüğüne ilişkin 5. maddesi de, Çin hükümetinin Doğu Türkistan'da getirdiği kısıtlamalarla ihlal edilmektedir. Doğu Türkistanlıların bölge dışına seyahatleri kadar, bölge içindeki seyahatleri de sınırlıdır.⁶¹⁸

İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya karşı Sözleşme de Doğu Türkistan'da işkencenin devam etmesi nedeniyle ihlal edilen uluslararası sözleşmelerden biridir. Çin sadece uluslararası sözleşmeleri değil, anayasasının tüm vatandaşların ifade, yayın yapma ve toplanma özgürlüğünü içeren 35. maddesini ve din özgürlüğünü içeren 36. maddesini de ihlal etmektedir.⁶¹⁹

Ayrıca hükümet güçleri gibi, sivillere karşı bombalama eylemlerinde bulunan gruplar da, Çin hükümetiyle birlikte, 1949'da imzalanan dört Cenova Sözleşmesi'nin ortak maddesi olan 3. maddeyi ihlal etmektedirler. Bu madde, uluslararası nitelik taşımayan, taraf devletin coğrafyası içinde vuku bulan silahlı çatışmalarda, taraf devletin alması gereken asgari önlemlere dairdir. 3. maddenin ilk fıkrası uyarınca, çatışmalarda yer almayan kişiler, silah bırakanlar, hastalanan, yaralanan, tutuklananlar ya da başka bir şekilde yakalananlar herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulmadan insanca muamele görmelidirler. Her türlü şiddet

3. "Bu sözleşmeye taraf devletler, bilimsel araştırma ve yaratıcı faaliyetler için zorunlu olan özgürlüğe saygı göstermeyi taahhüt ederler."

4. "Bu sözleşmeye taraf devletler, bilimsel ve kültürel alanlarda uluslararası ilişkilerin ve işbirliğinin teşvik edilmesinden ve geliştirilmesinden türetilcek menfaatleri tanımayı kabul ederler." Aynı yapıt. s. 11-12.

⁶¹⁸ "Doğu Türkistan 1999 İnsan Hakları İhlalleri Raporu."

<www.doguturkistan.net/ih/rapor99.html>

⁶¹⁹ Bkz. s. 141.

eylemi ve işkence, onur kırıcı muamelede bulunma, rehin alma, sivil halka tanınan adil yargılamadan yoksun bırakma yasaktır. Bu hükümlerin uygulanması çatışan tarafların yasal statüsünü etkilememektedir. Ancak ne Çin hükümeti ne bombalama eylemleriyle sivil halka zarar veren eylemciler bu maddeye uymaktadırlar. Özellikle Çin'in adil yargılama sisteminden yoksunluğu ve verilen idam kararları bu açıdan dünya kamuoyunun dikkatini çekmektedir.

Doğu Türkistan'da self-determinasyon hakkını savunanların iddiaları, Tibet'in bu hakkı kullanmasını savunanlarla aynıdır. Ancak yine Tibet sorununda olduğu gibi, self-determinasyon hakkının bağımsızlığa yönelik kullanılabilmesi için ileri sürülebilecek tek meşru iddia, Çin yönetiminin bölgedeki adaletsiz ve kötü yönetimi iddiasıdır.

Çin hükümeti, tüm insan hakları ihlali iddialarını, ayrılıkçılar ve onları destekleyen dış güçlerin iç ve dış kamuoyunu oyalayarak teröre karşı yürütülen uluslararası mücadeleden kaçması olarak yorumlamaktadır.⁶²⁰ Bugün Uygur muhalefeti, özellikle Türkiye, Almanya ve ABD'de faaliyet göstermekte, radikal İslam'dan çok milliyetçiliği kullanmaktadır. Bu ülkelerde kurulan derneklerin hedefi, Doğu Türkistan'da "gerçek bir özerklik" ya da bağımsızlıktır. Bugün bölgede faaliyet gösteren yasal bir örgüt kalmamıştır. Çin otoritesine karşı mücadele veren eylemcilerin daha çok Kazakistan sınırı yakınlarında ve Doğu Türkistan'ın güneyinde faaliyet halinde oldukları görülmektedir. Doğu Türkistan Partisi ve Uygur Kurtuluş Örgütü gibi yeraltında faaliyet gösteren milliyetçi grupların şehirlerde, İslamcı grupların Doğu Türkistan'ın güneyinde, özellikle Kaşgar'da etkili olduğu söylenmektedir.⁶²¹

Doğu Türkistan'da dönem dönem Çinlileştirme, dönem dönem de farklılıklara saygı politikası uygulanmış, ancak bölgedeki direniş hiçbir zaman tam manasıyla kırlanamamıştır. Önümüzdeki yıllarda Hanlar ve Han olmayanlar arasındaki gerilimin daha da artması olasıdır. Ekonomik gelişme ve modernleşmenin etnik çatışmaları azaltacağına dair bir inanç beslense de, ekonomik gelişmenin Han göçüyle bağlantısı etnik çatışmayı artırma olasılığını da

⁶²⁰ "White Paper on History and Development of Xinjiang"

⁶²¹ "China: Human Rights Concerns in Xinjiang." <<http://www.hrw.org/background/asia/china-bck1017.htm>>

taşımaktadır.⁶²² Ayrıca Uygurları ayrılıkçı teröristler olarak nitelendirmek, Doğu Türkistan dışında, Çin'in diğer bölgelerinde yaşamına devam eden Uygurlara yönelik toplumsal ayrımcılığı da körüklemektedir.

Beklentiler

Çin petrolünün %20'sini üreten ve Çin pamuk pazarının %25'ine sahip olan Doğu Türkistan, 1999'da başlatılan Batı Bölgesini Kalkındırma Stratejisi kapsamında ekonomik açıdan daha da ilerleyecektir. Ancak bu kalkınmanın sonuçları Urumçi başta olmak üzere, Han nüfusunun yoğun olduğu yerlerde etkisini göstermekte, uygulanan ayrılıkçılığı bastırma politikası diğer bölgelere bu kalkınmanın tesir etmesine olanak tanımamaktadır. Çin'in 2001'de DTÖ'ye üye olmasının ardından altına girdiği yükümlülükler Doğu Türkistan'ı da etkileyecek, özellikle bölgede petrol, doğal gaz ve tekstil sektörüne yönelik yabancı yatırımlar daha da artacaktır. Çin, beş yıllık geçiş süresi bitmeden, bölgede yaptığı yatırımlarla etkinliğini artırma çabasındadır. Ancak tüm bu yatırımlar ve olası büyüme yine Doğu Türkistan'ın kuzeyine yöneliktir ve güneyde Uygurların yoğun olarak yaşadığı bölgeleri ne ölçüde etkileyeceği belirsizdir. Diğer yandan içine girilen yeni süreçte iletişim ve ulaşım açısından dünyayla daha yakın ilişki kurma şansına sahip olacak Uygurlar'ın bu süreçten bir şekilde etkileneceği açıktır.⁶²³ Bugün özellikle gençlerin aynı Han gençleri gibi Batı kültürünü benimsemeye başladıkları görülmektedir, ancak İslam hâlâ kimliklerini belirleyen önemli bir unsurdur.⁶²⁴ Bölgedeki gelişmelere paralel olarak gençlerin benimseyecekleri politik tutum da Doğu Türkistan'ın geleceğini belirleyen önemli bir unsur olacaktır. Dolayısıyla, Çin, bölgedeki ekonomik yatırımlarına gösterdiği özeni, bölge halkının gelişimi için de göstermelidir.

⁶²² Raczka, a.g.m. , s. 401-402.

⁶²³ Justin Ben. Adam Rudelson, "Uyghurs An Asset in China's Path to Globalization." (May 10, 2000). *Central Asia-Caucasus Analyst Web Journal*. <<http://www.uyghuramerican.org/researchanalysis/uyghurasset.html>>; Christopher M. Flemming, "What the WTO Means for Xinjiang." (December 6, 2000). <www.uyghuramerican.org/researchanalysis/WTO&Xinjiang.html >

⁶²⁴ Bkz. Jeffrey Tayler, "China's Wild West." (September 1999). *The Atlantic Online*. <<http://www.theatlantic.com/issues/99sep/9909wildchina.htm>>

Eğitim alanında devam eden eşitsizlik Doğu Türkistan'da öne çıkan sorunlardan biridir. Bölgede okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %60'ı bulmaktadır. Yayınların yaklaşık %15'i Uygur Türkçesidir, ancak bölgenin tarihi, kültürü ve etnik kimliği ile ilgili bilgilerin resmî yorumdan farklı olarak verilmesi yasaklanmıştır. Radyo ve televizyondaki Uygur, Kazak ve Kırgız dillerinde yapılan yayınlar resmî denetime tabidir.⁶²⁵ Diğer yandan Uygurlar çocuklarını Çin ya da Uygur okuluna göndermekte serbesttir.⁶²⁶

Çin hükümetinin 1961'den beri Doğu Türkistan'ın Lop Nor bölgesinde yürüttüğü nükleer denemeler ve bu denemelerin bölgenin ekolojik dengesine, bölgedeki insan hayatına verdiği zarar da hem Sincan halkının hem dünya kamuoyunun tepkisine neden olmaktadır. Çin, bölgede bu konuda önemli değişikliklere gitmek zorundadır.

SUÖB'nin ne ölçüde özerk olduğu hâlâ tartışılmaktadır. Diğer özerk azınlık bölgelerinde olduğu gibi, Sincan'da yerel idari birimlerin başında yerel halktan biri bulunsa da, yerel ÇKP şubesinin ve güvenlik güçlerinin başında her zaman bir Han bulunmaktadır.⁶²⁷ İdari yapıda görev alan yerel halktan memurların tüm yetkileri ÇKP tarafından denetlenmektedir. Çin genelinde gerçek iktidarın hükümet organlarından çok partide olduğu düşünüldüğünde, bu durumun Uygurlar arasında yarattığı rahatsızlığı anlamak kolaylaşmaktadır, fakat daha ötede bir özerkliğin verilmesinin bağımsızlığa gideceği endişesi Çin hükümetini bu konuda daha ileri adımlar atmaktan alıkoymaktadır.

Çin, 21. yüzyılda, sadece anayasasında din özgürlüğünü garanti altına aldığını göstererek, dünya kamuoyunun tutuklanan Budist rahiplerden ve Müslüman imamlardan haberdar olmasını engelleyememektedir.⁶²⁸ Devletin garanti altına aldığı din özgürlüğünün sınırları, Müslümanlar için, Çin İslam Derneği ile çizilmiştir. 1957'de İslamî yayınları düzenlemesi, din adamlarının

⁶²⁵ Bkz. İsmail Mehmet Emin, *Değişen Dünya Stratejisinde Doğu Türkistan*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara, 2003, s. 39-41.

⁶²⁶ Henze, *a.g.m.*, s. 345.

⁶²⁷ Ulrich Schmid, "Beijing's Campaign to Destroy Uigur Culture," (15 June 2001), <<http://www.uyghuramerican.org>>

⁶²⁸ Gladney, "Rumbling...." s. 290.

yetiştirilmesi ve ibadet yerlerinin kontrolü ve imarı için kurulan bu derneği tanımayanların din özgürlükleri meçhuldür.⁶²⁹

Özellikle 11 Eylül sonrasında Batı basını bölgedeki gelişmelerle daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Bölgede İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni dağıttıkları gerekçesiyle 20 yıl hapse mahkum olanlar ve halkın gözü önünde infaz edilenler Doğu Türkistan'dan dışarıya yansıyanlardan birkaçıdır.⁶³⁰

Doğu Türkistan'da uygulanan baskı, Tibet'te uygulananın çok daha ötesindedir ve Dalay Lama'lı Tibet'in aksine Uygurların, acılarını dünyaya yansıtmak önemli bir sürgün şahsiyeti ya da Hollywood yıldızları yoktur. Müslüman olmaları da Batı'nın gözündeki onları şüpheli konumuna sokmaktadır. Ayrıca Çin hükümetinin hem milliyetçiliği bastırması hem de din özgürlüğünü engellemesi, Uygurların, kendilerine açık destek verecek tek kesim olan köktendincilerin kucağına daha kolay sürüklenmesine yol açabilecektir.⁶³¹

C) İç Moğolistan Sorunu

Gobi çölünün güneyinde, ÇHC'nin kuzey sınırında yer alan İç Moğolistan Özerk Bölgesi (İMÖB), Moğolistan ve Rusya Federasyonu ile sınır komşusudur. Tibet ve Doğu Türkistan gibi bünyesinde barındırdığı ayrılıkçı hareketler nedeniyle bu çalışmaya konu olan İç Moğolistan, Çin'in en yoğun Han nüfusuna sahip özerk azınlık bölgesidir. Bölgedeki bağımsızlık hareketi günümüzde değişen demografik ve ekonomik yapının etkisiyle canlılığını yitirmiştir. 1990'lardan sonra kuzeydeki akraba devlet Moğolistan'ın demokratik bir yapı benimsemesi ve Moğol milliyetçiliğinin etkinlik kazanmasıyla birlikte bir canlanma görünse de, Çin hükümeti bölgede denetimlerini sıkılaştırmış, ancak İç Moğolistan'da takip ettiği politika Tibet ve Doğu Türkistan'da olduğu gibi dünya kamuoyuna fazla yansımamıştır.

⁶²⁹ Gladney, "The Muslim...." s. 279.

⁶³⁰ "Beijing, Uygurları 11 Eylül'le Eziyor." (26 Aralık 2001).

<<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=24760&tarih=26/12/2001>>

⁶³¹ Bowring, "Çin Uygurları..."

1) Ekonomik ve Toplumsal Yaşam

Orta Asya'nın üçte ikisi dünyanın en verimli otlaklarıyla kaplıdır ve Moğollar da tarih boyunca bu topraklarda göçebe kavimler topluluğu olarak yaşamışlardır. 20. yüzyılda Çin ve Rus rekabeti nedeniyle İç ve Dış Moğolistan olarak ayrılan Moğolistan bu tarihe dek kuzey ve güney Moğolistan olarak fiili bir ayrıma tabi olmuştur. Gobi çölünün güneyinde kalan İç Moğolistan toprakları, çölün kuzeyinde kalan Moğol Cumhuriyeti, yani Dış Moğolistan topraklarından daha fazla yağış alır. Yine de yağış, sulama olmadan burada tarım yapılmasına yetecek oranda değildir. Göçebe hayatına bağlı bölge halkı bu topraklarda tarımdan çok hayvancılıkla uğraşarak geçimini sağlamıştır.⁶³²

İç Moğolistan toprakları doğal kaynaklar açısından zengin bir bölgedir. Kömür ve demir temel madenlerdir ve Doğu Türkistan'daki kadar olmasa da burada da petrol çıkmaktadır. Bölgedeki Hanların hakim olduğu sanayide Moğolların genellikle işçi olduğu görülmektedir.⁶³³ 2000 nüfus sayımına göre 23 milyon 76 bin kişinin⁶³⁴ yaşadığı İç Moğolistan'da çoğunluğu Moğollar değil, Hanlar oluşturmaktadır. Diğer azınlık bölgelerinde görüldüğü gibi İç Moğolistan'da da Moğollar daha çok kırsal alanda, Hanlarsa kentlerde ikamet etmektedir.

İnsanlar toprağa bağlandığından beri hep karşı karşıya gelen yerleşik ve göçebe toplulukların kültürleri birbirinden farklıdır. Yerleşik toplulukların yarattığı inanç ve itaate dayanan düşünce, göçebe topluluklarda yerini eşitlikçi, kendi kendine yeterli ve bireysel çabaya dayanan düşünceye bırakmaktadır. Yerleşik topluluklarda rastlantıların aksine, göçebe topluluklarda liderler tanrısal niteliklerinden çok yetenekleriyle öne çıkmışlardır.⁶³⁵ Göçebeler sahip oldukları özgürlükleri ve onlara hayat veren sürüleriyle, yerleşikler sürdükleri tarlalarla övünmüşlerdir. Göçebelerin yağmacılığı ve saldırganlığı onların yerleşik topluluklarca barbarlar olarak adlandırılmalarını getirmiştir. Tüm Avrasya tarihi

⁶³² Roux, a.g.y. . s. 24.

⁶³³ Bache. "View of Inner Mongolia." (May 15, 1999), Exposing Communist Chinese Government Influence in America Conference, Orlando, <<http://www.cacccp.org/conf/bachel.html>>

⁶³⁴ "Communique on Major Figures..."

⁶³⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e*, 9. B. . Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s. 52.

göçebelerin yerleşiklerin topraklarını işgal etmesiyle şekillenmiştir ve bu göçebe topluluklardan biri Türkler, diğeri de Moğollardır.⁶³⁶

Anarşist bir ruha sahip olduğu düşünölen göçebelerin yeteneklerine güvendikleri bir lider altında en sıkı disipline boyun eğdikleri, kendi aralarında sıkı bir dayanışmaya sahip oldukları ve dünyanın en iyi askerleri olarak tarihe geçtikleri bilinir. Kuşatma araçlarından yoksun göçebelerin saldırılarına karşı güçlük çıkaran tek unsur hisarlar ve karakollarla çevrili şehirler olmuştur⁶³⁷ ve bu nedenle Çin İmparatorluğu ilk dönemlerinden itibaren kuzeyden gelen bu “barbarları” durdurmak için Çin Seddi’nin inşasına başlamıştır.

Temel toplumsal birimin aile olduğu göçebeler, yurt denilen konutlarda ikamet etmişlerdir. Yoksulluğa alışmış olan göçebeler azla yetinmeyi bilirler; güçlü oldukları dönemlerde İpek Yolu’nun uluslararası ticaretine katılmışlarsa da, ekonomilerinin temeli hayvancılıktır.⁶³⁸ Özellikle at, göçebe hayatında önemli bir yere sahiptir. Bir dönem Asya ve Avrupa’da at koşturmalarının nedeni, bu konudaki maharetleridir.

Göçebe Moğollar arasında en yaygın inanç Şamanizm olmuştur. Bir dinden çok teknik olarak nitelendirilebilecek Şamanizm’de hastaları iyileştiren, gelecekle ilgili bilgiler veren şamanlar vardır.⁶³⁹ Şamanizme bağlılıklarına karşın, Budizm Moğollar için her zaman özel bir yere sahip olmuştur. Tüm dinlere hoşgörüyle yaklaşılan Moğol İmparatorluğu döneminde, Budizm eşitler arasında birincidir. Tibetlilerle kurulan ilişkinin de etkisiyle Budizm bu dönemde yeniden canlanmıştır. Tibet kısa süreli Moğol işgallerine sahne olmuşsa da, bu imparatorlukla kurduğu ilişkiyi kendi lehine çevirmeyi başarmış, Tibetli rahipler “efendi-rahip” ilişkisi temelinde Moğolların ruhani rehberliğine yükselmiştir.

Cengiz Han döneminde kendilerinden daha uygar topluluklara karışan Moğollar, tüm göçebeler gibi hakimiyetleri altındaki uygarlıkların etkisi altına girmişlerdir. Rusya’da ve Ortadoğu’da İslamı benimserken, sadece Çin’de eriyip

⁶³⁶ Roux. a.g.y. . s. 38.

⁶³⁷ Aynı yapıt. s. 38-41 ; Adam T. Kessler, “Genghis Kahn.” USA Today Magazine. Vol. 122(2588). May 94. s. 55. <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9406091999&db=aph>>

⁶³⁸ Roux. a.g.y. . s. 47-51.

⁶³⁹ Aynı yapıt. s. 52-60.

gitmekten korkarak Budizme sığınmışlar ve Hanlarla fazla temas etmemişlerdir. Ne var ki bu korku Çin'deki egemenliklerinin kısa sürmesinin nedeni olmuştur.⁶⁴⁰

2) İç Moğolistan'ın Kısa Tarihi

Moğollar, 13. yüzyıla dek, bugünkü Moğol Cumhuriyeti ve İç Moğolistan Özek Bölgesi topraklarında ayrı kavimler halinde yaşayan göçebe bir halktır. Daha sonra Cengiz Han adını alacak Timuçin, 1206'da bu kavimleri, dolayısıyla tüm Moğolistan'ı birleştirir. Hazar Denizi'nden Macaristan topraklarına dek uzanan tarihin en büyük imparatorluklarından birini kuran Cengiz Han, bugün de Moğollar'ın gurur kaynağı olan bir liderdir. Moğollar'ın altın geçmişinin simgesi olan bu isim, 1990'lardan itibaren artan milliyetçilikle birlikte itibarını yeniden kazanacaktır.

“Moğol İmparatorluğu tarihinde bizi en çok şaşırtan, bir kan gölü içinde ardında harabeler bırakarak kurulmuş olmasına karşın, egemenlikleri altına aldıkları halkların hemen hepsinin kesin biçimde boyun eğmelerini ve kendilerini kabul etmelerini sağlamış olmalarıdır...Dinlere hoşgörü, herkese eşitlik, mutlak kaynaştırmacılık ve düzen ilkeleri üzerine dikkate değer bir uygarlık kurmuşlardır.”⁶⁴¹ Moğollar'ın göçebe kültürünün etkisiyle, nüfus hareketlerinden kaynaklanan bir kültür kaynaşması yaşanmış, uzun süren savaşların ardından Avrasya'nın büyük bölümü örgütlenen iletişim yollarının etkisiyle birleşmiştir.⁶⁴²

Çin'de Moğol idaresi

Moğollar, 1279'da Kubilay Han döneminde Çin'de egemenliklerini kurmuşlar ve Çin İmparatorluğu'nun başına geçen ilk yabancı hanedan olmuşlardır. YuenHanedanlığı adı altında Çin'de sağladıkları hakimiyet, 1368'de sona ermiş ve Moğollar Çin Seddi'nin kuzeyindeki topraklarına geri dönmüşlerdir.⁶⁴³ Moğol yönetiminin Çin'e en büyük etkisi, Yuen hanedanının

⁶⁴⁰ McNeill, a.g.y. , s. 378.

⁶⁴¹ Roux, a.g.y. , s. 313.

⁶⁴² Aynı yapıt. s. 313-314.

⁶⁴³ Bache “View...”

yerine iktidara geçen Han kökenli Ming hanedanının Moğol yönetimine duyduğu tepki nedeniyle kendi döneminde Çin kültürüne daha sıkı sarılması olmuştur.⁶⁴⁴

Min Hanedanlığı iktidarı döneminde başka bir Moğol devleti. Timur Devleti Çin Seddi'nin kuzeyinde yükselmektedir ve Minglere vergi ödemektedir. ancak Çin'e yönelik Moğol akınları sona ermemiştir. Yine de bu akınlar başarıya ulaşamamış, 1644'te Çin İmparatorluğu'nun yönetimi bu sefer başka bir yabancı hanedanlığa, Mançuların Çing hanedanına geçmiştir.⁶⁴⁵

Mançular Çin'i işgal ederken Moğol kabileleri arasında bölünmüş Moğol topraklarını da ele geçirmişlerdir. Dönemin Moğol hanlığı olan Cungariye hanlığını kuran Kalmukların yenilmesinin ardından, kısa süre içinde Gobi'nin kuzeyi ve güneyi Mançuların hakimiyeti altına girmiştir.⁶⁴⁶ 1758'de Moğolistan'ın Çin İmparatorluğu'na katılmasıyla birlikte bölgeye Han göçü başlamış ve Han kültürü özellikle Gobi'nin güneyine, yani bugünkü İç Moğolistan'a girmiş, çölün etkisiyle Gobi'nin kuzeyi her zaman Çin denetiminden daha uzak kalmıştır.

Çinli tüccarların Moğol seçkinleriyle kurdukları ilişki, kısa bir süre sonra Moğolların aldıkları mallar karşılığında topraklarını vermeye başlamalarıyla Hanlar'ın bölgede toprak kazanımlarını artırmış, Moğollar giderek ya kuzeye gitmek zorunda kalmış ya da güneyde Hanların üstünlüğünü kabul etmişlerdir. Bu dönemde Çin'in güneybatısında çıkan ayaklanmalar daha çok ekonomik nedenlere dayanırken, Moğol ayaklanmaları ekonomik niteliğin yanında etnik bir niteliğe de sahip olmuşlardır.⁶⁴⁷

Çin Cumhuriyeti dönemi

1911'e dek süren Çing hanedanlığı dönemince çıkan ayaklanmalar merkez tarafından bastırılmış, ancak 1911'de Mançular'ın iktidardan devrilmesiyle birlikte Tibetliler ve Uygurlar gibi Moğollar'ın da bağımsızlık umudu artmıştır.

⁶⁴⁴ McNeill. *a.g.m.* . s. 374.

⁶⁴⁵ Mackerras. *a.g.y.* . s. 29-31.

⁶⁴⁶ Bkz. Bache. "50 Years in Inner Mongolia." (March 1997).
<<http://members.aol.com/imppsite/50years.htm>>

⁶⁴⁷ Mackerras. *a.g.y.* , s. 33 : "The Last Best Place." *Economist*. Vol. 365(8304). 21/12/2001. s. 58-61. <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=8745943&db=aph>>

Moğolistan toprakları, 1911-49 döneminde, Japonlar'ın ve Ruslar'ın etkin bir güce sahip oldukları Çin sınır bölgelerinden biridir. Ruslar, 1911'de kendilerine yardım için başvuran Moğollar'ı geri çevirmemiş, 1912'de Moğollarla imzaladıkları dostluk antlaşmasıyla Kuzey Moğolistan'daki bağımsızlık hareketine destek vermeye başlamışlardır. Bu dönemde Moğolistan Tibet'le de bir antlaşma imzalamış, her ikisi birbirlerini bağımsız devletler olarak tanımıştır. Çin hiçbir zaman uluslararası geçerlilik kazanmamış bu antlaşmayı tanımamışsa da, Kuzey Moğolistan'ın Güney Moğolistan'ı da içeren bağımsızlık hareketini bastıramamıştır.⁶⁴⁸

1914'de Rusya-Moğolistan sınırında bir yer olan Kahta'da, Moğol, Rus ve Çinli yetkililer müzakerelere başlamış, 1915 Haziranında bu üç taraf Kahta Antlaşması'nı imzalamış ve bu antlaşma uyarınca Moğolistan İç ve Dış Moğolistan olmak üzere ikiye ayrılmış, Çin'in özerk Dış Moğolistan üzerindeki süzerenliği ve İç Moğolistan'ın Çin'in bir parçası olduğu tanınmıştır. 1917 Devrimi ve ardından SSCB'nin kurulması sırasında Rusya'nın bölgede hakimiyetini kaybetmesiyle Çin tüm Moğolistan'daki denetimini artırmış ve 1919'da özerkliğini kaldırarak Dış Moğolistan'ı Çin'in bir parçası ilan etmiştir.⁶⁴⁹

1921'de Menşevikler Dış Moğolistan'a girip monarşiyi yeniden kurunca, bölgede Sovyet yanlısı bir alternatif hükümet kurulmuş ve Sovyet birlikleri bölgeye davet edilmiştir. 1921'de Sovyet birlikleri Menşevikleri yenmişlerdir.⁶⁵⁰ 1921'de artık Çin'den kopan Dış Moğolistan, 1924'de bağımsızlığını ilan etmiş ve kurulan ikinci sosyalist devlet olmuştur. Çan Kay-şek İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek bu bağımsızlığı tanımamıştır. Savaşın ardındansa, Çan, 1945 Şubatında Yalta'da Roosevelt, Churchill ve Stalin'in, Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nde (MHC) plebisit yapılmasına yönelik aldıkları karara karşı çıkacak bir lükse sahip değildir ve 1945 Ağustos'unda SSCB ile imzaladığı Dostluk Antlaşması'nda bölgede plebisit yapılmasını kabul edecektir.⁶⁵¹ Plebisitten MHC'nin bağımsızlığı yönünde çıkan karar sonucunda, Ocak 1946'da

⁶⁴⁸ Mackerras, a.g.y. , s. 86-87.

⁶⁴⁹ Bache, "50 Years..."

⁶⁵⁰ Mackerras, a.g.y. , s. 87.

⁶⁵¹ Bache, "View..."

da Çin Cumhuriyeti Moğolistan Halk Cumhuriyeti'ni tanıyacaktı.⁶⁵² 1949'da ÇKP'nin iktidara geçmesinin ardından Tayvan'a kaçan milliyetçi hükümet 1952'de bu antlaşmayı geçersiz kabul ettiğini bildirecek. 1949'da iç savaştan galip çıkan ÇKP ise, Ekim 1949'da Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyacaktı.⁶⁵³

1911-47 döneminde İç Moğolistan Japon tehdidi altındadır. 1931'de Çin'i işgal etmeye başlayan Japonya, 1932'de İç Moğolistan'ın komşusu Mançurya'da Mançuko devletini kurdurmuştur. 1932'de Mançuko devleti Moğollarla ilişkilere bakan bir büroya sahiptir ve İç Moğolistan'ın doğusundaki dört bölgeyi özerk Moğol şehirleri olarak ilan etmiştir. Japonlar'ın bu politikayı uygulamaya sokmalarındaki amaçları Moğol milliyetçiliğini körüklemek ve Mançular üzerinden olduğu gibi, Moğollar üzerinden de Çin'deki nüfuzlarını artırmaktır. Japonların artan baskısı üzerine Moğol liderlerden Prens Dımçıkdonggrub, bugün İç Moğolistan'ın yönetim merkezi olan Huhhot'un kuzeybatısında Çin'e bağlı özerk bir hükümet kurmuştur. Çan Kay-şek özerkliğin ayrılmaya giden bir yol olduğu fikrinden hareketle Prens Dımçıkdonggrub'un bu girişimine olumlu bir yanıt vermemiş, aslında bu dönemde İç Moğolistan'a önemli bir sorun olarak da bakmamıştır. Ancak bu dönemde Moğollara özerklik vaadinde bulunan başka bir isim vardır: Mao.⁶⁵⁴

Mao'nun 1935'te yayınladığı bildiriyle İç Moğolistan'daki Moğollara özerklik ve eşitlik sözü vermesinin ardından ÇKP tüm azınlıkları, özellikle de doğrudan Japon emperyalizminden etkilenen İç Moğolistan halkını Japonlara karşı verilecek mücadeleye davet etmiştir. Mao, Japonya'nın desteklemesiyle bölgede bağımsızlığa giden bir yolu önlemek istediye de korktuğu başına gelmiş, Cengiz Han'ın 31. kuşaktan torunu olduğu söylenen Prens Dımçıkdonggrub Ocak 1936'da İç Moğolistan Askerî Hükümetini kurarak, 1937'de kendisini bu hükümetin başı ilan etmiştir. Aynı yıl başlayan Çin-Japon savaşında Japonlara destek vermiş, 1938'de Japonlar hükümetin adını Moğol Federe Özerk Hükümeti olarak değiştirmiştir; başta yine Prens Dımçıkdonggrub vardır.⁶⁵⁵ Bu hareket

⁶⁵² Mackerras, a.g.y. . s. 87-88.

⁶⁵³ Bache. "50 Years..."

⁶⁵⁴ Mackerras, a.g.y. . s. 95-96.

⁶⁵⁵ Aynı yapıt. s. 96-97.

1945'te bağımsızlık ilanına dek gidecektir. Ancak bu bağımsızlık ilanı MHC ile birleşme anlamına gelmemektedir; çünkü bu dönemde MHC bağımsızlığa destek vermediği gibi, İç ve Dış Moğolistan'ın birleşmesi ilkesini de terk etmiştir. Stalin, Çin ile arasındaki bu tampon devleti tamamen kontrolü altında tutmaktadır ve o dönemde, Çin ile aralarında paylaştıkları Moğol topraklarının birleşmesinden ve olası bir milliyetçi hareketten yana değildir.⁶⁵⁶

ÇKP iktidarı

Bu gelişme üzerine ÇKP harekete geçmiş ve kendisini destekleyen Moğolları örgütleyerek Moğollar ve Hanlardan oluşan gerilla grupları kurmuş, bölgede Japonlar'a karşı bir mücadele başlatmıştır. Amaç birleşik cephe teorisi dahilinde sınıf gözetmeksizin Moğolları eğitmek ve Japonları bölgeden çıkarmaktır.⁶⁵⁷ Bu gayeye ulaşıldıktan sonra ÇKP'nin özerklik vaadini, daha kendisi iktidara gelmeden önce, ilk gerçekleştirdiği yer İç Moğolistan olacaktır. 1947'de İç Moğolistan Özerk Bölgesi kurulur ve başına ÇKP'nin önde gelen isimlerinden Moğol Ulanhu getirilir.

1947'den itibaren bölgede yeniden Çin hükümet politikaları ağırlık kazanmıştır. 1949'da ÇKP'nin iktidara geçmesinin ve ÇHC'nin kurulmasının ardından benimsenen azınlık politikaları dahilinde İç Moğolistan'ın merkezle ilişkileri belirlenmiştir. ÇKP bu dönemde yerel kültürün korunmasına önem vermiş, ancak sosyalizmle birlikte bölgedeki göçebe kültürü zedelenmeye başlamış, yurtlar ve mevsimden mevsime başka yerlere göç ikelliğin sembolü olarak görülmüştür. 1954 Anayasası'nda kendini gösteren farklılık içinde birlik politikaları 1958'de başlayan Büyük Atılım'la birlikte İç Moğolistan'da da etkinliğini yitirmiş; kısa süre önce tanınan kendi dillerini konuşma ve yazma gibi hakların geri alınması Moğollar'ın güvenini sarsmıştır. Yine de İç Moğolistan'da kolektivizasyona karşı direniş Doğu Türkistan'daki kadar yoğun olmamış, göçebeler Çinli yetkililerce yerleşik hayata geçirilmişlerdir. Böylece göçebelerin tüm hayvanları devlet kontrolüne geçmiş, çobanlık yeniden örgütlenmiştir. Her

⁶⁵⁶ Bache, "50 Years..."

⁶⁵⁷ Mackerras, a.g.y. . s. 97.

komün, ekonomisinin gelişmesi için tarımla uğraşmaya başlamıştır. Aslında yoksul Moğollar için kolektivizasyon çok büyük bir değişiklik değildir. Eskiden Moğol seçkinlerin hayvanları çobanlarca güdülürken şimdi devletinkiler güdülmemektedir. Dolayısıyla yeni rejim sadece mal sahiplerini vurmuştur. Ancak 1980'lerde aileler yeniden kendi mülklerine sahip olmaya başlamışlardır, fakat bu sefer de yeni ekonomik koşullara ayak uyduran ve uyduramayan Moğollar arasında bir işçi-işveren ilişkisi kurulmuştur.⁶⁵⁸

Kültür Devrimi diğer azınlık bölgelerinde olduğu gibi İç Moğolistan için de bir yıkım dönemidir. Tüm Budist manastırlar ve ibadethaneler kapatılmış, rahiplerin sayısı giderek azalmış, Moğollar özgü etnik giysiler, şarkılar, danslar ve feodalizme özgü olduğu düşünülen her türlü özellik yasaklanmıştır.⁶⁵⁹ Kapitalist çizgiyi izlemekle suçlanan Ulanhu görevden alınmıştır.⁶⁶⁰

1970'lerin başında azınlık politikaları yeniden ele alınmış ve azınlıkların kendi dillerini okuma ve yazma hakları gibi bazı temel haklar geri verilmiştir. Ulanhu Politbüro'ya yükselmiş, Budizm yeniden canlanmaya başlamıştır.⁶⁶¹ Yine de bu dönemde tüm Moğol muhalifler hapistedir, kültürel ve siyasi hareketler hemen bastırılmaktadır ve etnik ve kültürel kimliğin öne çıkmasına izin verilmemektedir. Han göçünün devamı üzerine 1980'lerde İç Moğolistan'da başlayan öğrenci hareketinin Çin denetimini zayıflattığı savunulsa da, Çin hükümeti için kolay bastırılan yerel bir hareketten öteye gitmemiştir.

Muhalif hareketler 1990'larda artmaya başlamıştır. 1991'de Çin, milliyetçiliğin yükselmesini önlemek için bölgede daha sıkı önlemler almaya

⁶⁵⁸ Thomas Barfield, "Caroline Humphrey and David Sneath, *The End Of Nomadism? Society, State and the Environment in Inner Asia*, Durham, Duke University Press, 1999." **China Review International**, Vol. 8(1), Spring 2001, s. 143-144.

<http://muse.jhu.edu/journals/china_review_international/v008/8.1barfield.pdf>; "The Last..."

⁶⁵⁹ Oyunbilig, "A Mongol's Story About A Yurt." (May 15, 1999). Exposing Communist Chinese Government Influence in America Conference, Orlando.

<<http://www.caccp.org/conf/ger1.html>>; bkz. Daniel M. Rosenberg, "Across the Border: Mongolian Ethnic and National Identity," **Reviews in Anthropology**, Vol. 27(4), December 1998, s. 157- 176. <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=10023479&db=aph>>

⁶⁶⁰ Geoffrey C. Gunn, "Davis Sneath, *Chancing Inner Mongolia: Pastoral Mongolian Society and The Chinese State*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2000." **Journal of Contemporary Asia**, Vol. 33 (1), 2003, s. 107.

<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9123311&db=aph>>

⁶⁶¹ Aynı makale , s. 107.

başlamış. Ih Ju Ulusal Kültür Topluluğu ve Ulusal Modernleşme Bayannur Birliği gibi ufak özel çalışma gruplarını kapatmıştır.⁶⁶²

1994'de göstericiler demokratik seçim ve özgür basın taleplerini dile getirmektedirler. Enflasyonun engellenmesi, rüşvetin önlenmesi de göstericilerin talepleri arasındadır. Çok sayıda ÇKP üyesi ve kamu kurumu da bu taleplere destek vermiştir. Hedef doğrudan merkezdir ve bu tür bir koalisyona dayalı gösteri ÇHC döneminde daha önce hiç yaşanmamıştır. 1995'te merkez kontrolü eline alır. Güney Moğolistan Demokratik İttifakı adlı örgütün lideri Hada ve daha pek çok kişi yakalanır ve tutuklanır.⁶⁶³ Bu tutuklama üzerine yeni gösteriler düzenlenir. Bu sefer göstericilerin elinde Cengiz Han'ın resimleri yükselmekte, gösterilerde geleneksel Moğol şarkıları söylenmektedir. Bu gösteriler de Çin hükümeti tarafından bastırılır, fakat hükümet daha net bir şekilde, yükselen milliyetçiliğin farkına varmıştır.⁶⁶⁴

3) 21. Yüzyılda İç Moğolistan

1990'lar Moğol Cumhuriyeti ve İç Moğolistan için milliyetçiliğin yeniden yükselmeye başladığı bir dönem olmuştur. 20. yüzyılda SSCB ve Çin yönetimlerinin baskısı altında biçimlenen Moğol kimliği yeniden kendini tanımlama çabasına girmiştir ve bu çaba sınırın iki yakasındaki Moğolların iletişimini artırmıştır.

Moğol kimliği yeniden tanımlanırken altın geçmişe yapılan vurgu artmış, Cengiz Han ve Büyük Moğol İmparatorluğu efsanesi tüm Moğollar'ın bilincinde yeniden önem kazanmıştır. Moğolların geçmişte ne kadar büyük ve bağımsız bir ulus olduğu fikri 21. yüzyılda da bağımsızlığın hak edildiği fikrini meşrulaştırmaktadır. Moğol tarihine dönen gözler, Moğolların göçebe hayatının

⁶⁶² "Suppression of Mongolian Culture 1." <<http://www.caccp.org/im/#cs1>>

⁶⁶³ Güney Moğolistan Demokratik Birliği'ni kuran Hada, Güney Moğolistan Sesi adlı dergiye yayınlamaktaydı ve Güney Moğolistan'ın Çıkışı adlı bir kitap yazmıştı, ancak Güney Moğolistan'ın bağımsızlığı yönünde herhangi bir şiddet eylemine karışmamıştı. Eserlerinde uluslararası hukuk ve insan hakları konularında bölge halkını bilgilendirmeyi amaçlıyordu. 1996 yılında 15 yıllık hapis cezasına çarptırıldı. "A Letter from the Wife of an Imprisoned Inner Mongolian," June 1998. From Xinna, A citizen of the People's Republic of China, and wife of Hada To The President of the United States. <<http://www.hrw.org/campaigns/china-98/mong-let.htm>>

kendine özgü niteliklerini de Moğol kimliğinin, bağımsız, kararlı ve iradeli Moğol bireyinin nitelikleri olarak görmüşlerdir. Moğollar arasında aşiret ilişkileri hâlâ önemli bir yere sahiptir. Budizm de Moğollar arasında yeniden etkinlik kazanmakta ve Moğol kimliğinde sahip olduğu yeri yenilemektedir. Moğollar kendilerini “beyaz ruhlu”, yani açık kalpli, hoşgörülü bir millet olarak tanımlamaktadırlar. Fakat bu hoşgörü “kara ruhlu” olarak nitelendirdikleri Çinliler için geçerli değildir. Moğol kimliğinin bir parçası olarak kabul ettikleri doğal kaynaklarının ve kültürel özelliklerinin, Moğol topraklarının Çinlilerce sömürülmesine karşı çıkmaktadırlar.⁶⁶⁵

Yine de 1990’ların pazar ekonomisi Moğolların bu karşı duruşlarını zedelemektedir. SSCB’nin uydusu olarak devam ettirdiği sosyalist rejimi SSCB’nin ardından değiştiren Moğol Cumhuriyeti pazar ekonomisine başarılı bir geçiş yapamamıştır. İç Moğolistan ise 1980’lerden beri Çin’in ekonomik açılımlarından faydalanmaktadır. Bölgedeki yoğun Han nüfusu ekonomik kalkınmanın öncüsü olmakta ve bölgede Hanlar ve Moğollar arasındaki ekonomik farklılık devam etmektedir; ancak İç Moğolistan’daki Moğolların, Moğol Cumhuriyeti’ndekilere göre görece daha fazla bir refaha sahip oldukları görülmektedir. 1990’larda Avrupa Birliği ve Dünya Bankası’nın bölgede yatırımları artmış, Çin’in DTÖ’ye üye olmasıyla birlikte ekonomik kalkınmanın önü daha da açılmıştır. Bu durum Moğolistan topraklarının birleşmesi fikrinin ateşli bir şekilde savunulmasını önlediği gibi, İç Moğolistan’da bağımsızlık yanlılarının geniş bir destek alamamasına da neden olmaktadır.

Çin hükümeti 1980’lerden itibaren, azınlık politikalarında yapılan yanlışların yükünü Kültür Devrimi’ne yükleme yolunu seçmiştir. İç Moğolistan’daki huzursuzluğu da bu dönemin politikalarıyla bağlantılandırmaktadır, fakat Kültür Devrimi’nden sonra da İç Moğolistan’ın bağımsızlığı Çin’de her zaman önemli bir etnik sorun olarak yerini korumuştur. Aslında İç Moğolistan, coğrafi, kültürel ve ekonomik nedenlerle hem Doğu Türkistan ve Tibet’e, hem de Dış Moğolistan’a nazaran daha Çinleşmiş bir bölgedir. Dış Moğolistan’da hakim olan prensler ve Budist rahipler 1924’te

⁶⁶⁴ Bache. “50 Years...”

⁶⁶⁵ Daniel M. Rosenberg. *a.g.m.* . s. 157- 176.

MHC'nin kurulmasının ardından ortadan kalkınca İç Moğolistan'da bu kesimlere yakın olan aileler de güçlerini kaybetmişlerdir. Bölgedeki pek çok prens ve rahip Çin politikalarının oynacağı haline gelmiş. ayaklanmalar kolaylıkla bastırılmıştır.⁶⁶⁶

Uluslararası iletişim kanalları tarandığında İç Moğolistan hakkında bulunan bilgilerin azlığı bu durumu açıkça ortaya çıkarmaktadır. İç Moğolistan bağımsızlık hareketi ne Tibet ne Doğu Türkistan bağımsızlık hareketlerinin popüleritesine erişilebilmiştir. Moğollar'ın Tibetliler gibi yaşayan ünlü bir liderleri ve onları dışardan destekleyebilecek kuvvetli bir diasporaları ve Budist müritleri yoktur. Bölgenin Doğu Türkistan kadar zengin doğal kaynaklara sahip olmadığı da Batı'nın ilgisini tartmak açısından eklenmelidir. Ayrıca İç Moğolistan'da geniş bir özgürlük savaşı da verilmemektedir. Yine de bu durum İç Moğolistan'ın huzurlu ve statüsünden memnun bir azınlık özerk bölgesi olduğu anlamına gelmediği gibi, bu halkın şikayetlerine kulak vermemeyi gerektirmemektedir.

Herşeyden önce, İç Moğolistan, özerkliğin kağıt üzerinde kalmasından ve siyasi baskıdan şikayetçidir. Önemli mevkilerdeki rüşvet, tüm Çin'de olduğu gibi İç Moğolistan'da da önemli bir sorundur. Bu pozisyonlarda bulunanların genellikle Han olması, Moğolların gözünde bu sorunu etnik bir temele oturtmaktadır. Sanayide Hanlar işveren, yerli halk işçi durumundadır ve bu durum etnik ayrımcılığın yanında sınıf farklılığını getirmektedir.⁶⁶⁷ Pek çoğu yerleşik yaşama geçmiş olmakla birlikte, yeni üretim biçimdeki yerini bulamamış Moğolların hâlâ göçebe kültürünü devam ettirdiklerine rastlanmaktadır. Bu durum diğer azınlık bölgelerinde olduğu gibi İç Moğolistan'da da kent ve kır ayrımını Han ve Han olmayanlar ayrımına dayandırmaktadır. İç Moğolistan'da da yerel halk kırsal alanda geleneksel yaşam tarzını sürdürmeye devam ederken, kentler Han girişimleriyle gelişmiştir. İç Moğolistan'ın kentlerinde refah göze çarparken kırsal alanda önemli sorunlar vardır. Moğollar'ın geleneksel üretim biçimlerini devam ettirebilecekleri otlaklar azalmıştır ve tarıma elverişli toprak fazla değildir.

⁶⁶⁶ Mackerras, a.g.y. . s. 114.

⁶⁶⁷ Bache. "50 Years..."

Yerel muhalif hareketler özellikle İç Moğolistan'daki nükleer denemelere ve devam eden yoğun Han göçüne karşı çıkmaktadır. 1964'ten beri devam eden nükleer denemeler Moğolların kendi kimliklerinin bir parçası olarak kabul ettikleri dünyaca ünlü otlaklarına ve bölgedeki halkın sağlığına zarar vermektedir. Moğolların yaşamlarına ve kültürlerine zarar veren bu durumu bile protesto etme haklarının olmaması dikkat çekicidir.⁶⁶⁸ Her türlü muhalefetin ayrılıkçı ve terörist olarak damgalanması ve adil bir yargılama sürecinin eksikliği de ayrı bir sorundur.

Ufak da olsa diasporanın bağımsızlık yönünde mücadelesi devam etmektedir. Bu mücadele Moğolistan'ın demokratik bir rejimi benimsemesiyle birlikte hız kazanmıştır. Bağımsızlık yanlıları yıllarca Sovyet ve Çin komünizminin baskısı altında ezilen Moğol kimliğini yeniden canlandırmak, İç Moğolistan'daki siyasi baskıdan ve anavatanlarında azınlık olmaktan kurtulmak istemektedir.⁶⁶⁹ Çin'in hiçbir zaman bölge halkına kendi halkıymış gibi davranmadığı savı üzerinden hareketle bağımsızlık savunulmaktadır.⁶⁷⁰

Çin resmî görüşüne göreyse, İç Moğolistan halkı ÇKP tarafından kurtarılmış halklardan biridir ve kendilerine tanınan azınlıkların korunmasına yönelik haklar dahilinde mutlu bir yaşam sürmektedir. Bugün İç Moğolistan'ın özerk bir azınlık bölgesi olması, ekonomisinin her geçen gün gelişmesi, Moğol dilinin kullanılması bu mutluluğun göstergeleri olarak sunulmaktadır.⁶⁷¹ Ancak dışarıya gösterilenin aksine, Çin hükümeti 1990'lardan itibaren milliyetçiliğin yükselişe geçmesine ve Tibet ve Doğu Türkistan'da artan bağımsızlık taleplerinin İç Moğolistan'a yansımalarına engel olmak için bölgedeki denetimini artırmıştır.

Diasporada, özellikle ABD'de kurulan, İç Moğolistan'da İnsan Hakları Birliği, İç Moğolistan Yeniden Canlanma Hareketi, İç Moğolistan Gençlik Merkezi gibi örgütler Çin yönetiminin bölgedeki baskıcı politikasını terk etmesi için küresel bir baskı gerektiğini düşünmekte ve uluslararası kamuoyunun

⁶⁶⁸ Bache. "View..."

⁶⁶⁹ Bache. "50 Years..."

⁶⁷⁰ Oyunbilig. "Inner Mongolia was Never part of China." <<http://www.innermongolia.org/english/inner%20mongolia%20was%20never%20part%20of%20China.htm>>

⁶⁷¹ M. Altanbat, "For The 50 Years Anniversary of The Foundation of the Inner Mongolian Autonomous Region." <<http://www.taklamakan.org/smongol-1/archive/altanbat6.html>>

dikkatini çekmeye çalışmaktadırlar.⁶⁷² 1997'de Avrupa Parlamentosu İç Moğolistan hakkında bir karar almış ve bu kararda 50 yıllık ÇHC idaresi altında kaybolan 150.000 ve tutuklanan 800.000 Moğol'un akıbetinden ÇHC'yi uyguladığı baskı politikasından dolayı sorumlu tutmuştur. 1995 gösterilerinin ardından tutuklanan Güney Moğolistan Demokrasi Birliği kurucusu Hada'nın uluslararası gözlemcilerin olduğu bir mahkemede yargılanması talep edilmiş ve bölgedeki eşitsizlik dile getirilmiştir.⁶⁷³ Aynı yıl Uluslararası Af Örgütü de Hada ve İç Moğolistan Dış İlişkiler Bürosu'ndan Tegeşi'nin ayrılıkçı ve ajan suçlamalarıyla tutuklanmaları üzerine bir bildiri yayınlayarak bu iki tutuklunun serbest bırakılması için bir kampanya başlatmıştır.⁶⁷⁴

Uluslararası alanda, Çin'in bölgede eşitsizliği giderememesi ve düşünce özgürlüğünü sınırlaması temelinde İç Moğolistan'a destek verilmekte, ancak Doğu Türkistan sorununda olduğu gibi işkenceye veya Tibet'te olduğu gibi din özgürlüğüne değinildiği görülmemektedir. 11 Eylül sonrasında Çin'in terörizmle savaş adı altında ayrılıkçılara karşı giriştiği mücadele İç Moğolistan'da adil olmayan bir şekilde devam etmektedir; fakat İç Moğolistan'daki siyasi gösteriler ve ayrılıkçı hareketler Tibet ve Doğu Türkistan'a oranla daha kolaylıkla bastırılmaktadır.

Çin Anayasası'nda yer alan milliyetlerin eşitliği ilkesi, azınlıkların dillerini kullanma, geleneklerini koruma ve yenileme hak ve özgürlükleri teoriden pratiğe geçirilmelidir. Anayasanın 35. maddesine⁶⁷⁵ rağmen ifade, yayın, örgütlenme ve gösteri yapma özgürlüğünün İç Moğolistan'da da uygulamada işlemediği görülmektedir.

⁶⁷² Bkz. Irja Halasz, (February 28, 1996). "Unrest In Inner Mongolia." **Reuters**.
<www.innermongolia.org/english/unrest_in_inner_mongolia.htm>

⁶⁷³ "European Parliament Resolution on Inner Mongolia."
(18.09.1997).<www.innermongolia.org/english/an_european_parliament_resolution.htm>

⁶⁷⁴ Inner Mongolia: harsh sentences against "separatists" upheld."
<<http://web.amnesty.org/library/print/ENGASA170061997>>

⁶⁷⁵ Maddenin tümü için bkz. s. 141.

Uluslararası Hukuk ve İç Moğolistan

Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin halkların kendi kaderini tayin hakkına ilişkin 1. maddesinin 2. fıkrası⁶⁷⁶ İç Moğolistan'da da ihlal edilmekte, Moğol halkı kendi kaynaklarının kullanımı üzerinde söz sahibi olamamaktadır. Sözleşmenin kültürel yaşama katılma hakkına dair 15. maddesi⁶⁷⁷ de ihlal edilmekte, bölgede kültürün bir parçası olan etnik ve dinsel özelliklere resmî Çin görüşünün dışına çıkacak şekilde değinilmesi derhal cezalandırılmaktadır.

Kültürel açıdan bakıldığında, Çince konuşamayanların cahil sayıldığı İç Moğolistan'da, çok az kişinin ismini Moğolca telaffuz ettiği görülmektedir. Hanlarla evlilikler özellikle erkekler için alışıldık bir durum haline gelmiş, kadınların Han erkekleriyle evlenmesi de günümüzde yaygınlaşmıştır.⁶⁷⁸ 1990'larda artan milliyetçiliğe rağmen "bugün Çin'deki Moğollar artık Moğol kültürünün biçimlendirmedeği bireylerdir."⁶⁷⁹ Dolayısıyla ne içten ne de dıştan yeterli destek alabilen bağımsızlık hareketinin kısa ve orta vadede başarıya ulaşması mümkün görünmemektedir; ancak bu imkansızlık Çin'in bölgedeki insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmamaktadır.

ÇİN İÇİN GENEL DEĞERLENDİRME

Yüzyıllardır otoriter bir yönetim altında yaşamına devam eden Çin halkının büyük çoğunluğu, grubu değil de bireyi temel alan bir düşünce sistemine alışmadan Çin'de insan ve azınlık haklarının yasa maddelerinden çıkarak gerçek hayata karışması güçtür ve bu süreç zor kullanılarak, içselleştirilmeden gerçekleşecek bir süreç değildir. Ekonomik ve düşünsel değişim olmadan siyasal bir değişimin olmayacağı gerçeğini 1911 ve 1949 devrimleri göstermiştir. Bu değişim için temel araç düşünce ve ifade özgürlüğü olacaktır. Bu nedenle

⁶⁷⁶ 1. madde 2. fıkranın tümü için bkz. s. 200.

⁶⁷⁷ Metnin tümü için bkz. s. 200.

⁶⁷⁸ Bkz. Rosenberg, a.g.m. , s. 157- 176.

⁶⁷⁹ "Unity of A Sort," *Economist*, Vol. 352 (8135), 09/04/1999, s. 45-54.

<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=2225200&db=aph>>

muhallifler tarafından hükümete yöneltilen en önemli eleştiri bu özgürlükler üzerindeki kısıtlamalara dairdir.⁶⁸⁰

Çin mevzuatında görüldüğü gibi, Çin hükümeti hem hak ve özgürlükler getirerek ayrımcılığı önlemek istemiş, hem de özel haklarla azınlıkların korunmasına çalışmıştır. Resmî söylemde ÇHC’de yaşayan herkes Çinli kabul edilmiştir. “Çinli” kelimesi herhangi bir etnik kökene ya da kan bağına işaret etmez; teritoryaldır. Fakat halk arasında Han olan ve olmayan ayrımı devam etmektedir. Ulusal azınlıkların daha az gelişmiş halklar olarak tanımlanması ve bu çerçevede Han kültürünün yardımına ihtiyaç duyduklarına inanılması sona ermemiştir.⁶⁸¹

Çin imparatorluğunun 19. yüzyıla dek sahip olduğu egemenlik kavramı, 19. yüzyılda tanışacağı Batı’nın egemenlik kavramından epey farklıdır. Diğer halklarla ilişkisini bu halkların Çin kültürünün üstünlüğünü kabul etmeleri üzerine kuran Çin, 19. yüzyıla dek çift sınır kavramını kullanmıştır. Çin Seddi iç sınırı oluşturmuş, geçmişte olduğu gibi bugün de Hanların yoğunluklu olarak yaşadığı Çin Seddi’nin güneyi Çin kültürünün merkezi kabul edilmiştir. Fakat Çin İmparatorluğu Çinliliği bu sınır dahilinde tanımlamamıştır. Belli bir soyun merkezi olmayı değil, uygarlığın merkezi olmayı seçen Çin İmparatorluğu, Çin Seddi’nin dışında Çin uygarlığını benimseyen ve bu tutumlarını Çin imparatoruna vergi ödeyerek gösteren halkları da Çin İmparatorluğu’nun bir parçası kabul etmiştir.

Tek sınır ve bu sınır dahilinde egemenlik, Çin’in 19. yüzyıldan itibaren hayata geçirmeye çalıştığı yeni ve alışık olmadığı bir düzenlemedir. Doğu Türkistan’ın 1884’te Sincan adını alarak idari açıdan yeniden örgütlenmesi konumuz açısından bu duruma verilecek en yakın örnektir. Birinci Dünya Savaşı’nın ardından doğan ulus-devletlerin imparatorlukların parçalanmalarıyla ortaya çıktıkları, ardından bu devletlerde ulusun inşasına girildiği görülür. Aynı dönemde Çin’de de ulus-devlet kurma çabası vardır ama ne milliyetçiler ne de

⁶⁸⁰ Liu Qing, Yuan Xue, “Human Rights, Democracy and China,” *Journal of International Affairs*, Vol. 49(2), Winter 1996, s. 333-343.

⁶⁸¹ Frank Dikötter, “Culture, ‘Race’ and Nation: The Formation of National Identity in Twentieth Century China,” *Journal of International Affairs*, Vol. 49(2), Winter 1996, s. 590-605.

komünistler imparatorluk sınırlarından vazgeçmeye hazır ve sonunda komünistler bir imparatorluğun hanedan tahtına oturmuşlardır.

Çin, “içişlerine müdahale” edildiği gerekçesiyle insan ve azınlık hakları konusunda kendisine yönelik baskılara karşı çıkmaktadır. Son yıllarda bu kavramının geçirdiği değişim dikkate alınmamakta ya da alınmak istenmemektedir. Özellikle 1990’lardan itibaren azınlık haklarının ön plana çıkmasıyla birlikte, kendi vatandaşlarına eşit muamele yapmayan, insanlık dışı muamelede bulunan ya da vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerini çiğneyen devletlerin bu tutumlarını sona erdirmelerine yönelik dış baskılar, hatta eylemler artmıştır. Çin sırf bu nedenle herhangi bir eyleme maruz kalacak devletler arasında olmasa da, bu nedenle dünyanın gündeminde kalmaya devam edecek devletler arasındadır. Ayrıca Çin’in 2001’de Dünya Ticaret Örgütü’ne (DTÖ) üye olması da önemli bir dönüm noktasıdır. Teori ve pratik farklılığını, ticareti bir koz olarak kullanarak devletlerin gündeminden uzakta tutmaya çalışan Çin, DTÖ üyeliğiyle birlikte yerine getirmek zorunda olduğu ticari yükümlülükler altına girmiştir ve elindeki koz zayıflamıştır.

Çin, dış politikada ikili ilişkilerin yanında uluslararası platformda da etkin olmanın önemini anlayan bir ülkedir. Kendisine yönelik tüm eleştirilere rağmen, 1990’lardan itibaren, özellikle BM çatısı altında insan ve azınlık hakları alanında öne çıkmıştır. Dolayısıyla, artık sistemin değerlerini yakından takip etmesi gerektiğini kavrayan bir Çin vardır. Fakat günümüzde sistemin değerleri tartışmaya açılmış, Çin insan hakları karnesini düzeltmeden, dünyanın genel insan hakları karnesi kırıklarla dolmuştur.

Diğer yandan sınıf eğilimlerinin gerçekleşmesinin kaçınılmazlığı 1978 sonrası ekonomik reformların getirdiği demokrasi taleplerini de, ÇKP içindeki değişimleri de kaçınılmaz kılmaktadır. Genişleyen orta sınıf dış dünyayı yakından takip etmeye, tüm dünya halkları içinde kendi hak ve özgürlüklerini sorgulamaya başlamıştır. İlişki içinde olduğu dünyayla aynı teknik örgütlenmeye sahip olmamaktan kaynaklanan başarısızlığı önlemek adına gerçekleştirilen açılımlar Çin’in değişimini de beraberinde getirmektedir. Ancak tüm bu gelişmelerin farkında olan Çinli liderler SSCB’nin yanlışına düşmek istememektedirler. Çin’de ekonomik açılımların doğurduğu ideolojik belirsizlik bir yandan hukukun

üstünlüğüne dayanan devlet anlayışı geliştirilerek aşılmaya çalışılmakta, fakat diğer yandan yoğun nüfus ve geniş coğrafya, güvenlik ve istikrarın sağlanması için denetimin gevşetilmemesini gerektirmektedir. Bu nedenle, ipleri asla elden bırakmamak adına Zemin'in Üç Simge Teorisi⁶⁸² gibi geliştirilen yeni teorilerle ÇKP yeni koşullara adapte edilmeye çalışılmaktadır.

Bugün Çin'in kendi içinde de insan hakları ve demokrasi konusunda iki farklı tavır gelişmektedir. İlki, Çin resmî görüşüdür ve sık sık belirttiğimiz gibi, insan hakları ve demokrasi gibi Batı kültürünün ürünleri olan kavramların uygulamaya geçirilmesinde Çin'in kendine özgü niteliklerinin göz önünde tutulmasına dayanır. Hakları koruyan değil, tanıyan devlet anlayışı takip edilmektedir ki, Çin'in MSH'yi onaylamamasının nedenini de, uluslararası ölçütlerin uygulanmasında, her hükümetin kendi ulusal tarihsel, sosyal, kültürel ve hatta siyasi gerçeklerine göre hareket etmesi gerektiği teziyle açıklamaktadır.⁶⁸³

İkinci görüş ise Çin'in "evrensel" insan hakları ve demokrasi ilkelerini kabul etmesini savunur. Ancak bu görüşü savunanlar da, Çin'in kendine özgü niteliklerinden dolayı uygulamada yaşanacak sorunların farkındadırlar.

Çin düşünce sisteminin kısa süre içinde "evrensel" Batı değerlerini içselleştiremeyeceği açıktır, fakat daha önemli olan bu sürecin ne ölçüde istenildiğidir. Batı düşünce sisteminde bulunan dikotomilerin Çin'de bulunmadığı unutulmamalıdır. Bu topraklarda iyi kötü'nün, özgürlük zorunluluk'un karşıtı değil, tamamlayıcısıdır. Bu nedenle imparatorluk döneminde de, ÇHC döneminde de özgür olmak için belli zorunluluklarınız olduğunu unutmamanız gerekmektedir ve bu anlayış azınlık politikalarına da yansımıştır.

Tibet, Doğu Türkistan ve İç Moğolistan örneklerinde gördüğümüz gibi, Çin'de devletin çizdiği sınırlar dahilinde özgürlük vardır ama bu oyun bahçesinde devletin gözü hep üzerinizdedir. Özerk bölgelerin yerel toplumsal ve ekonomik koşulları göz önüne alarak planladığı politikalar da, etnik azınlıklar üzerine yazılan kitaplar da ÇKP'nin çektiği sınırı aşmamalıdır. Sınır, ulusal bütünlüğün ayrımcılık politikalarıyla bozulmasıdır. İmparatorluk döneminde geçerli olan bu sınır, ÇHC döneminde de yerini korumaktadır.

⁶⁸² Bkz. s. 137.

Çin tarihinde azınlık politikalarının özü. Çin'i kana değil, teritoryal birliğe dayanarak açıklayan bu anlayıştır. Bu anlayış, 1930'larda dönemin kana dayanan milliyetçiliğini savunan Çan Kay-şek zamanında ve 1960'larda proleter homojenliği yaratma çabasında olan Kültür Devrimi döneminde zedelenmiş ve azınlıkların merkeze güvenini zedelemişse de, bugün kaldığı yerden devam etmektedir. Yine de herşeyin yazıldığı gibi güllük gülistanlık olmadığı Tibet, Doğu Türkistan ve İç Moğolistan bölümlerinde ele alınarak, Han kültürünün üstünlüğüne olan inancın yitmediği ve bu inancın özünde de etnik bir unsurun bulunduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Çin'de de hâlâ Hanların rehberliğinde diğer milliyetlerin ilerlemesi hedefinden vazgeçilmemiş, Hanların kültürel üstünlük savı terk edilmemiştir. Hanların küçük kardeşleri olarak Çin ailesinde, bu ailenin kurallarına göre yaşamaya devam etmek isteyen halklar için bir sorun yoktur. Tek başına bir hayat kurmak isteyenlerinse işi çok zordur. Diğer kardeşleri de kıskırtabilecekleri ve Çin ailesini bölecekleri olasılığı ağabeyin her türlü önlemi almasını ve cezayı vermesini meşru kılmaktadır.

⁶⁸³ James D. Seymour. "Human Rights in China." *Current History*. Vol. 93 (584). September 1994. s. 256.

SONUÇ: ÇİN-JAPONYA-TÜRKİYE ÜÇLEMESİ

Japonya ve Çin'in ekonomi politikalarının başarılarının devamı siyasal alandaki başarılarına dayanmaktadır. Siyasal alanda istikrarı tehdit eden en önemli unsurlardan biriye azınlık sorunlarıdır. Çin ve Japonya'da azınlık sorunları karşılaştırıldığında göze çarpan ilk unsur, bu ülkelerin sahip oldukları azınlık sorunlarının iç dinamiklerden kaynaklanan ve dış dinamikleri etkileyen nitelik farklılığı, ikinci unsursa doğrudan bir dış dinamik olan Batı'nın her ülkedeki soruna farklı yaklaşımıdır. Batı'ya yönelik eleştirel bakışlarıysa iki ülkeyi aynı noktada buluşturmaktadır.

İki ülkeyi Türkiye ile buluşturan ortak noktalar da vardır. Bu tezin Türkiye'de yapıldığı dikkate alınarak, bu ortak noktalara değinilecek, ülkemiz açısından da genel sonuçların çıkarılmasına özen gösterilecektir.

İç dinamiklerden kaynaklanan farklılıklar

Çin ve Japonya arasındaki nitelik farklılığını doğuran ilk unsur coğrafi özellikleridir. Bir yanda kara devleti olan ve binlerce yıldır geniş topraklarında çok-uluslu bir nüfusa sahip olan Çin, diğer yanda ufak bir ada devleti ve bu nedenle Çin'le karşılaştırıldığında farklı kültürlerle teması son derece az olmuş olan Japonya vardır. Dolayısıyla, Çin İmparatorluğu idaresi altındaki farklı halkları birarada tutmak için her zaman teritoryal bir birlik anlayışına başvururken, Japonya, Çin'e göre çok daha homojen bir nüfusa sahip olduğu için birliğini kana dayandırmaktan çekinmemiştir.

Türkiye tarihi ile karşılaştırıldığında, Çin'in Osmanlı İmparatorluğu ile gösterdiği paralelliği, Japonya Türkiye Cumhuriyeti ile kurmaktadır. İlkinde Çinli ya da Osmanlı olmayı sağlayan teritoryal birliktir; aksi halde idareniz altındaki etnik, dilsel ve dinsel çeşitlilik parçalanmayı getirecektir. Geniş topraklara sahip her imparatorlukta olduğu gibi, kültürel bir merkez söz konusudur ama imparatorluğun çevre bölgelerine gidildikçe merkezin etkisi azalmaktadır. Oysa

Japonya ve Türkiye gibi ulus-devletlerde bu tür bir denetim eksikliği çekilmemektedir.

Fakat her iki devlette de geçmişin izlerini görmek mümkündür. Ne Japonya ne de Türkiye geçmişten bugüne miras kalan azınlık tanımlarını değiştirmektedir. Türkiye, Osmanlı *millet* sisteminin bir uzantısı olarak bugün hâlâ sadece gayrimüslimleri resmî azınlıkları olarak kabul ederken, Japonya da tarihsel bakış açısını değiştirmeyerek ve Japon homojenliği mitosunu koruyarak azınlıklara sahip olduğunu reddetmektedir. Bu mantık zincirinden Çin'e yönelik çıkan sonuç şudur: Çin'in azınlıklarına yönelik baskısının nedeni ulus-devlet yaratma sürecinde farklılıkları eritme gayesi değildir; çünkü Çin, Türkiye ve Japonya gibi ulus-devletin inşası sürecine geçmemiştir, hâlâ çok-uluslu bir imparatorluk olarak yaşamaya devam etmektedir. Dolayısıyla, Çin'in ayrımcılığın önlenmesinin yanı sıra azınlıkların korunmasına yönelik haklara da yer vermesinin sebebi, uluslararası sisteme ayak uydurma endişesinden çok, parçalanmayı önlemeye yönelik bir imparatorluk güdüsüdür. Japonya içinse azınlıkların korunmasına yönelik atılacak adım bir ölüm kalım meselesinden ziyade uluslararası platformda bir prestij meselesidir.

Japonya, azınlıklarının “birlik içinde farklılık” taleplerine yanıt vermezken, “birlik içinde farklılık” politikasını uygulamaya çalışan Çin, birlikten ayrılma talepleriyle uğraşmaktadır. Batı tarafından, kurulduğu günden bugüne dek insan haklarını ihlal etmekle suçlanan ÇHC, yasal düzenlemelerinde sadece ayrımcılığın önlenmesini sağlamakla kalmayıp, azınlıkların korunmasına yönelik haklara da yer verdiği halde bugün ayrılıkçı taleplere sahip üç azınlık sorunuyla uğraşmaktadır. 1947 Anayasası ile demokratik bir rejime yönlendirilen ve sadece ayrımcılığın önlenmesine yönelik hakları teminat altına alan Japonya'ysa, farklı kimliklerinin korunmasını ve devamının sağlanmasını talep eden az sayıdaki azınlığını bile resmî olarak tanınamamaktadır. Dolayısıyla hukukî açıdan bakıldığında Japonya'nın azınlık hakları konusunda Çin'den daha geride olduğunu söylemek zor değildir.

Azınlıklara yönelik devlet eylemlerine bakıldığında ise ayrılıkçı hareketlerin bastırılmasına yönelik tutumuyla Çin, Japonya'nın gerisinde kalmaktadır. Japonya'da azınlıklara yönelik devletin uyguladığı bir şiddet söz konusu değildir. Bu ülkedeki azınlıkların ana sorunu, ekonomik ve sosyal yaşamda karşılaştıkları ayrımcılık ve psikolojik baskıdır. Hiçbiri bağımsız bir devlet kurma talebiyle Japon hükümetine yönelik şiddet eylemlerine girişmemekte ya da bağımsızlığa ulaşmak için dışardan yardım talep etmemektedir. Japon azınlıkları Tibet ve Doğu Türkistan gibi diaspora desteğine de sahip değillerdir.

Bu noktada Türkiye Çin ile daha fazla paralellik göstermektedir. Japonya'nın coğrafi ve dinsel nedenlerle imparatorluk döneminde de kana dayanan birliği, Japonya'nın ulus-devlet inşası sürecini çok daha kolay atlatmasını sağlamıştır. Oysa Türkiye için aynı durum söz konusu değildir. Osmanlı İmparatorluğu boyunca "Türklük" aşağılanmış, ancak 20. yüzyılın başında Osmanlıcılık ve İslamcılığın imparatorluğun dağılmasını önleyemediğinin anlaşılmasının ardından "Türklük"e başvurulmuştur. Dolayısıyla Türkiye için ulus-devletin inşası süreci çok daha zorlu bir aşamadır ve bitmemiştir. Küreselleşme başladığı için, artık bitmesi de mümkün değildir; çünkü küreselleşmenin etkisiyle azınlık bilinci ekonomik pazardan önce oluşmuştur.⁶⁸⁴ Türkiye, azınlıklarına hâlâ imparatorluktan bugüne taşıdığı parçalanma korkusuyla yaklaşmakta, zaman zaman devlet sertliğe başvurmaktan da kaçınmamaktadır.

Türkiye'de olduğu gibi, ÇHC'nin azınlık sorunları da azınlıkların kendi kimliklerini koruma ve devam ettirme taleplerinin ötesindedir. İmparatorluk döneminden bugüne miras kalan bağımsızlık hareketleri 1990'lardan itibaren yeniden alevlenmiştir. Teritoryal bütünlüğe hayati önem atfeden Çin hükümeti de, aynı Türkiye hükümetleri gibi, bu canlanma üzerine bu bölgelerdeki denetimini, insan ve azınlık haklarının ihlal edilip edilmediğine bakmaksızın artırmıştır.

Kısaca, Japonya'da azınlıkların Japon ailesine dahil olmaları görünmez bir duvarla engellenirken, Çin'de azınlıkların Çin ailesinden ayrılma talepleri şiddetle

⁶⁸⁴ Ulusal bilinç gibi, azınlık bilinci de ekonomik pazarın ardından gelişen ortak dil ve duygu ile oluşur.

bastırılmaktadır. Türkiye ise iki arada bir derede kalmış; aile bireylerini hâlâ tanımlayamamıştır. Toprağı soya dayanarak belirleme çabası, Türkiye’de coğrafi olarak çizilmiş ailenin içine girmeyi “Türk olmaya” değil, ama en azından “Türk olmayı kabul etmeye” bağlamaktadır.

Dış dinamiklerden kaynaklanan farklılıklar

Batı’nın azınlık sorunlarına yönelik farklı yaklaşımı da Çin ve Japonya örnekleri karşılaştırıldığında göze çarpmaktadır. 19. yüzyıldan beri Çin’in azınlık sorunlarına müdahale eden Batılı devletlerin Japonya’nın azınlık sorunlarına müdahale ettiklerine rastlanmamıştır. Bu farklılığın üç nedeni vardır. Birincisi, Japonya’nın %4’ünü oluşturan azınlıkların hiçbir zaman ayrılıkçı bir talebe sahip olmamaları ve yoğun bir insan hakları ihlaline maruz kalmamalarıdır. Dolayısıyla, Batı’nın bu konuyu istismarı zordur. İkincisi, Çin’le karşılaştırıldığında Japonya’nın sahip olduğu ekonomik pazarın ve siyasal gücün küçüklüğüdür. En gelişmiş sanayi devletlerinden biri olan Japonya, nüfusu ve coğrafi yapısı dikkate alındığında Batı’nın ağızını sulandıran bir pasta değildir ve Japonya’nın o adalarla sınırlı kalması durumunda büyük devletlere siyasal rakip olması güçtür. Oysa, Çin başlı başına bir kıtadır. Üçüncüsü, Japonya’nın sosyalist olmaması, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Batı’nın siyasal ve ekonomik yapısını benimseyen çalışkan bir öğrenci haline gelmesidir. Bu öğrenci bir daha sınıf düzenini değiştirmeye karar vermediği müddetçe kendi evinde nasıl bir kişilik sergilediğine önem verilmeyecektir. Çin ise, biraz daha palazlanırsa öğretmeni dövmesinden korkulan taraftır ve başka çocukları yanına almasından da çekinilmektedir. Bu nedenle Çin’i rahatsız eden sorunları diri tutmak gerekmiştir.

Bu konuda ABD’nin realist bir politika izlediğini de eklemek gerekir. Çin’in DTÖ’ye üyeliğinin ve terörle savaşa verdiği desteğin ardından, ABD’nin insan hakları konusunda Çin’in üzerine daha az gitmeye başladığı görülmektedir ki, aynı durum Türkiye örneğinde de yaşanmıştır. Soğuk Savaş bitene dek ABD’nin Türkiye’nin insan haklarıyla ilgili sorunlarını da görmezden geldiği unutulmamalıdır.

Eleştirel Bakış

Çin ve Japonya'yı, azınlık sorunlarını ele alırken buluşturan nokta ise, insan ve azınlık haklarını Batı'nın kendilerine evrensel olarak sunduğu şekilde değil, kendilerine özgü koşulları dikkate alarak hayata geçirme istekleridir. Bu tutumları her iki devletin de Batılılaşma ve modernleşmeyi iki ayrı kavram olarak ele almasından kaynaklanmaktadır ve bu durum da Türkiye için hiç de yabancı değildir.

Çin ve Japonya uluslararası kapitalist sisteme kendi koşullarıyla eklemlenme çabası içinde sadece modernleşmeyi kabul etmekte, Asyalı olduklarını vurgulayarak Batılılaşmayı reddetmektedir. Türkiye'nin Batı ile coğrafi yakınlığı, Batı'ya ekonomik bağımlılığı ve AB'ye girme hevesi ise, Türkiye'deki Batılılaşma ve modernleşme tartışmalarını daha farklı bir boyuta çekmektedir. Türkiye, Çin ve Japonya gibi, kendine özgü koşullarını vurgulamak istese de, bu amacını pratiğe dökmemektedir. Her şeyden önce, Türkiye, Çin ve Japonya gibi Asyalı olduğunu değil, Avrupalı olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca hem AB'ye üye olabilmek için yerine getirmesi gerek siyasi koşullar bulunmaktadır, hem de Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi yaptırım gücüne sahip bir yargı organının denetimi altındadır. Atatürk'le birlikte Türkiye'de, en azından resmî politikalarda Ziya Gökalp'in medeniyet ve hars, yani Batılılaşma ve modernleşme ayrımının kalktığı da unutulmamalıdır. Dolayısıyla Batı'nın değerleri evrensel olsun ya da olmasın, en azından Avrupalıdır ve Avrupalıyım diyen bir devletten de bu koşullara uyması beklenmektedir.

Çin ve Japon uygarlıkları, 19. yüzyılda Batı uygarlığıyla temas edene kadar kendi üstünlüklerinin tehdit edildiğini hissetmemişlerdir. Emperyalizm çağında Batı silahlarının gölgesinde yaşadıkları korkuya eklenen ekonomik ve kültürel aşağılanma ise her iki ülkenin ulusal bilincinde önemli bir yere sahip olmuştur. Her iki ülkede de, Batı'yla mücadele edebilmek için Batı'nın askerî gücüne sahip olmanın gerektiği düşüncesiyle modernleşmeye yönelik atılan ilk adım ordunun yenilenmesidir. Ardından siyasi yapı değişmedikçe aşağılanmanın

sona ermeyeceği düşünülerek siyasi reformlara ve değişimlere gidilmiş. Çin'de 1911 Devrimi'yle karşımıza çıkan ve başarısızlıkla sonuçlanan bu girişim, Japonya'da Çin'dekinden daha önce Meiji Restorasyonu olarak karşımıza çıkmış ve başarılı olmuştur. Meiji Restorasyonu'nun başarılı olmasının altında yatan temel neden ekonomik reformların da bu sürece dahil edilmesidir.

Bu süreç sadece Çin ve Japonya için değil, aynı dönemde Batı ile temas eden Osmanlı için de geçerli olmuştur. Hatta Osmanlı'da Batılılaşma çabalarını çok daha gerilere, Lale Devri'ne dek uzatmak mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu ve Meiji Restorasyonu tarihçiler tarafından sık sık karşılaştırılmış; Japonya'nın kaydettiği ilerlemeye bakılarak nasıl olup da Osmanlı'nın bu kadar geride kaldığı tartışılmıştır. Bu geriliğin temel nedeni, Osmanlı'nın Çin ile aynı hataya düşmesi, ilerlemenin katalizörünün ekonomi olduğunu görmemesidir.

Batı'nın ekonomik ve siyasi yapısını inceleyen ve kendi niteliklerine uygun unsurları imparatorluk sistemi içinde hayata geçiren Japonya ise, 19. yüzyılın ikinci yarısında hızlı bir kalkınma sürecine girmiş, Çin henüz ordunun ve bürokrasinin yenilenmesiyle uğraşırken, 1895'te Çin'i, 1904'te Rusya'yı yenerek gücünü sınamıştır. Osmanlı'ysa aynı dönemde dağılmanın eşiğindedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Çin ÇKP önderliğinde sosyalist bir rejimi benimserken, Japonya yıkılan milliyetçi hayalleri ve bastırılmış geleneksel kimliğiyle birlikte ABD önderliğinde demokratik bir rejime geçmiş, sömürgelerinden geri çekilmiştir. Japon ulus-devleti İşgal Kuvvetleri Başkumandanlığı tarafından yeniden biçimlendirilirken tek amaç Japonya'nın Batı Bloku içinde yer alarak kapitalist sisteme dahil edilmesi olmuştur.

Aynı dönemde Çin içine kapanmayı tercih etmiş, dış ilişkilerini asgari düzeye indirerek sosyalist devrimi ekonomik ve kültürel alanda gerçekleştirme çabasına girmiştir. Büyük Atılım ve Kültür Devrimi boyunca feodal dönemin kalıntısı olarak kabul edilen tüm değerlere ve dolayısıyla ulusal kimliğin temel öğelerine saldırılmış, Batı kaynaklı başka bir ideoloji, Marksizm, Mao tarafından Çin'in kendine özgü koşullarında yeniden yorumlanmıştır.

Her iki ülke de imparatorluk gururlarını birgün tekrar kullanmak üzere sandıklarına saklamışlardır. Japonya sandığın kapağını ilk olarak 1970'lerde aralamış ve *nihoncinron* kavramını geliştirerek, ne kadar modernleşirse modernleşsin hâlâ Japon olduğunun altını çizmiştir. Böylece modernleşme Batılılaşma mıdır, değil midir tartışmaları yeniden hız kazanmıştır.

Çin'in sandığı açmasını ve modernleşme tartışmalarının başlamasını izlemek içinse Deng'in iktidara geçmesini beklemek gerekmiştir. Deng, ekonomik açıdan güçlenen bir Çin'in, karşısına çıkan ve çıkarılan sonuçlarla daha iyi mücadele edeceği inancıyla Batı ekonomisine eklemlenme sürecini başlatmış, ancak aynı zamanda ÇKP'nin meşruiyet krizi de başlamıştır. Çin'in Mao'nun ölümünün ardından son bulan tecrit günlerinden sonra yabancı yatırımların girmesi için aralanan kapıdan demokrasi ve insan haklarına yönelik fikirler de sızmış, Batı, sosyal ve kültürel yapıyla da Çin toplumunu etkilemeye girişmiştir. SSCB'nin dağılması ve Doğu Bloku'nun sona ermesinin ardından, göreceli de olsa artan ekonomik refahın da etkisiyle halkın devlete ideolojik bağlılığı da zayıflamıştır. Konfüçyüsçülük yeniden değer kazanmış, dinsel faaliyetlere katılım artmıştır Doğan bu meşruiyet krizini atlatmak için ÇKP, Batı karşıtlığını temel alarak milliyetçiliğin dilini kullanmaya başlamıştır; fakat hiçbir zaman soya atıf yapılamamakta, imparatorluk geleneği bozulmamaktadır. Bu noktada Japonya'da, Çin'deki gibi bir meşruiyet krizi olmadığını eklemek gerekmektedir. Ne rejimin değiştirilmesi gibi bir plan ne de rejimin değiştirilmesine yönelik bir tehdit söz konusudur. Dolayısıyla, Japonya iç ve dış politikalarını belirlerken, Çin'den daha geniş bir hareket alanına sahiptir. Bu rahatlık azınlık politikalarını biçimlendirmesini de etkilemektedir.

Çin ve Japonya'nın Batı'nın sunduğu evrenselliğe eleştirel bakışı biraz da mecburiyetten kaynaklanmaktadır. Hem Çin hem de Japonya'nın kendi "biz"lerini, Batı ile temasa geçmeden çok önce, Batı karşıtlığına dayalı olarak değil de, kendi üstünlüklerine ve özellikle Çin'in, Çin kültürünün evrenselliğine dayanarak inşa etmiş olduğu unutulmamalıdır. Bu evrenselliği 19. yüzyılda ortadan kaldıran Batı olmuştur; kim bilir, belki Batı'ya "evrensel" olmadığını öğretecek olan da Asya olacaktır.

Her iki devletin 19. yüzyılda öncesinde olduğu gibi uluslararası sistemin dışında kalmak istemeyen yanları, evrensel insan hakları sözleşmelerini onaylarken, 19. yüzyıldaki gibi Batı'nın aşağılanması maruz kalmak ve her dediğini kabul etmek istemeyen yanları da insan ve azınlık haklarını kendilerine özgü koşullar kapsamında yorumlamakta diretmektedir.

Bu tutumda Doğu kültüründe dikotomilerin yokluğunun izleri bulunabilir. Batı, Doğu'yu zıttı olarak ötekileştirerek kendi üstünlüğünü perçinlemeye çalışmıştır. Doğu ise Batı'yı kendi zıttı olarak görmemekte, kendine has niteliklerini yitirmeden Batı'nın Doğu'nun eksikliklerini tamamlayabilecek noktalarından faydalanmayı "iyi ile kötünün birbirini tamamlaması" gibi kabul etmektedir.

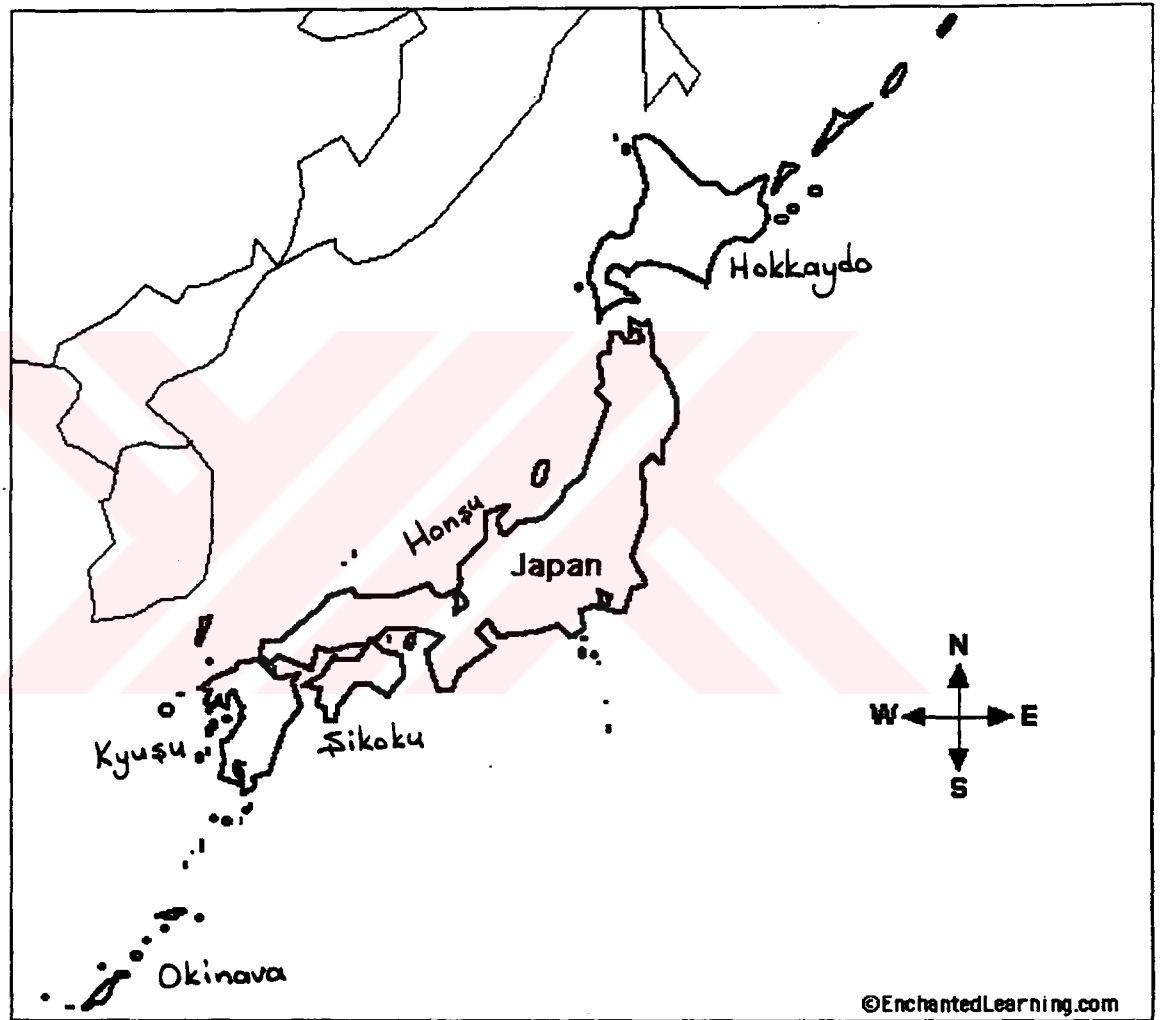
Diğer yandan, Çin ve Japonya'nın iktidar sahipleri bu "evrensellik" elbisesini giymeye hazır olsalar bile, halkları hazır olmadığı müddetçe elbise bir yerlerinden patlayabilecektir. İnsan ve azınlık hakları alanında toplumun evrilmesini beklemek yanlış bir adım olarak düşünülse de, her iki ülkenin azınlık sorunlarının özellikle toplumsal alanda öne çıktığı düşünüldüğünde, bu evrimin gerekliliği de görülmektedir. Çin ve Japonya, Türkiye gibi Avrupa Konseyi'ne benzer, bölgesel ve yaptırım gücüne sahip bir örgüt şemsiyesi altında değildir. Onları gerçek anlamda zorlayan dış dinamiklerden çok kendi iç dinamikleridir ve bu nedenle varacakları noktayı belirleyecek olan da sadece kendi vatandaşlarının değiştirebileceği ulusal kimlikleridir.

Gerçekten de, Batı'nın bireysel insan hak ve özgürlükleri kavramı, dünyaya çok daha farklı bir gözlükle bakan Asyalı uluslar açısından önce anlaşılması, ardından da benimsenmesi zor bir kavramdır. Herşeyden önce Asya'da tarih Batı'dan başlamamaktadır. Kendine özgü köklü bir tarihe sahip olan Çin ve Japon uygarlıklarının Batı'nın tarihine ayak uydurmaları bu devletlerin geçmişten bugüne evrilse de özünü yitirmemiş ulusal kimliklerini zorlamaktadır. Batı ile temas etmeden çok daha önce Çin, kendi biricikliğini kültür, Japonya da soy temelinde şekillendirmiştir. Bu devletler, 19. yüzyıldan itibaren kendilerini

hem senaryo yazarı hem de baş aktörü Batı olan başka bir tarih oyununun oyuncularını olarak bulmuşlardır.

Türkiye ise ulusal kimliğini bir miktar soy bir miktar toprak arasında bir yerlerde oluşturmaya çalışmaktadır, çünkü hem imparatorluk mirasçısıdır, hem de bu imparatorluk Batı'ya çok bakımlardan çok yakındır.

Yine de oyun ilerledikçe oyuncuların da yeni rollerine daha fazla ısındıklarını söylemek mümkündür. En azından günümüzde her iki ülkenin de BM çatısı altında imzalanan sözleşmelere daha az ayak dirediği görülmektedir. Bu oyunda hâlâ alışamadıkları en önemli norm ise “kutsal devlet”in hak bahşetme yetkisinin kutsal bireysel haklar lehine sınırlandırılmasıdır. Ayrıca başkasının yazdığı oyunda başkasının kurallarına göre oynamak da hâlâ biraz can sıkıcı gelmektedir. Ancak oyuna dahil olan her oyuncunun oyunu yeniden biçimlendirdiği de unutulmamaktadır; özellikle de kendi kostümlerinizi kendini paranızla alabiliyorsanız.

EK-I**Japonya Haritası**

EK-II**Çin Haritası**

KAYNAKÇA

Kitaplar

Alptekin, İsa Yusuf, **Doğu Türkistan Davası**, İstanbul, Seha, 1992.

Arsava, Füsün, **Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1993.

Avedon, John F., **In Exile from the Land of Snows**, New York, Vintage Books, 1986.

Brugger, Bill, Reglar, Stephen, **Politics, Economy and Society in Contemporary China**, London, MacMillan, 1994.

Bunce, William K., **Religions in Japan: Buddhism, Shinto, Christianity**, Rutland, Tokyo, Charles E. Tuttle Company, 1955.

China's Xinjiang, Information Office of the People's Government of Xinjiang Uygur Autonomous Region, y.y. , China Intercontinental Press, 1999.

Chopra, P.N., **Social, Cultural and Political History of Tibet**, New Delhi, Criterion Publications, 1989.

Corm, Georges, **Doğu-Batı, Hayali Kırılma**, çev. A. Nüvit Bingöl, İstanbul, İthaki Yayınları, 2003.

Cotterell, Arthur, **East Asia, From Chinese Predominance to the rise of the Pacific Rim**, Oxford, New York, Oxford University Press, 1993.

Çavuşoğlu, Naz, **Uluslararası İnsan hakları Hukukunda Azınlık Hakları**, 2. B., İstanbul, Su Yayınları, 2001.

Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya, ed. Deniz Ülke Arıboğan, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2001.

De Vos, George A., **Social Cohesion and Alienation: Minorities in the United States and Japan**, Boulder, San Francisco, Oxford, Westview Press, 1992.

Değişen Japonya: Bir Yüzyıllık Modernleşme, y.y., Japonya Dışişleri Bakanlığı, 1968.

Emin, İsmail Mehmet. **Değişen Dünya Stratejisinde Doğu Türkistan**. yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2003.

Fairbank, John King, **Çin'in Sömürgeleşmesi ve Amerika'nın Asya Politikası**, çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Doğan Yayınları, 1969.

Forbes, Andrew D. W., **Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri (Doğu Türkistan'ın 1911-1949 arası Siyasi Tarihi)**, çev. Enver can, İstanbul, Doğu Türkistan Vakfı Yayınları, 1991.

Grunfeld, A. Tom, **The Making of Modern Tibet**, Revised Edition. Armonk, New York, London, M.E. Sharpe, 1996.

Güvenç, Bozkurt, **Japon Kültürü**, 6. B., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.

Heberer, Thomas, **China and Its National Minorities: Autonomy or Assimilation?**, Armonk, New York, London, M.E. Sharpe, Inc., 1989.

Hunter, Janet, **Modern Japonya'nın Doğuşu: 1853'ten Günümüze**, çev. Müfit Günay, Ankara, İstanbul, İmge Kitabevi, 2002.

İnsan Hakları Uluslararası Mevzuatı, der. ve çev. Osman Doğru, İstanbul, Beta, 1998.

Jackson Preece, Jennifer, **Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi**, İstanbul, Donkişot Yayınları, 2001.

Japon Uzmanların Gözüyle Modern Japonya, Ankara, Türk-Japon Üniversiteler Derneği, 1992.

Klieger, P. Christian, **Tibetan Nationalism (The Role of Patronage in the Accomplishment of a National Identity)**, Berkeley, Folklore Institute, 1992.

Konfüçyüs Düşüncesinin Temelleri, İng. çev. Thomas Cleary, çev. Sibel Özbudun, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1996.

Kurban, İklil, **Doğu Türkistan İçin Savaş**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995.

Mackerras, Colin, **China's Minorities, Integration and Modernization in the Twentieth Century**, Hong Kong, Oxford, New York, Oxford University Press, 1994.

Mason, Colin, **A Short History of Asia, Stone Age to 2000 AD**, Hong Kong, New York, Macmillan, 2000.

Mayers, David Allan, **Cracking the Monolith, US Policy against the Sino-Soviet Alliance, 1940-55**, Baton Rouge, London, Louisiana State University Press, 1986.

McNeill, William H., **Dünya Tarihi**, çev. Alâeddin Şenel, 6. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2002.

Mitchell, Richard H., **The Korean Minority in Japan**, Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1976.

Moise, Edwin E., **Modern China, A History**, 2nd ed., London, New York, Longman, 1994.

Morres, Frank, **The Revolt in Tibet**, New York, Macmillan Company, 1960.

Murat Yülek, **Asya Kaplanları, Sanayi Politikaları ve Kalkınma**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1998.

National Minorities Policy and Its Practice in China, Beijing, Information Office of the State Council of the People's Republic of China, 1999.

Oran, Baskın, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, 4. B., Ankara, İmaj Yayıncılık, 2001.

Öğütçü, Mehmet, **Yükselen Asya**, Ankara, İmge Kitabevi, 1998.

Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, I. Cilt, Gözden Geçirilmiş 6. B. , Ankara, Turhan Kitabevi, 1997.

Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II. Cilt, 5. B., Ankara, Turhan Kitabevi, 1998.

Pocket World in Figures, London The Economist, 2001.

Roux, Jean-Paul, **Orta Asya: Tarih ve Uygarlık**, İstanbul, Kabalıcı yayınevi, 2001.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e**, 9. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2001.

Saray, Mehmet, **Doğu Türkistan Türkleri Tarihi (I): Başlangıçtan 1878'e Kadar**, İstanbul, Kitabevi, 1997.

Schoppa, R. Keith, **The Columbia Guide To Modern Chinese History**. New York, Columbia Press, 2000.

Sjöberg, Katarina, **The Return of the Ainu: Cultural mobilization and the practice of ethnicity in Japan**, Chur, Harwood Academic Publishers, 1993.

Smith, Anthony D., **Millî Kimlik**, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.

Sönmez, Attila, **Doğu Asya "Mucizesi" ve Bunalımı: Türkiye İçin Dersler**, 2. B., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.

Teufel Dreyer, June, **China's Forty Millions: Minority Nationalities and National Integration in the People's Republic of China**, Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press, 1976.

Vohra, Ranbir, **China: The Search for Social Justice and Democracy**. New Delhi, Penguin Books, 1990.

Watanebe, Hitoshi, **The Ainu Ecosystem: Environment and Group Structure**, Seattle, London, University of Washington Press, 1973.

Wixman, Ronald, **The Peoples of the USSR, An Ethnographic Handbook**, Armonk, N.Y. , M. E. Sharpe, Inc. , 1988.

Yoshino, Kosaku, **Cultural Nationalism in Contemporary Japan: a sociological enquiry**, London- New York, Routledge, 1992.

Zheng, Yongnian, **Discovering Chinese Nationalism in China: Modernization, Identity, and International Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.

Makaleler

Akgün, Birol, "Japonya'da Demokratikleşme," **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5(2), Yaz 1999, s. 95-107.

Anagnost, Ann, "Cultural Nationalism and Chinese Modernity," **Cultural Nationalism in East Asia Representation and Identity**, ed. Harumi Befu, Berkeley, University of California, 1993, s. 61-73.

Aybay, Rona, "İnsan Hakları Açısından 'Vatandaşlık' (Uyrukluk)," **İnsan Hakları**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, s. 179-194.

Cranmer-Byng, J.L., "Traditionalism in China, past and present." **A Century of Struggle: Canadian Essays on Revolutionary China**, Toronto, Canadian Institute of International Affairs, 1971, s. 3-13.

Dikötter, Frank, "Culture, "Race" and nation: The Formation of National Identity in Twentieth Century China," **Journal of International Affairs**, *Contemporary China: The Consequences of Change*, Winter 1996, 590-605.

Duara, Prasenjit, "Nationalism and Transformation in the Globalisation of China," **China Report**, Vol. 39 (1), s. 1-19.

Erhan, Çağrı, "Elektronik Kaynakların Bilimsel Çalışmalarda Kullanımı," **SBF Dergisi**, Vol. 54(3), Temmuz-Eylül 1999, s. 71-80.

G. Bourton, Neil G., "The Great Proletarian Cultural Revolution," **A Century of Struggle: Canadian Essays on Revolutionary China**, Toronto, Canadian Institute of International Affairs, 1971, s. 102-117.

Gladney, Dru C., "The Muslim Face of China," **Current History**, September 1993, Vol. 92 (575), s. 275-280.

Gladney, Dru C., "Rumbling from the Uyghur," **Current History**, September 1997, Vol. 96 (611), s. 287-290.

Henze, Paul, " 'They think its their country...' Impressions of Xinjiang, 1996 and speculations about its Future," **Türk Dünyasına Bakışlar**, Prof. Dr. Mehmet Saray'a Armağan, der. Halil Bal ve Muhammet Erat, İstanbul, Da Yayıncılık, 2003.

Inokuchi, Hiromitsu, "Korean ethnic schools in occupied Japan, 1945-52," **Koreans in Japan**, ed. Sonia Ryang, London, New York, Routledge, 2000, s. 140-156.

Kashiwazaki, Chikako, "The Politics of legal status: the equation of nationality with ethnonational identity," **Koreans in Japan**, ed. Sonia Ryang, London, New York, Routledge, 2000, s. 13-21.

Kavak, Mehmet Özgen, "Japonya'nın On Bin Yılı," **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5(2), Yaz 1999, s. 147-173.

Kim, Yung-Myung, "Asian-Style Democracy, a critique from East Asia," **Asian Survey**, Vol. 37 (12), December 1997, s. 1119-11134.

Kymlicka, Will, Straehle, Christine, "Cosmopolitanism, Nation-States and Minority Nationalism: A Critical Review of Recent Literature," **European Journal of Philosophy**, Vol. 7(1), 1999, s. 65-88.

L. Cohen. Myron, "Being Chinese: The Peripheralization of Traditional Identity," **The Living Tree: The Chancing Meaning of Being Chinese Today**, Stanford, California, Stanford University Press, 1994, s. 88-108.

Lin, Paul T., "The Educational Revolution," **A Century of Struggle: Canadian Essays on Revolutionary China**, Tronto, Canadian Institute of Internatinaol Affairs, 1971, s. 65-77.

Neary, Ian, "Burakumin in contemporary Japan," **Japan's Minorities: The Illusion of Homogeneity**, ed. Michael Weiner , London, New York, Routledge, 1997, s. 50-78.

Oakes, Tim, "China's Provincial identities: Reviving Regionalism and Reinventing 'Chineseness'," **The Journal of Asian Studies**, Vol. 59 (3), August 2000, s. 667-692.

Oran, Baskın, "Kernalizm, İslamcılık ve Küreselleşme (Türkiye'de Yüce Sadakat Odağı Üzerine Düşünceler)," **SBF Dergisi**, Cilt 54 (2), Nisan-Haziran 1999, s. 133-162.

Perkins, Dwight H., "China: Converging to What?," **Cambridge Review of International Affairs**, Vol. 16(1), 2003, s.71-76.

Qing, Liu, Xue, Yuan, "Human Rights, Democracy and China," **Journal of International Affairs**, Vol. 49(2), Winter 1996, s. 333-343.

Qing-Li, Yuan, "Population Changes in the Xinjiang Uighur Autonomous Region (1949-1984)," **Central Asian Survey**, Vol. 9(1), 1990, s. 49-73.

Raczka, Witt, "Xinjiang and Its Central Asian Borderlands," **Central Asian Survey**, September 1998, Vol. 17 (3), s. 373-407.

Robinson, Michael, "Enduring Anxieties: Cultural Nationalism and Modern East Asia," **Cultural Nationalism in East Asia Representation and Identity**, ed. Harumi Befu, Insitute of East Asian Studies, Berkeley, University of California, 1993, s. 167-186.

Ryang, Sonia, "Introduction: resident Koreans in Japan," **Koreans in Japan**, ed. Sonia Ryang, London, New York, Routledge, 2000, s. 1-12.

Ryang, Sonia. "The North Korean homeland of Koreans in Japan." **Koreans in Japan**, ed. Sonia Ryang, London, New York, Routledge, 2000, s. 32-54.

Saddle, Richard, "Ainu: Japan's indigenous people," **Japan's Minorities: The Illusion of Homogeneity**, ed. By Michael Weiner, London, New York, Routledge, 1997, s. 17-49.

Selek, Yoko, "Nikkejin, The Phenomenon of Return Migration," **Japan's Minorities: The Illusion of Homogeneity**, ed. Michael Weiner, London, New York, Routledge, 1997, s. 178-210.

Seymour, James D., "Human Rights in China," **Current History**, Vol. 93(584), September 1994, s. 256-259.

Shambaugh, David, "Losing Control: The Erosion of State Authority in China," **Current History**, Vol. 92(575), September 1994, 253-259.

Sugimoto, Yoshio, "Minority Groups: Ethnicity and Discrimination," **An Introduction to Japanese Society**, ed. Yoshio Sugimoto, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 1997, s. 171-192.

Suresh, TG, "Rediscovering Nationalism in Contemporary China," **China Report**, Vol. 38(1), January-March 2002, s. 11-24.

Taira, Koji, "Troubled national identity: The Ryukyans/ Okinawans," **Japan's Minorities: The Illusion of Homogeneity**, ed. Michael Weiner, London, New York, Routledge, 1997, s.140-177.

Waardenburg, Jacques, "Islam in China: Western Studies," **Cultural Change And Continuity in Central Asia**, ed. Shirin Akner, London, New York, Kegan Paul International, 1991, s. 306-343.

Wei-ming, Tu, "Cultural China: The Periphery as the Center," **The Living Tree: The Changing Meaning of Being Chinese Today**, Stanford University Press, Stanford, California, 1994, s. 1-34.

Wei-ming, Tu, "Introduction," **China in Transformation**, ed. Tu Wei-Ming, Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press, 1994, s. i-xviii.

Weiner, Michael, "The representation of absence and the absence of representation, Korean victims of the atomic bomb," **Japan's Minorities: The**

Illusion of Homogeneity, ed. Michael Weiner, London, New York, Routledge, 1997, s. 79-107.

Ying-shih Yü, "The Radicalization of China in the Twentieth Century," **China in Transformation**, ed. Tu Wei-Ming, Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press, 1994, s. 125-130.

Yoshino, Kosaku, "Culturalism, Racialism and Internationalism in the Discourse on Japanese Identity," **An Introduction to Japanese Society**, ed. Yoshio Sugimoto, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 1997, s. 13-30.

Internet

"A Cry For Equality," <<http://www.fps.chuo-u.ac.jp/jon/adv95/saeko/project2.htm>>

"A Letter from the Wife of an Imprisoned Inner Mongolian," (June 1998), From Xinna, A citizen of the People's Republic of China, and wife of Hada To The President of the United States, <<http://www.hrw.org/campaigns/china-98/mong-let.htm>>

"About the Buraku Liberation and Human Rights Research Institute (BLHRRI)," <http://www.blhrri.org/blhrri_e/blhrri/about.htm>

"Ainu," <<http://www.encyclopedia.com/html/A/Ainu.asp>>

"Ainu," **Columbia Encyclopedia**, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=IXBAinu&db=aph>>

Alptekin, Erkin, "The Uighurs," **Journal Institute of Muslim Minority Affairs**, Vol. 8(2), July 1987, <http://www.uygur.org/enorg/history/the_uighurs.htm>

Altanbat, M., "For The 50 Years Anniversary of The Foundation of the Inner Mongolian Autonomous Region," <<http://www.taklamakan.org/smongol-1/archive/altanbat6.html>>

“An Act for the Promotion of Ainu Culture, the Spread of Knowledge relevant to Ainu traditions, and an Education Campaign” (52/ 1997).

<www.frpac.or.jp/english/52_1997.html>

“Article 26,” Ministry of Foreign Affairs of Japan,

<http://www.mofa.go.jp/policy/human/civil_rep4/article25_26.html>

Bache, “50 Years in Inner Mongolia,” (March 1997).

<<http://members.aol.com/imppsite/50years.htm>>

Bache, “View of Inner Mongolia,” (May 15, 1999), Exposing Communist Chinese Government Influence in America Conference, Orlando,

<<http://www.caccp.org/conf/bachel.htm>>

Bachman, David, “Succession Politics and China’s Future,” **Journal of International Affairs**, *Contemporary China: The Consequences of Change*, Winter 1996, <http://www.ciaonet.org/olj/jia/jia_win9613.html >

“Bahçeli Çin Seddi’nde”, (28 Mayıs 2002), **Radikal**,

<<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=38863&tarih=28/05/2002>>

Barfield, Thomas, “Caroline Humphrey and David Sneath, *The End Of Nomadism? Society, State and the Environment in Inner Asia*, Durham, Duke University Press, 1999,” **China Review International**, Vol. 8(1), Spring 2001, s. 142-147,

<http://muse.jhu.edu/journals/china_review_international/v008/8.1barfield.pdf>

“Beijing, Uyğurları 11 Eylül’le Eziyor,” (26 Aralık 2001), **Radikal**,

<<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=24760&tarih=26/12/2001>>

Bell, Daniel, “The East Asian Challenge to Human Rights: Reflections on an East West Dialogue,” **Human Rights Quarterly**, Vol. 18(3), 1996, s. 641-667,

<http://muse.jhu.edu/journals/human_rights_quarterly/v018/18.3bell.html>

Ben, Justin, Rudelson, Adam, “Uyghurs An Asset in China’s Path to Globalization,” (May 10, 2000), **Central Asia-Caucasus Analyst Web Journal**,

<<http://www.uyghuramerican.org/researchanalysis/uyghurasset.html>>

Beverly, James A., ““Buddhism’s Guru,” **Christianity Today**, Vol. 45(8), 2001, s. 64-72, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=4515795&db=aph>>

Bowring, Philip, "Çin Uygurları Rahat Bırakmalı," (12 Aralık 2001),

Radikal,

<<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=23567&tarih=12/12/2001>>

"Briefing to the 59th Session of the UN Commission on Human Rights."

(March 2003), <<http://www.hrw.org/un/chr59/omnibus.htm#7>>

Brown Hamano, Sylvia, "Incomplete Revolutions And Not So Alien Transplants: The Japanese Constitution and Human Rights," **Journal of Constitutional Law**, Vol. 1 (3), 1998-1999, s. 415-491,

<http://www.law.upenn.edu/conlaw/issues/vol1/num3/hamano/hamano_tf.html>

Buraku, Hisabetsu, "The Buraku Situation,"

<<http://www.uncc.edu/~medomoto/3209/minorities/buraku.html>>

"Buraku People,"

<<http://www.hrscholl.org/modules/lesson10/appendix4.htm>>.

"Buraku Problem, Q & A," <http://blhrri.org/blhrri_e/blhrri/Q&A.htm>

"Caste, Ethnicity and Nationality: Japan Finds Plenty of Space for Discrimination," <<http://www.hrdc.net/sahrdc/hrfeatures/HRF39.htm>>

"CCPR, Reservations and Declarations,"

<http://66.36.242.93/.html/japan_t2_ccpr.php>

"China Constitution," <http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ch00000_.html>

"China Defends record on Minority Rights at UN meeting," (August 2, 2001), **Times of India**,

<<http://www.globalpolicy.org/soecon/global/0802china.htm>>

"China Defends record on Minority Rights at UN meeting, but activists say claims untrue," (August 2, 2001), World Tibet Network News,

<http://www.tibet.ca/wtnarchive/2001/8/2_1.html>

"China: Human Rights Concerns in Xinjiang," (October 2001), A Human Rights Watch Backgrounder, <<http://www.hrw.org/backgrounder/asia/china-bck1017.htm>>

"China's Human Rights Progress: Eight Historic Changes," (Jan 6, 2003), <<http://www.china-un.ch/eng/40273.html>>

"China, Ratification

History," <http://www.bayefsky.com/html/china_r2_ratif.php>

“China Reports Progress in Human Rights.”

<<http://english.peopledaily.com.cn/200304/03/print2000304-114489.html>>

“Chinese Communist Party Document, No. 7,” (March 19, 1996). Central Committee, <<http://www.cacp.org/conf/doc7.html>>

“Chinese Ethnic Groups,” (June 19, 2003),
<<http://www.travelchinaguide.com/intro/nationality/>>

Christian, David, “Silk Roads or Steppe Roads? The Silk Roads in World History,” **Journal of World History**, Vol. 11(1), 2000, s. 1-26,
<http://muse.jhu.edu/journals/journal_of_world_history/v011/11.1christian.html>

“Comments of the Japanese Government on the Concluding Observations adopted by the Committee on the Elimination of Racial Discrimination on March 20, 2000, regarding initial and second periodic report of the Japanese Government,” <<http://www.mofa.go.jp/policy/human/comment0110.html>>

“Communique on Major Figures of the 2000 Population Census (No. 2),” (April 2, 2001), National Bureau of Statistics People’s Republic of China,
<<http://www.cpirc.org.cn/e5cendata2.htm>>

“Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: China,” (09.08.2001), A/56/18,
<<http://www1.umn.edu/humanrts/country/china2001.html>>

“Constitution of The Empire of Japan, 1899,”
<www.isop.ucla.edu/eas/documents/japan1889meijiconstitution.htm>.

“Current Conditions of Buraku Distinguishing Features of Buraku Discrimination in Japan,” (02.08.2001),
<http://www.blhrii.org/kokusai/un/un_0007-2.htm>.

“Çin ve ABD arasında insan hakları diyalogu,” (16 Aralık 2002), NTV,
<<http://www.ntvmsnbc.com/news/192707.asp>>

Çolakoglu, Selçuk, “Türkiye’de Çin Politikası ve Uygurlar (1991-2001),” (23 Kasım 2001), Türk Toplumsal Bilimler Derneği, 7. Ulusal Toplumsal Bilimler Kongresi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi,
<scolakoglu.homestead.com/files/Tebliğ-ODTU-2001.htm>

Dahl, Jr. , Tyrus V. , “Individual Civil Liberties and The Japanese Constitution,” **The University of Tulsa Law Journal**, Vol. 14, 1978-1979, s.

515-556,

<<http://heinonline.org/HeinOnline/show.pl?handle=hein.journals/tlj14&id=1&size=4>>

Dalai Lama, "Exile His Journey," (10.04.1999), **Time**, Vol. 154 (14), s. 78-80, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=2300836&db=aph>>

Dickens, Mark, "The Soviets in Xinjiang: 1911-1949," <<http://www.oxuscom.com/sovinxj.htm>>

"Doğu Türkistan 1999 İnsan Hakları İhlalleri Raporu", <www.doguturkistan.net/ih/rapor99.html>

Dulaney, Andrew G., Cusack, Dennis M., Walt van Praag, Michael, "Tibet's Sovereignty and The Tibetan People's Right to Self-determination," <<http://www.tibetjustice.org/reports/sovereignty/>>

"Establishing The Rule Of Law And Respect For Human Rights: The Need For Institutional And Legal Reforms, Memorandum To The State Council And National People's Congress Of The People's Republic Of China By Amnesty International," (September 2002), <<http://web.amnesty.org/library/print/ENGASA170522002>>

"European Parliament Resolution on Inner Mongolia," (18.09.1997), <www.innermongolia.org/english/an_european_parliament_resolution.htm>

Feeifer, George, "The rape of Okinawa," *World Policy Journal*, Volume 17(3), Fall 2000, <http://www.ciaonet.org/olj/wpj/wpj_fall00b.html>

Ferdinand, Peter, "Social Change and the Chinese Communist Party: Domestic Problems of Rule," *Journal of International Affairs, Contemporary China: The Consequences of Change*, Winter 1996, <http://www.ciaonet.org/olj/jia/jia_win96.html>

Fischer, Andrew, "Poverty by Design: The Economics of Discrimination in Tibet," (August 2002), s. 1-92, <<http://www.tibet.ca/publications/PovertybyDesign.pdf>>

Flemming, Christopher M., "What the WTO Means for Xinjiang," (December 6, 2000), <www.uyghuramerican.org/researchanalysis/WTO&Xinjiang.html>

“Freedom of Religious Belief in China,”

<<http://english.peopledaily.com.cn/whitepaper/18.html>>

Goldstein, Melvyn C., “Tibet, China and the United States: Reflections on the Tibet Question,” The Atlantic Council Of The United States, Occasional Paper,” (1995), <<http://omni.cc.purdue.edu/~wtv/tibet/article/art4.html>>

Grunfeld, A. Tom, “In Focus: Reassessing Tibet Policy,” **Foreign Policy in Focus**, Vol 5 (9), April 2000, <<http://www.ciaonet.org/pbei/fpif/gra01.html>>

Gunn, Geoffrey C., “Davis Sneath, *Chancing Inner Mongolia: Pastoral Mongolian Society and The Chinese State*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2000,” **Journal of Contemporary Asia**, Vol. 33 (1), 2003, s. 106-112, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9123311&db=aph>>

Gurowitz, Amy, “Mobilizing International Norms: Domestic Actors, Immigrants, and the Japanese State,” **World Politics**, Vol. 51(3), 1999, s. 413-445, <http://muse.jhu.edu/journals/world_politics/v051/51.3gurowitz.html>

Halasz, Irja, (February 28, 1996), “Unrest In Inner Mongolia,” **Reuters**, <www.innermongolia.org/english/unrest_in_inner_mongolia.htm>

Hao, Yan, “Tibetan population in China: Myths and Facts Re-examined,” **Asian Ethnicity**, Vol. 1 (1), March 2000, s. 11-36, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=3807977&db=aph>>

He, Baogang, “Cosmopolitan Democracy and the National Identity Question in Europe and East Asia,” **International Relations of the Asia-Pacific**, Vol. 2(2002), s. 47-68, <<http://irap.oupjournals.org/cgi/reprint/2/1/47.pdf>>

Herzer, Eva, “Occupied Tibet: The Case in International Law,” <<http://www.tibetjustice.org/reports/occupied.html>>

Howell, David L., “Ethnicity and Culture in Contemporary Japan,” **Journal of Contemporary History**, Vol. 31 (1), 1996, s. 171-190, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9602090251&db=aph>>

“Implementation Of The International Covenant On Economic, Social And Cultural Rights,” (3 July 2001), Written statement submitted by Shimin Gaikou Centre (SGC; Citizens' Diplomatic Centre for the Rights of Indigenous Peoples, Japan) : Japan. 10/07/2001. E/C.12/2001/NGO/3. (Infi from Non-Governmental

Sources),

<<http://193.194.138.190/tbs/doc.nsf/0/5ff8d2405c015506c1256aa4002c8fe7?Opendocument>>

“Inner Mongolia: harsh sentences against “separatists” upheld.”

<<http://web.amnesty.org/library/print/ENGASA170061997>>

“International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, First and Second Report,” (June 1999),

<http://www.mofa.go.jp/policy/human/race_rep1/intro.html>

Ishikawa, Yuka, “Rights Activists and Rights Violations: the Burakumin Case in Japan,” <<http://www.imadr.org/tokyo/ishikawareport.html>>

Israeli, Raphael, “Will China Follow in the Soviet Footsteps?,” **Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA**, Vol. 25 (8), November 2001,

<http://www.ciaonet.org/olj/sa/sa_nov01isr01.html>

“Japanese Court Recognises Ainu As Indigenous,” (April 1997), Forest Peoples Programme, Information Note:3,

<<http://nativenet.uthscsa.edu/archive/nl/9704/0022.html>>

“Japan and Multiculturalism,”

<http://www.hurights.or.jp/asia-acific/no_9/n09_multi.htm>

“Japan's Suppression of Ainu Moshiri”-Ainu Association of Hokkaido Sapporo, Hokkaido-Excerpted statement submitted to the Sixth Session of the Working Group on Indigenous Populations Genève, Switzerland, August 1988,

<<http://www.cwis.org/fwj/22/ainusupp.htm>>

“Japanese Nationalism and Racism,”

<<http://www.indiaa.edu/~ealc100/Group7/Japanese/nationalism.html>>

Jinao, Shen, “Tibetan Issue: Evolution and Way Out,”

<http://tibetinfor.com.cn/English/services/forum/for_202.htm>

Kakuchi, Suvendrini, “Ainu discrimination defies the law,” (May 19, 2000), **Online AsiaTimes**, <<http://www.atimes.com/japan-econ/BE19Dh01.html>>

Kessler, Adam T., “Genghis Kahn,” **USA Today Magazine**, Vol. 122(2588), May 94, s. 52-62,

<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9406091999&db=aph>>

Kohno, Masaru, "On The Meiji Restoration: Japan's Search for Sovereignty?," **International Relations of the Asia-Pacific**, Vol. I(2), 2001, s. 265-283, <<http://irap.oupjournals.org/cgi/reprint/1/2/265.pdf>>

Kormondy, Edward J., "Minority Education in Inner Mongolia and Tibet," **International Review of Education**, Vol. 48 (5), September 2002, s. 377-401, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9000723&db=aph>>

Lamont-Brown, Raymond, "The Burakumin: Japan's Underclass," **Contemporary Review**, September 1993, Vol. 263(1532), <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9402082675&db=aph>>

Lifen, Zhang, "His Holiness Optimistic On Settlement With China Over Tibet," (4 February 2003), BBC Chinese Service, <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/2723395.stm>>

Major Figures of The 2000 Population Census (No.1), (March 28, 2001), National Bureau of Statistics People's Republic of China, <<http://www.cpirc.org.cn7e5cendata1.htm>>

Masahide, Ota, "The Ota Testimony: Okinawa's Declaration of Independence?,"

<<http://www.okinawa.com/ota.html>>

Masuzawa, Tomoko, "From Empire to Utopia: The Effacement of Colonial Markings in Lost Horizon," **Positions: east asia cultures critique**, Vol. 7(2), 1999, s. 541-572, <<http://muse.jhu.edu/journals/positions/voo7/7.2masuzawa.html>>

McCarthy, Susan K., "The State, Minorities, and Dilemmas of Development in Contemporary China," **Fletcher Forum of World Affairs**, Vol. 26 (2), Summer/Fall 2002, s. 107-118, <<http://heinonline.org/HeinOnline/navcontent.pl?handle=hein.journals/forwa26&i d=1&size=4>>

"Minority Rights Promulgated in Paper: Chinese Government White Paper Delineates Rights, Evidence Indicates a Different Policy," <<http://www.taklamakan.org/ab121799.html>>

Moore, Greg, "China's Cautious Participation in the UN Human Rights Regime: A Review of China, the United Nations, and Human Rights: The Limits

of Compliance,” **Human Rights & Human Welfare**, Vol. 1 (1), 2001,

<http://www.ciaonet.org/olj/hrhw/jan2001/hrhw_jan2001f.pdf>

Morris-Suzuki, Tessa, “The Ainu: Beyond The Politics of Cultural Coexistence,” **Cultural Survival**, Vol. 23 (4), December 31, 1999.

<http://www.culturalsurvival.org/publications/csq/csq_article.cfm?id=CC1EAC37-4503-47D3-BE3B-

[50A323D0FF39®ion_id=2&subregion_id=6&issue_id=12](http://www.culturalsurvival.org/publications/csq/csq_article.cfm?id=CC1EAC37-4503-47D3-BE3B-50A323D0FF39®ion_id=2&subregion_id=6&issue_id=12)>

“Multiple Discrimination against Minority Women in Japan,”

<http://www.imadr.org/imadr_jc/mdamw.japan.html>

Nibutani Forum '93 Celebrating The International Year Of Indigenous Peoples,

<<http://nativenet.uthscsa.edu/archive/nl/9304/0008.html>>

“Open Letter to the Government of the People’s Republic of China,”

<<http://members.aol.com/yikhmongol/oltcghtml>>

Osamu, Fujiwara, “Okinawa: A Struggle for Peace and Autonomy 1995-1998” <<http://wwwsoc.nii.ac.jp/psaj/enltx/fujiwr2.html>>

Oyunbilig, “A Mongol’s Story About A Yurt,” (May 15, 1999), Exposing Communist Chinese Government Influence in America Conference, Orlando,

<<http://www.caccp.org/conf/ger1.html>>

Oyunbilig, “Inner Mongolia was Never part of China,”

<<http://www.innermongolia.org/english/inner%20mongolia%20was%20never%20part%20of%20China.htm>>

“People’s Republic of China’s Anti-Terrorism Legislation and Repression in the Xinjiang Uighur Autonomous Region,” (22 January 2002),

<<http://web.amnesty.org/library/print/ENGASA170102002>>

Pilcher, John, “A Perspective on Religion in Japan,” **Asian Affairs**, Vol. 16 (1), February 1985, s. 29-35,

<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=5232655&db=aph>>

“Putin, Çin’i Yeni Patronuyla Tanıdı,” (03 Aralık 2003), **Radikal**,

<<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=58550&tarih=03/12/2002>>

“Realignments in Okinawa?: The debate over U.S. bases,” (April 25, 1997), **The CSIS Watch**,

<http://www.ciaonet.org/pbei/csis/wch01/98_176.html >

“Relations Between China and The UN Human Rights Mechanism,”

<<http://www.china-un.ch/eng/5147.html>>

“Reports Submitted by States Parties Under Article 9 of The Convention.”

(03.04.2001), Ninth periodic reports of States Parties due in 1999, Addendum, China,

<<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/385c2add1632f4a8c12565a9004dc311/0a2c60782f84c310c1256a8c004fc839?OpenDocument>>

Rosenberg, Daniel M., “Across the Border: Mongolian Ethnic and National Identity,” **Reviews in Anthropology**, Vol. 27(4), December 1998, s. 157- 176, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=10023479&db=aph>>

Rosett, Arthur, “Legal Structures for Special Treatment of Minorities in the People’s Republic of China,” **Notre Dame Law Review**, Vol. 66, 1990-1991, s. 1503- 1538,

<<http://heinonline.org/HeinOnline/show.pl?handle=hein.journals/tndl66&id=1&size=4>>

Samdup, Tseten, “The Lhasa Uprising: March 10, 1959: sequence of events,” <<http://www.tibet.ca/pub/lhasauprising.html>>

Sautman, Barry, “Resolving the Tibet Question: problems and prospects,” **Journal of Contemporary China**, Vol. 11 (30), February 2002, s. 77-108, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=5596089&db=aph>>

Sautman, Barry, “The Tibet Question,” **Problems of Post-Communism**, Vol. 44(3), May/June 97, s. 15-25, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9705155176&db=aph>>

Schmid, Ulrich, “Beijing’s Campaign to Destroy Uigur Culture,” (15 June 2001), <<http://www.uyghuramerican.org>>

Sellers, Lee, “Ainu: Japan’s Vanishing Race,” <<http://www.orientmag.com/7-31.htm>>

“Special Report about the Human Rights Situation in Eastern Turkestan for the period of January-May 2002,” (04.06.2002), <http://www.uygur.org/enorg/h_rights/report_may_2002.html>

Statement by Mr. Li Baodong, (12.04.2001), Alternate Representative of the Chinese Delegation on Specific Groups and Individuals (Item 14) at the 57th Session of the Commission on Human Rights, <<http://www.china-un.ch/eng/12261.html>>

Stevens, Georgia, "The Ainu and Human Rights: Domestic and International Legal Protections," **Japanese Studies**, Vol. 21(2), 2001, s. 181-198. <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=5107709&db=aph>>

"Suppression of Mongolian Culture 1," <<http://www.caccp.org/im/#cs1>>

Taylor, Jeffrey, "China's Wild West," (September 1999),

The Atlantic Online, <<http://www.theatlantic.com/issues/99sep/9909wildchina.htm>>

Taylor, Linda E, "The Pressure to Conform," **Canada & the World**, April 93, Vol. 58(8), s. 29-32,

<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9304150059&db=aph>>

Tefft, Sheila, "Dalai Lama's choice of boy as key figure angers atheist China," **Christian Science Monitor**, Vol. 87 (123), May 1995, <<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9506044848&db=aph>>

"The Constitution of Japan,"

<http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ja00000_.html>

"The Constitution of Japan,"

<<http://www.urban.ne.jp/home/nob/econst.html>>

"The Dalai Lama on China, hatred, and optimism," **Mother Jones**, Vol. 22 (6), Nov/Dec97, s. 28-34,

<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=9711131216&db=aph>>

"The International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination and the Buraku Issue," (February 2001),

<http://blhrri.org/blhrri_e/other/005-e.htm>

Yasunori Fukuoka, "Koreans in Japan: Past and Present," **Saitama University Review**, Vol. 31(1), 1982, <http://www.han.org/a/fukuoka96a.html>

"The Last Best Place," **Economist**, Vol. 365(8304), 21/12/2001, s. 58-61,

<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=8745943&db=aph>>

“The Okinawan Situation.”

<<http://www.uncc.edu/~medomoto/3209/minorities/okinawa.html>>

“The Suiheisha Declaration,” (March 3, 1922),

<<http://subsite.icu.ac.jp/people/steele/steelehome/Winter%202000-01/Suiheisha%20declaration.htm>>

Thompson, Mark R., “Whatever Happened to “Asian Values”?” **Journal of Democracy**, Vol. 12(4), 2001, s. 154-165,

<http://muse.jhu.edu/journals/journal_of_democracy/v012/12.4thompson.html>

Thomson, Andy, “The Ainu of Japan,” (July 2, 1999),

<http://www.suite101.com/article.cfm/fourth_world/22057>

Tomonoga, Kenzo, “Discrimination Against Buraku People,” November 2000, “Discrimination Against Buraku People,” (November 2000),

<http://blhrri.org/blhrri_e/other/0004_e.htm>

UN Press Release, CERD, 58th session, (9 March 2001),

<<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/0/5F1B04BBE7893809C1256A0A0057B908?opendocument>>

“Unity of A Sort,” **Economist**, 09/04/1999, Vol. 352 (8135), s. 45-54,

<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=2225200&db=aph>>

Wang, Edward, “History, Space, and ethnicity: The Chinese Worldview,” **Journal of World History**, Vol. 10 (2), 1999, s. 285-305,

<http://muse.jhu.edu7journals/journal_of_world_history/v010/10.2wang.html>

“VII. Guarantee of Rights and Interests of Ethnic Minorities,”

<[http://english.peopledaily.com.cn/whitepaper/12\(7\).html](http://english.peopledaily.com.cn/whitepaper/12(7).html)>

Wasvo, Ann, “Modernism and Cultural Identity in Japan,” **Asian Affairs**, February 1989, Vol. 20(1), s. 45-56,

<<http://search.epnet.com/direct.asp?an=5232803&db=aph>>

“What is Buraku Discrimination?,”

<http://blhrri.org/blhrri_e/blhrri/buraku.htm>

“What is Buraku Liberation League?”

<<http://ss4.inet-osaka.or.jp/~hinode/english/hino10e.html>>

“White Paper-Fifty Years of Progress in China’s Human Rights.”
(February, 2000), The State Council Information Office of the P. R. of China,
Beijing, <<http://www.china-un.org/en/7244.html>>

“White Paper-Tibet,” (November 3, 2001),
<<http://english.peopledaily.com.cn/features/Tibetpaper>>

“White Paper on History and Development of Xinjiang,” (2003), The
Information Office of the State Council,
<http://english.peopledaily.com.cn/200305/26/eng20030526_117240.shtml>

Williams, Catherine, “The Myth of Japanese Ethnic Homogeneity,”
(September 1999),
<<http://wso.williams.edu/~caw/japan/paper.html>>

“Yeni Terörist Listesi,” (12 Kasım 2002), **Radikal**,
<<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=56861&tarih=17/11/2002>>

Yetkin, Murat, “Çin’den Dersler,” (15 Ocak 2003), **Radikal**,
<<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=62925&tarih=15/01/2003>>

Yumo, Zhang, “The Anti-Separatism Struggle and its Historical Lessons
Since the Liberation of Xinjiang,” (1993), <[http://](http://www.taklamakan.org/guidebook/Chapter.htm)
<www.taklamakan.org/guidebook/Chapter.htm>

Zhao, Suisheng, “Chinese Nationalism and Its International Orientations,”
Political Science Quarterly, Vol. 115 (1), Spring 2000,
<http://www.ciaonet.org/olj/psq/psq_spr00a.html>

<<http://niraikanai.wwma.net/pages/wildhorse>>

<<http://www.china-un.org/eng/index.html>>

<<http://www.tibet.ca/panchenlama/>>

<http://www.unchr.ch/html/menu3/b/treaty4_asp.htm>

<http://www.witness.peacenet.or.kr/e_comfort/library/53-add1.htm>